

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

Právo na sebeobranu v současném mezinárodním právu

The Right of Self-Defense in Current International Law

Autor: **Jan Kittrich**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.**

Duben 2012

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým. Prohlašuji, že předkládaná práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

15. dubna 2012

Jan Kittrich

Děkuji paní docentce Stanislavě Hýbnerové za projevenou pomoc při zpracování práce, přívětivý přístup a cenné rady během celého doktorského studia, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Děkuji rovněž Zuzaně Kittrichové a Tomášovi Šmilauerovi za cenné rady a pomoc při finalizaci této práce.

OBSAH

A. ÚVOD.....	7
A.1 Použití síly v historické perspektivě	11
B. KONCEPT INDIVIDUÁLNÍ SEBEOBRANY.....	16
B.1 Sebeobrana jako právo	18
B.2 Dovolený cíl sebeobrany (účel sebeobrany)	21
B.3 Obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu	23
Proportionalita (<i>proportionality</i>).....	25
Nezbytnost (<i>necessity</i>)	33
Bezprostřednost (<i>immediacy</i>)	38
C. OZBROJENÝ ÚTOK	43
C.1 Výskyt ozbrojeného útoku.....	43
C.2 Definice ozbrojeného útoku.....	44
C.3 Ozbrojený útok versus agrese	47
C.4 Rozsah ozbrojeného útoku	51
C.5 Místo výskytu ozbrojeného útoku.....	53
C.6 Nepřímá agrese, ozbrojený útok a rozhodnutí ve věci <i>Nicaragua</i>	58
C.7 Ozbrojený útok v mezinárodní judikatuře	62
Případ <i>Ropné plošiny</i> (2003).....	65
Spor mezi Eritrejí a Etiopií (2005).....	72
Poradní posudek ve věci tzv. <i>Palestinské zdi</i> (2004)	73
Případ <i>Ozbrojené aktivity na území Konga</i> (2005)	79
C.8 Opakované útoky menší intenzity (tzv. <i>accumulation of events theory</i>)	86
Izraelský zásah vůči Hizbaláhu a tzv. <i>Druhá libanonská válka</i> (2006).....	95
Zjištění existence ozbrojeného útoku proti Izraeli.....	98
Přičitatelnost jednání Hizbaláhu libanonské vládě	99
Proportionalita izraelské vojenské akce	102

C.9 Teroristický útok jako ozbrojený útok	105
C.10 Tzv. Computer Network Attack	116
C.11 Dočasnost práva na sebeobranu a tzv. oznamovací povinnost.....	123
D. PREVENTIVNÍ SEBEOBRANA	130
D.1 Koncept preventivní sebeobrany	130
Terminologické nejasnosti: Preventivní versus preemptivní sebeobrana	130
Obyčejová povaha preventivní sebeobrany	133
Výhrady k obyčejové povaze preventivní sebeobrany	138
D.2 Preventivní sebeobrana a Charta OSN.....	141
D.3 Restriktivní interpretace článku 51 Charty OSN.....	144
D.4 Tradiční interpretace článku 51 Charty OSN	149
Účelový (teleologický) výklad článku 51 Charty OSN	150
Mezinárodně-politická situace po přijetí Charty OSN.....	152
(Ne)funkčnost zákazu použití síly v mezinárodních vztazích	155
Přípravné práce konference v San Francisku v roce 1943	159
Absence soudního rozhodnutí či potvrzení práva na preventivní sebeobranu	161
D.5 Preventivní sebeobrana v mezistátní praxi.....	167
Tzv. <i>Šestidenní válka</i> v roce 1967	169
D.6 Koncept tzv. interceptivní sebeobrany	172
E. PREEMPTIVNÍ SEBEOBRANA	174
E.1 Koncept preemptivní sebeobrany	174
E. 2 Preemptivní sebeobrana a Národní bezpečnostní strategie USA 2002 a 2006.....	176
E. 3 Názory nauky a států na preemptivní sebeobranu.....	181
Kritici doktríny preemptivní sebeobrany	181
Zastánci doktríny preemptivní sebeobrany	185
E. 4 Preemptivní sebeobrana v praxi – vojenský útok vůči Iráku (2003).....	191
Zastánci zásahu vůči Iráku a jejich argumentace.....	195
Kritici zásahu vůči Iráku a jejich argumentace.....	198

E.5 Izraelský letecký úder na irácký jaderný reaktor v Osiraku (1981)	199
Jednání v Radě bezpečnosti	201
Splnil Izrael obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu?.....	206
Nezbytnost	207
Mírové prostředky použité Izraelem.....	209
Byl izraelský vojenský útok proporcionální?	211
Hodnocení izraelského leteckého úderu	211
F. ZÁVĚR	215
Redefinice pojmu ozbrojený útok?	217
Preventivní sebeobrana	221
Preemptivní sebeobrana	225
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	228
Prameny	228
Literatura.....	232
ABSTRAKT.....	247
ABSTRACT.....	248
KLÍČOVÁ SLOVA.....	249

A. Úvod

Přijetím Charty Organizace spojených národů (dále jen „Charta OSN“) v roce 1945 se mezinárodní společenství dohodlo na výrazném omezení práva na použití síly v mezistátních vztazích.¹ Hlavním pramenem tohoto pravidla se stal článek 2(4) Charty OSN, který většina významných autorů považuje za jeden z nejdůležitějších principů současného mezinárodního práva a za smluvní potvrzení tehdejšího obyčejového mezinárodního práva.² V atmosféře vítězství po druhé světové válce se zástupci států na konferenci v San Francisku dohodli na následujícím:

„Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoliv státu, tak jakýmkoli způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.“³

Vedle zákazu použití síly se členské státy rovněž zavázaly řešit *své mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby ani mezinárodní mír a bezpečnost, ani spravedlnost nebyly ohrožovány*. Jak bude dále v textu naznačeno, je povinnost urovnávat spory pokojnými, resp. diplomatickými, prostředky mimořádně důležitá a je i jedním

---

¹ V této souvislosti je však nutné dodat, že to nebyla Charta OSN, která jako první přišla s úmyslem výrazně omezit právo na použití síly. Charta OSN „pouze“ posílila a potvrdila trendy, které byly patrné již v meziválečném období. V tomto smyslu tak do velké míry navázala na již existující mezinárodněprávní nástroje.

² Dokonce i Komise pro mezinárodní právo a Mezinárodní soudní dvůr v Haagu prohlásily, že pravidlo zákazu použití síly upravené v článku 2(4) Charty OSN představuje rozhodující či hlavní princip obyčejového mezinárodního práva a že „[...] *the law of the Charter concerning the prohibition of the use of force in itself constitutes a conspicuous example of a rule of international law having the character of jus cogens*“. Srov. Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998, str. 871.

Dále např. profesor Humphrey Waldock popsal článek 2(4) Charty OSN jako „*cornerstone of the peace in the UN Charter*“. Srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 Acad. De Droit Int'l Des Cours (1952), str. 492. Dále srov. Brownlie, I., *The Use of Force in Self-Defence*. In: 37 British Yearbook of International Law (1961), str. 263.

President Mezinárodního soudního dvora Dr. Nagendra Singh poznamenal na adresu pravidla obsaženého v článku 2(4) následující: „*it is the cornerstone of humanity's efforts to preserve peace on the conflict-ridden earth*“. Citováno z Müllerson, R.A., *The Principle of Non-Threat and Non-Use of Force in the Modern World*. In: Butler, W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989, str. 36.

³ Článek 2 odst. 4 Charty OSN.

z podstatných aspektů při posuzování legality použití síly v sebeobraně.⁴ Základní odpovědností za dodržování těchto norem a za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti byla pověřena Rada bezpečnosti OSN.⁵

Ačkoliv článek 2(4) Charty OSN představuje obecný zákaz použití síly, členské státy rozhodně neměly v úmyslu zcela eliminovat veškerá její použití. Tak zásadní krok by zcela jistě nezískal univerzální podporu ze strany jednotlivých států. Zástupci v San Francisku si byli vědomi, že nový systém musí být schopný účinně zajistit bezpečnost a fyzickou existenci členských států. Zároveň si velmi dobře uvědomovali, že ač by byla centrální autorita, tedy Rada bezpečnosti, sebevíc akceschopná, nebyla by nikdy s to odvrátit všechny útoky či pružně reagovat na všechna nedovolená použití síly. Státům tak musela být zcela logicky ponechána dočasná volnost reagovat (za splnění určitých podmínek) na napadení podle svého uvážení. A právě ve snaze zajistit ochranu členských států a posílit vynutitelnost norem mezinárodního práva byla sjednána výjimka (vedle donucovacích opatření Rady bezpečnosti dle článku 42 Charty OSN) z obecného zákazu použití síly. Touto výjimkou je právo státu na sebeobranu (*the right of self-defense; le droit de légitime défense; das Recht der Selbstverteidigung*). V současném mezinárodním právu představuje pro stát jedinou možnost jednostranného použití síly. Její mimořádnou povahu potvrdil již Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ v roce 1948, který ve svém rozsudku prohlásil následující: „[...] any law, international or municipal, which prohibits recourse to force, is necessarily limited by the right of self-defense”.⁶ Na první pohled by se mohlo zdát, že Charta OSN vytvořila jednoznačné dělítko mezi povoleným a nepovoleným použitím síly. Ve skutečnosti však tvůrci Charty OSN v oblasti úpravy zákazu použití síly včetně jeho výjimek použili takové pojmy, které vnesly do celé problematiky mnoho nejednoznačnosti a neurčitosti, např. pojmy ozbrojený útok (*armed attack*), přirozené právo na sebeobranu (*inherent right of self-defense*), čímž do určité míry umožnili vznik značně protichůdných interpretací samotného článku 51 Charty OSN.

---

⁴ Význam této povinnosti potvrdil i profesor Waldock: „a legal system which merely prohibits use of force and does not make adequate provision for the peaceful settlements of disputes invites failure”. Srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 Acad. De Droit Int'l Des Cours (1952), str. 456.

⁵ Článek 24 odst. 1 Charty OSN.

⁶ Srov. *Judgement of the Military Tribunal for Far East (Tokyo)*, ADRPILC, 1948, str. 364.

Cílem této práce je proto poskytnout ucelený pohled na problematiku hlavních aspektů práva na sebeobranu a charakterizovat jeho postavení v současném mezinárodním právu. Stávající právní i faktický stav sebeobrany bude podrobně analyzován za účelem zjištění, zda je vyhovující a popř. jakým směrem by se mohl či měl dále vyvíjet.

Předkládaná práce se člení do šesti kapitol včetně úvodu a závěru. Po historickém úvodu zkoumajícím postupný vývoj omezování použití síly v mezinárodních vztazích bude analyzována povaha práva na sebeobranu včetně obyčejových podmínek jeho výkonu. Tyto podmínky se vyvinuly za posledních zhruba 170 let (počínaje případem *Caroline* z roku 1837). Jejich splnění je „testem“ legality použité síly v sebeobraně. Jednou z podstatných otázek bude, zda se změnila praxe států od konce studené války, a pokud ano, do jaké míry byly změněny tradičně chápané podmínky výkonu práva na sebeobranu – tj. proporcionalita a nezbytnost. Z hlediska metodologie bude v těchto úvodních částech práce využita metoda historická.

Druhá, nejobsáhlejší kapitola mapuje pojem ozbrojený útok. V nauce i praxi panuje nejasnost, která protiprávní jednání dosahují intenzity ozbrojeného útoku a která nikoliv. Problematika prevence nabývá na významu zejména s ohledem na skutečnost, že podle názoru několika autorů mezinárodního práva je sebeobrana možná pouze jako reakce na předchozí ozbrojený útok. Předmětem zkoumání bude i otázka, zda je možné považovat teroristický útok za ozbrojený útok ve smyslu článku 51 Charty OSN, zejména zda události ze září 2001 a následné reakce států poukazují na skutečnost, že státy (případně nauka) jsou ochotny akceptovat rozšířený výklad ozbrojeného útoku, resp. sebeobrany. V této kapitole bude podán rozbor relevantní judikatury Mezinárodního soudního dvora, která v mnoha aspektech vzbudila značně kritické ohlasy nejen v nauce, ale i mezi státy.

Výslovná úprava práva na sebeobranu v Chartě OSN způsobila již půlstoletí trvající nejasnosti týkající se např. rozsahu obyčejového práva na sebeobranu, tedy zda a do jaké míry bylo toto právo textem Charty OSN nahrazeno, popř. vyloučeno. S tím souvisí otázka, zda je možné použít sebeobranu v případě, kdy ozbrojený útok ještě neproběhl, avšak nebezpečí jeho začátku je již vysoce naléhavé, resp. bezprostředně hrozící, tedy zda je možné použít sebeobranu v preventivním smyslu. Problematice preventivní sebeobrany bude věnována samostatná kapitola. Předmětem analýzy budou

hlavní teoretické přístupy a jejich metodologie k otázce legality preventivní sebeobranu. Předmětem zkoumání bude otázka, zda postoj mezínárodního společenství a nauky svědčí o tom, že dochází formování nového pravidla mezínárodního práva týkajícího se preventivního použití síly, resp. zda je možné prevenci považovat za součást mezínárodního práva.

Další samostatná kapitola se zaměří na analýzu preemptivního použití síly v sebeobraně, konceptu, který byl představen Spojenými státy americkými v roce 2002 a poté znovu v roce 2006. Detailně bude posouzena současná pozice tohoto konceptu v mezínárodním právu, a to jak z pohledu nauky, tak ze strany států. Budou posuzovány dva případy z moderní historie, které je možné považovat za aplikaci preempce – letecký úder na irácký jaderný reaktor v Osiraku v roce 1981 a invaze do Iráku v roce 2003.

Při analýze jednotlivých aspektů práva na sebeobranu bude hlavní pozornost věnována formálním pramenům mezínárodního práva, tedy mezínárodním smlouvám, především pak Chartě OSN a obyčejovému mezínárodnímu právu. Navíc bude velmi detailně zkoumána mezistátní praxe, tedy zejména diplomatická komunikace států, ale i záznamy z jednání Rady bezpečnosti či Valného shromáždění.

Jelikož podstatná část této práce je založena na výkladu příslušných ustanovení Charty OSN a relevantní judikatury Mezinárodního soudního dvora, jsou používány standardní výkladové metody (výklad gramatický, historický, systematický, teleologický či komparativní). Vedle uvedené soudní judikatury práce hojně využívá prameny vědeckého poznání, kterými jsou především významná díla nauky mezínárodního práva. Vzhledem k velmi často se objevující rozporuplnosti vědeckých závěrů (zejména případně doktrinálních a judikaturních závěrů) jsou zkoumané výstupy podrobeny kritickému hodnocení. Převažující část zkoumané literatury týkající se jednotlivých aspektů práva na sebeobranu vychází z anglo-amerického prostředí.

Dalšími metodologickými prostředky práce jsou analýza a syntéza, v některých částech práce je použita metoda srovnávací (komparace). Žádná z výše uvedených metod nebude mít výsadní postavení, budou v práci kombinovány dle aktuální potřeby anebo vhodnosti jejich použití.

Pro vyloučení pochybností je třeba poznamenat, co není předmětem této práce. Práce se záměrně nevěnuje prakticky ani teoreticky aktuální problematice mezinárodního terorismu, resp. otázce, zda je právo na sebeobranu účinným prostředkem boje proti mezinárodnímu terorismu. Práce rovněž ponechává stranou otázku kolektivní sebeobranu. Obě tato zásadní témata jsou vynechána zejména z důvodu případného překročení plánovaného rozsahu práce.

Tato práce do určité míry navazuje na moji rigorózní práci. Předkládaná práce je však v podstatném ohledu odlišná, neboť akcentuje jiné aspekty práva na sebeobranu a koncepčně přihlíží k novému vývoji této problematiky.

A.1 Použití síly v historické perspektivě

Proces delegalizace jednostranného použití síly mezi státy nebyl vůbec jednoduchý, natož pak rychlý. I když v teoretické rovině existovala vůle k omezení suverénního práva použít sílu, samotná realizace tohoto cíle nebyla zdaleka tak jednoznačná. Možnost jednostranného použití síly v mezistátních vztazích byla po mnoho století odrazem subjektivního práva státu sáhnout k válce (*ius ad bellum*), tedy práva použít vojenskou sílu při prosazování svých zájmů a nároků vůči jiným státům nebo při realizaci cílů vlastní zahraniční politiky.⁷ V mezistátní praxi panovala absolutní volnost v otázce případného použití síly, tzv. *freedom of action*. Právní rozlišování, zda šlo v daném případě o legitimní sebeobranu tak vlastně nemělo smysl, neboť stát nebyl ve svém chování navenek nijak vázán. Již v antické filosofii však vzniklo učení o *spravedlivé válce (bellum iustum)*, které mělo omezit možnosti použití síly. Ve své době nemělo učení čistě právní povahu, ale šlo spíše o morální ospravedlnění války. Zastánci tohoto učení, zejména Aristoteles podmiňovali právo vést válku proti jinému státu či státnímu útvaru existencí spravedlivého důvodu.⁸ Za předpokladu, že to byl sám

---

⁷ Srov. Potočný, M. – Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. Praha 2006, str. 382.

⁸ Aristoteles považoval válku za spravedlivou, pokud mohla zachránit obyvatele před zotročením (tento důvod by se v dnešní terminologii asi velmi podobal sebeobraně). Stejně jako další antičtí filozofové viděl i Aristoteles hlavní cíl spravedlivé války v tom, že ve svém důsledku pomůže nastolit mír. Spravedlivé bylo též vést válku za odčinění spáchaných škod či bezpráví (sv. Augustin či Tomáš Akvinský). Srov. Arend, A.C. – Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 13-14.

stát, kdo rozhodl, je-li ten či onen důvod spravedlivý, ovšem toto učení nemělo restriktivní vliv na použití síly. Teorie spravedlivé války se průběhu staletí neustále vyvíjela v úzkém vztahu s vývojem filozofie. Od ranně křesťanských, převážně morálně a nábožensky orientovaných vlivů, až k přirozenoprávní teorii, kterou reprezentuje zejména Hugo Grotius. Ve svém díle *De Iure Belli et Pacis Libri Tres* podrobně popsal, za jakých podmínek je vedení války spravedlivé. Válka je podle něj spravedlivá, je-li vyhlášena zákonnou autoritou a dále, je-li jejím účelem ochrana jednotlivců a majetku.⁹ Hugo Grotius v uvedeném díle popsal právě sebeobranu jako jeden ze spravedlivých důvodů, proč je možné použít vojenskou sílu (*iusta causa*). Podporoval tezi, že pokud je někdo ohrožen:

*„[...] by present force with danger of life not otherwise evitable, war is lawful, even to the slaying of the aggressor [...] as a matter of self-protection. This right of self-defense exists only if necessary; where the danger can be avoided, delay is proper to allow recourse to other remedies.”*¹⁰

Je zajímavé, že Grotius nejen že uznal právo na sebeobranu, ale do určité míry stanovil i limity jeho výkonu, tedy pouze v případě neodvratitelného nebezpečí a nezbytnosti. Toto právo není možné jej využít, pokud existují jiné nástroje jeho odvrácení.

V podstatě až do první světové války zůstávalo právo státu vést útočnou válku neomezeno. Použití síly bylo limitováno pouze v rovině náboženské, resp. morálně-filosofické, nejednoznačnou koncepcí o spravedlivé válce. Ve stejné rovině se i předpokládalo, že stát používající vojenskou sílu bude mít spravedlivý důvod, resp. *iusta causa*. Teprve zástupci vítězných mocností si na Pařížské mírové konferenci uvědomili, že je nutné vytvořit mezinárodní instituci, která by, mezi jinými, omezila právo státu použít vojenskou sílu a zabránila tak opakování tohoto tragického konfliktu. Mírotvůrci na Pařížské konferenci považovali za hlavní důvod vzniku světového

---

⁹ Srov. Arend, A.C. – Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 15.

¹⁰ Srov. Grotius, H., *De Iure Belli et Pacis Libri Tres*. 1853. Citováno z Sofaer, A.D., *On the Necessity of Preemption*. In: 14 *European Journal of International Law* (2003), str. 216.

konfliktu nedostatečná, anebo úplně absentující procedurální pravidla, která by omezovala právo státu vyhlásit či vést válku.¹¹

Mezi ty mezinárodněprávní nástroje, které lze bez nadsázky označit za stěžejní, je možné počítat Pakt Společnosti národů z roku 1919 a Smlouvu o zřeknutí se války jako prostředku mezinárodní politiky (známější pod jménem Briand-Kellogův pakt – dále jen „Pakt“¹²) z 27. srpna 1928. Pakt Společnosti národů ještě neznamenal explicitní zákaz útočné války, ale podle Josefa Mrázka výrazně zúžil právní možnost vedení takové války.¹³ Skutečný a významný zásah do státní suverenity přinesl až druhý zmíněný dokument, který zakotvil všeobecný zákaz útočné války. Signatářské státy se v něm výslovně zavázaly, že „odsuzují válku jako prostředek k řešení mezinárodních neshod a zříkají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích“ a že řešení všech sporů se „nikdy nebude díti jinak než pokojnými prostředky“.¹⁴ Z díkce Paktu vyplývá, že na rozdíl od Paktu Společnosti národů nepřipouštěl žádné výjimky. Státy však zároveň uznaly, že tímto Paktem není žádným způsobem dotčeno či snad omezeno právo na sebeobranu.¹⁵ Absence výslovné úpravy práva na sebeobranu včetně podmínek jeho výkonu však byla podle mého názoru jedním ze závažných nedostatků Paktu (ponecháme-li stranou fakt, že neobsahoval žádné sankce pro případ porušení). Zůstalo tedy i nadále nejasné, v jakých situacích či v reakci na jaká protiprávní jednání by bylo možné využít tohoto práva. Jeden z předních autorů mezinárodního práva zabývající se problematikou válečného práva, profesor Yoram Dinstein, taktéž označil za výrazný nedostatek Paktu použití slovního spojení „národní politiky“ v textu článku 1. Podle Dinsteina lze totiž argumentovat, že se státy nezřekly války jako prostředku jiné než „národní politiky“. Článek 1 lze proto interpretovat tak, že státy by mohly vést jiné války například ve jménu náboženství či ideologie a přitom by nejednaly v přímém rozporu s Paktem.¹⁶

---

¹¹ Srov. Arend, A.C. – Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 19.

¹² Pakt vstoupil v platnost téměř o rok později, dne 24. července 1929. Původně byl podepsán patnácti státy včetně tehdejší ČSR.

¹³ Srov. Mrázek, J., *Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha 1990, str. 103.

¹⁴ Srov. Arend, A.C. – Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 22-23; Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 14 a Mrázek, J., *Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha 1990, str. 103-105.

¹⁵ Srov. Arend, A.C. – Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 23.

¹⁶ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 81-82.

Z dnešní perspektivy a se znalostí následných událostí je možné zhodnotit, proč byl reálný vliv těchto norem na mezinárodní politiku tak malý a proč nebyly s to zabránit nejkrutějšímu vojenskému konfliktu v dějinách lidstva. S jistou dávkou zjednodušení je možné najít dva hlavní důvody, které výrazně ovlivnily účinnost těchto norem. Systém Společnosti národů neobsahoval centrální autoritu, která by byla schopna efektivně vynucovat jejich dodržování. I přes skutečnost, že tyto stěžejní dokumenty upravovaly proceduru vedoucí k pokojnému řešení sporu, obsahovaly některé závažné „trhliny“, které významně snížily možnost jejich reálného uplatnění. I přes určitá omezení umožňoval Pakt Společnosti národů v některých specifických situacích zahájit válku. Pakt Společnosti národů v článcích 12 až 15 upravoval proceduru pro mírové řešení sporů, nicméně tento systém nebyl úplně dokonalý. Článek 12 Paktu stanovil, že vyskytne-li se spor, který by mohl vést k roztržce (*likely to lead to rupture*), předloží státy tuto věc k řízení rozhodčímu anebo soudnímu orgánu, anebo Radě k přezkoumání. Problematictější ustanovením však byl článek 15 Paktu, který státům umožňoval, pokud by se totiž Rada Společnosti národů jednomyslně neshodla na svém doporučení, aby jednaly tak, jak uznají za nutné k zachování práva a spravedlnosti (*The Members of the League reserve to themselves the right to take such action as they shall consider necessary for the maintenance of right and justice.*).¹⁷ Krach celého versailleského systému byl pak dovršen mezinárodně-politickou atmosférou třicátých let a Briand-Kelloggův pakt již tento negativní vývoj nemohl v žádném směru ovlivnit. Přes své nedostatky stal se Pakt v podstatě hlavním ideovým zdrojem pro zástupce států, kteří se v srpnu 1945 sešli na mezinárodní diplomatické konferenci v americkém Dumbarton Oaks¹⁸, aby navrhli základy poválečné bezpečnostní architektury.¹⁹

---

¹⁷ Srov. Arend, A.C. – Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 20; Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 11 a Mrázek, J., *Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha 1990, str. 103-105.

¹⁸ Oficiální název konference zněl - *Washington Conversations on International Peace and Security Organization*.

¹⁹ Ideově navazovala Charta OSN částečně i na tzv. Atlantickou chartu, společné prohlášení prezidenta Franklina D. Roosevelta a ministerského předsedy Winstona Churchilla ze srpna 1941. Jeden z osmi bodů tohoto dokumentu předpokládal, že po skončení války „[...] všechny národy světa musí z důvodů věčných i z důvodů duchovních dospět k tomu, že upustí od používání síly. Protože v budoucnosti nelze zachovat mír, dokud pozemní, námořní nebo letecké výzbroje i nadále budou používat národy, které hrozí nebo by mohly hrozit útokem mimo své hranice, jsou přesvědčeni, že dokud nebude zřízena širší a trvalá soustava všeobecné bezpečnosti, je nezbytné takové národy odzbrojit.“ Srov. Atlantická charta (14.8.1941). Srov. Veselý, Z. (ed.), *Světová politika 20. století v dokumentech (1900 -1945)*. Praha 2000, str. 260.

Na sklonku války (od dubna do června 1945) došlo na další mezinárodní konferenci konané v San Francisku nejen k potvrzení dohod z Dumbarton Oaks, ale rovněž k finalizaci mezinárodněprávního instrumentu – Charty Organizace Spojených národů - který se měl stát zárukou zajištění poválečného míru a bezpečnosti. Charta OSN jako vícestranná mezinárodní smlouva měla tvořit hlavní normativní základ poválečného mezinárodněprávního systému.

B. Koncept individuální sebeobranu

Systém mezinárodní bezpečnosti vyžaduje, aby byl členským státům zachován určitý stupeň svépomoci v případech ozbrojeného napadení. Tato nutnost vyplývá z vcelku logického předpokladu, že členskému státu musí být umožněno se bránit do té doby, než mezinárodní společenství (resp. Rada bezpečnosti OSN) učiní opatření nutná k zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti. V současném mezinárodním právu je za takto pojatou formu „svépomoci“ považováno právo na individuální sebeobranu. S ohledem na fakt, že mezinárodní právo je systémem, jehož vynutitelnost a centrální autorita nejsou tak silné jako v národních právních řádech, hraje existence práva na sebeobranu mimořádně důležitou roli. Sebeobrana jakožto možnost ochrany oprávněných zájmů státu ozbrojenou cestou, je výslovně upravena v článku 51 Charty OSN, který doslova uvádí:

„Žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální a kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobranu oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, pokud jde o to, aby kdykoli podle této Charty podnikla takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.“²⁰

Článek 51 Charty OSN se tak stal hlavním mezinárodněprávním zakotvením práva na sebeobranu, a to jak individuální, tak i kolektivní. Je však třeba připomenout, že tento názor je často zpochybňován zastánci práva na preventivní sebeobranu, kteří argumentují, že článek 51 Charty OSN je jen potvrzením obyčejového práva na

---

²⁰ Článek 51 Charty OSN. Srov. Potočný, M. – Ondřej, J., *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů)*. Svazek 5. Praha 1992, str. 56.

sebeobranu, přičemž jej žádným způsobem neomezuje, ale naopak do určité míry rozšiřuje. O této dichotomii bude pojednáno dále v textu.²¹

Rozsah legitimního výkonu práva na sebeobranu později zakotvený v Chartě OSN byl již v minulosti přes svou všeobecně uznávanou přirozenoprávní povahu podroben přísnému přezkoumání ze strany mezinárodního společenství. Pozdější hmotně právní úprava tohoto institutu v Chartě OSN reflektovala pokus států o omezení jednostranného použití síly. Právní povahu konceptu individuální sebeobrany zvýraznil totiž teprve všeobecný zákaz útočné války obsažený v Briand-Kellogově paktu. Dokud totiž byla svoboda států použít sílu v mezinárodních vztazích takřka neomezená, nehrála právní povaha individuální sebeobranu v mezinárodním právu velikou roli.²²

Historický vývoj práva na sebeobranu lze demonstrovat např. na Paktu Společnosti národů či Briand-Kellogově paktu ze dvacátých let 20. století, v nichž sice nebyl koncept sebeobranu výslovně zmíněn, ale z jejichž obsahu je očividné, že smluvní strany respektovaly jeho přirozenoprávní existenci.²³ Proto např. smluvní strany Briand-Kellogova paktu nepovažovaly za nutné výslovně ve smlouvě upravit existenci práva na sebeobranu, protože jak shodně tvrdily – „*právo na sebeobranu je přirozeným právem suverénního státu a tudíž je implicitně obsaženo v každé smlouvě. Tento nezpochybnitelný atribut státní suverenity není proto nutné ani žádoucí smluvně upravovat*“. Dopis, který zaslal ministr zahraničí Spojených států Frank B. Kellog svým smluvním partnerům, dále stanovil, že „*každý stát je oprávněn kdykoli a bez ohledu na jakákoliv smluvní ustanovení bránit své území před útokem nebo invazí a sám je zároveň oprávněn rozhodnout, zda okolnosti případu vyžadují uchýlit se k sebeobranné válce. Pokud je takový případ oprávněný, světové společenství bude aplaudovat a nezavrhne tuto akci*“.²⁴ Při přednášce před Americkou společností pro mezinárodní právo v roce 1928 ministr Kellog zdůraznil fakt, že výslovné uznání práva na sebeobranu ve smlouvě by situaci zkomplikovalo, neboť nikdo pořádně neznal jeho

---

²¹ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 161.

²² Srov. Asrat, B., *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2 (4)*. Uppsala 1991, str. 199-200. Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 160-161.

²³ Srov. Asrat, B., *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2 (4)*. Uppsala 1991, str. 199 a Whiteman, M.M., *Digest of International Law*. Volume 5. Washington D.C. 1965, str. 972.

²⁴ Srov. *Hearings Before the Committee on Foreign Relations United States Senate Seventieth Congress on The General Pact for the Renunciation of War signed at Paris August 27, 1928* (December 7, 1928, United States Senate, Committee of Foreign Relations - http://avalon.law.yale.edu/20th_century).

přesný obsah a zcela zřejmě by jej provázely totožné problémy, kterým čelili politici při snaze definovat agresí.²⁵

Situaci následně změnila až ukřutnost druhé světové války, které vyburcovaly mezinárodní veřejné mínění a vynutily si pozitivně právní úpravu práva států na jednostranné použití síly v sebeobraně.

B.1 Sebeobrana jako právo

Jak již bylo zmíněno, článek 51 Charty OSN pojímá sebeobranu jako „právo“.²⁶ V souladu s tímto článkem má stát, který se stane obětí ozbrojeného útoku, právo jednostranného použití síly (samozřejmě za splnění dalších podmínek - viz dále) a toto rozhodnutí je ponecháno čistě na jeho vlastním uvážení a zároveň riziku. Právní důsledky použití síly v sebeobraně jsou následující - použití síly, které by jinak bylo nezákonné, je ospravedlněno tím, že je reakcí na předchozí narušení právních zájmů daného státu jiným státem.²⁷ Použití síly v sebeobraně musí sledovat výlučně defenzivní účel, tedy zastavení protiprávního ozbrojeného útoku, popř. bezprostředně hrozícího ozbrojeného útoku. Nesmí být prostředkem odplaty ani jejím prostřednictvím není možné vymáhat jiné mezinárodněprávní závazky.

Právo na sebeobranu jako výjimka ze všeobecného zákazu použití síly nesmí být interpretováno izolovaně, nýbrž v souvislosti s dalšími články Charty OSN, zejména s články 2(3) a 2(4). Je tomu tak proto, že tyto články jsou mnohými odborníky považovány za jádro světového právního řádu.²⁸ Je nesporné, že koncept sebeobrany, který patří mezi základní principy mezinárodního práva, je úzce spjat se státní suverenitou. Tento výrazný aspekt byl potvrzen v poradním posudku Mezinárodního

---

²⁵ Srov. Asrat, B., *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2 (4)*. Uppsala 1991, str. 199-201 a Whiteman, M.M., *Digest of International Law*. Volume 5. Washington D.C. 1965, str. 972.

²⁶ Je nutné zdůraznit, že existence práva na sebeobranu v mezinárodním právu nebyla nikdy v minulosti vážně zpochybněna. Srov. Whiteman, M.M., *Digest of International Law*. Volume 5. Washington D.C. 1965, str. 973.

²⁷ Jak poznamenal profesor Derek Bowett, právo na sebeobranu „představuje legitimní použití síly v reakci na specifické porušení mezinárodního práva - nezákonné použití síly“ (nejčastěji ve formě ozbrojeného útoku). Srov. Bowett, D.W., *Self-Defence in International Law*. Manchester 1958, str. 269.

²⁸ Srov. Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981 upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defence?* In: 15 *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (1982), str. 421.

soudního dvora ve věci *Oprávněnost hrozby nebo použití jaderných zbraní*, který deklaroval následující:

„Dále ještě Soud nemůže pustit ze zřetele základní právo (fundamental right) každého státu na přežití a z toho logicky plynoucí právo uchýlit se v souladu s článkem 51 Charty k sebeobraně v případě, že existence státu je ohrožena.“²⁹

Vzhledem k faktu, že právo na sebeobranu je neodmyslitelně spjata se státní suverenitou, je ponecháno každému státu na uvážení, zda tohoto práva využije či nikoli. Stát se tak stává prvotním arbitrem rozhodujícím, zda došlo ke splnění podmínek k použití síly v sebeobraně. Současné mezinárodní právo tedy považuje sebeobranu za „právo“ či „privilegium“, ale nikoli za povinnost.³⁰ Neexistuje žádná norma mezinárodního práva, která by nutila stát k individuální sebeobraně. Nicméně je možné, že mezinárodní smlouvy konstituující obranné aliance mohou obsahovat povinnost poskytnout pomoc státu, který se stal obětí ozbrojeného útoku. Tento případ však spadá do kategorie kolektivní sebeobrany, která není předmětem této práce.

Je samozřejmě nutné, aby se stát pokusil vyřešit spor mírovou cestou dříve, než se rozhodne použít sílu v sebeobraně. V mezinárodní praxi je časté, že se stát pod tlakem mezinárodního společenství, zejména v obavě z jeho negativní reakce a v obavě z mezinárodní izolace, rozhodne nevyužít svého práva na sebeobranu. Tento případ je typický pro situace, kdy oprávněnost použít defenzivní sílu nebyla tak jednoznačná a kdy existuje důvodné podezření, že použitím síly v sebeobraně byl sledován jiný než povolený účel. Reakce mezinárodního společenství tak může mít zásadní vliv na chování dotyčného státu a na jeho vnitrostátní rozhodovací procesy.³¹ V této souvislosti se nabízí otázka, nakolik se státy ve svém rozhodování v mezinárodní sféře

---

²⁹ Srov. *Advisory Opinion on the Legality of the Threat and Use of Nuclear Weapons*, [1996] I.C.J. Rep., odst. 226, 263 a Popenková, M., *Poradní posudek Mezinárodního soudního dvora „Oprávněnost hrozby nebo použití jaderných zbraní“*. In: Právník, číslo 1, ročník CXXXIX, str. 87-101.

³⁰ Je však nutné podotknout, že sebeobrana nebyla vždy vnímána tak, jako v současné době. Ještě koncem devatenáctého století mnoho odborníků na mezinárodní právo zastávalo názor, že „*sebeobrana proti nespravedlivému útoku [unjust attack] není jen právem, které je přiznáno každému státu, nýbrž i povinností, a to jednou z nejsvatějších povinností*“. Tyto názory jsou však již dnes velmi anachronistické, nicméně reflektují dobu, kdy bylo mezinárodní právo silně ovlivněno morálními a teologickými doktrínami. Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 162.

³¹ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 162-163.

cítí vázány normami mezinárodního práva. Praxe států ukazuje, že i ty státy, které měly dříve méně respektu pro normy mezinárodního práva, nyní inklinují k tomu, aby obhajovaly oprávněnost svého jednání právě na základě norem mezinárodního práva. Lze to přisuzovat právě již výše zmíněné obavě z negativní reakce mezinárodního společenství, či snad dokonce z mezinárodní izolace.

Je nutné poukázat na významný aspekt článku 51 Charty OSN, který do určité míry zkomplikoval interpretaci práva na sebeobranu. Jak článek stanoví, individuální sebeobrana je považována za přirozené právo (*inherent right*). Podle převažujícího názoru právních teoretiků je nutné chápat tuto přirozenost jako jeden z aspektů státní suverenity a ne jako metafyzický koncept vyplývající z *ius naturale*. Právo na sebeobranu je tak chápáno jako produkt pozitivního práva, neboť se jedná o právo chráněný zájem, jehož existence je potvrzena v systému práva.³² Mezinárodní soudní dvůr ve svém rozhodnutí v případě *Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní (Case concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua)* konstatoval, že právo na sebeobranu je nesporně obyčejové povahy a jeho současný obsah byl potvrzen a ovlivněn smluvním právem, zejména Chartou OSN. Předseda Mezinárodního soudního dvora Nagendra Singh ve svém samostatném stanovisku zdůraznil obyčejovou povahu práva na sebeobranu:

„However it is pertinent that the origin of legal regulation of use of force is much older than the United Nations Charter and this has been acknowledged to be so. If an issue was raised whether the concepts of the principle of non-use of force and the exception to it in the form of use of force for self-defence are to be characterized as either part of customary international law or that of conventional law, the answer would appear to be that both the concepts are inherently based in customary international law in their origins, but have been developed further by treaty-law [...] the Charter provisions have not only developed the concept but strengthened it

---

³² Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 164; Kelsen, H., *The Law of the United Nations*. New York 1950, str. 791-792 a Bowett, D.W., *Self-Defence in International Law*. Manchester 1958, str. 187.

*to the extent that it would stand on its own even if the Charter for any reason was held inapplicable in that case”.*³³

Výše zmíněný názor, že sebeobrana je přirozeným nezrušitelným právem existujícím nezávisle na právním systému, by mohl vést k absurdnímu závěru. Pokud by měl stát naprostou svobodu při rozhodování o všech aspektech použití síly v sebeobraně, bylo by pak velmi složité pro nezávislou mezinárodní organizaci objektivně zhodnotit veškerá fakta a posoudit, zda nedošlo k porušení práva. I z tohoto důvodu je vhodnější považovat právo na sebeobranu za právo, které podléhá pozitivně právní úpravě.³⁴

Závěrem je nutné poukázat na skutečnost, že sebeobrana musí být zcela jednoznačným způsobem odlišena od zdánlivě podobných institutů – tzv. krajní nouze a ozbrojených represálií.

B.2 Dovolенý cíl sebeobrany (účel sebeobrany)

V obecné rovině je možné konstatovat, že cílem legitimní sebeobrany může být pouze odvrácení nedovoleného ozbrojeného útoku a odvrácení škody, která by takovým útokem mohla být způsobena.³⁵ Není přípustné, aby měla odvetný charakter a byla zaměřena pouze na potrestání útočníka. Stát, který by zcela zjevně překročil tuto podmínku, by se dopustil agrese. Účelem použití síly v sebeobraně by měla být ochrana hodnot či zájmů, které obránce považuje za zásadní a nepostradatelné pro zachování své existence a bezpečnosti. Jedná se tedy o hodnoty a zájmy, kterým právo poskytuje ochranu a které mají do jisté míry „privilegované“ postavení. Tento názor však musí být dále rozveden a upřesněn, neboť by se mohlo zdát, že je založen výlučně na subjektivním úsudku napadeného státu. Vyjdeme-li z předpokladu, že sebeobrana

---

³³ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, Judgment of 27 June 1986, (Separate Opinion of President Nagendra Singh), I.C.J. Rep., str. 152 a 153.

³⁴ Srov. Lauterpacht, H., *The Function of Law in the International Community*. Oxford 1933, str. 179-180.

³⁵ George Schwarzenberger velmi výstižně konstatoval, že „*účelem sebeobrany je zabránit aktuálnímu narušení práv napadeného státu*“. Srov. Schwarzenberger, G., *The Fundamental Principles of International Law*. In: 87 Acad. De Droit Int'l Recueil Des Cours (1955), str. 195 a 335.

je určitým ochranným opatřením *sui generis*, a to opatřením svou povahou výjimečným, je nezbytné zjistit, která práva či zájmy toto opatření ochraňuje. Jak vyplývá z výše uvedeného, výčet těchto práv je taxativně omezen. Jejich povahu velmi výstižně popsal profesor university v Yale Myres McDougal tak, že se jedná o všechna práva, jejichž „zničení či odstranění by podstatně narušilo fungování územně organizované komunity nebo by znemožnilo její existenci jako svébytné politické entity“.³⁶ McDougalova definice nepřímou odkazuje na článek 2(4) Charty OSN a zcela nepochybně tak indikuje, že zmíněná práva budou spjata s *územní celistvostí a politickou nezávislostí*. Těmto právům zároveň odpovídá povinnost každého jiného státu, aby je respektoval.

Je nutné znovu podotknout, že podmínkou *sine qua non* legitimního použití síly v sebeobraně je předchozí porušení mezinárodního práva. Toto porušení musí být svou povahou velmi závažné, aby způsobilo zmíněné následky. Část nauky se kloní k názoru, že tímto porušením může být pouze protiprávní použití síly ve formě ozbrojeného útoku.

Při analýze dovoleného cíle sebeobranných opatření je nutné zmínit, že použití síly v sebeobraně, vedle dále uvedených obvyčejových podmínek, musí být rovněž v souladu s normami mezinárodního humanitárního práva. Zcela nepochybně by reakce v sebeobraně, která byla vyústila v usmrcení velkého počtu civilistů, byla v rozporu s normami mezinárodního humanitárního práva (zejména se zásadou zákazu nerozlišování).³⁷ Ze záznamů z diskuzí v Radě bezpečnosti a Valném shromáždění vyplývá, že státy jsou ochotny akceptovat pouze taková opatření v sebeobraně, která

---

³⁶ Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 227.

³⁷ V tomto smyslu se opakovaně vyjádřila jak Rada bezpečnosti, tak i Valné shromáždění OSN. Např. v případě bombardování Libanonu ze strany Izraele v roce 1978 konstatovalo několik zástupců, zejména z Egypta, Libye, Kuvajtu, Vietnamu, Jemenu, Sovětského svazu či Sýrie, že zákrok Izraele byl plánovanou agresí, v jejímž důsledku zemřeli nevinní civilisté (*[...] Lebanon had been the target of premeditated Israeli aggression. Israel could not ensure its security by occupying more territories belonging to others and by creating additional masses of refugees. He said that 99 per cent of the victims of Israeli bombardments, raids and attacks were innocent civilians.*). Srov. např. United Nations Yearbook (1978), str. 298-300. Podobně se vyjádřili členové Rady bezpečnosti (např. Spojené státy či Nigérie) v případě útoků prováděným režimem v Jižní Rhodesii proti civilním cílům v Zambii v průběhu roku 1979 (*What was particularly distressing about the current complaint was that the attacks had been directed against civilian targets.; [...] since Southern Rhodesia's unilateral declaration of independence in 1965, the minority régime had launched repeated acts of aggression against all the neighbouring States and had attacked refugee camps and civilian targets again and again.*). Srov. United Nations Yearbook (1979), str. 218-221. V roce 1982 se mnoho zástupců ve Valném shromáždění OSN velmi kriticky vyjádřilo na adresu jihoafrického režimu za opakované vojenské útoky vůči Angole, Botswaně, Mozambiku a Zimbabwe (*South Africa had launched repeated military attacks against the front-line States, carried out subversive operations there and murdered innocent civilians under the pretext of pursuing combatants.*). Srov. United Nations Yearbook (1982), str. 311-312.

jsou soustředěna na vojenské cíle, anebo takové cíle, které jsou s nimi bezprostředně spjaty.

B.3 Obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu

Obyčejové právo na sebeobranu vznikalo v mezinárodním společenství států v průběhu několika staletí. Zmínky o tomto konceptu je možné najít již v 5. století tohoto letopočtu v dílech raně středověkých myslitelů.³⁸ Uplatňování či nárokování právních aspektů sebeobrany však bylo v minulosti velmi vzácné, neboť právo státu vyhlásit a vést válku bylo v podstatě neomezené (*competence de guerre*). Obyčejové právo navíc nijak nspecifikovalo podmínky výkonu tohoto práva či jeho limity. To je také zřejmě důvodem, proč se zprvu relativně nevýznamný případ *Caroline* z roku 1839 stal později tak významným a přelomovým. Důsledky tohoto případu jsou dalekosáhlé a dodnes je považován za *locus classicus* práva na sebeobranu.³⁹ Podrobnosti případu budou náležitě posouzeny později v části o preventivní sebeobraně. V tuto chvíli je však nutné uvést, že diplomatická korespondence mezi britským a americkým ministrem zahraničí, která po tomto incidentu následovala, jednoznačně stanovila podmínky legitimního výkonu tohoto práva a stala se jakýmsi vzorovým příkladem *pro futuro*. V této souvislosti je relevantní zejména výrok amerického ministra zahraničí Daniela Webstera, jenž prohlásil, že výkon práva na sebeobranu na území cizího státu je možný pouze v případě „*naléhavé a neodvolatelné nutnosti, která neponechává žádnou možnost volby prostředků ani okamžik k úvaze*“ (*necessity of self-defense, which is*

---

³⁸ Již Svatý Augustin ve své knize „*The City of God*“ zmínil sebeobranu jako ospravedlnění války. Srov. projev profesora Oscara Schachtera publikovaném v *American Society of International Law Proceedings* z 8.-11. dubna 1987, str. 351.

³⁹ Případ *Caroline* se rovněž stal klasickým příkladem extra-teritoriálního vynucení práva, neboť jeho podstata spočívala v útoku přes mezinárodní hranici na zvláštní nepravdivé jednotky používající majetek jiného státu. Fakta incidentu nepřímo naznačují, že stát má právo na sebeobranu v případě nepřátelských akcí majících původ na území jiného státu. Ohrožený stát má právo vpadnout na toto území za účelem zničení útočišť nepřátelských jednotek. V tomto případě musí státní suverenita ustoupit právu na sebeobranu. Profesor Manuel Garcia-Mora shrnul tento koncept následovně: „*neschopnost vlády zabránit škodlivým činům soukromých osob proti cizímu státu může být právním důvodem pro výkon práva na sebeobranu, které přísluší ohroženému společenství a toto právo může získat podobu invaze na území státu, odkud toto nepřátelství pochází*“. Srov. Garcia-Mora, M.R., *International Responsibility for Hostile Acts of Private Persons against Foreign States*. The Hague 1962, str. 32 a Jennings, R.Y., *The Caroline and McLeod Cases*. In: 32 *American Journal of International Law* (1938), str. 82-89.

instant, overwhelming, leaving no choice of means and no moment for deliberation).⁴⁰ Citovaný výrok včetně zmíněných podmínek se staly neodmyslitelnou součástí obecného mezinárodního práva vztahujícího se na všechny formy použití síly v sebeobraně (tj. i v případě preventivní sebeobrany). Následná mezinárodní praxe a nauka mezinárodního práva tyto podmínky nadále rozpracovala a upřesnila. Slovy významného představitele nauky profesora Myrese McDougala lze za hlavní podmínky, které jsou nutným předpokladem legitimní sebeobrany, obecně označit nezbytnost (*necessity*) a proporcionalitu (*proportionality*).⁴¹ Tyto klasické podmínky pak byly ještě doplněny o bezprostřednost (*immediacy*). Zmíněné podmínky tak ve svém souhrnu představují určitý „test“ oprávněnosti použití síly v sebeobraně. Jsou-li všechny z nich splněny, je sebeobranný zásah legitimní, nejsou-li splněny, poruší daný stát kogentní normu mezinárodního práva a bude muset strpět všechny důsledky s tím spojené. Tyto podmínky jsou aplikovatelné na všechna použití síly v sebeobraně. Jejich obyčejová povaha byla rovněž potvrzena i rozhodovací, resp. poradní činností Mezinárodního soudního dvora, a to hned v několika případech, např. ve věci *Nicaragua*,⁴² v poradním posudku *Oprávněnost hrozby nebo použití jaderných zbraní (The submission of the exercise of the right of self-defence to the conditions of necessity and proportionality is a rule of customary international law*⁴³) nebo ve věci *Ropné plošiny*⁴⁴.

Někteří autoři přidávají k předchozím třem náležitostem ještě podmínku, resp. povinnost vyčerpání mírových prostředků k urovnání sporu.⁴⁵ Jedná se ovšem spíše o menšinový názor; převážná část nauky se kloní k závěru, že lze tuto náležitost subsumovat pod podmínku nezbytnosti.

---

⁴⁰ Srov. *Letter from Mr Webster to Mr Fox*, (April 24, 1841) 29 British and Foreign Papers (1840-1841), str. 1129 a 1138.

⁴¹ Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 217.

⁴² Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 176.

⁴³ Srov. *Advisory Opinion on the Legality of the Threat and Use of Nuclear Weapons*, [1996] I.C.J. Rep., odst. 41.

⁴⁴ Srov. *Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)*, Rejoinder submitted by the United States of America, 23 March 2001, odst. 43 a 74.

⁴⁵ Srov. Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981, upon Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defense?* In: 15 Vanderbilt Journal of International Law (1982), str. 419.

Proporcionalita (*proportionality*)⁴⁶

Podmínka proporcionality (přiměřenosti) mnohdy označovaná za podstatu sebeobranu (*essence of self-defense*) patří mezi hlavní kritéria použití síly v sebeobraně a je odvozena z obyčejového mezinárodního práva.⁴⁷ Obyčejové právo vyžaduje, aby samotný výkon práva na sebeobranu byl přiměřený povaze útoku či hrozby. Je nutné, aby sebeobraná reakce byla přiměřená zejména, co se týče její intenzity a rozsahu. Napadený stát může použít jen tolik síly, kolik je nezbytně nutné k odvrácení ozbrojeného útoku.⁴⁸ Velmi výstižně charakterizoval princip proporcionality Vincent Mutuale, bývalý konžský diplomat a velvyslanec při OSN, v průběhu jednání Zvláštního výboru pro otázku definice agrese v roce 1970:

„In the first place, the principle was that the act of self-defence must be proportionate to the armed attack which give rise to it; it established a relationship between the defensive action and the attack. It conferred a right on the victim State, but at the same time, places an obligation on it. The right conferred was the right to use force when necessary to halt an attack, and the obligation was to limit the use of force to the degree necessary to halt the attack. The principle of proportionality placed no limitation on the right of self-defence; it merely required the victim State to use only that amount of force necessary to halt an attack against it.”⁴⁹

---

⁴⁶ Princip proporcionality má relativně dlouhou historii, přičemž zmínky o její existenci je možné nalézt již ve středověkých pojednáních filozofů a náboženských myslitelů. Významný jezuitský myslitel Francisco Suarez (1548-1617) byl jedním z prvních, kdo začal hovořit o proporcionalitě v kontextu doktríny o spravedlivé válce (*It is not every cause that is sufficient to justify war, but only those causes which are serious and commensurate with the losses that the war would occasion.*). Srov. Arend, A.C. - Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 14 a Delbrück, J., *Proportionality*. In: Bernhardt, R. (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Volume III (1997), str. 1140.

⁴⁷ Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 279.

⁴⁸ Srov. např. U.N.Doc.S/PV.1644, odst. 26 (*In accordance with the second principle, proportionality, the measures adopted in self-defence must be of a similar nature or reasonably in keeping with the means used in the illegal act against which action is being taken. Any use of force on a considerably larger scale or on a scale which goes beyond the events or the provocative circumstances obviously exceeds the general framework of self-defence and is considered illegal in accordance with the uses and practices of the law.*).

⁴⁹ Srov. U.N.Doc.A/AC.137/SR.72, str. 81.

Detailně se otázkou proporcionality věnoval i další z přítomných účastníků, irácký diplomat a tehdejší člen Komise pro mezinárodní právo Mustafa K. Yasseen:

„[...] the concept of proportionality had its basis in the very nature of self-defence and was therefore linked with Article 51 of the Charter, which authorized the use of force in legitimate exercise of the right of self-defence. Proportionality could not, however, be taken to mean an exact balance, and any estimate of what constituted a reasonably proportionate response would depend on circumstances. Once the objectives of defence were attained, the authority to use force ceased. Article 51 of the Charter imposed a time limit on the use of force, namely, until the Security Council had taken measures necessary to maintain international peace and security. Thereafter, the use of force was a violation of Article 51.”⁵⁰

Přesné stanovení podmínky proporcionality tak v praxi vyžaduje objektivní zjištění a posouzení kvantitativního hlediska, tj. vzájemného vztahu mezi sebeobranou ozbrojenou reakcí a původním protiprávním použitím síly, který tuto reakci vyvolal.⁵¹ Detailní posouzení, zda ozbrojená reakce byla přiměřená, bude zahrnovat i srovnání počtu obětí, vzniklé škody, typu použitých zbraní a dalších, velmi často mimoprávních, aspektů. Jejich komparace však bude možná až *ex post facto*, kdy budou všechny známé okolnosti daného případu podrobeny objektivní analýze.⁵² V poslední instanci by to měla být Rada bezpečnosti, která na základě konkrétních zjištění a důkazních prostředků rozhodne, zda byly splněny právní náležitosti použití síly v sebeobraně. Ne vždy je však kvantitativní hledisko dostatečným určením, resp. testem, zda bylo použití síly v sebeobraně proporční. V nauce mezinárodního práva je možné se setkat i s tzv. funkčním hlediskem. Funkční přístup neakcentuje vzájemné poměrování intenzity či rozsahu použité síly, ale spíše účel, pro který byla síla v sebeobraně použita. Tento přístup byl zřejmý v průběhu jednání Výboru pro otázku definice agrese Valného

---

⁵⁰ Srov. U.N.Doc.A/AC.137/SR.72, str. 83.

⁵¹ Jak konstatoval Myres McDougal „*rozsah síly použitý v sebeobraně musí být zřejmě přiměřeně podobný či srovnatelný s množstvím síly, který sebeobranu vyvolal*“. Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 241.

⁵² Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 208.

shromáždění OSN (*Committee on the Question of Defining Aggression*). Státy odmítly aplikovat striktní kvantitativní přístup toho důvodu, že by mohl omezovat možnost napadeného státu rozhodnout, jakým způsobem a s jakou intenzitou bude reagovat na ozbrojený útok.⁵³ Spíše než automatickou aplikaci kvantitativního přístupu státy, dle záznamů z jednání výboru, požadovaly větší volnost a možnost selektivního přístupu případ od případu.⁵⁴ Na funkční přístup bylo odkázáno i v několika sporných řízeních před Mezinárodním soudním dvorem; např. v případě Ropné plošiny z roku 2003 Spojené státy konstatovaly, že jejich vojenský zákrok byl proporční, neboť byl přesně zaměřen na odvrácení a zastrašení iránského útoku.⁵⁵

Avšak i kvantitativní přístup je opakovaně zmiňován a používán jako jeden z hlavních argumentů při posuzování proporcionality konkrétního použití síly v sebeobraně (např. v průběhu zasedání Rady bezpečnosti OSN po leteckém zásahu Izraele vůči OOP v Tunisu roce 1985⁵⁶ anebo po izraelské intervenci v Libanonu v roce 1972⁵⁷). Analýza praxe států naznačuje, že státy při obhajobě svého jednání nevyžadují aplikaci striktní rovnosti či vyváženosti mezi ozbrojeným útokem a následnou sebeobrannou reakcí. Státy jsou ochotny aplikovat princip vyváženosti případ od případu poměrně flexibilně.

Problémy spojené s aplikací principu proporcionality

V mezistátních ozbrojených konfliktech je mimořádně obtížné posuzovat jednotlivé aspekty použití síly a porovnávat výše zmíněná pomocná kritéria (tedy zejména

---

⁵³ Srov. např. U.N.Doc.A/AC.134/SR.67-78 (Special Committee on the Question of Defining Aggression, Summary Records of the 67th to 78th meetings, 19 October 1970), str. 85-87.

⁵⁴ Srov. U.N.Doc.A/AC.134/SR.67-78 (*A reasonable use of force did not necessarily require a precise computation of the magnitude of the attack and the harm inflicted, but the idea of proportionality should be there.*).

⁵⁵ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Rejoinder submitted by the United States of America, 23 March 2001, odst. 5.48 (*In taking action that was carefully calibrated to achieve the objective of defeating and deterring Iranian attacks, the United States met the requirements of proportionality.*).

⁵⁶ Srov. U.N.Doc.S/PV.2611, odst. 44 (*It is well known; however, that according to international law the principle of proportionality must be taken into account. While we regret the loss of 15 Israeli lives during the past few weeks, we also regret deeply the loss of over 60 lives in Tunisia - a figure which is evident proof of the lack of proportionality on this matter.*).

⁵⁷ Srov. U.N.Doc.S/PV.1644, odst. 26 (*In accordance with the second principle, proportionality, the measures adopted in self-defence must be of a similar nature or reasonably in keeping with the means used in the illegal act against which action is being taken. Any use of force on a considerably larger scale or on a scale which goes beyond the events or the provocative circumstances obviously exceeds the general framework of self-defence and is considered illegal in accordance with the uses and practices of the law.*).

kombinací tzv. kvantitativního a funkčního přístupu). Hlavní otázkou k posouzení je skutečnost, zda použití síly v sebeobraně bylo proporční ve svém rozsahu a povaze ozbrojenému útoku, který jí vyvolal (kvantitativní hledisko), resp. zda bylo proporční účelu, za kterým byla síla v sebeobraně použita (funkční hledisko). Za pomoci negativního vymezení je možné konstatovat, že použití síly v sebeobraně, které je zcela zjevně nepřiměřené a jehož cílem bylo způsobení větší škody a vyššího počtu obětí než bylo nezbytné, bude následně prohlášeno za protiprávní.⁵⁸ Takto pojaté použití síly by bylo vnímáno spíše jako akt msty či odvety, což je v rozporu se samotným konceptem sebeobrany. Je nicméně pravdou, že právo na sebeobranu bývá někdy použito či spíše zneužito k zamaskování ozbrojených akcí, které jsou vedeny za takovým účelem. Tyto „trestné“ výpravy však jsou v příkrém rozporu s mezinárodním právem.⁵⁹

Při bližším zkoumání pravidla přiměřenosti je možné dojít k závěru, že jeho aplikace na jednotlivé případy není vždy úplně bez problémů. Jak již bylo výše zmíněno, ozbrojená akce v sebeobraně musí být přiměřená povaze hrozby či útoku a nesmí překročit mez, která je nutná k ochraně práv ohrožených takovou hrozbou či útokem. V případě méně rozsáhlého, víceméně izolovaného ozbrojeného útoku, nebude patrně složité vyhodnotit situaci a použít odpovídající nezbytně nutnou sílu k jeho odražení či zastavení. V tomto scénáři by tedy velmi pravděpodobně došlo k aplikaci kvantitativního hlediska, tedy k poměřování ztrát a škod na majetku či porovnávání počtu vojenských jednotek a typu použitých zbraní. Naopak, pokud by došlo k rozsáhlému ozbrojenému útoku, resp. k sérii opakujících se ozbrojených útoků, patrně by došlo k aplikaci flexibilnějšího přístupu, tedy vedle poměřování ztrát a škod na majetku i k posouzení účelu ozbrojené reakce v sebeobraně.

Je však možné si představit hypotetický případ, ve kterém nejmenší možný rozsah ozbrojené síly nezbytný k ochraně významných práv je nepřiměřený povaze útoku či hrozby. Následné posouzení okolností tohoto případu by označilo sebeobranu

---

⁵⁸ Zcela zjevným příkladem takové disproporce může být situace, kdy jedna ze stran sporu v reakci na relativně nevýznamný příhraniční konflikt provede invazi na území druhé strany. V takovém případě by použití síly v sebeobraně bylo považováno za objektivně nepřiměřené a mělo by být označeno za porušení kogentní normy mezinárodního práva.

⁵⁹ Srov. Combacau, J., *The Exception of Self-Defense in U.N. Practice*. In: Cassese, A., ed., *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht 1986, str. 28.

za nepřiměřenou, resp. protiprávní, a znemožnilo by dosažení dovoleného cíle. Zdá se proto logické, aby v některých výjimečných případech bylo pravidlo přiměřenosti nepatrně překročeno za účelem odvrácení útoku. Naprostá rovnováha mezi způsobem ozbrojeného útoku a způsobem sebeobraně reakce není naukou mezinárodního práva vyžadována.⁶⁰ V tomto smyslu se vyjádřil i člen Komise OSN pro mezinárodní právo Roberto Ago, který konstatoval, že v některých situacích, kdy je nutné zastavit či odvrátit útok, je možné použít i nepřiměřené prostředky.⁶¹ V tomto smyslu je podle něj důležitější účel, který je sebeobranou sledován (za předpokladu, že je přípustný), a nikoliv forma či intenzita použité síly (viz výše zmíněný funkční přístup).⁶² Tento názor reflektuje situaci, ve které by striktní aplikace pravidla přiměřenosti mohla vést k odepření práva na sebeobranu ponechávajíc tak ohrožený stát bez možnosti účinně reagovat. Z logiky věci vyplývá, že v některých případech je zcela nezbytné použít k odvrácení útoku ozbrojenou sílu, která má do určité míry větší intenzitu než původní útok. Není bez zajímavosti zmínit relativně nedávný výrok Mezinárodního soudního dvora při projednávání sporu mezi Demokratickou republikou Kongo a Ugandou (*Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo*), ve kterém se Mezinárodní soudní dvůr snaží stanovit v tomto smyslu určitá omezení. V soudním projednávání případu iniciovaného ze strany Demokratické republiky Kongo se Soud zabýval tvrzením Ugandy, že její použití ozbrojené síly na území Konga bylo oprávněným výkonem práva na sebeobranu. Soud konstatoval následující „[...] *the taking of airports and towns many hundreds of kilometres from Uganda's border would not seem proportionate to the series of transborder attacks it claimed had given rise to the right of self-defence*“.⁶³ Soud tedy konstatoval, že bránící se stát může při výkonu práva na sebeobranu vojensky zasáhnout a zneškodnit vnitrostátní vojenské (případně i civilní) sklady, rafinérie či komunikace, pokud by mohly být agresorem použity pro

---

⁶⁰ Srov. Dissenting Opinion of Judge Higgins. *Advisory Opinion of the on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, [1996], I.C.J. Rep., odst. 5.

⁶¹ V podobném duchu se vyjádřily i Spojené státy při projednávání mezinárodního sporu ve věci *Ropné plošiny*. Ve svém vyjádření ze dne 23. června 1997 konstatovaly, že „*Proportionality does not require that actions taken in self-defense be limited to a mirror image of the armed attacks that have been suffered.*“ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Counter-Memorial submitted by the United State of America, 23 June, 1997, odst. 4.32.

⁶² Srov. U.N.Doc.A/CN.4/318/Add.5-7, odst. 121 (*What matters in this respect is the result to be achieved by the 'defensive' action, and not the forms, substance and strength of the action itself [...] Its lawfulness cannot be measured except by its capacity for achieving the desired result.*).

⁶³ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgement of 19 December 2005, I.C.J. Rep., odst. 147.

pokračování v ozbrojeném útoku. V tomto konkrétním případě Soud prohlásil ugandské úderý vůči konžským zařízením za nepřiměřené, neboť nesloužily k „obnově práv a zájmů“, které narušil původní ozbrojený útok.

Základní aspekty pravidla přiměřenosti byly zmíněny již v souvislosti s případem *Caroline*. Americký ministr zahraničí Webster tehdy poznamenal, že výkon práva na sebeobranu „nesmí zahrnovat nic krajního nebo nepřiměřeného“.⁶⁴

Je nutné podotknout, že při absenci výslovné úpravy přiměřenosti v Chartě OSN se toto pravidlo nestalo ani předmětem dostatečného zájmu nauky mezinárodního práva a proto podmínky jejího přesného vymezení právě v souvislosti s použitím síly v sebeobraně zůstávají nadále nevyjasněny.⁶⁵ Vymezení podmínek výkonu práva na sebeobranu tak zůstává předmětem obyčejového práva, přičemž jejich existence byla opakovaně potvrzena v rozhodovací praxi Soudu. Například ve svém rozsudku z roku 1986 ve věci *Nikaragua* prohlásil – „*Moreover, the Charter [...] does not contain any specific rule whereby self-defence would warrant only measures which are proportional to the armed attack and necessary to respond to it*“.⁶⁶ Ve svém poradním posudku o *Legalitě hrozby nebo použití jaderných zbraní* z roku 1996 pak Soud konstatoval – „*The submission of the exercise of the right of self-defence to the conditions of necessity and proportionality is a rule of customary international law*“.⁶⁷ V poměrně nedávném rozsudku ve věci *Ropné plošiny* z roku 2003 Soud výslovně odkázal na svá výše uvedená prohlášení a konstatoval, že obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu jsou již ustáleny („*[...] conditions for the exercise of the right of self-defence are well settled*“⁶⁸). Podmínka přiměřenosti byla naukou po dlouhá léta zcela neprávem

---

⁶⁴ Ministr Daniel Webster tehdy doslova uvedl: „*[...] the exercise of self-defense must involve nothing unreasonable or excessive*“. Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 261.

⁶⁵ Jednou z mála zmínek, resp. potvrzení pravidla o přiměřenosti můžeme najít ve zprávě připravené v roce 1927 pro Společnost národů, která tvrdí, že „*legitimní obrana předpokládá použití prostředků přiměřených závažnosti útoku a ospravedlnitelných závažností hrozícího nebezpečí*“. Srov. Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998, str. 895-896.

⁶⁶ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 176.

⁶⁷ Srov. *Advisory Opinion of the on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* [1996], par. 41.

⁶⁸ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgement of 6 November 2003, odst. 76.

opomíjena, nicméně v současné době, jak píše Jost Delbrück, se dostává různých oblastí mezinárodního práva a stává se více propracovanou.⁶⁹

V mezistátní praxi byl odkaz na podmínku proporcionality mnohokrát použit jako argument při obhajobě použití vojenské síly v sebeobraně. Ve většině případů se tak stalo na půdě Rady bezpečnosti (např. po leteckém zásahu v ugandském Entebbe v roce 1976⁷⁰, po leteckém úderu na irácký reaktor v Osiraku v roce 1981⁷¹, po leteckém zásahu Izraele vůči OOP v Tunisu roce 1985⁷², v průběhu tzv. Druhé libanonské války v roce 2006⁷³). V mnoha případech byl dokonce zmíněn přímo výrok ministra Webstera, jak jej zformuloval po případu *Caroline*. Tezi o ustálenosti pravidla proporcionality potvrdil i zvláštní zpravodaj Komise pro mezinárodní právo Roberto Ago v jedné ze zpráv o odpovědnosti států; doslova uvedl následující „[...] *the requirement of proportionality is definitely confirmed by State practice.*“⁷⁴

Nauka mezinárodního práva dnes již uznává, že použití síly v sebeobraně je legální pouze tehdy, pokud dostojí obyčejovým podmínkám proporcionality a nezbytnosti⁷⁵, ačkoli podmínky aplikace principu proporcionality nebyly dosud

---

⁶⁹ Srov. Delbrück, J., *Proportionality*. In: Bernhardt, R. (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Volume III (1997), str. 1140.

⁷⁰ Srov. U.N.Doc.S/PV.1939, odst. 115 (*The right of self-defence is enshrined in international law and in the Charter of the United Nations and can be applied on the basis of the classic formulation, as was done in the well-known Caroline Case. [...] That was exactly the situation which faced the Government of Israel.*).

⁷¹ Srov. U.N.Doc.S/PV.2282, odst. 14 (*The requirements of self-defence, under what the representative of Israel has called general international law, have been well established since the famous North American case of The Caroline in 1837.*) a U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 148 (*As for the principle of self-defence, it has long been accepted that, for it to be invoked or justified the necessity for action must be instant, overwhelming and leaving no choice of means and no moment for deliberation.*).

⁷² Srov. U.N.Doc.S/PV.2611, odst. 44 (*We take note of the reasons cited by Israel for launching the air strike—namely, that it was done in retaliation for violent acts against Israeli nationals. It is well known; however, that according to international law the principle of proportionality must be taken into account.*).

⁷³ Srov. U.N.Doc.S/PV.5493, str. 12 (*Israel has every right to act in self-defence. But it must exercise restraint and ensure that its actions are proportionate and measured, conform to international law and avoid civilian death and suffering.*); tamtéž, str. 15 (*Denmark is unwavering in its recognition of the right of States to self-defence — in this case Israel's. However, care must be taken to ensure that the exercise of that right is proportional and measured.*) a tamtéž, str. 16 (*We recognize and acknowledge the right of each and every State to self-defence. But that right cannot, and should not, be confused with counterattacks or acts of military provocation. Both parties must refrain from the disproportionate use of force.*).

⁷⁴ Srov. U.N.Doc.A/CN.4/318/Add.5-7, str. 69.

⁷⁵ Srov. např. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. Oxford 1997, str. 316/317; Gardam, J., *Proportionality and the Use of Force in International Law*. In: 87 *American Journal*

mezinárodněprávní naukou dostatečně vymezeny. Někteří autoři poukazují na skutečnost, že princip proporcionality nutně zahrnuje jak aspekt retrospektivní, tedy posouzení intenzity ozbrojeného útoku v případě standardní sebeobraný, tak aspekt *pro futuro*, tedy posouzení bezprostředně hrozícího útoku v případě preventivní sebeobraný. Hlavní právní poradce britské ministerstva zahraničí, Sir David Bethlehem popsal tento aspekt detailněji:

„In my view, the concept of proportionality must be construed to include, as appropriate, both a retrospective and a prospective element. In other words, force used by way of self-defence must be assessed by reference to the scale of an attack that has already been initiated and the harm in the process of being done. Where, however, force is used by way of anticipatory self-defence, proportionality must be assessed by reference to the scale of the attack that is threatened and the force that is necessary to effectively address the threat of attack. Where the force used by way of self-defence is in response to an accumulation of attacks – currently impermissible, in the light of the Oil Platforms Judgment but which in my view should be permitted [...] – proportionality must be assessed by reference to what is necessary to effectively forestall the threat of future attacks.”⁷⁶

Při analýze principu proporcionality nelze nezmínit další aspekt s ním spojený, a tím je časové hledisko použití síly v sebeobraně. V případě, že je účel sebeobraný splněn, resp. dojde k zastavení či odvrácení ozbrojeného útoku, je nutné vojenská opatření v sebeobraně pozastavit. Pokud by totiž taková vojenská opatření pokračovala i nadále, mohla by být považována za odvetu, tedy jednání v rozporu s principy Charty OSN. V tomto smyslu se například vyjádřil zástupce Argentiny v Radě bezpečnosti při projednávání izraelské intervence do Libanonu v únoru 1972:

---

of International Law (1993), str. 391-413 nebo Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 208-211.

⁷⁶ Srov. Wilmshurst, E., *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*. Chatham House International Law Working Paper 05/01, October 2005, str. 53.

„Proportion has not been respected, ether in term of scale of the action, or even in terms of the duration. Faced with this situation, we must conclude that the events described in the complaint are in the nature of a punitive expedition, and these acts, as well as preventive war, are completely incompatible with the purposes, principles and tenets of the Charter.“⁷⁷

Nezbytnost (*necessity*)

Nezbytnost, resp. nutnost, je další z obyčejových podmínek legitimního výkonu práva na sebeobranu. Americký ministr zahraničí Webster jí v dopise svému britskému protějšku, Lordu Ashburtonovi, popsal jako situaci, ve které je nezbytnost sebeobrany *„naléhavá a neodvolatelná, neponechávající žádnou možnost volby prostředků ani okamžik k úvaze“* (*instant and overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation*).⁷⁸

Pravidlo nezbytnosti a zejména její stupeň či intenzita je hlavní podmínkou, která musí být bránicím se státem velmi podrobně posouzena a zhodnocena. Stát tedy musí v rámci takového zhodnocení zodpovědět otázku, zda je sebeobrana skutečně nutná a zda je tak posledním možným prostředkem, který je schopen odvrátit ozbrojený útok, popř. bezprostředně hrozící útok.⁷⁹ Nezbytnost vyžaduje, aby byly vyčerpány veškeré možné mírové prostředky a aby se případná diplomatická jednání k urovnání krize ukázala jako neúčinná. Jakékoli porušení či překročení principu nezbytnosti by mohlo znamenat kolizi s kogentní normou mezinárodního práva. Při posouzení, zda je sebeobrana nezbytná, musí bránicí stát vzít v úvahu řadu mimoprávních aspektů jako

---

⁷⁷ Srov. U.N.Doc.S/PV.1644, odst. 29.

⁷⁸ Srov. Jennings, R.Y., *The Caroline and the McLeod Cases*. In: 32 American Journal of International Law (1938), str. 89. V nauce bývá často nezbytnost popisována výrazy jako „*great and immediate*“, „*direct and immediate*“ nebo „*compelling and instant*“. Srov. Westlake, J., *International Law*. Cambridge 1906, str. 300 a Schwarzenberger, G., *The Fundamental Principles of International Law*. In: 87 Acad. De Droit Int'l Recueil Des Cours (1955), str. 334.

⁷⁹ Velmi výstižnou definici podmínky nezbytnosti podal Sir Daniel Bethlehem: „*In my view, the use of force by way of self-defence may be justified as necessary in circumstances in which: a) there is a well-founded appreciation of grave peril; b) the use of force is in the circumstances the only available means or, if other means are available, is likely, on a considered assessment of all the circumstances, to be the only effective means available to address the threatened peril; and, c) any delay in the use of force by way of self-defence would result in a significant increase in the risk of peril.*“. Srov. Wilmshurst, E., *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*. Chatham House International Law Working Paper 05/01, October 2005, str. 58.

např. velikost a sílu obou států případného konfliktu, povahu jejich záměrů, hodnoty a právem chráněné zájmy ohrožené plánovaným útokem. Restriktivní výklad podmínek sebeobranu popsaný ministrem Websterem má svůj smysl – omezit možnost použít sílu v sebeobraně. Websterem použité výrazy „*neponechávající možnost úvahy*“ či „*neponechávající žádnou možnost volby prostředků*“ poukazují na fakt, že právo na sebeobranu může být uplatněno pouze při splnění těchto náročných kritérií.⁸⁰ Historické zkušenosti však poukazují na opačný trend – mnoho států se naopak pokusilo interpretovat podmínky sebeobranu extenzivně a ospravedlnit tak, s odkazem na Websterova kritéria v případě *Caroline*, své jednání často vykazující znaky agrese (patrně nejznámějším příkladem je letecký útok izraelských vzdušných sil na rozestavěný jaderný reaktor v iráckém *Osiraku* v roce 1981). V takových případech byl extenzivní výklad práva na sebeobranu odsouzen Radou bezpečnosti OSN. V opačném případě by Rada bezpečnosti založila velmi nebezpečný precedent, který by ve svých důsledcích narušil základní úlohu Spojených národů, tj. zachování míru a stability.⁸¹

V nauce mezinárodního práva je princip nezbytnosti již pevně ustálen a jeho splnění vnímáno jako *condicio sine qua non* legálního použití síly v sebeobraně.⁸² Zvláštní zpravodaj Komise pro mezinárodní právo Roberto Ago ve své zprávě z roku 1980 se k nezbytnosti vyjádřil v tom smyslu, že

---

⁸⁰ Na adresu nezbytnosti se nedlouho po případě *Caroline* vyjádřil jeden z výrazných autorů devatenáctého století – Emmerich de Vattel. Ve svém díle *The Law of the Nations* se detailně zabývá pravidlem nezbytnosti, a to velmi aktuálním způsobem. Jeho argumentace by i dnes mohla být téměř v nezměněné použita zastánci práva na preventivní sebeobranu: „*On occasion where it is impossible or too dangerous to wait for an absolute certainty, we may justly act on reasonable presumption. If a stranger levels a musket at me in the middle of a forest, I am not yet certain that he intends to kill me: but shall I, in order to be convinced of his design, allow him time to fire? But presumption becomes nearly equivalent to certainty, if the prince who is on the point of rising an enormous power has already given proofs of imperious pride and insatiable ambition.*“. Srov. Vattel, E., *The Law of the Nations*. 1852. Citováno z Sofaer, A.D., *On the Necessity of Preemption*. In: 14 *European Journal of International Law* (2003), str. 216.

⁸¹ Srov. Higgins, R., *The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: United Nations Practice*. In: *British Yearbook of International Law* (1961), str. 302.

⁸² Profesor mezinárodního práva na oxfordské univerzitě Vaughan Lowe konstatoval na adresu principu nezbytnosti následující: „*The criterion of necessity means that there should be no reasonable alternative to the proposed course of action that is likely to be reasonably effective in averting the threat.*“. Adam Roberts, rovněž profesor na oxfordské univerzitě konstatoval: „*The criterion of “necessity”, in relation to a planned use of force in another state, has to refer first and foremost to the lack of reasonable alternatives to the projected military action. Other military or non-military means of achieving an objective need to be carefully considered and, if at all possible, pursued.*“. Názory dalších britských autorů mezinárodního práva srov. Wilmshurst, E., *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*. Chatham House International Law Working Paper 05/01, October 2005, str. 58-63 nebo Dinsten, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 209-210.

„[...] State attacked (or threatened with imminent attack, if one admits preventive self-defence) must not, in the particular circumstances, have had any means of halting the attack other than recourse to armed force. In other words, had it been able to achieve the same result by measures not involving the use of armed force, it would have no justification for adopting conduct which contravened the general prohibition against the use of armed force. The point is self-evident and is generally recognized; hence it requires no further discussion.“⁸³

V praxi je však mimořádně náročné prokázat okamžik, kdy již veškeré mírové či diplomatické prostředky byly vyčerpány a je tedy možné použít silové řešení v podobě vojenské síly v sebeobraně. Státy ve většině případů stručně konstatují, že takové prostředky byly neúčinné, aniž by ovšem nabídly přesvědčivé argumenty o tom, v jakých aspektech byly použité prostředky neúčinné. Například po izraelském útoku na rozestavěný irácký reaktor v Osiraku v roce 1981 izraelský premiér Menachem Begin na následné tiskové konferenci prohlásil, že jaderný reaktor představoval hrozbu pro samotnou bezpečnost Izraele a že veškeré předchozí snahy o diplomatické a mírové urovnání sporu byly vyčerpány.⁸⁴ Izraelský zástupce při Radě bezpečnosti a zároveň profesor mezinárodního práva, Yehuda Blum, konstatoval při jednání v Radě bezpečnosti následující:

„Israel tried to have that threat halted by diplomatic means. Our efforts bore no fruit. Ultimately we were left with no choice. We were obliged to remove that mortal danger. We did it cleanly and effectively [...] We waited until the eleventh hour after the diplomatic clock had run out, hoping against hope that Iraq's nuclear arms project would be brought to a halt. Our Air Force was only called in when, as I have said, we learned on the basis of completely reliable information that there was less than a month to go before Osirak might have become critical.“⁸⁵

---

⁸³ Srov. A/CN.4/318/Add.5-7, str. 69.

⁸⁴ Srov. Shoham, U., *The Israeli Aerial Ride upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 *Military Law Review* (1985), str. 191.

⁸⁵ Srov. U.N.Doc.S/PV.2280, odst. 59 a 102.

Yehuda Blum neposkytl však žádné důkazy o přímých či nepřímých diplomatických jednáních mezi Izraelem a Irákem. Zástupci v Radě bezpečnosti podrobili izraelský zásah zdrcující kritice, a to právě s ohledem na skutečnost, že Izrael se měl nejdříve obrátit na Radu bezpečnosti, popř. Mezinárodní agenturu pro atomovou energii, aby se problematickým reaktorem začala zabývat:

„[...] Accordingly, if Israel still harboured certain suspicions, notwithstanding the IAEA explanation that Iraq's reactors had consistently been inspected and no evidence had been found of any activity not in accordance with the provisions of the Non-Proliferation Treaty, the proper course would have been to come to the Council with such evidence as it may have had in its possession.”⁸⁶

Velmi podobná situace nastala v roce 1993 a 1998 po leteckých úderech Spojených států na Irák. V červnu 1993, poté co vyšla najevo skutečnost, že irácké vládní složky mohly být zapojeny do plánování atentátu na prezidenta George Bushe st., rozhodla se americká administrativa využít svého práva na sebeobranu a podniknout vojenskou akci vůči iráckým vládním a zpravodajským zařízením. Nezbytnost použití síly v sebeobraně obhajovaly následujícím konstatováním:

„The United States [...] exercised its right of self-defence by responding to Iraq's unlawful attempt to murder the former President of the United States [...] Based on the pattern of Iraqi behaviour, including the disregard for international law and Council resolutions, the United States concluded that there was no reasonable prospect that new diplomatic initiatives or economic measures could influence the Iraqi Government to cease planning attacks against the United States.”⁸⁷

Téměř identicky argumentovaly Spojené státy při bombardování iráckých vojenských cílů v prosinci 1998:

---

⁸⁶ Srov. U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 149.

⁸⁷ Srov. United Nations Yearbook (1993), str. 431.

*„[...] the action was a necessary and proportionate response to Iraq's continued refusal to comply with Council resolutions and the threat to international peace and security represented by its policy of unremitting defiance and noncompliance, that only when it became evident that diplomacy had been exhausted was military force resorted to.“*⁸⁸

Problematika využití či nevyužití mírových a diplomatických prostředků před použitím vojenské síly v sebeobraně byla zevrubně diskutována státy při jednáních Rady bezpečnosti. Ve většině případů se tak stalo vždy po realizaci sporné vojenské akce. Například vojenský zásah Spojených států v Libyi v roce 1986 vyvolal velmi negativní odezvu v Radě bezpečnosti. Jeden ze zástupců v Radě bezpečnosti na adresu konstatoval, že se Spojené státy ani nesnažily vyčerpat příslušná ustanovení Charty OSN k řešení sporů.⁸⁹ Kritika se však snesla i samotnou Radu bezpečnosti za selhání při aplikaci prostředků preventivní diplomacie, což, podle mnoha zástupců, umožnilo sporné použití vojenské síly.⁹⁰

Závěrem je nutné podotknout, že právo na sebeobranu je výjimkou z obecného zákazu použití síly a podmínkou jeho výkonu je splnění pravidla nezbytnosti. Práva na sebeobranu může být využito pouze v případě, nejsou-li již k dispozici žádné jiné prostředky, anebo pokud prostředky již použité byly neúčinné. Otázka, zda stát skutečně využil veškeré diplomatické prostředky, bude posuzována vždy případ od případu s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem, např. ke skutečnosti, zda se stát úmyslně nevyhýbal diplomatickému jednání, či zda např. dodržoval podmínky stanovené v dřívějších rezolucích Rady bezpečnosti v dané věci.

---

⁸⁸ Srov. United Nations Yearbook (1998), str. 262. Nutno zmínit, že mnoho států (Bělorusko, Kazachstán, Mexiko, Súdán, Jemen, Rusko) bylo opačného názoru a argumentovalo, že mírové a diplomatické prostředky nebyly plně vyčerpány (*the possibilities for a political and diplomatic solution were far from exhausted*). Srov. tamtéž, str. 263.

⁸⁹ Srov. United Nations Yearbook (1986), str. 256.

⁹⁰ Argumenty zástupce Ghany (*[...] preventive diplomacy had failed; the Council, over a two-week period, had failed to arrive at a resolution that would end United States aggression against the Jamahiriya and had also failed to take steps to prevent the most recent attack; the militarily weak countries would continue to pay the price of the Council's silence*) a zástupce Jugoslávie (*Council must be able to prevent situations such as the United States armed aggression, otherwise the world would embark on a path leading to lawlessness in international relations, the total absence of stability, a situation in which arms would replace reason and, ultimately, the real possibility of wider conflagration*). Srov. tamtéž, str. 256.

Bezprostřednost (*immediacy*)

Podmínka bezprostřednosti je některými autory mezinárodního považována za součást podmínky nezbytnosti. Bezprostřednost vyžaduje, aby opatření podniknutá v sebeobraně byla realizována v přiměřené době po proběhlém útoku, resp. v době, kdy ozbrojený útok stále pokračuje a jeho cíle dosud nebylo dosaženo. Pokud by byl útok dokončen, popř. dokonán, mohlo by být použití síly bránícím se státem považováno za nelegální. Z povahy věci je patrné, že sebeobrana není prostředkem odvety, a proto by použití síly bez naplnění podmínky bezprostřednosti mohlo být považováno za agresi.⁹¹ Bezprostřednost tedy vyžaduje určitou specifickou časovou vazbu či souslednost mezi ozbrojeným útokem a opatřeními podniknutými v sebeobraně.

Stejně jako v předchozích případech musí být i podmínka bezprostřednosti interpretována s velkou obezřetností, neboť je závislá na mnoha faktorech (zeměpisná poloha místa útoku, atd.). V některých případech již ze samotné logiky věci vyplývá, že interval mezi aktuálním ozbrojeným útokem a výkonem sebeobrany může být i několik měsíců. Aplikace principu bezprostřednosti nemůže nutit napadený stát, aby podnikl opatření v sebeobraně ihned (tedy v horizontu několika hodin či dnů) po ozbrojeném útoku. Příprava státu na sebeobranu obsahuje mnoho kroků, které mohou být relativně zdlouhavé (získání materiálních a finančních prostředků, částečná či úplná mobilizace ozbrojených sil daného státu, či např. snaha vyřešit vzniklou situaci diplomatickým jednáním, atd.). Z těchto důvodů může příprava trvat až několik týdnů či dokonce měsíců. Dvě události z nedávné historie dokládají, že podmínku bezprostřednosti je nutné interpretovat s ohledem na konkrétní aspekty jednotlivých případů.

V průběhu války o Falklandy v roce 1982 mezi Velkou Británií a Argentinou trvalo Velké Británii několik dní, než byla schopna vojensky reagovat na okupaci ostrovů Argentinou. Svou roli zde sehrála zejména zeměpisná poloha ostrovů, která si vyžádala několikadenní „zpoždění“ vojenského zásahu v sebeobraně.⁹² V průběhu první války v Perském zálivu v roce 1990 trvalo koalici pod vedením Spojených států téměř pět měsíců, než shromáždila nezbytné materiální a finanční prostředky

---

⁹¹ „In accordance with the principle of need as commonly proclaimed in doctrine and by treatise writers, it is necessary that such measures be indispensable and immediate; there must be no alternative and no time must pass in deliberating or reflecting on the desirability of a reaction. This means that the reaction must immediately follow the illegal attack.“ Srov. U.N.Doc.S/PV.1644, odst. 25.

⁹² Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 212-213.

ke kolektivní vojenské akci proti Iráku.⁹³ Časový odstup vojenského zásahu v obou případech žádným způsobem nezpochybnil jeho legalitu, neboť protiprávní stav způsobený nezákonným použitím síly proti územní celistvosti jiného státu stále trval. Oprávněnost určitého časového odstupu by patrně nebyla zpochybněna ani v případě, kdyby se napadený stát nejprve snažil vyčerpat veškeré jiné prostředky a teprve poté použil vojenskou sílu v sebeobraně, např. pokud by se ještě snažil použít diplomatické prostředky. Ozbrojená reakce v sebeobraně je rovněž možná až tehdy, co o vyhlášení válečného stavu, popř. rozhodnutí použít sílu v sebeobraně, rozhodně k tomu příslušná ústavní autorita.⁹⁴ Do takového rozhodování vstupuje samozřejmě i politický faktor, který může iniciaci práva na sebeobranu značně zpomalit a zpozdít. V některých případech může být důvodem zpoždění sebeobranné reakce zjišťování zpravodajských informací a důkazů k objasnění specifických aspektů ozbrojeného útoku. Tak například argumentovala Madeleine Albrightová v Radě bezpečnosti v roce 1993:

*„Over the next two months, American law enforcement, forensic and intelligence professionals conducted a meticulous and exhaustive investigation of this incident. They conducted detailed forensic examinations of the bombs and devices [...] The process took time.”*⁹⁵

Dále je nutné zmínit, že v některých specifických situacích nauka připouští použití sebeobrany i poté, co konkrétní ozbrojený útok skončil. Jedná se zejména o případy výskytu relativně většího počtu menších (izolovanějších) ozbrojených útoků za předpokladu, že zde existuje reálná a doložitelná hrozba, že se takové útoky budou opakovat. Na tuto problematiku upozornil již před více než třiceti lety Roberto Ago:

„If, however, the attack in question consisted of a number of successive acts, the requirement of the immediacy of the self-defensive action would have to be looked at in the light of those acts as a whole. At all events,

---

⁹³ Srov. Müllerson, R., *Self-Defense in the Contemporary World*. In: Damrosch, L.F.- Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991, str. 104.

⁹⁴ Britský diplomat a zástupce v Radě bezpečnosti, Sir Patrick Henry Dean, prohlásil v roce 1964, že „[...] Defensive measures undertaken by a responsible Government require preparation and the proper approval just as any other measures.“. Srov. U.N.Doc.S/PV.1109, odst. 23.

⁹⁵ Srov. U.N.Doc.S/PV.3245, str. 3.

*practice and doctrine seem to endorse this requirement fully, which is not surprising in view of its plainly logical link with the whole concept of self-defence.“.*⁹⁶

Typickým příkladem tohoto přístupu bylo americké bombardování Libye v roce 1986, který americká administrativa obhajovala tím, že existuje reálná hrozba možného opakování teroristických útoků ze strany Libye. Stejným způsobem Spojené státy argumentovaly v případě teroristických útoků na své zastupitelské úřady v Nairobi a v Dar es Salaamu v roce 1998.⁹⁷ I vláda Státu Izrael použila podobnou argumentaci v případě bombardování Libanonu v roce 1975. Mluvčí izraelské armády tehdy obhajoval letecký zásah vůči podezřelým guerillovým základnám v Libanonu tak, že se jedná o varování Palestincům, aby nepodnikali další útoky na Izrael.⁹⁸

Bombardování sídla irácké tajné služby Spojenými státy ukázalo, jak malý rozdíl existuje mezi legitimní sebeobranou a zakázanými ozbrojenými represáliemi a jak rozdílné je vnímání této problematiky jednotlivými členskými státy. Spojené státy se tehdy rozhodly použít vojenskou sílu poté, co vyšlo najevo, že irácká tajná služba byla zapojena do příprav atentátu na tehdejšího amerického prezidenta George Bushe staršího. Administrativa prezidenta Clintona argumentovala, že irácká vláda byla tehdy přímo zapojena do příprav atentátu a že se jedná o legitimní použití práva na sebeobranu. Madeleine Albrightová v Radě bezpečnosti prohlásila následující:

„[...] from all the evidence available to our intelligence community [...] we are confident that the Iraqi Government [...] directed its intelligence services to carry out an assassination attempt against President Bush. We responded directly, as we are entitled under Article 51 of the Charter of the

---

⁹⁶ Srov. *Addendum to the Eighth Report of the International Law Commission on State Responsibility*, U.N.Doc.A/CN.4/318/ADD.5-7.

⁹⁷ Americký zástupce v Radě bezpečnosti Bill Richardson v dopise předsedovi Rady bezpečnosti konstatoval následující: *„[...] My Government has obtained convincing information from a variety of reliable sources that the organization of Usama Bin Ladin is responsible for the devastating bombings [...] In response to these terrorist attacks, and to prevent and deter their continuation, United States armed forces today struck at a series of camps and installations used by the Bin Ladin organization to support terrorist actions against the United States and other countries.“* Srov. U.N.Doc.S/1998/780.

⁹⁸ Srov. U.N.Doc.S/PV.1859, odst. 119.

*United Nations, which provides for the exercise of self-defense in such cases”.*⁹⁹

Spojené státy tím vlastně položily rovnítko mezi pokus o atentát na prezidenta a aktuálně probíhající ozbrojený útok. Mnoho členů Rady bezpečnosti (nejen Velká Británie, Japonsko, Francie či Maďarsko, ale dokonce i Pákistán, Venezuela a Maroko) tehdy podpořilo tuto argumentaci, a to i přesto, že k ozbrojenému útoku vůči Spojeným státům, resp. jejich politickému představiteli, vlastně vůbec nedošlo a navíc k americkému úderu došlo několik měsíců poté, co informace o plánovaném atentátu vyšly najevo. Je tedy více než diskutabilní, zda americký zásah vůbec mohl být považován za výkon práva na sebeobranu, a pokud ano, zda skutečně existovala reálná a bezprostřední hrozba ozbrojeného útoku. Pokud akceptujeme názor, že útok na nejvyššího politického představitele určitého státu je možné považovat za ozbrojený útok pro účely článku 51 Charty, pak vojenský zákrok proti agresorovi nemůže být chápán jako „prostá“ sebeobrana, neboť k ozbrojenému útoku ve skutečnosti nedošlo. Dle mého názoru nelze takový zákrok vůbec považovat za preventivní sebeobranu, neboť podle dostupných informací zde nebyl ozbrojený útok ani bezprostředně hrozící. Situace skutečně nevykazovala znaky „naléhavé a neodvolatelné nutnosti, která neponechává žádnou možnost volby prostředků ani okamžik k úvaze. Tuto skutečnost nepřímo potvrdila i Madeleine Albrightová, která konstatovala, že bombardování bylo posledním prostředkem „[...] to respond to the attempted attack and the threat of future attacks by striking at an Iraqi military and intelligence target that is involved in such attacks”. Zákrok byl podle Albrightové nutný, neboť panovalo přesvědčení, že iráckou vládu nepřesvědčí žádné rozumné diplomatické prostředky.¹⁰⁰ Spojené státy se i přesto rozhodly argumentovat hrozbou budoucích ozbrojených útoků ze strany Iráku.

Je pozoruhodné, že i mnoho členů mezinárodního společenství akceptovalo americkou argumentaci, např. britský ministr zahraničí Douglas Hurd prohlásil, že „[...] that operation was a justified and proportionate exercise of the right of self-defense,

---

⁹⁹ Srov. U.N.Doc.S/PV.3245, odst. 6.

¹⁰⁰ Srov. U.N.Doc.S/26003 (*No reasonable prospect that new diplomatic initiatives of economic measures could influence the current Government of Iraq to cease planning future attacks against the United States.*)

and a necessary warning to Iraq that state terrorism will not be tolerated."¹⁰¹ Při této příležitosti tlumočil ministr Hurd i názor Velké Británie na rozsah práva na sebeobranu, který dle jeho názoru ospravedlňuje americký zásah - „*Force may be used in self-defence against threats to one's nationals if [...] there is, effectively, no other way to forestall imminent further attacks on one's national [...] That is the state of international law as we understand it.*”¹⁰² Bez ohledu na právní argumentaci, která byla Spojenými státy předložena, nemůže být bombardování Bagdádu *stricto sensu* chápáno jako výkon práva na sebeobranu, ale spíše jako výkon ozbrojených represálií. Lze se domnívat, že s ohledem na tehdejší nazírání mezinárodního společenství na ozbrojené represálie a na nebezpečí odsouzení ze strany Rady bezpečnosti, zvolily Spojené státy cestu snazší, tedy argumentaci pomocí práva na sebeobranu. Primárním účelem práva na sebeobranu není odplata či sankce, nýbrž ochrana práv napadeného a ukončení protiprávního jednání útočícího státu. Spojené státy měly navíc, namísto použití síly vůči Iráku, předložit celou kauzu k projednání v Radě bezpečnosti. Z výroků představitelů v Radě bezpečnosti nelze rovněž jednoznačně konstatovat, že by souhlasili s právní argumentací zásahu tak, jak ji předestřely Spojené státy. Jednalo se dle mého názoru spíše o podporu politickou.

Pokud by byla sebeobranná opatření plánována již dávno dopředu, mohla by být zpochybněna. Jednalo by se tak spíše o odvetné opatření či mezinárodním právem zakázané ozbrojené represálie.¹⁰³

---

¹⁰¹ Srov. House of Commons Hansard, Vol.227, col.657-658, 28 June 1993; Kritsiotis, D., *The Legality of the 1993 US Missile Strike on Iraq and the Right of Self-Defence in International Law*. In: 45 *International and Comparative Law Quarterly* (1996), str. 165 a Reisman, W.M., *The Baghdad Raid: Self-defence or Reprisals?* In: 5 *European Journal of International Law* (1944), str. 3.

¹⁰² Srov. House of Commons Hansard, Vol.227, col.657-658, 28 June 1993.

¹⁰³ Srov. např. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Memorial submitted by the Islamic Republic of Iran, 8 June 1993, odst. 4.36 (*[...] States are entitled to prepare for necessary measures in self-defence, [...] it is clear that where responsive measures are pre-meditated and pre-planned, then - at least where carried out as planned - they cannot be truly protective.*).

C. Ozbrojený útok

Pojem ozbrojeného útoku je v nauce mezinárodního práva neodmyslitelně spjat s právem na individuální či kolektivní sebeobranu státu. Článek 51 Charty výslovně stanoví, že „[...] Dojde-li k ozbrojenému útoku proti některému členu Spojených národů, nic v této chartě není na překážku přirozenému právu na individuální nebo kolektivní sebeobranu“. Gramatickým výkladem článku 51 Charty OSN dojdeme k závěru, že jediným legitimním důvodem pro výkon práva na sebeobranu je existence, resp. výskyt ozbrojeného útoku (*occurrence of an armed attack*). Vyjdeme-li z této premisy, pak má definice pojmu ozbrojený útok (anglicky *armed attack*, německy *bewaffnete Angriff*, francouzsky *l'agression armée*) zcela mimořádný význam pro realizaci práva na sebeobranu.¹⁰⁴

C.1 Výskyt ozbrojeného útoku

Jak již bylo dříve uvedeno, má koncept práva na sebeobranu nesporně svůj původ v mezinárodním právu obyčejovém. Přijetí Charty OSN v roce 1945 však do značné míry zkomplikovalo otázku pramenů práva na sebeobranu. Gramatickým výkladem článku 51 Charty OSN zjistíme, že jediným legitimním důvodem pro výkon práva na sebeobranu je výskyt ozbrojeného útoku (*occurrence of an armed attack*). V tomto rozsahu se právo vyplývající z Charty OSN shoduje s obyčejovým mezinárodním právem, které taktéž povoluje výkon práva na sebeobranu při výskytu ozbrojeného útoku. Kromě toho, a zde dochází ke komplikacím, povoluje obyčejové právo použít sílu v sebeobraně i jako preventivní opatření, tedy v situaci, kdy lze očekávat bezprostředně hrozící ozbrojený útok (*in anticipation of an imminent armed attack*). Rozdílné interpretace vyplývající z výkladu článku 51 Charty OSN a z obyčejového mezinárodního práva budou podrobně analyzovány v kapitole o preventivní sebeobraně.

---

¹⁰⁴ Srov. Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. Brno 2004, str. 369-375; Ondřej, J., *Ozbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň 2005, str. 111-119; David, V. – Sladký, P. – Zbořil, F., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha 2006, str. 354-358; Popenková, M., *Současná mezinárodněprávní úprava použití ozbrojené síly - zákaz použití síly a jeho nesporné výjimky*. Právník 8/2008, str. 887-894.

V této části můžeme pouze konstatovat, že většina nauky se kloní k názoru, že výkon sebeobrany je možný pouze při výskytu aktuálního ozbrojeného útoku.

Vyjdeme-li z této premisy, pak má definice pojmu *ozbrojený útok* zcela mimořádný význam pro realizaci práva na sebeobranu.¹⁰⁵ Do popředí zájmu nauky tak vstupuje nejen definice samotná, ale i jiné aspekty ozbrojeného útoku – např. co zakládá ozbrojený útok, přesné určení jeho počátku, jeho rozsah, intenzita či jeho původce. Nevyjasněn zůstává i vztah mezi ozbrojeným útokem a jinými porušeními článku 2(4) Charty OSN – ohrožením míru, porušením míru či aktem agrese.¹⁰⁶ Všechny zmíněné instituty vykazují podobné znaky, ale ne všechny z nich zakládají možnost státu použít vojenskou sílu v sebeobraně.

C.2 Definice ozbrojeného útoku

V současném mezinárodním právu neexistuje žádné pravidlo či norma, která by závazně a přesně stanovila znaky ozbrojeného útoku. Ani *travaux préparatoires* konference v San Francisku v roce 1945 neobsahuje nic, co by jakýmkoli způsobem přesněji definovalo tento pojem, a to přesto, že byl tvůrci Charty OSN vložen do jejího textu.¹⁰⁷ Z historických zkušeností tvůrců Charty OSN je do určité míry patrné, co mohli mít pod pojmem ozbrojený útok na mysli. Pouze nepřímou je tak možné usuzovat, že vojenské události z druhé světové války a německý Blitzkrieg měly nesporný vliv na formování tohoto pojmu. Profesor Thomas Franck podotýká, že až do doby přípravy Charty OSN měly války a ozbrojené konflikty obecně velmi podobný průběh, který tvůrci Charty OSN velmi dobře znali. Konflikty té doby byly totiž velmi často zahajovány rozsáhlými vpády vojenských jednotek jednoho státu na území jiného státu, kterým obvykle

---

¹⁰⁵ Interpretace pojmu ozbrojený útok působí mnoho problémů zejména v mezistátní praxi. To potvrzuje i jeden konflikt z minulého století - britsko-francouzská vojenská intervence v Suez v roce 1956. Tato ozbrojená akce, jenž byla reakcí na znárodnění Společnosti Suezského průplavu egyptským prezidentem Násirem, byla odsouzena celým mezinárodním společenstvím jako zřejmé porušení článku 2(4) a 51 Charty OSN. Rada bezpečnosti prohlásila, že britská obhajoba poukazem na výkon práva na sebeobranu byla neopodstatněná a že kroky podniknuté ze strany Egypta (tj. znárodnění průplavu) nemohly v žádném případě dosáhnout intenzity ozbrojeného útoku.

Srov. Badr, G.M., *The Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility*. In: 10 Georgia Journal of International and Comparative Law (1980), str. 16.

¹⁰⁶ Srov. Článek 39 Charty OSN.

¹⁰⁷ Srov. Badr, G.M., *The Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility*. In: 10 Georgia Journal of International and Comparative Law (1980), str. 15.

předcházela mobilizace a soustředění jednotek a které byly podloženy formálním vyhlášením války.¹⁰⁸

Měl-li tedy v té době takový výklad pojmu ozbrojený útok své historické opodstatnění, je z dnešního pohledu již zcela nevyhovující. Vezmeme-li v úvahu, jak velkého pokroku bylo za posledních padesát let dosaženo v oblasti zbraňových systémů a informačních technologií, pak by tato klasická formulace významným způsobem omezovala právo na sebeobranu. Situaci komplikuje i fakt, že se ve stále větší intenzitě objevují jevy a jednání, která sice formálně nespádají pod definici ozbrojeného útoku, ale která ve svém důsledku mají obdobné účinky. Můžeme tedy chápat taková jednání jako např. nepřímou agresi, rozvratnou činnost malých ozbrojených skupin, guerillu, vyslání žoldnéřů či teroristické útoky jako jednání, která stejně jako ozbrojený útok zakládají právo státu odpovědět silou při využití práva na sebeobranu?

Pojem ozbrojeného útoku se od vzniku Charty OSN stal předmětem zájmu jak ze strany členských států, akademické obce, tak i mezinárodních institucí. Mezinárodní soudní dvůr zmínil několikrát tento pojem ve svém rozsudku ve věci *Nicaragua*, avšak nepokusil se jej jakýmkoli způsobem analyzovat či definovat. Soud se velmi překvapivě spokojil s následujícím konstatováním - „[...] *there appeal to be now general agreement on the nature of the acts which can be treated as constituting armed attacks.*“¹⁰⁹ Soud navíc prohlásil, že definice ozbrojeného útoku by měla být předmětem obyčejového práva a ne práva smluvního. Doslova konstatoval:

*„[...] definition of an armed attack which, if found to exist, authorises the exercise of the inherent right of self-defense, is not provided by the Charter, and is not part of treaty law”.*¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Srov. Franck, T.M., *Who Killed Article 2(4)? Changing Norms Governing the Use of Force by States*. In: 64 *American Journal of International Law* (1970), str. 812 ([...] *the great wars of the past were generally initiated by organised incursions of large military formations of one state on to the territory of another, incursions usually preceded by mobilisation and massing of troops and underscored by formal declaration of war.*).

¹⁰⁹ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 195.

¹¹⁰ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep. Jeden z autorů mezinárodního práva, Jean Combacau, shrnul důvody, proč se mezinárodní společenství nebylo schopné dohodnout na definici ozbrojeného útoku – „[...] *infrequency of precedents, their heterogeneity and the fact, above all, that condemnations of States' reactions are dictated by a multitude of reasons [...] make it impossible to find a definition of armed attack under the terms of Article 51 either in UN practice or in that of its members*”. Srov. Combacau, J., *The Exception of Self-Defense in*

Největšího zájmu se dostalo ozbrojenému útoku ze strany akademické obce. I přes absenci univerzálně platné definice panuje obecná shoda o některých jeho aspektech. Ze vzájemného vztahu článku 2(4) a článku 51 Charty OSN vyplývá, že ozbrojený útok musí zahrnovat protiprávní použití ozbrojené síly (v tradičním mezinárodním právu se jednalo o použití síly ozbrojenými silami jednoho státu proti jinému státu). Je jisté, že důsledkem ozbrojeného útoku budou buď oběti na lidských životech anebo rozsáhlé poškození či zničení majetku.¹¹¹ Yoram Dinstein k povaze ozbrojeného útoku napsal následující:

*„[...] armed attack presupposes a use of force producing (or liable to produce) serious consequences, epitomized by territorial intrusions, human casualties or considerable destruction of property [...] when no such results are not caused by (or reasonably expected from) a recourse to force, Article 51 does not come into play”.*¹¹²

Použití ozbrojené síly, aby mohlo být považováno za ozbrojený útok, by muselo být dostatečně závažné (*be of sufficient gravity*). V nedávné době (v říjnu 2007) se závažností ozbrojeného útoku zabýval Institut mezinárodního práva (*Institut de Droit International*), který poměrně reprezentativním způsobem konstatoval:

*„An armed attack triggering the right of self-defence must be of a certain degree of gravity. Acts involving the use of force of lesser intensity may give rise to countermeasures in conformity with international law. In case of an attack of lesser intensity the target State may also take strictly necessary police measures to repel the attack.”*¹¹³

U.N. Practice. In: Cassese, A., ed., *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht 1986, str. 28.

¹¹¹ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 174.

¹¹² Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2011, str. 208.

¹¹³ Srov. *Institut de Droit International*, Present Problems of the Use of Force in International Law. Resolution No. 10A, dated 27 October 2007.

Lze uzavřít, že použití síly musí ohrožovat právem chráněné hodnoty či zájmy, které napadený stát považuje za zásadní a nepostradatelné pro zachování své vlastní existence a bezpečnosti. Slovy Myrese McDougala se musí jednat o takové zájmy a hodnoty, jejichž „zničení či odstranění by podstatně narušilo fungování územně organizované komunity nebo by znemožnilo její existenci jako svébytné politické entity“. McDougalova definice nepřímě odkazuje na článek 2(4) Charty OSN a zcela nepochybně tak indikuje, že zmíněná práva budou spjata s *územní celistvostí* a *politickou nezávislostí* napadeného státu.¹¹⁴ Těmto právům zároveň odpovídá povinnost každého jiného státu, aby je respektoval.

S ohledem na výše uvedené je asi nejvýstižnější definice, kterou poskytl oxfordský profesor Vaughan Lowe:

*„An “armed attack“ is an intentional, forcible and coercive intervention in another state without that state’s prior or retrospective consent or subsequent acquiescence, which is not justified as an exercise of the right of self-defence or as an intervention for humanitarian purposes, and which has as its aim the imposition of the will of the attacker upon some part of the territory of the other state or upon some aspect of the policy of the other state.“*¹¹⁵

C.3 Ozbrojený útok versus agrese

Volbou termínu ozbrojený útok namísto širšího termínu agrese v textu článku 51 tvůrci Charty OSN omezili výkon práva na sebeobranu pouze na výskyt ozbrojeného útoku.¹¹⁶ Tvůrci Charty OSN považovali pojem ozbrojený útok za méně sporný než pojem agrese, a proto jej nakonec vložili do jejího textu. Důvodem jejich rozhodnutí byly zkušenosti z období Společnosti národů, kde se zástupci států neúspěšně snažili

---

¹¹⁴ Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 227.

¹¹⁵ Srov. Wilmshurst, E., *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*. Chatham House International Law Working Paper 05/01, October 2005, str. 16.

¹¹⁶ Srov. Alexandrov, S.A., *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague 1996, str. 105-106.

vypracovat definici agrese téměř 18 let. Ačkoli se nejedná o synonyma, vykazují oba pojmy některé podobné rysy. Pojem agrese je nepochybně širší a zahrnuje více případů použití síly. Ozbrojený útok můžeme proto kvalifikovat jako agresi *sui generis*, tedy jako nejzávažnější formu agrese.

Samotný pojem agrese byl v meziválečném období zmíněn v mnoha bilaterálních i multilaterálních smluvních instrumentech, ale vždy se tak stalo pouze ve velmi obecné rovině, aniž by byl definován samotný obsah tohoto pojmu. I přes snahy např. Sovětského svazu si většina států nebyla jista, zda je vůbec objektivně možné takový pojem definovat v potřebném rozsahu, aby byl jednoduše aplikovatelný na mezistátní praxi. Mnoho států se nepochybně bálo i toho aspektu, že příliš detailní definice agrese by mohla limitovat jejich mezinárodní „manévrovací“ prostor. V této souvislosti stojí za zmínku, že již Pakt Společnosti národů obsahoval pojem agrese. Pakt měl za cíl chránit členské státy proti útokům třetích (nečlenských) států – „Členové Společnosti se zavazují, že budou šetřiti a hájiti nynější územní celistvost a politické nezávislosti všech členů Společnosti proti každému vnějšímu útoku [external aggression - poznámka autora]. Při útoku, hrozbě nebo nebezpeční útoku navrhne Rada prostředky, jak zabezpečiti provedení tohoto závazku”.¹¹⁷

Trvalo bezmála třicet let, než se mezinárodnímu společenství podařilo shodnout se na kompromisním znění definice agrese. Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3314 byla nakonec přijata v prosinci roku 1974.¹¹⁸ Rezoluce definuje agresi jako „[...] použití síly státem proti svrchovanosti, územní celistvosti, nebo politické nezávislosti jiného státu, nebo jakýmkoliv jiným způsobem neslučitelným s Chartou OSN, jak je uvedeno v této definici.”¹¹⁹ Účelem rezoluce je stanovit, jaká jednání, resp. jaká použití síly dosahují intenzity agrese, a jsou proto mezinárodním společenstvím zakázána. Jak již bylo zmíněno výše, nelze učinit rovnítko mezi ozbrojeným útokem a jednotlivými jednáními obsaženými v rezoluci č. 3314. Takové srovnání by nutně bylo zavádějící a potenciálně velmi nebezpečné, neboť by značně rozšiřovalo možnosti pro použití síly v sebeobraně. Jak bude poukázáno dále, zahrnuje pojem agrese nejen ozbrojený útok (jako nejzávažnější formu použití síly opravňující stát reagovat

---

¹¹⁷ Srov. Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 10.

¹¹⁸ Srov. U.N.G.A.Res.3314 (Resolution on the Definition of Aggression).

¹¹⁹ Srov. Potočný, M. – Ondřej, J., *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů)*. Svazek 5. Praha 1992, str. 62.

v sebeobraně), ale i některé méně závažné protiprávní použití síly jako například blokádu přístavů nebo pobřeží státu ozbrojenými silami jiného státu, nebo jednání spočívající v umožnění druhému státu, aby použil jeho území ke spáchání útočného činu proti třetímu státu. Je politováníhodné, že se namísto (anebo vedle) definice pojmu agrese nepodařilo mezinárodnímu společenství definovat pojem ozbrojený útok, který by byl bezpochyby důležitější pro potřeby článku 51 Charty OSN. Tím samozřejmě není možné snižovat význam definice agrese, neboť se stala důležitým vodítkem či korektivem pro jednání států (samozřejmě Radu bezpečnosti nevyjímaje) a jasně stanoví, které typy jednání budou mezinárodním společenstvím akceptovány a které budou naopak (v ideálním případě) náležitě odsouzeny. Tento účel Rezoluce mimo jiné potvrzuje i její preambule

*„[...] schválení definice agrese by mělo odstrašující účinek na možného agresora, zjednodušilo by určování útočných činů a uplatňování opatření k jejich potlačení a také by usnadnilo ochranu práva a zákonných zájmů obětí agrese a poskytnutí jí pomoci“.*¹²⁰

Rezoluce se žádným způsobem nezmiňuje o sebeobraně ani o pojmu ozbrojený útok. Důvodem byla zřejmě obava, že otázka ozbrojeného útoku byla nadměru politickou a mohla ohrozit, v horším případě ukončit, již tak velmi složitá vyjednávání o samotné agresi.

Při podrobné analýze článku 3 rezoluce můžeme zjistit, že některá použití síly v něm vypočtená by mohla být považována za ozbrojený útok pro účely článku 51 Charty OSN. Je tomu tak zejména v případě jednání uvedených v písmenech (a), (b) a (d) článku 3, která znamenají závažná porušení článku 2(4) Charty OSN dosahující intenzity ozbrojeného útoku. Všechny tyto tři případy mají společné použití ozbrojené (fyzické) síly provedené ozbrojenými silami jednoho státu vůči území jiného státu. Písmeno (a) upravuje *vpád nebo útok nebo vojenská okupace nebo jakákoli anexe provedená použitím síly*¹²¹ a písmeno (b) *bombardování nebo použití jiných zbraní proti území druhého státu*¹²². Taková jednání by však měla mít závažnější rozsah a účinky

¹²⁰ Srov. Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 295.

¹²¹ Tamtéž, str. 62.

¹²² Tamtéž, str. 62.

(domnívám se, že např. „pouhý“ hraniční incident by patrně nemohl být považován za ozbrojený útok). Písmeno (d) upravuje *útok ozbrojených sil jednoho státu na pozemní, námořní anebo letecké síly druhého státu anebo jeho námořní a letecké flotily*.¹²³ Ve stejném duchu přistupuje k tomuto aspektu i článek 6 Severoatlantické smlouvy, který stanoví, že ozbrojeným útokem se rozumí útok na „*ozbrojené síly, plavidla či letadla kterékoliv ze smluvních stran, jež se nacházejí na nebo nad jejich územím*“.¹²⁴ Z teoretického pohledu by patrně stačil útok na jedno plavidlo či letadlo, aby byl naplněn předpoklad pro možnost reagovat na takový ozbrojený útok použitím síly v sebeobraně. V takovém případě by však napadený stát musel zvážit rozsah reakce v sebeobraně tak, aby neporušil podmínku proporcionality.

Jednání uvedené pod písm. (c) *blokáda přístavů nebo pobřeží státu* by patrně mohlo nabýt intenzity ozbrojeného útoku, pokud by bylo při takové blokádě použito síly vůči jednotlivým plavidlům blokováného státu. Blokáda přístavů, je-li děletrvající, může ve svém důsledku mít stejný efekt jako jednání pod písm. (a). Taková situace by mohla nastat v případě, pokud by v důsledku blokády došlo například k úplnému přerušení dopravních či komunikačních spojení.

O jednání uvedeném pod písm. (g) *spočívající ve vyslání státem nebo jeho jménem ozbrojených band, skupin, nepravidelných ozbrojených sil nebo žoldnéřů proti druhému státu* bude pojednáno níže v části o nepřímé agresi, neboť i toto jednání může za určitých okolností zakládat ozbrojený útok (jak ostatně též konstatoval Mezinárodní soudní dvůr).

Článek 2 Rezoluce stanoví velmi důležité výkladové pravidlo – první použití ozbrojené síly v rozporu s Chartou zakládá zřejmý důkaz útočného činu. K tomuto bodu se v přípravné fázi Rezoluce vedla zásadní debata. Některé státy se totiž obávaly, aby toto pravidlo nebylo aplikováno automaticky, což by v určitých případech mohlo vést k nespravedlivým důsledkům, např. pokud by bylo použito ozbrojené síly omylem.¹²⁵ Nicméně, jako určitý korektiv bylo nakonec do textu Rezoluce vloženo, že Rada bezpečnosti může dojít k jinému závěru, a to zejména s ohledem na závažnost útočného činu popř. na zjevné úmysly útočícího státu (tzv. *animus aggressionis*).

---

¹²³ Tamtéž, str. 62.

¹²⁴ Citováno z Příručka NATO. Brusel 2001, str. 546.

¹²⁵ Srov. U.N.Doc.A/AC.134/SR.52-66.

I v článku 4 Rezoluce je stanoveno významné pravidlo, které stanoví, že výčet agresivních činů v Rezoluci není taxativní a že Rada bezpečnosti může určit i jiné činy, které zakládají agresi.

Ačkoli tedy můžeme najít určité paralely mezi pojmy agrese a ozbrojeného útoku, je nutné zdůraznit i jeden rozdíl (zejména procedurální povahy), který je velmi podstatný. Ten spočívá v tom, že určení, zda došlo k agresi, náleží výlučně do působnosti Rady bezpečnosti, zatímco o ozbrojeném útoku rozhoduje napadený stát, kterému se nabízí oprávnění použít sílu v sebeobraně (tedy dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti).

Závěrem je nutné zdůraznit, že v červnu 2010 se v ugandské Kampale konalo zasedání revizní konference Římského statutu Mezinárodního trestního soudu s hlavním cílem nalézt akceptovatelnou definici zločinu agrese. Konference se konala po sedmi letech od vstupu Římského statutu v platnost. Účastníci konference podrobně diskutovali návrhy definice agrese, které byly připraveny zvláštní pracovní skupinou (*Special Working Group on the Crime of Aggression*). Přestože že jednání byla velmi kontroverzní, došlo téměř na konci konference ke schválení kompromisního návrhu. Zločin agrese z pohledu státu byl definován jako použití ozbrojené síly státem proti suverenitě, územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu či jiným způsobem neslučitelným s Chartou OSN. Za agresi, resp. útočný čin se podle definice považuje kterékoli ze sedmi jednání uvedených v rezoluci Valného shromáždění OSN č. 3314 z roku 1974. Dle názoru Veroniky Bílkové kombinuje přijatá definice prvky ze Statutu Norimberského tribunálu z roku 1945 a právě výše zmíněnou rezolucí č. 3314.¹²⁶

C.4 Rozsah ozbrojeného útoku

V první řadě je třeba zmínit časový aspekt ozbrojeného útoku. Vzhledem k tomu, že podle článku 51 Charty OSN je sebeobrana povolena pouze proti aktuálnímu ozbrojenému útoku, stává se otázka počátku útoku mimořádně důležitou. Stanovení počátku ozbrojeného útoku má význam pro určení, který stát je agresorem a který

---

¹²⁶ Srov. Bílková, V., *Z Říma do Kampaly a kam dále?* In: 8 Mezinárodní politika (2010), str. 38.

napadeným. Historické události ukazují, že téměř ve všech případech obě strany sporu shodně tvrdí, že použily ozbrojenou sílu v sebeobraně. Právě časová posloupnost jednotlivých kroků je jednou z možností, jak agresora identifikovat. Určité vodítko v této otázce poskytuje článek 2 rezoluce č. 3314, který stanoví

*„První použití síly státem v rozporu s Chartou zakládá zřejmý důkaz útočného činu, i když Rada bezpečnosti může v souladu s Chartou dojít k opačnému závěru ve světle jiných závažných okolností, čítajíc v to skutečnost, že takový čin nebo jeho následky nebyly dostatečně vážné“.*¹²⁷

Při posuzování protiprávnosti je tedy nutné vzít vždy v úvahu výše uvedené pravidlo, které je logicky opodstatněné. Je nepochybné, že důkazní břemeno ponese stát, který jako první použil sílu, resp. stát, který obrazně řečeno „vypálil první výstřel“ či zahájil střelbu. Podle Yorama Dinstaina nelze tento princip aplikovat absolutně, neboť se mohou vyskytnout případy, ve kterých může být první použití síly kvalifikováno již jako opatření podniknuté v sebeobraně.¹²⁸ Dinstein demonstruje „relativitu“ tohoto principu na následujícím příkladu invaze: malá vojenská jednotka jednoho státu vpadne na území druhého státu a toto území je přitom jen velmi těžko přístupné z administrativního či vojenského centra. Může proto trvat i několik dní, než daná vláda zjistí, k čemu došlo. Stát, který se stal obětí invaze, tak s největší pravděpodobností použije ozbrojenou sílu k vytlačení agresora ze svého území a bude tak první, kdo použil sílu. V tomto případě by bylo nepřesné aplikovat dané pravidlo bez znalosti konkrétních informací. Nepochybně však již samotnou invazí došlo ze strany prvního státu k porušení článku 2(4) Charty OSN, a tedy k ozbrojenému útoku, na který je možno reagovat opatřeními v sebeobraně. Ve skutečnosti však nelze spoléhat pouze na tento důkaz a bude nezbytné posoudit konkrétní použití síly „ve světle všech okolností každého jednotlivého případu“.¹²⁹

Ve skutečnosti může nastat i situace, kdy byl již ozbrojený útok zahájen, stále probíhá, ale ještě nezasáhl území daného státu. Tato situace je logickým důsledkem

---

¹²⁷ Srov. Potočný, M. – Ondřej, J., *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů)*. Svazek 5. Praha 1992, str. 62.

¹²⁸ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 174.

¹²⁹ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 62.

vývoje zbraňových systémů v poválečném období, kdy je mnoho států vyzbrojeno např. mezikontinentálními balistickými střelami, střelami s plochou dráhou letu, bitevními vrtulníky, či bojovými letouny. Díky nejmodernějším prostředkům je možná i následující hypotetická situace: pokud stát A odpálí námořní střelu s plochou dráhou letu ze své válečné lodě, která se nachází na volném moři, může stát B podniknout opatření v sebeobraně již před dopadem střely na své území. Stát B tak např. může při využití práva na sebeobranu v souladu s článkem 51 Charty OSN nařídít svým námořním silám, aby zneškodnily válečnou loď státu A.¹³⁰

Profesor Christo Botha poukazuje rovněž na fakt, že vývoj v oblasti zbraňových technologií „v podstatě odstranil časovou prodlevu mezi ohrožením a ozbrojeným útokem“¹³¹. S velkou jistotou je možné tvrdit, že pokud se stát zjevně nezvratně rozhodl zahájit ozbrojený útok (*has committed itself to an armed attack in an ostensibly irrevocable way*), ač ještě nezasáhl území cílového státu, můžeme již hovořit o výskytu ozbrojeného útoku a o vzniku práva napadeného státu na sebeobranu v souladu s článkem 51 Charty OSN.¹³² Vlivný americký politický filozof Michael Walzer ve svém díle *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations* upozornil na skutečnost, že moderní zbraňové systémy dovolují nepříteli získat převažující a leckdy i rozhodující výhodu, pokud je jim umožněno zasáhnout jako první. V takových případech by dle jeho názoru bylo nerozumné a nerealistické (*unreasonable and unrealistic*) čekat na potenciálně katastrofický útok, popř. čekat na zdoluhavou proceduru v rámci Rady bezpečnosti.¹³³

C.5 Místo výskytu ozbrojeného útoku

Ozbrojený útok bude nejčastěji veden vojenskými jednotkami přes státní hranici mezi agresorem a napadeným. V tomto případě se napadený stát zřejmě ihned (připustíme

---

¹³⁰ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 174; Botha, C.J., *Anticipatory Self-Defense and Reprisals Re-Examined*. In: 11 South African Yearbook of International Law (1985-1986), str. 148-149 nebo Badr, G.M., *The Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility*. In: 10 Georgia Journal of International and Comparative Law (1980), str. 22.

¹³¹ Srov. Botha, C.J., *Anticipatory Self-Defense and Reprisals Re-Examined*. In: 11 South African Yearbook of International Law (1985-1986), str. 148-149.

¹³² Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 172.

¹³³ Citováno z Yoo, J.Ch, *Using Force*. In: 71 University of Chicago Law Review (2004), str. 9.

v krátkém časovém intervalu) dozví, že se stal obětí ozbrojeného útoku. Existují však i jiné způsoby zahájení a vedení ozbrojeného útoku, které nejsou tak jednoznačné. Má-li ozbrojený útok formu některého z jednání popsaných v článku 3 rezoluce č. 3314 (např. blokáda přístavů, či útok na námořní či letecké síly druhého státu), může být místem ozbrojeného útoku jak volné moře, tak i mezinárodní vzdušný prostor, případně území třetího státu. Předně může dojít k tomu, že útok bude směřovat proti vojenským jednotkám či zařízení státu, které jsou umístěny, příp. lokalizovány na území jiného státu (došlo by tak dle článku 3(d) Rezoluce o definici agrese z roku 1974 k „útoku ozbrojených sil jednoho státu na pozemní, námořní nebo letecké síly druhého státu, nebo jeho námořní a letecké flotily“). Praxe států potvrzuje, že i útok na vojenskou loď, popř. letouny, je možné považovat za ozbrojený útok, na který je možné reagovat v sebeobraně.¹³⁴ Mezinárodní soudní dvůr v rozsudku ve věci *Ropné plošiny* připustil, že i útok na jednu vojenskou loď můžeme být dostatečným důvodem pro využití práva na sebeobranu (*The Court does not exclude the possibility that the mining of a single military vessel might be sufficient to bring into play the "inherent right of self-defence"*¹³⁵).

Není výjimkou, že k ozbrojenému útoku může dojít i na svrchovaném území třetího státu.¹³⁶ Tak např. napadne-li stát A majetek (např. budovu velvyslanectví) státu B, který se nachází na území státu C, bude jednání státu A považováno jako ozbrojený útok nejen proti státu B, ale i proti státu C. Ve skutečnosti se podobné případy staly v roce 1998, kdy došlo k ozbrojenému útoku proti americkým ambasádám v Keni a Tanzanii. Tyto nepřátelské akty zcela zjevně dosáhly intenzity ozbrojeného útoku umožňující reakci v sebeobraně v souladu s článkem 51 Charty OSN. Násilné přepadení americké ambasády v íránském Teheránu v roce 1980 ukazuje, že k ozbrojenému útoku proti státu může dojít dokonce i na samotném území agresora. Soud při projednávání

---

¹³⁴ „Let me repeat that freedom of the seas is guaranteed under long-accepted international law applying to all nations alike. Let me repeat that these vessels took no belligerent actions of any kind until they were subjected to armed attack. And let me say once more that the action they took in self-defence is the right of all nations and is fully within the provisions of the Charter of the United Nations.“. Srov. U.N.Doc.S/PV.1140, odst. 46 nebo „In accordance with Article 51 of the United Nations Charter, I wish, on behalf of my Government, to report that United States aircraft participating in a routine peaceful naval exercise in international waters in the Mediterranean sea were subject to an unprovoked attack by Libyan aircraft. The attack took place at 0520 GMT on 19 August 1981. Acting in self-defence, American aircraft returned fire, and two Libyan aircraft were shot down.“. Srov. U.N.Doc.S/14632.

¹³⁵ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgement of 6 November, 2003, odst. 72.

¹³⁶ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 177.

tohoto případu (případ *Diplomatického personálu USA v Teheránu*) opakovaně použil pojmu *ozbrojený útok*, avšak nepokusil se jej žádným způsobem definovat.¹³⁷ Odkaz na *ozbrojený útok* je však poněkud nejasný. Soud konstatoval, že nemá dostatek důkazů, aby potvrdil s nezbytnou jistotou (*with the requisite certainty*), že v době útoku jednali útočníci jménem íránské vlády.¹³⁸ Pokud by tedy bylo obsazení amerického velvyslanectví považováno za ozbrojený útok, mohla by být následná americká záchranná akce považována za oprávněný výkon práva na sebeobranu. Mezinárodní soudní dvůr se však bohužel touto věcí nezabýval.

Problematika ozbrojených útoků, resp. teroristických útoků, vůči diplomatickým misím byla znovu podrobně diskutována v odborných i diplomatických kruzích po útocích na zastupitelské úřady Spojených států amerických v Keni a Tanzanii v roce 1998. Následné diskuze naznačují, že státy v takových případech neváhají označit daná protiprávní jednání za ozbrojené útoky dle článku 51 Charty OSN. Zastupitelské úřady byly tehdy značným způsobem poničeny v důsledku výbuchů několika bombových náloží, za kterými stály islamistické teroristické skupiny napojené na bin Ládinovu Al-Káidu. Při těchto útocích bylo zabito více než 200 osob a došlo ke zranění více než 4 tisíc osob. Americká administrativa velmi brzy po útocích v dopise adresovaném předsedovi Rady bezpečnosti konstatovala, že je připravena použít sílu v sebeobraně, neboť se stala obětí ozbrojených útoků.¹³⁹ Ozbrojená reakce směřovala, dle zmíněného prohlášení americké administrativy, vůči výcvikovým táborem teroristů na území

---

¹³⁷ Srov. Mezinárodní soudní dvůr ve věci *Diplomatického a konzulárního personálu USA v Teheránu*, rozsudek ze dne 28.5.1980, odst. 57 (*The first of these phases covers the armed attack on the United States Embassy by militants on 4 November 1979, the overrunning of its premises, the seizure of its inmates as hostages, the appropriation of its property and archives and the conduct of the Iranian authorities in the face of those occurrences.*), případně odst. 64 (*Some eight months earlier, on 14 February 1979, the United States Embassy in Tehran had itself been subjected to the armed attack mentioned above (paragraph 14), in the course of which the attackers had taken the Ambassador and his staff prisoner.*) anebo odst. 91 (*At the same time the Court finds itself obliged to stress the cumulative effect of Iran's breaches of its obligations when taken together. A marked escalation of these breaches can be seen to have occurred in the transition from the failure on the part of the Iranian authorities to oppose the armed attack by the militants on 4 November 1979 and their seizure of the Embassy premises and staff.*).

¹³⁸ Srov. *Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran* (United States of America v. Iran), Judgement of 24 May, 1980, I.C.J. Rep., odst. 58; Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 177; Alexandrov, S.A., *Self-Defence Against the Use of Force in International Law*. The Hague, str. 197-198 a Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London 1988, str. 358-360.

¹³⁹ Srov. U.N.Doc.S/1998/780 (*In accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations, I wish, on behalf of my Government, to report that the United States of America has exercised its right of self-defence in responding to a series of armed attacks against United States embassies and United States nationals.*).

Afghánistánu a vůči súdánské farmaceutické továrně, která byla dle jejich vyjádření zapojena do výroby chemických zbraní.¹⁴⁰ Spojené státy neopomněly dodat, že sebeobranná reakce je plně v souladu s mezinárodním právem a splňuje obyčejové podmínky nezbytnosti a proporcionality.¹⁴¹ I tato vojenská akce, zejména vojenská reakce na súdánskou továrnu, byla převážnou většinou mezinárodního společenství kritizována jako odporující mezinárodnímu právu, a to zejména s ohledem na nedostatečně prokázanou vazbu teroristických útoků na Afghánistán a Súdán. Rovněž bylo některými státy naznačeno, že se spíše než o sebeobranu jednalo o odvetu formou ozbrojených represálií.

V mezinárodním společenství probíhala diskuze i o tom, zda je možné, aby za ozbrojený útok byl považován útok vůči nejvyššímu politickému představiteli daného státu. Velmi aktuální se tato otázka stala v roce 1993, poté co vyšla najevo skutečnost, že irácké vládní složky mohly být zapojeny do plánování atentátu na prezidenta George Bushe st. Tehdejší americká argumentace, jak již bylo zčásti pojednáno výše, zdůrazňovala skutečnost, že se jedná o přímý útok na Spojené státy americké. Tuto argumentaci podpořilo mnoho západních států (například Brazílie, Japonsko, Francie, či Maďarsko).¹⁴²

Zcela nepochybně bude za ozbrojený útok považován i útok na civilní zařízení napadeného státu, a to ať již jeho občany, popřípadě jeho obchodní flotilu či letadlo, ačkoliv se v takových případech jedná o volnější pouto než v případě vojenských či diplomatických objektů. Zejména v průběhu první války v Perském zálivu v letech 1980 až 1988 bylo patrné, že některé námořní velmoci vyslaly do oblasti svá vojenská plavidla za účelem ochrany obchodních flotil. Vojenská plavidla byla připravena použít sílu v sebeobraně, pokud by byla obchodní flotila napadena jednou z válčících stran. Argumenty při projednávání případu *Ropné plošiny* před Mezinárodním soudním

---

¹⁴⁰ Srov. U.N.Doc.S/1998/780 (*In response to these terrorist attacks, and to prevent and deter their continuation, United States armed forces today struck at a series of camps and installations used by the Bin Ladin organization to support terrorist actions against the United States and other countries. In particular, United States forces struck a facility being used to produce chemical weapons in the Sudan and terrorist training and basing camps in Afghanistan.*).

¹⁴¹ Srov. U.N.Doc.S/1998/780 (*In doing so, the United States has acted pursuant to the right of self-defence confirmed by Article 51 of the Charter of the United Nations. The targets struck, and the timing and method of attack used, were carefully designed to minimize risks of collateral damage to civilians and to comply with international law, including the rules of necessity and proportionality.*).

¹⁴² Velmi pregnančně se k této problematice vyjádřil novozélandský zástupce – „Any nation that seeks to assassinate the Head of State or a senior political leadership of another State commits an act of aggression.”. Srov. U.N.Doc.S/PV.3245, odst. 23.

dvorem demonstrují konfliktní názory obou stran na tuto problematiku. Írán v jednom ze svých podání tvrdil, že útok na jednu obchodní loď plující pod americkou vlajkou nemůže být označován za ozbrojený útok vůči Spojeným státům.¹⁴³ Íránská argumentace se zakládala hlavně na tvrzení, že obchodní lodě, na rozdíl od vojenských plavidel či ozbrojených sil státu, nejsou vnějším projevem státní svrchovanosti a nejsou tudíž chráněny článkem 2 odst. 4 Charty OSN. Z tohoto důvodu je pak útok na ně nutno považovat jen za porušení práv státu vlajky, nikoliv však za ozbrojený útok dle článku 51 Charty.¹⁴⁴ Na druhou stranu Írán připustil, že pokud by došlo k rozsáhlým násilnostem proti obchodním lodím a byly by při tom napadeny celé flotily, pak by bylo možné považovat takové jednání za akt agrese.¹⁴⁵ Spojené státy naopak od počátku incidentu tvrdily, že se nepochybně jednalo o ozbrojené útoky ze strany Íránu, neboť napadené lodě pluly pod americkou vlajkou a byly tedy v souladu s mezinárodním právem registrovány ve Spojených státech. Útok na ně bylo proto možné považovat za ozbrojený útok na Spojené státy.¹⁴⁶ Praxe států však neodpovídá argumentaci Spojených států; neexistuje bohužel více reprezentativních případů, které by ji jakkoliv podpořily. Stejně tak se k tématu staví i nauka mezinárodního práva. Např. Dinstein

---

¹⁴³ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Reply and defence to counter-claim submitted by the Islamic Republic of Iran, 10 March 1999, odst. 7.13 (3) a (4) (*Counter-Memorial submitted by the United State of America, 23 June, 1997. Thus, the only possible bases for a right of self-defence are the two single incidents invoked by the United States, namely the fact that the Sea Isle City was hit by a missile and the fact that the U.S.S. Samuel B. Roberts hit a mine [...] attack against the Sea Isle City was not an armed attack within the meaning of Article 51, because a single merchant ship does not belong to those external manifestations of a State which are protected under the prohibition contained in Article 2(4) of the Charter.*).

¹⁴⁴ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Reply and defence to counter-claim submitted by the Islamic Republic of Iran, 10 March 1999, odst. 7.37 a 7.41 (*Thus, military action against an individual merchant ship may be an infringement of the rights of the flag State, but it does not constitute an armed attack against that State triggering that State's right of self-defence. This is the view held by a considerable number of authors [...] under international law, a State has the right to protect itself against such infringements. This is clear and obvious in relation to violations of territorial sovereignty. It is not necessary to evoke the right of self-defence to justify preventing persons (whether agents of another State or not), vehicles or aircraft from penetrating into the State's territory.*).

¹⁴⁵ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Reply and defence to counter-claim submitted by the Islamic Republic of Iran, 10 March 1999, odst. 7.38.

¹⁴⁶ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Counter-memorial and counter-claim submitted by the United States of America, 23 June 1997, odst. 4.13 a 4.19 (*Sea Isle City was properly registered in the United States and flew the U.S. flag in compliance with all applicable standards of international and U.S. law. She was a U.S.- flag vessel, and the attack upon her justified acts of self-defense by the United States [...] Nothing in this Court's brief discussion of the concept of armed attack in Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua affects the conclusion that these were armed attacks [...] Nothing in the Court's opinion suggested that mine and missile attacks on naval and commercial vessels were anything less than an armed attack.*).

v souvislosti s incidentem vůči americké lodi *Mayaguez* ze strany Kambodži v roce 1975 napsal:

„[...] *The United States erred in 1975, when it treated a temporary seizure of the merchant ship Mayaguez by Cambodian naval units as an armed attack (invoking self-defence to legitimise the use of force in response).*“¹⁴⁷

C.6 Nepřímá agrese, ozbrojený útok a rozhodnutí ve věci *Nicaragua*

S pojmem ozbrojeného útoku úzce souvisí i pojem tzv. nepřímého použití síly, resp. nepřímé agrese. V moderní historii nalezneme mnoho případů, kdy se stát nepřímým způsobem podílel na akcích namířených proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu. Tato jednání mohla mít podobu např. podněcování či podpory povstalcům bojujícím proti centrální vládě nebo povolení výcviku povstaleckých skupin na vlastním území. Zmíněné příklady můžeme označit za tzv. nepřímou agresi (*indirect aggression*). Tato jednání významným způsobem zasahují do suverenity jiného státu a mají závažné důsledky, otázkou však zůstává, zda je možné je považovat za ozbrojený útok ve smyslu článku 51 Charty OSN.

Problematika nepřímé agrese byla částečně upravena v rezoluci Valného shromáždění OSN o definici agrese č. 3314. Článek 3 písm. g) této rezoluce označuje za agresi jednání, které spočívá ve „vyslání státem nebo jeho jménem ozbrojených band, skupin, nepravidelných ozbrojených sil nebo žoldnéřů“¹⁴⁸. Účast těchto band a skupin musí probíhat v *závažné míře*.¹⁴⁹ Toto jednání, pokud je svými důsledky dostatečně závažné, může být označeno za útočný čin, resp. ozbrojený útok. Posouzení závažnosti je samozřejmě ponecháno na státu, který se stal obětí takového protiprávního jednání.

Detailněji se problematikou nepřímé agrese zabýval Mezinárodní soudní dvůr ve svém rozsudku ve věci *Nicaragua* z roku 1986. V odstavci 195 tohoto rozsudku konstatoval:

¹⁴⁷ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 180.

¹⁴⁸ Srov. Potočný, M. – Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. Praha 2003, str. 63.

¹⁴⁹ Srov. Potočný, M. – Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. Praha 2003, str. 63.

„[...] zdá se, že zde panuje obecná shoda o charakteru činů, které můžeme považovat za činy zakládající ozbrojený útok [as constituting armed attack]. Zejména lze považovat za dohodnuté, že ozbrojený útok musí být chápán nejen jako akce pravidelných ozbrojených sil přes mezinárodní hranici, ale také jako vyslání ozbrojených band, skupin, nepravidelných ozbrojených sil nebo žoldněrů státem nebo v zájmu státu, kteří používají ozbrojené síly proti jinému státu v takové míře, že to odpovídá (inter alia) skutečnému ozbrojenému útoku podniknutém pravidelnými silami nebo jejich podstatnému zapojení do této věci. Tento popis [...] lze chápat jako odraz mezinárodního obyčejového práva. Soud nemůže popřít, že v obyčejovém právu lze zákaz ozbrojených útoků aplikovat na vyslání ozbrojených band státem na území jiného státu, jestliže by taková operace z důvodu své míry a účinků byla klasifikována jako ozbrojený útok spíše než pouhý pohraniční incident, pokud by byla provedena pravidelnými ozbrojenými silami. Ale Soud nevěří, že koncept „ozbrojeného útoku“ zahrnuje nejen činy ozbrojených band, kde k takovým činům dojde ve významné míře, ale i pomoc povstalcům ve formě poskytnutí zbraní nebo logistické a jiné podpory. Takovou pomoc lze považovat za hrozbu silou nebo použití síly, nebo intervenci do vnitřních nebo vnějších záležitostí jiných států.“¹⁵⁰

Z rozsudku Soudu nepřímou vyplývá povinnost pro napadený stát, aby posoudil, zda a) aktivita ozbrojených band a skupin je dostatečně závažná (*on significant scale*¹⁵¹) a b) činnost těchto band a skupin je možné přičíst státu, resp. zda je odpovědný za jejich akty. Teprve po zhodnocení těchto aspektů může stát použít ozbrojenou sílu v sebeobraně. Praxe států však není v této věci natolik reprezentativní, aby se mohla stát věrohodným a spolehlivým vodítkem pro rozhodování vládních představitelů. Celá tato problematika je samozřejmě velmi citlivá i z pohledu mezinárodních vztahů a pro napadený stát není jednoduché zjistit, do jaké míry se ten či onen nepřátelský stát zapojil do podpory daných ozbrojených band či skupin.

---

¹⁵⁰ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 195.

¹⁵¹ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 195.

Nesporným přínosem rozsudku ve věci *Nicaragua* byl závěr Soudu, že vyslání nepravidelných jednotek by za určitých podmínek mohlo být považováno za ozbrojený útok pro účely článku 51 Charty OSN. Z dnešního pohledu je však politováníhodné, že se Soud více nezabýval pojmem ozbrojený útok a že se nepokusil definovat, které další formy jednání může zahrnovat. Z rozsudku Soudu například vyplynulo, že pouhé poskytování zbraní, logistickou či jinou podporu nelze považovat za *stricto sensu* ozbrojený útok, i když by tato jednání byla v rozporu s mezinárodním obyčejovým právem. Soud v tomto případě zaujal zbytečně restriktivní výklad omezující možnost použít ozbrojenou sílu v sebeobraně.

V takovém výkladu pojmu ozbrojený útok však nebyl Soud jednotný. Jeden ze soudců, Sir Robert Jennings, prosazoval méně omezující přístup. Podle jeho názoru by poskytování zbraní mohlo být:

„[...] důležitou součástí jednání, které by se mohlo rovnat ozbrojenému útoku, pokud by to bylo spojeno s jinými možnostmi účasti [...] tvrdit, že poskytování zbraní spojené s „logistickou a jinou podporou“ není ozbrojeným útokem, je zacházením příliš daleko. Samotná logistická podpora může být rozhodující [...] Nezdá se mi to ani realistické, ani spravedlivé v situaci, kde se boje o moc na každém kontinentě probíhají formou destabilizace, vměšování do občanských nepokojů, povzbuzování, pomocí a podporou rebelům a povstalcům [...] V této situaci je nebezpečné definovat zbytečně restriktivně podmínky pro legální sebeobranu a nechat tak rozsáhlou oblast, kde je zakázána účinná reakce na použitou sílu.“¹⁵²

Soud se ve svém rozsudku přiklonil k restriktivnímu výkladu pojmu ozbrojený útok a potažmo i celého konceptu práva na sebeobranu.¹⁵³ Jasným příkladem tohoto přístupu je zamítnutí amerického argumentu, že právo na sebeobranu nevzniká pouze v případě

---

¹⁵² Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep. (Dissenting Opinion of Judge Sir Robert Jennings), str. 543-544.

¹⁵³ Srov. Alexandrov, S.A., *Self-Defence Against the Use of Force in International Law*. The Hague 1996, str. 138; Müllerson, R.A., *Self-Defense in the Contemporary World*. In: Damrosch, L.F. – Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991, str. 21.

výskytu ozbrojeného útoku, ale rovněž v případech teroristických útoků, příhraničních incidentů, popř. významné podpory rebelům v jiném státě.¹⁵⁴ Výklad podaný Soudem se následně stal předmětem vášnivých debat v akademických kruzích. Zatímco někteří autoři argumentovali, že rozsudek Soudu znamenal významný přínos (*significant contribution*) pro efektivitu a životaschopnost práva na sebeobranu¹⁵⁵, jinými autory byl přijat s velkými výhradami.¹⁵⁶ Předmětem nejtvrděší kritiky se stala otázka vyloučení materiální a logistické podpory rebelům jako jednání, které může zakládat ozbrojený útok.

Mnoho autorů vycházelo ze stejné premisy jako disentující soudce Sir Robert Jennings a tvrdilo, že podpora ozbrojeným skupinám může mnohdy znamenat zásadní zvrat probíhajícího konfliktu a může mít v podstatě stejné důsledky jako zjevný ozbrojený útok vojenských jednotek vedený přes státní hranici. Profesor kolumbijské unioverzity Richard Gardner konstatoval, že si nedovede představit, jaké jiné jednání by mělo být kvalifikováno jako ozbrojený útok než systematická podpora rebelům sousedního státu prostřednictvím logistické podpory a poskytování zbraní a munice. V tomto smyslu byl podle jeho názoru rozsudek Soudu „medvědí službou“ pro mezinárodní právo.¹⁵⁷ Ještě tvrdším kritikem byl tehdejší viceprezident americké Společnosti pro mezinárodní právo, Lawrence Hargrove, který nazval rozsudek Soudu za závažné neštěstí (*misfortune of some magnitude*) a za neopodstatněný a hluboce nerozumný (*unwarranted and deeply unwise*).¹⁵⁸ Kritizoval zejména fakt, že pro malý stát může pouhá pomoc a podpora rebelům ze sousedních států znamenat kritické ohrožení jeho bezpečnosti a podle rozsudku Soudu by se ani v tomto případě nemohl bránit použitím síly v sebeobraně. Hargrove doslovně poznamenal:

„[...] každá myšlenka, že zde jsou některá protiprávní použití síly mezi státy a že mezinárodní právo zakazuje státu bránit se proti nim silou, způsobem

---

¹⁵⁴ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep, odst. 195.

¹⁵⁵ Srov. Mrázek, J., *Prohibition of the Use and Threat of Force: Self-Defense, Self-Help in International Law*. In: 27 Canadian Yearbook of International Law (1989), str. 82-83.

¹⁵⁶ Thomas Franck označil rozhodnutí Soudu za 'velice znepokojující'. Srov. Franck, T.M., *Some Observations on the ICJ's Procedural and Substantive Innovations*. In: 81 American Journal of International Law (1987), str. 119.

¹⁵⁷ Srov. Gardner, R.N., *Commentary on the Law of Self-Defense*. In: Damrosch, L.F. – Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991, str. 52.

¹⁵⁸ Srov. Hargrove, L., *The Nicaragua Judgement and the Future of the Law of Force and Self-Defense*. In: 81 American Journal of International Law (1987), str. 134 a 141.

*a v nutném rozsahu pro svoji obranu, degraduje koncept mezinárodního práva“.*¹⁵⁹

Ve světle nárůstu mezinárodního terorismu se jeví Jenningsova kritika restriktivního přístupu Soudu jako zcela oprávněná. Podle Albrechta Randelzhofera by určitá forma podpory teroristům měla být považována za odpovídající ozbrojenému útoku, a to zejména v případě, že by stát umožnil teroristickým skupinám, aby využívaly jeho území jako „odrazový můstek“ pro páchání dalších teroristických útoků na třetí státy, a případně jim i poskytl nějakou materiální či logistickou pomoc.¹⁶⁰

C.7 Ozbrojený útok v mezinárodní judikatuře

Jedním z prvních případů, kdy se Soud zabýval detailněji tematikou ozbrojeného útoku a právem na sebeobranu, je výše zmíněný rozsudek ve věci *Nicaragua*. V průběhu projednávání tohoto případu Soud argumentoval, že je nutné odlišovat nejzávažnější formy (*most grave forms*) použití síly (tedy ozbrojený útok) od méně závažných.¹⁶¹ Soud navíc s odkazem na Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů mezi státy v souladu s Chartou OSN z roku 1970 konstatoval, že některá méně závažná použití síly se váží zejména k povinnosti vystříhat se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo použití síly, vystříhat se represálií zahrnujících použití síly, vystříhat se organizování nebo povzbuzování organizování nepravdivých sil nebo ozbrojených band ke vtržení na území jiného státu nebo například vystříhat se organizování, podněcování nebo účasti v občanské válce nebo teroristických aktech v jiném státě včetně trpění takové činnosti na svém území,

---

¹⁵⁹ Srov. Hargrove, L., *The Nicaragua Judgement and the Future of the Law of Force and Self-Defense*. In: 81 *American Journal of International Law* (1987), str. 138-139.

¹⁶⁰ Randelzhofer k tomuto scénáři poznamenal – „[...] it is hardly to be understood why this should be a lesser participation in the acts of the group than the mere sending of them“. Srov. Randelzhofer, A., *On Article 51*. In: Simma, B. (ed.), *The Charter of the United Nations. A Commentary*. Volume I. Oxford 2002, str. 801.

¹⁶¹ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 191.

směřující ke spáchání takových činů.¹⁶² Soud vzápětí konstatoval, že závažnost je nutné posuzovat s ohledem na rozsah a účinky (*scale and effects*) takového použití síly.¹⁶³

Je tedy zřejmé, že Soud striktně oddělil hranici mezi ozbrojeným útokem pro účely článku 51 Charty OSN a pouhým příhraničním incidentem. Toto rozdělení je však do určité míry velmi problematické, neboť nelze vyloučit, že některé příhraniční incidenty by mohly mít devastující účinky fakticky podobné ozbrojenému útoku či možná ještě závažnější. Takto pojaté teoretické rozdělení by mohlo mít velmi negativní důsledky na mezistátní praxi a ve svém důsledku by mohlo ponechat stát bez možnosti použít sílu v sebeobraně. Jak velmi výstižně konstatoval jeden z bývalých soudců Soudu, Sir Gerald Gray Fitzmaurice, „[...] *there are frontier incidents and frontier incidents. Some are trivial, some may be extremely grave*“.¹⁶⁴ Přední autor mezinárodního práva Yoram Dinstein souhlasně dodává následující: „[...] *many frontier incidents comprise fairly large military engagements, and an attempt to dissociate them from other forms of armed attack would be spurious*“.¹⁶⁵ Dinstein se při této příležitosti kriticky vymezuje vůči výše uvedenému „umělému“ dělení

„[...] *Obviously, if a rifle shot is fired by an Arcadian soldier across the border of Utopia and the bullet hits a tree, or a cow, no armed attack has been perpetrated since the action is below the de minimis threshold. But it would be fallacious to dismiss automatically from consideration as an armed attack every frontier incident [...] when elements of the armed forces of Arcadia ambush a border patrol (or some other isolated unit) of Utopia, the assault has to rank as an armed attack and some sort of self-defense must be warranted in response.*“¹⁶⁶

---

¹⁶² Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 191.

¹⁶³ Soud doslovně uvedl následující: „*The Court sees no reason that deny that , in customary law, the prohibition of armed attacks may apply to the sending by a State of armed bands to the territory of another State, if such an operation, because of its scale and effects, would have been classified as an armed attack rather than as a mere frontier incident.*“ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 195.

¹⁶⁴ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 175.

¹⁶⁵ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2005, str. 195.

¹⁶⁶ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2011, str. 210-211.

Je však nepochybné, že pokud by se vyskytly opakované příhraniční incidenty, bylo by možné je v jejich souhrnu považovat za ozbrojený útok, a umožnit tak státu na ně reagovat v sebeobraně. Dosavadní mezistátní praxe však nevykazuje jednoznačnou shodu o tom, jaký rozsah a účinky by měl mít příhraniční incident, aby jej bylo možné považovat za ozbrojený útok.

Jak již bylo naznačeno, rozhodnutí ve věci *Nicaragua* bylo kritizováno za příliš restriktivní výklad pojmu ozbrojený útok a za výše vedené rozdělení dle závažnosti jednání. Je nepochybné, že toto rozdělení nebylo nutné, neboť závažnost je možné vyřešit vhodnou aplikací obyčejových podmínek proporcionality a nezbytnosti, které v tomto případě fungují jako test oprávněnosti sebeobrany. Několik autorů mezinárodního práva se velmi kriticky vyjádřilo ke skutečnosti, že naznačené dělení vlastně svým způsobem toleruje použití síly, které se blíží ozbrojenému útoku, avšak plně nedosahuje jeho intenzity. Někteří dokonce tvrdili, že by toto rozdělení mohlo zvýšit násilí v mezistátních vztazích.¹⁶⁷

Je nutné poukázat na jeden významný aspekt, který byl Soudem zdůrazněn. Jak vyplývá ze samotného rozhodnutí ve věci, Soud nevyloučil, že by některé přeshraniční vpády na území jiného státu mohly ve svém souhrnu dosáhnout intenzity ozbrojeného útoku. Při analýze nikaragujských vpádů na území Hondurasu a Kostariky nicméně Soud deklaroval následující

*„Very little information is however available to the Court as to the circumstances of these incursions or their possible motivations, which renders it difficult to decide whether they may be treated for legal purposes as amounting, singly or collectively, to an armed attack”.*¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ Srov. Reisman, W.M., *Allocating Competences to Use Coercion in the post Cold-War World, Practises, Conditions, and Prospects*. In: Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991, str. 39-40.

¹⁶⁸ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 231.

Případ *Ropné plošiny* (2003)

Mezinárodní soudní dvůr se otázkou ozbrojeného útoku včetně jeho závažnosti zabýval při projednávání případu *Ropné plošiny* v roce 2003. Soudní řízení bylo důsledkem iránsko-iráckého vojenského konfliktu v letech 1980 až 1988. Nedlouho po vypuknutí se konflikt rozšířil i do prostoru Perského zálivu, negativně tak zasahujíc do obchodní lodní přepravy, a Irák opakovaně zaútočil na tankery převážející převážně íránskou ropu. Mnoho lodí z jiných států (např. Kuvajt) se z bezpečnostních důvodů rozhodlo plout v zálivu pod americkou vlajkou, přesto se však mnohé z nich staly terčem iráckých útoků. Hlavním předmětem sváru se stal raketový útok (z října 1987) na kuvajtský tanker plující pod americkou vlajkou *Sea Isle City*, ze kterého Spojené státy americké obvinily Írán. Spojené státy odpověděly použitím síly v sebeobraně, přičemž vojensky zasáhly iránské pobřežní ropné plošiny, které byly podle jejich názoru využívány pro vojenské účely.¹⁶⁹ Argumentem Spojených států bylo, že tyto plošiny byly využívány pro vojenské akce Íránu proti americkým lodím, popř. lodím plujícím pod jejich vlajkou.¹⁷⁰ Při následném projednávání případu před Soudem (počínaje rokem 1992) Spojené státy tvrdily, že Írán zaútočil (formou ozbrojeného útoku) na jejich loď pomocí min, raket a jiných vojenských opatření. Na základě těchto tvrzení musel Soud posuzovat, zda se Spojené státy skutečně staly předmětem ozbrojeného útoku ze strany Íránu. Soud v této souvislosti konstatoval:

„[...] in order to establish that it was legally justified in attacking the Iranian platforms in exercise of the right of individual self-defence, the United States has to show that attacks had been made upon it for which Iran was responsible; and that those attacks were of such a nature as to be qualified as „armed attack“ within the meaning of that expression in Article 51 of the UN Charter, and as understood in customary law on the use of

---

¹⁶⁹ Druhým nejzávažnějším incidentem byl zasažení válečné lodi *Samuel B Roberts* minou. Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), str. 23-26. Spojené státy navíc v dopise adresovaném Radě bezpečnosti OSN konstatovaly, že využívá svého práva na sebeobranu vůči několika iránským ropným plošinám. Ropné plošiny byly totiž dle vyjádření Spojených států využívány iránskými vojenskými jednotkami k radarovému monitorování pohybu americký konvojů v oblasti, ke koordinaci při pokládání min do plavebních cest těchto konvojů, nebo ke střelbě na americké helikoptéry. Srov. U.N.Doc.S/19219.

¹⁷⁰ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), str. 23-26.

*force. As the Court observed in the case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, it is necessary to distinguish “the most grave” forms of the use of force (those constituting an armed attack) from other less grave forms.”*¹⁷¹

Soud tedy po Spojených státech požadoval unést důkazní břemeno v tom smyslu, aby jednoznačně prokázaly, že se staly předmětem ozbrojených útoků ze strany Íránu. Navíc Soud požadoval, aby Spojené státy prokázaly, že opatření v sebeobraně byla nezbytná a proporcí a že ropná zařízení představovala legitimní cíl.¹⁷² Na základě posouzení dostupných informací však Soud dospěl k závěru, že se Spojeným státům nepodařilo prokázat, že za útok na *Sea Isle City* je odpovědný Írán (*the burden of proof of the existence of an armed attack by Iran on the United States, in the form of the missile attack on the Sea Isle City, has not been discharged*).¹⁷³ Spojené státy při své argumentaci použily tzv. teorii akumulace událostí.¹⁷⁴ Poslední útok na daný tanker byl prý několikatým v řadě a všechny ve svém souhrnu pak dosáhly intenzity ozbrojeného útoku, resp. optikou soudního rozhodnutí ve věci *Nicaragua* představovaly závažné použití síly. Soud se tímto aspektem zabýval jen velmi obecně a v neprospěch Spojených států konstatoval, že použití síly vůči americkým lodím nebylo možné právně kvalifikovat jako ozbrojené útoky, a to ani souhrnně, natož pak jednotlivě. Při této příležitosti Soud rovněž dovodil, že se nejednalo o ozbrojené útoky i z toho důvodu, že se nepodařilo prokázat, že by byly Íránem přímo namířeny proti Spojeným státům (*There is no evidence that the minelaying alleged to have been carried out [...] at a time when Iran was at war with Iraq, was aimed specifically at the United States.*). Soud tak dovodil poměrně jednoznačnou podmínku určující, kdy lze použití síly ve formě ozbrojeného útoku přičítat státu. Jinými slovy, pokud by Spojené státy prokázaly, že jednotlivé útoky na jejich lodě byly vedeny ze strany Íránu za účelem

---

¹⁷¹ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 51.

¹⁷² Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 51.

¹⁷³ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 61.

¹⁷⁴ Spojené státy ve svém podání Radě bezpečnosti konstatovaly, že byly vystaveny - „series of unlawful armed attacks by Iranian forces against the United States, including laying mines in international waters for the purpose of sinking or damaging United States flag ships, and firing on United States aircraft without provocation.“. Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 50.

způsobení škody Spojeným státním (*specific intention of harming that ship, or other United States vessels*), bylo by možné je považovat (při splnění dalších podmínek) za ozbrojené útoky pro účely článku 51 Charty OSN.¹⁷⁵ Soud však nevyloučil, že pokud by bylo možné dovodit jednoznačnou odpovědnost Íránu, bylo by možné považovat i jediný útok na americkou loď za ozbrojený útok. Soud doslova prohlásil:

*„The Court does not exclude the possibility that the mining of a single military vessel might be sufficient to bring into play the "inherent right of self-defence"; but in view of all the circumstances, including the inconclusiveness of the evidence of Iran's responsibility for the mining of the USS Samuel B. Roberts, the Court is unable to hold that the attacks on the Salman and Nasr platforms have been shown to have been justifiably made in response to an "armed attack" on the United States by Iran, in the form of the mining of the USS Samuel B. Roberts.“*¹⁷⁶

Co se týče problematiky závažnosti použití síly, resp. ozbrojeného útoku, Soud odkázal na již mnohokrát zmíněný a mnoha autory kritizovaný přístup z případu *Nicaragua* (*It is necessary to distinguish the most grave forms of the use of force - those constituting an armed attack - from other less grave forms*). Relativně kriticky se k přístupu Soudu k této problematice vyjádřil disentující soudce Bruno Simma. Ve svém separátním votu přirovnal argumentaci Soudu k té, kterou Soud předestřel ve věci *Nicaragua*. Podle něj by příslušné rozhodnutí Soudu (odstavec 51 rozsudku) mohlo vzbudit dojem, že pokud vojenský útok nedosáhne požadované intenzity ozbrojeného útoku, nemá napadený stát právo použít sebeobranu.¹⁷⁷ Simma rovněž konstatoval, že útoky podobné povahy, jaké byly provedeny na lodě *Sea Isle City* a *Samuel B Roberts*, by měly umožňovat sebeobrannou reakci. Při této příležitosti navrhuje Simma rozlišování mezi tzv. úplnou sebeobranou (*full scale self-defense*) a sebeobrannými opatřeními (*proportionate*

---

¹⁷⁵ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 64.

¹⁷⁶ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 72.

¹⁷⁷ Bruno Simma se navíc kriticky vyjádřil i na adresu rozhodnutí Soudu ve věci *Nicaragua* – „[...] *What the present Judgment follows at this point are some of the less fortunate statements in the Court's Nicaragua Judgment of 1986*“. Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), *Separate Opinion of Judge Simma*.

defensive measures), které by právě reagovaly na použití síly s nižší intenzitou. Simma v tomto smyslu dodává:

*„[...] I would suggest a distinction between (full-scale) self-defence within the meaning of Article 51 against an "armed attack" within the meaning of the same Charter provision on the one hand and, on the other, the case of hostile action, for instance against individual ships, below the level of Article 51, justifying proportionate defensive measures on the part of the victim, equally short of the quality and quantity of action in self-defence expressly reserved in the United Nations Charter.“*¹⁷⁸

Je samozřejmě otázkou, zda by byl přístup (resp. rozlišování) navržený Soudem v souladu s článkem 51 Charty OSN. Nicméně je nepochybné, že současná nauka se bude muset v krátkodobé perspektivě s tímto problémem vyrovnat, neboť počet vojenských útoků této povahy bude narůstat. Je nutné připomenout, že i další čtyři soudci vyjádřili své znepokojení nad majoritním rozhodnutím Soudu ve věci práva na sebeobranu.¹⁷⁹

Bohužel na detailnější analýzu pojmu ozbrojený útok, popř. kumulativní ozbrojený útok, Soud rezignoval. Hledání této definice patrně ani nebylo primární záměrem Soudu, neboť se dle mého názoru snažil spíše vypořádat s jednotlivými, značně se rozcházejícími argumenty protistran.

Kriticky se na adresu Soudu vyjádřilo i mnoho amerických autorů mezinárodního práva. Při této příležitosti nelze opominout zejména tehdejšího hlavního právního poradce ministerstva zahraničí profesora Williama H. Tafta. Jako jeden z hlavních autorů americké obhajoby při projednávání případu *Ropné plošiny* před Soudem tlumočil kritický názor americké administrativy na pojetí práva na sebeobranu, který Soud v průběhu jednání zastával. Podle jeho názoru nebyla argumentace Soudu v souladu s mezinárodním právem a mezistátní praxí a ve svém důsledku by mohla vést

---

¹⁷⁸ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), *Separate Opinion of Judge Simma*.

¹⁷⁹ Např. soudci Pieter Kooijmans, Thomas Buergenthal, Rosalyn Higgins, Gonzalo Parra-Aranguren či Hisashi Owada.

nejen k omezení práva na sebeobranu, ale rovněž k porušení mezinárodního míru a bezpečnosti.¹⁸⁰ Taftova kritika se soustředila zejména na následující čtyři výroky Soudu při projednávání případu *Ropné plošiny*: a) útok provedený značnou vojenskou silou na civilní či vojenské objekty nemusí být považován za ozbrojený útok, pokud nedosáhne blíže nespecifikovaného stupně závažnosti; b) reagovat v sebeobraně je možné pouze po útoku, který byl veden s jednoznačným úmyslem poškodit napadený stát; c) síla v sebeobraně může být použita pouze proti cílům/objektům, na které si bránící stát s předstihem stěžoval; a nakonec d) sebeobranná reakce musí být proporční útoku, který bezprostředně předcházel sebeobrannou reakci spíše než proporční celkové hrozbě ze strany útočícího státu.¹⁸¹

V první řadě Taft kontroval vůči rozhodnutí Soudu tím, že není možné odmítnout uznat za ozbrojený útok takový útok, který nedosahuje určitého stupně závažnosti (*certain level of gravity*). Odkazem na článek 51 Charty OSN Taft tento argument rezolutně odmítá:

*„the United Nations Charter specifically recognizes a right to defend against an „armed attack“, and it contains no suggestion that only certain armed attacks qualify. Nor do collective self-defense treaties referring to „armed attack“ suggest any gravity requirement“.*¹⁸²

Ztotožňuji se s názorem profesora Tafta, že v případech obdobných výše uvedenému by měl být korektivem sebeobranné akce princip proporcionality namísto automatického odmítnutí práva na sebeobranu jako takového. Druhý způsob výkladu považuji za velmi nebezpečný, neboť by mohl připravit napadený stát o možnost se bránit podle článku 51 Charty OSN. Navíc by mohl sloužit jako vodítko pro ty státy, které provádějí např. guerillové či asymetrické akce, popřípadě menší útoky nižší intenzity, a spoléhají na to, že jejich aktivita nedosáhne intenzity ozbrojeného útoku, a tudíž oběť jejich aktivit nebude oprávněna jednat v sebeobraně.

---

¹⁸⁰ Srov. Taft, W.H., *Self-Defence and the Oil Platforms Decision*. In: 29 Yale Journal of International Law (2004), str. 295.

¹⁸¹ Srov. Taft, W.H., *Self-Defence and the Oil Platforms Decision*. In: 29 Yale Journal of International Law (2004), str. 298-299.

¹⁸² Tamtéž, str. 299.

Ve druhém případě se předmětem kritiky Williama Tafta stal výrok Soudu v tom smyslu, že reagovat v sebeobraně je možné pouze po útoku, který byl veden s jednoznačným úmyslem (*specific intent*) poškodit napadený stát. Soud v rozsudku konstatoval, že raketový útok na loď *Sea Isle City* ani zaminování mezinárodních vod nebylo ze strany Iránu vedeno s úmyslem způsobit škodu konkrétně lodím plujícím pod americkou vlajkou, resp. přímo Spojeným státům.¹⁸³ Tento požadavek je však neoprávněný, neboť z pohledu napadeného státu, proti němuž ozbrojený útok namířen, je irelevantní, jaké úmysly stály za takovým ozbrojeným útokem. Jak naznačil William Taft, akceptace takového výkladu by mohla sloužit jako vodítko k provádění nahodilých útoků, proti kterým by nebylo možné se bránit podle článku 51 Charty OSN, nicméně které by však mohly mít zcela fatální důsledky pro napadené státy.¹⁸⁴

Co se týče třetího aspektu (tedy určité nutnosti předchozí stížnosti), vycházela Taftova kritika z následujícího konstatování Soudu:

*„In this connection, the Court notes that there is no evidence that the United States complained to Iran of the military activities of the platforms, in the same way as it complained repeatedly of minelaying and attacks on neutral shipping, which does not suggest that the targeting of the platforms was seen as a necessary act.“*¹⁸⁵

Soud chtěl zřejmě tímto argumentem namítnout, že útok na ropné plošiny nebyl zřejmě nezbytný, neboť Spojené státy si předtím žádným způsobem nestěžovaly na skutečnost, že by byly ropné plošiny využívány k vojenským účelům. Taft v této souvislosti správně namítá, že mezinárodní právo nepodmiňuje sebeobranu uplatněním předchozí

---

¹⁸³ Soud doslova konstatoval: „*The Court notes first that the Sea Isle City was in Kuwaiti waters at the time of the attack on it, and that a Silkworm missile fired from (it is alleged) more than 100 km away could not have been aimed at the specific vessel, but simply programmed to hit some target in Kuwaiti waters [...] and similarly it has not been established that the mine struck by the Bridgeton was laid with the specific intention of harming that ship, or other United States vessels.*“. Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment of 6 November 2003, odst. 64.

¹⁸⁴ Srov. Taft, W.H., *Self-Defence and the Oil Platforms Decision*. In: 29 *Yale Journal of International Law* (2004), str. 303.

¹⁸⁵ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 76.

stížnosti.¹⁸⁶ Nabízí se otázka, zda v tomto konkrétním bodě Soud neměl na mysli spíše absenci diplomatických jednání ze stany Spojených států než přímou stížnost agresorovi.

Předtím, než se budu zabývat čtvrtou otázkou, týkající se proporcionality, považuji za vhodné zmínit, že se jedná o kontroverzní problematiku, která často působí výkladové potíže. I v tomto případě Spojené státy argumentovaly použitím teorie akumulace událostí, která velmi často bývá mezinárodním společenstvím odmítnuta jako disproportční. Profesor Taft v této souvislosti kritizoval výrok Soudu, který prohlásil, že útok na ropné plošiny, jakož i potopení dvou iránských fregat a zničení několika válečných lodí a vojenských letadel, nebyl proporční povaze útoku (tj. výbuchu americké lodi v důsledku zaminování mezinárodních vod).¹⁸⁷ Taft při své argumentaci odkázal na dílo významného představitele nauky mezinárodního práva, Roberta Aga, který v roce 1980 k tématu proporcionality napsal, že není tak rozhodující forma použití síly v sebeobraně ani její intenzita, podstatný je výsledek, který by měl být dosažen v sebeobraně (*result to be achieved by „defensive“ action*). Není překvapivé, že se Taft dovolával nauky, že proporcionalita nemůže být posuzována dle posledního (ozbrojeného) útoku, ale ve světle kontinuální série (ozbrojených) útoků.¹⁸⁸ William Taft uzavřel svou kritiku soudního rozhodnutí konstatováním, že Soud se vůbec neměl pouštět do argumentace týkající se výše uvedených podmínek výkonu práva na sebeobranu, neboť to dle jeho názoru nebylo nutné pro rozhodnutí případu samotného:

---

¹⁸⁶ Srov. Taft, W.H., *Self-Defence and the Oil Platforms Decision*. In: 29 Yale Journal of International Law (2004), str. 304 (*An additional requirement whereby a defending State would have to specifically complain about particular targets would be impractical and would substantially undermine the right of self-defense. When responding in self-defense to an armed attack, there will often be insufficient time in which to make complaints about potential targets. More significantly, it would be unrealistic to require a nation that is engaged in self-defense to signal precise targeting information to the attacker and thereby allow the attacker either to remove its military resources in order to undermine the effectiveness of the defensive use of force or, worse, to reinforce the target.*).

¹⁸⁷ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports (2003), odst. 77 (*[...] the Court cannot assess in isolation the proportionality of that action to the attack to which it was said to be a response; it cannot close its eyes to the scale of the whole operation, which involved, inter alia, the destruction of two Iranian frigates and a number of other naval vessels and aircraft.*).

¹⁸⁸ William Taft odkázal při této příležitosti na výrok Oscara Schachtera – *„The use of force may be justified when a State has a reason to expect a series of attacks from the same source and such retaliation serves a deterrent or protective action.”*. Citováno z Taft, W.H., *Self-Defence and the Oil Platforms Decision*. In: 29 Yale Journal of International Law (2004), str. 305.

*„Even more regrettable, however, is the fact that there are statements in the Court’s opinion that might be read to suggest new and unsupported limitations on the ability of States to defend themselves from armed attacks. Such limitations would substantially and dangerously enlarge the ability of States to undertake armed attacks without fear that these attacks will be defended against.”*¹⁸⁹

Spor mezi Eritreji a Etiopií (2005)

Otázka “závažnosti” použití síly byla znovu analyzována v roce 2005 Komisí pro vyřízení nároků mezi Etiopií a Eritreou (*Eritrea-Ethiopia Claims Commission*) zřízenou při Stálém rozhodčím soudu v Haagu právě se zřetelem k příhraničním incidentům.¹⁹⁰ Etiopská vláda požádala Komisi, aby zjistila, zda je Eritrea odpovědná za ztráty a škody způsobené Etiopii, a to včetně škody a ztrát způsobených domnělým použitím síly v rozporu s mezinárodním právem. Etiopská vláda tvrdila, že Eritrea provedla invazi (*full scale invasion*) na její území podél vzájemné hranice, zejména v okolí města Badme.¹⁹¹ Jedním z hlavních argumentů eritrejské obhajoby bylo, že její aktivity na území Etiopie poblíž města Badme byly výkonem práva na sebeobranu dle článku 51 Charty OSN. Na základě dostupných důkazů Komise toto odmítla s tvrzením (aniž poskytla detailnější analýzu), že tento příhraniční incident zahrnoval:

„[...] geographically limited clashes between small Eritrean and Ethiopian patrols along a remote, unmarked, and disputed border. Commission is satisfied that these relatively minor incidents were not of a magnitude to

---

¹⁸⁹ Srov. Taft, W.H., *Self-Defence and the Oil Platforms Decision*. In: 29 Yale Journal of International Law (2004), str. 306.

¹⁹⁰ Srov. *Eritrea-Ethiopia Claims Commission* (Partial Award, Jus Ad Bellum, Ethiopia’s Claim 1-8, December 19, 2005), str. 1.

¹⁹¹ Eritrejská obhajoba spočívala na tvrzení, že Etiopie protiprávně okupovala eritrejské území a že etiopské ozbrojené milice prováděly vpády na území Eritreji, při kterých zemřelo mnoho eritrejských vojáků. Srov. *Eritrea-Ethiopia Claims Commission* (Partial Award, Jus Ad Bellum, Ethiopia’s Claim 1-8, Dec. 19, 2005), str. 8.

constitute an armed attack by either State against the other within the meaning of Article 51 of the UN Charter.”¹⁹²

Komise nakonec, a to rovněž bez náležité analýzy, stanovila velmi problematický závěr:

„As the text of Article 51 of the Charter makes clear, the predicate for a valid claim of self-defense under the Charter is that the party resorting to force has been subjected to an armed attack. Localized border encounters between small infantry units, even those involving the loss of life, do not constitute an armed attack for purposes of the Charter. In that connection, the Commission notes that Eritrea did not report its use of armed force against Ethiopia on May 12, 1998 to the Security Council as measures taken in self-defense, as it would be obligated to do by Article 51 of the Charter in case of self-defense against armed attack“.¹⁹³

Závěr Komise o tom, že použití vojenské síly přes státní hranici, při kterém dojde k obětem na lidských životech, není ozbrojeným útokem, je poněkud zarážející. Je však pravdou, že i mezi autory mezinárodního práva je tento restriktivní přístup zastoupen. Opačný přístup je v nauce rovněž zastoupen; tedy, že závažnost ozbrojeného útoku by měla být posuzována případ od případu s tím, aby nebyly z možnosti použít sebeobranu vyloučeny útoky menší intenzity (např. příhraniční incident). Jejich automatické vyloučení by vlastně mohlo pomáhat státům s agresivními sklony, aby úmyslně vyvolávaly tyto příhraniční incidenty s vědomím, že se napadený stát nemůže bránit v sebeobraně. Hlavním vodítkem pro bránící stát by pak mělo být hledisko proporcionality.

Poradní posudek ve věci tzv. *Palestinské zdi* (2004)

V nedávném posudku ve věci právních důsledků stavby zdi na okupovaném palestinském území (*Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied*

---

¹⁹² Srov. *Eritrea-Ethiopia Claims Commission* (Partial Award, Jus Ad Bellum, Ethiopia's Claim 1-8, Dec. 19, 2005), str. 12.

¹⁹³ Srov. *Eritrea-Ethiopia Claims Commission* (Partial Award, Jus Ad Bellum, Ethiopia's Claim 1-8, Dec. 19, 2005), str. 4.

Palestinian Territory) se Mezinárodní soudní dvůr dotkl dalšího aspektu pojmu ozbrojeného útoku, a to skutečnosti, že aby bylo možné považovat útok za ozbrojený útok pro účely článku 51 Charty OSN je nutné, aby byl proveden ze strany jiného státu. Vyloučil tak tím situaci velmi často diskutovanou zejména po 11. září 2001, aby právo na sebeobranu mohlo být aplikováno i v případech, kdy útočník je nestátním subjektem (*non-state actor*), zejména vysoce organizovaná teroristická síť či skupina. Byla to vlastně i první příležitost, kdy se Soud takovou problematikou detailněji zabýval. Celý spor mezi Izraelem a palestinskou samosprávou eskaloval poté, co se Izrael rozhodl vystavět zděnou bariéru podél hranice se Západním břehem Jordánu v plánované délce kolem 700 kilometrů. Hlavním izraelským argumentem pro stavbu zdi bylo zabránění pronikání palatinských (sebevražedných) teroristů na území Izraele. Izrael posléze ve Valném shromáždění prohlásil, že stavba zdi je plně v souladu s článkem 51 Charty OSN (*the fence is a measure wholly consistent with the right of States to self-defence enshrined in Article 51 of the Charter*¹⁹⁴) a odpůrci na straně Palestiny argumentovali, že bezpečnostní důvody ze strany Izraele jsou jen zástěrkou pro pomalý protiprávní zábor palestinské půdy (*de facto annexation of large areas of territory*). Navíc je prý taková stavba v rozporu s mezinárodním právem, neboť zásadním způsobem omezuje práva obyvatel Západního břehu (*infringes on the rights of Palestinians*). Skupina arabských států (mezi jinými např. Saudská Arábie, Jordánsko, Kuvajt, Libanon, Maroko, Tunis, Somálsko, Indonésie, Malajsie či Egypt¹⁹⁵) si koncem roku 2003 vyžádala, aby se Valné shromáždění obrátilo na Mezinárodní soudní dvůr se žádostí o poradní posudek ve věci legality výstavby této zdi. Valné shromáždění začátkem prosince 2003 přijalo rezoluci (90 hlasů pro, 8 proti, 74 se zdrželo), ve které se na Soud obrací s následující otázkou:

„What are the legal consequences arising from the construction of the wall being built by Israel, the occupying Power, in the Occupied Palestinian Territory, including in and around East Jerusalem, as described in the report of the Secretary-General, considering the rules and principles of

---

¹⁹⁴ Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. (July 9, 2004), odst. 138.

¹⁹⁵ Srov. U.N.Doc.A/ES-10/L.16.

*international law, including the Fourth Geneva Convention of 1949, and relevant Security Council and General Assembly resolutions?*¹⁹⁶

Soud ve svém posudku upevnil svou názorovou pozici, že uplatnění práva na sebeobranu dle článku 51 Charty OSN je možné pouze v případě ozbrojeného útoku ze strany jiného státu:

*„Article 51 of the Charter [...] recognizes the existence of an inherent right of self-defence in the case of armed attack by one State against another State. However, Israel does not claim that the attacks against it are imputable to a foreign state. The Court also notes that Israel exercises control in the Occupied Palestinian Territory and that, as Israel itself states, the threat which it regards as justifying the construction of the wall originates within, and not outside, that territory. The situation is thus different from that contemplated by Security Council resolutions 1368 (2001) and 1373 (2001), and therefore Israel could not in any event invoke those resolutions in support of its claim to be exercising a right of self-defence. Consequently, the Court concludes that Article 51 of the Charter has no relevance in this case”.*¹⁹⁷

Argumentace většiny soudců tedy vedla k závěru, že Izrael nebyl schopen prokázat, že by proběhl ozbrojený útok, který by bylo možné přičíst jinému státu. Soud se tím svou většinou přihlásil spíše k restriktivní interpretaci článku 51 Charty OSN. V tomto aspektu však nebyl Soud jednotný a mezi soudci existovaly dosti protikladné názory. Byli to zejména soudci Thomas Buergenthal, Peter Kooijmans a soudkyně Rosalyn Higgins, kteří se s mnohými závěry Soudu neztotožnili. Soudce Buergenthal napadl ve svém stanovisku restriktivní přístup Soudu k výkladu pojmu ozbrojeného útoku a označil jej za formalistický. Dle jeho názoru Soud tímto zabránil, aby se v průběhu

---

¹⁹⁶ Srov. U.N.Doc.A/RES/ES-10/14.

¹⁹⁷ Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. (July 9, 2004), odst. 139 a násl. nebo U.N.Doc.A/ES-10/PV.21, str. 6.

svého jednání věnoval podstatě problému.¹⁹⁸ Buergenthal přímo zpochybnil restriktivní přístup většiny soudců:

„[...] the United Nations Charter, in affirming the inherent right of self-defense, does not make its exercise dependent upon an armed attack by another State [...] Moreover, in the resolutions cited by the Court, the Security Council has made clear that "international terrorism constitutes a threat to international peace and security" while "reaffirming the inherent right of individual or collective self-defence as recognized by the Charter of the United Nations as reiterated in resolution 1368 (2001)" (Security Council resolution 1373 (2001)). In its resolution 1368 (2001), adopted only one day after the 11 September 2001 attacks on the United States, the Security Council invokes the right of self-defence in calling on the international community to combat terrorism. In neither of these resolutions did the Security Council limit their application to terrorist attacks by State actors only, nor was an assumption to that effect implicit in these resolutions. In fact, the contrary appears to have been the case.”¹⁹⁹

Je pravdou, že se Soud mohl více zaměřit na nepochybně velmi aktuální téma terorismu a mohl více ve svém posudku akcentovat nově se rodící trendy. Dalším kritikem rozhodnutí byl soudce Kooijmans, který odsoudil absenci detailní analýzy výše uvedených rezolucí ze strany Soudu. Soud se dle jeho názoru měl zabývat tím, že se tyto rezoluce dotýkají problematiky mezinárodního terorismu, avšak nespojují jej nutně se žádným státem, resp. nepodmiňují možnost sebeobranu ozbrojeným útokem výlučně ze strany jiného státu. V tomto smyslu Kooijmans naznačil, že terorismus představuje na poli mezinárodního práva nový fenomén:

---

¹⁹⁸ Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. (July 9, 2004), str. 243, odst. 6.

¹⁹⁹ Navíc ještě konstatoval: *„The Court is compelled to adopt the to me legally dubious conclusion that the right of legitimate or inherent self-defence is not applicable in the present case.“*. Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. (July 9, 2004), str. 242, odst. 5 a 6. Stejně tak soudkyně Rosalyn Higgins komentovala: *„There is, with respect, nothing in the text of Article 51 that thus stipulates that self-defence is available only when an armed attack is made by a State’*. Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. (July 9, 2004), str. 215, odst. 33.

„[...] this new element, the legal implications of which cannot as yet be assessed but which marks undeniably a new approach to the concept of self-defence [...] completely new element in these resolutions. Resolutions 1368 and 1373 recognize the inherent right of individual or collective self-defence without making any reference to an armed attack by a State. The Security Council called acts of international terrorism, without any further qualification, a threat to international peace and security which authorizes it to act under Chapter VII of the Charter. And it actually did so in resolution 1373 without ascribing these acts of terrorism to a particular State. This new element is not excluded by the terms of Article 51 since this conditions the exercise of the inherent right of self-defence on a previous attack without saying that this armed attack must come from another State.”²⁰⁰

Rozhodnutí Soudu nenašlo kritiku pouze u některých disentujících soudců, ale rovněž u mnoha zástupců nauky (Christopher Greenwood²⁰¹, Sir Franklin Berman, Daniel Bethlehem²⁰², Vaughan Lowe²⁰³, Philippe Sands²⁰⁴, Malcolm Shaw²⁰⁵ nebo Sir Adam

---

²⁰⁰ Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. (July 9, 2004), str. 230, odst. 35.

²⁰¹ Stávající soudce Mezinárodního soudního dvora profesor Christopher Greenwood komentoval výrok Soudu následovně *„To the extent that the ICJ suggested the contrary in the Wall Advisory Opinion, it was just wrong and its approach is manifestly at odds with state practice in the aftermath of the attacks of 11 September 2001. The text of Article 51 does not contain anything to suggest that an armed attack must emanate from a state. The Caroline incident was all about attacks by non-state actors. Most laymen would think international lawyers were mad if they believed that there was no right of self-defence against terrorist attack.“*. Srov. Wilmschurst, E., *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*. Chatham House International Law Working Paper 05/01, October 2005, str. 20-21

²⁰² Tamtéž, str. 21 (*In my view, if the law is to be credible, a right of self-defence must be acknowledged against non-state actors conducting themselves from foreign territory in circumstances in which they use or threaten force illegally and the State on whose territory they are based (a) actively supports the group, or (b) takes no effective action to forestall the use or threat of force by the group, or (c) is unable to take effective action to forestall the use or threat of force by the group. Once again, the appropriate principles to limit the scale of any response to an armed attack are the principles of necessity and proportionality.*).

²⁰³ Tamtéž, str. 22 (*The source of the attack, whether a state or a non-state actor, is irrelevant to the existence of the right. No-one is obliged by international law passively to accept an attack. The character of the source does, however, affect the measures that can be taken in response. Broadly, if the threat of the attack is made by a state, a response against that state within the bounds of proportionality, as set out following the Caroline incident, is lawful. If the threat emanates from a non-state actor, no forcible action in self-defence is lawful if the state in which the actor is located is able and willing to take reasonable measures to nullify the threat.*).

²⁰⁴ Tamtéž, str. 26 (*In this regard, I regret the language adopted by the ICJ in its Wall Advisory Opinion of 2004. This part of the Opinion fails to take into account developments across the world, in particular a*

Roberts²⁰⁶). Například Sir Franklin Berman, oxfordský profesor a právní poradce britského ministerstva zahraničí, konstatoval, že interpretace omezující aplikaci práva na sebeobranu ozbrojeným útokem, který je přičitatelný jinému státu, musí být odmítnuta:

„There is nothing in the text of Article 51 to demand, or even to suggest, such a reading, and logic would be decisively against it [...] To the extent that the ICJ may be thought to have suggested something different in the Wall Advisory Opinion, this should be disapproved. The criteria which emerged following the Caroline incident were enunciated in the context of a marauding armed band, not orthodox state-to-state conflict. The necessity and proportionality criteria are perfectly capable of adapting themselves to the foreseeable variety of possible cases.“²⁰⁷

Výše uvedení mezinárodněprávní experti zaměřili svou kritiku Mezinárodního soudního dvora zejména na neschopnosti reflektovat nejnovější trendy, a to jak v akademické obci, tak zejména v mezistátní praxi. Teroristické útoky jako takové mohou mít stejné důsledky a účinky jako konvenční útoky (*massive attacks across the border*). Neumožnit státu na ně reagovat by dle jejich názoru bylo selháním mezinárodního práva. Problematickou pak může být otázka, zda existovalo určité spojení mezi lokálním státem a teroristickou skupinou.

---

rise of non-state organisations which are committed to terrorist activities, an increase in the number of “failed states”, and the dangers posed by the proliferation of weapons of mass destruction.).

²⁰⁵ Tamtéž, str. 26-27 (*I think it clear that the right of self-defence operates with regard to attacks from non-state actors such as terrorist groups. Security Council resolutions 1368 and 1373 can only be interpreted in this light. Practice is also replete with example of terrorist groups being directly targeted [...] Again, circumstances are key and the legitimacy of the action will depend upon the dangers posed by the terrorists and the failure of the state in which they are located to take appropriate action to restrain attacks upon the target state. The evolution of more and more devastating weaponry and the phenomena of rogue and failed states are both highly relevant in this context.*)

²⁰⁶ Tamtéž, str. 23-24 (*Article 51 specifies neither that an armed attack has to be by a state, nor that it has to assume a conventional form [...] On this matter, I cannot agree with a key part of the ICJ’s reasoning in the Wall Advisory Opinion of 2004 [...] It is surprising that the ICJ, in the only discussion of Article 51 in the entire Advisory Opinion, did not explain and justify a conclusion that seems, on the face of it, hard to square with the language of the Charter [...] In what it says about Article 51, the ICJ’s Wall Advisory Opinion is likely to reinforce concerns that the ICJ is not as rigorous as it should be; and also that it is not knowledgeable about security issues, and has failed to understand the basic fact that states have for centuries been concerned about possible attacks by non-state entities as well as by other states.*)

²⁰⁷ Tamtéž, str. 20-21.

Existují však i autoři, kteří jsou zdrženlivější a kteří požadují, že ozbrojený útok musí nutně pocházet od státu, resp. že takový útok musí být přičitatelný danému státu, jinak by nebylo právo na sebeobranu (např. Antonio Cassese²⁰⁸ nebo Oscar Schachter²⁰⁹).

Je otázkou, jaký bude přístup Soudu do budoucna a zda při projednávání obdobné problematiky setrvá na restriktivním výkladu. Z výše uvedených právních názorů vyplývá, že ani tato velmi respektovaná soudní autorita nebyla v této velmi specifické a zásadní otázce jednotná. Akademická obec je vůči některým závěrům Soudu značně kritická. Pokud se bude i nadále soudní praxe rozcházet s mezistátní praxí, může mít takový rozpor značně negativní vliv na právní jistotu států, zda (ne)použít sílu v sebeobraně. A samozřejmě tato nejednoznačnost může to vést i k tomu, že se státy budou snažit obcházet sebeobranu a nacházet nová (skrytá) použití síly.

Případ *Ozbrojené aktivity na území Konga (2005)*²¹⁰

Při rozhodování tohoto případu byla před Mezinárodním soudním dvorem diskutována otázka ozbrojeného útoku provedeného nepravdělnými vojenskými jednotkami z území jednoho státu vůči jinému státu, konkrétně zda takový útok může být považován za ozbrojený útok smyslu článku 51 Charty OSN a případně, kdo by byl za takový útok odpovědný. Uganda byla obviněna vládou Demokratické republiky Kongo za porušení článku 2(4) Charty OSN a za spáchání aktu agrese ve smyslu rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3314 z roku 1974. Uganda byla navíc i obviněna z porušování základních pravidel humanitárního práva včetně rozsáhlého porušování lidských práv. V červnu 1999 se konžská vláda obrátila na Soud s písemnou žalobou na Ugandu s následujícím zdůvodněním:

---

²⁰⁸ Srov. Cassese, A., *Terrorism Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law*. In: 12 *European Journal of International Law* (2001), str. 997 (*So far, self-defence has been justified only against states, under the conditions set out above. As a consequence, the target was specified: the aggressor state. The purpose: was clear: to repel the aggression. Hence, also duration of the armed action in self-defence was fairly clear: until the end of the aggression. Now, instead, all these conditions become fuzzy. Problems arise with regard to the target of self-defence, its timing, its duration, and the admissible means.*).

²⁰⁹ Srov. Schachter, O., *The Use of Force Against Terrorists in Another Country*. In: 19 *Israel Yearbook on Human Rights* (1989).

²¹⁰ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005.

*„Acts of armed aggression perpetrated by Uganda on the territory of the Democratic Republic of the Congo, in flagrant violation of the United Nations Charter and of the Charter of the Organization of African Unity. Such armed aggression by Ugandan troops on Congolese territory has involved inter alia violation of the sovereignty and territorial integrity of the Democratic Republic of the Congo, violations of international humanitarian law and massive human rights violations. By the present Application the Democratic Republic of the Congo seeks to secure the cessation of the acts of aggression directed against it, which constitute a serious threat to peace and security in central Africa in general and in the Great Lakes region in particular“.*²¹¹

Pod pojem *armed aggression* v podání Konga byl nepochybně zahrnut též ozbrojený útok. Jak totiž dále uvedla konžská vláda při vylíčení skutkového stavu konfliktu, došlo na území Konga k neočekávané invazi (*surprise invasion*) ugandských jednotek, což dle Konga představovalo ozbrojený útok ve smyslu článku 51 Charty OSN. Uganda naopak tvrdila, že její jednotky byly přítomny na území Konga za účelem výkonu práva na sebeobranu dle článku 51 Charty OSN, neboť Uganda byla za vědomí konžské vlády předmětem ozbrojených útoků ze strany ozbrojených skupin působících na konžském území.²¹²

Přijetí jednoznačného stanoviska Soudu k předmětu výše uvedeného sporu bylo velmi žádoucí, neboť útoky nepravidelnými silami, zejména pak teroristickými skupinami, jsou do budoucna nepochybně jedním z nevážnějších bezpečnostních rizik. Soud se však ve svém rozhodnutí tímto problémem detailněji nezabýval a stroze konstatoval:

---

²¹¹ Srov. *Application Instituting Proceedings filed in the Registry of the Court on 23 June 1999*, (Democratic Republic of Congo v. Uganda).

²¹² Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 53, odst. 53; Profesor Brownlie obhajoval ugandské jednání následujícími slovy: „*I trust I have shown that Uganda introduced her military forces into the Congo for the sole and legitimate purpose of self-defence, in response to the armed aggression, and grave and imminent threats to her security from armed groups acting in concert with the Governments of the DRC and the Sudan, including Sudanese armed forces themselves operating from Congolese territory with the sole purpose of attacking and destabilizing Uganda. In Uganda’s view, Uganda’s actions constituted a lawful exercise of our inherent right of self-defence under Article 51 of the United Nations Charter and customary law. I trust the Court will reach the same conclusion.*“.

*„[...] no need to respond [...] as to whether and under what conditions contemporary international law provides for a right of self-defense against large-scale attacks by irregular forces [...] the legal and factual circumstances for the exercise of self-defense by Uganda against the Democratic Republic of Congo were not present”.*²¹³

Soud se ve svém rozhodnutí patrně nechtěl touto problematikou detailněji zabývat, neboť se jedná o otázku politicky motivovanou. Absence jakéhokoli výroku k tomuto tématu je však s podivem, pokud obě strany sporu otázku ozbrojeného útoku ze strany nepravidelných vojenských jednotek výslovně ve svých podáních zmínily. Podrobně se výše zmíněnou problematikou zabývali právní zástupci obou sporných stran, zejména pak oxfordský profesor Ian Brownlie zastupující Ugandu a bruselský profesor Pierre Klein zastupující Kongo. Při ústní projednávání obhajoby konstatoval Ian Brownlie, že princip „efektivní kontroly“ již není v dnešní době akceptovatelný a platný:

*„[...] armed attacks by armed bands whose existence is tolerated by the territorial sovereign generate legal responsibility and therefore constitute armed attacks for the purpose of Article 51. And thus, there is a separate, a super-added standard of responsibility, according to which a failure to control the activities of armed bands, creates a susceptibility to action in self-defence by neighbouring States”.*²¹⁴

Profesor Brownlie podal následně velmi detailní analýzu o tom, že vyslání a různé formy podpory či asistence teroristům na (vlastním) území jsou v dnešní době již opakovaně potvrzeny jako ozbrojené útoky nejen soudní praxí, ale i názory nauky. Brownlie dodává, že např. vyslání ozbrojených band na území jiného státu je dnes již

---

²¹³ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, odst. 147.

²¹⁴ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 30, odst. 80.

standardně považováno za ozbrojený útok ve smyslu článku 51 Charty OSN²¹⁵, stejně tak podpora (*sponsoring*) ozbrojených skupin poskytování logistické asistence ve formě zbraní, finanční pomoci, popř. výcviku²¹⁶, anebo i v případech tajného propojení (*conspiracy*) mezi státem a teroristickou skupinou²¹⁷. Tyto aktivity jako formy ozbrojeného útoku byly již dle Brownlieho potvrzeny několika autoritami, Mezinárodní soudní dvůr a významné zástupce nauky nevyjímaje.²¹⁸

V ústní reakci na argumentaci Iana Brownlieho Pierre Klein striktně odmítl dodatečnou odpovědnost (*super-added standard of responsibility*) na straně konžské vlády:

*„[...] to assimilate mere tolerance by the territorial sovereign of armed groups on its territory with an armed attack clearly runs counter to the most established principles in such matters. That position, which consists in considerably lowering the threshold required for the establishment of aggression, obviously finds no support in the Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua”.*²¹⁹

Je zřejmé, že Ian Brownlie v tomto případě podpořil extenzivnější výklad článku 51 Charty OSN s tím, že poskytování útočiště teroristům a jejich následné útoky mohou

---

²¹⁵ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 17, odst. 26 (*The sending by a State of armed bands to the territory of another State in conditions in which, had the operation been carried out by regular armed forces, it would have been classified as an “armed attack” (rather than as a mere frontier incident).*).

²¹⁶ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 17, odst. 26 (*[...] in these circumstances, and in the presence of a shared purpose, the armed bands become agents, or “de facto organs” of the sponsoring State.*).

²¹⁷ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 17, odst. 26 (*In other circumstances in which there is evidence of a conspiracy between the State concerned and the armed bands fighting against the State taking action in self-defence.*).

²¹⁸ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 18, odst. 28 (*Moreover, the legal literature provides firm support for the view that the use of armed bands operating from the territory of a host State against another State as an instrument of national policy constitutes an armed attack within the meaning of Article 51 of the Charter.*).

²¹⁹ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Pierre Klein (dated April 25), 2005. CR 2005/12, str. 26, odst. 6.

být, dle odpovědnostních pravidel, přičteny danému státu.²²⁰ Kongo však tento argument neakceptovalo, neboť dle jejich názoru pouhé „uznání“ (*acknowledgement*) výskytu teroristické skupiny na vlastním území není stejné či identické jako jejich „tolerance“ na vlastním území, jak prosazoval Ian Brownlie. Je logické, že konžský zástupce odmítl Brownlieho argumentaci. Brownlieho interpretace nicméně více odpovídá současné situaci, neboť aplikace nižšího standardu přičitatelnosti (*lower threshold*) je lépe schopna chránit státy, které se stanou objektem takových (ozbrojených) útoků ze strany nepravidelných jednotek, popř. dobře organizovaných teroristických organizací. Z většinového rozhodnutí Soudu je na druhou stranu patrné, že se nechtěl výslovně pouštět do snížení tohoto standardu, natož takové snížení deklarovat ve svém rozhodnutí.

Soud se rovněž částečně dotkl problematiky ozbrojeného útoku, a to konkrétně, zda došlo k ozbrojenému útoku vůči Ugandě, a pokud ano, zda za něj bylo odpovědné Kongo. Soudu se bohužel nepodařilo dostatečně prokázat, zda byla do útoku zapojena i konžská vláda, a proto byl argument sebeobrany předložený Ugandou Soudem zamítnut. Soud naopak konstatoval, že Uganda porušila nezávislost a územní celistvost Konga (*[...] the unlawful military intervention by Uganda was of such a magnitude and duration that the court considers it to be a grave violation of the prohibition on the use of force expressed in Art. 2 paragraph 4 of the Charter*).²²¹

Stejně jako v případě projednávání případu *Palestinské zdi*, ani v tomto soudním řízení nebyl Soud názorově jednotný. Několik soudců se kriticky vyjádřilo ke skutečnosti, že se Soud při jedinečné příležitosti úmyslně vyhnul objasnění takto kontroverzní problematiky:

„Like Judge Kooijmans [...], I submit that the Court should have taken the opportunity presented by the present case to clarify the state of the law on a highly controversial matter which is marked by great controversy and

---

²²⁰ Jak dále tvrdil, existence podmínky řízení a kontroly (*direction and control*) již není v takovém případě nezbytně nutná. Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 33, odst. 92. .

²²¹ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, odst. 165.

*confusion — not the least because it was the Court itself that has substantially contributed to this confusion by its Nicaragua Judgment of two decades ago. With Judge Kooijmans, I regret that the Court “thus has missed a chance to fine-tune the position it took 20 years ago in spite of the explicit invitation by one of the Parties to do so [...] From the Nicaragua case onwards the Court has made several pronouncements on questions of use of force and self-defence which are problematic less for the things they say than for the questions they leave open, prominently among them the issue of self-defence against armed attacks by non-State actors”.*²²²

Nejkritičtějšími k většinovému rozhodnutí Soudu byli právě profesor Bruno Simma, autor výše uvedeného komentáře, a Peter Kooijmans. Bruno Simma ve svém odlišném stanovisku zpochybnil už přístup Soudu k problematice sebeobranu v případě *Palestinské zdi* z roku 2004, zejména k výroku o tom, že Izrael nenamítal, že ozbrojené útoky byly přičitatelné jinému státu.²²³ Dále se Simma soustředil na kritiku zejména na setrvání Soudu u restriktivní interpretace článku 51 Charty OSN, která dle jeho názoru již dávno nereflektuje současné trendy v mezinárodním právu a mezinárodních vztazích a je z dnešního pohledu neakceptovatelná:

„Such a restrictive reading of Article 51 might well have reflected the state, or rather the prevailing interpretation, of the international law on self-defence for a long time. However, in the light of more recent developments not only in State practice but also with regard to accompanying opinio juris, it ought urgently to be reconsidered, also by the Court. As is well known, these developments were triggered by the terrorist attacks of September 11,

---

²²² Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Separate Opinion of Judge Simma, odst. 8. Soudce Kooijmans argumentoval ve stejném duchu: „the Court refrains from taking a position with regard to the question whether the threshold set out in the Nicaragua Judgment is still in conformity with contemporary international law in spite of the fact that that threshold has been subject to increasingly severe criticism ever since it was established in 1986. The Court thus has missed a chance to fine-tune the position it took 20 years ago.”. Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Separate Opinion of Judge Kooijmans, odst. 25.

²²³ Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. (July 9, 2004), str. 194, odst. 139 (Since Israel did not claim that the attacks against it were imputable to a foreign State, however, Article 51 of the Charter had no relevance in the case of the wall.).

*in the wake of which claims that Article 51 also covers defensive measures against terrorist groups have been received far more favourably by the international community than other extensive re-readings of the relevant Charter provisions, particularly the “Bush doctrine” justifying the pre-emptive use of force. Security Council resolutions 1368 (2001) and 1373 (2001) cannot but be read as affirmations of the view that large-scale attacks by non-State actors can qualify as “armed attacks” within the meaning of Article 51.*²²⁴

Dle Simmy se Soud od svého rozhodnutí ve věci *Nicaragua* několikrát vyjádřil k problematice použití síly v mezinárodních vztazích a k právu na sebeobranu, většinou to však podle něj byly výroky, které svým dopadem způsobily daleko více problémů, než kdyby je Soud prostě nechal otevřené.²²⁵

Oba soudci se ve svých odlišných stanoviscích zaměřili na palčivý problém, který do současné doby nebylo mezinárodní společenství schopné efektivně vyřešit. Jedná se zejména o dva scénáře. Za první je to situace, kdy ozbrojené útoky není možné přičíst žádnému státu na základě pravidel o odpovědnosti státu, a za druhé, kdy místní suverén selhal při výkonu státní moci na svém území a není schopen zabránit probíhajícímu ozbrojenému útoku ze svého území. Soudce Kooijmans považoval tuto situaci za fenomén moderní doby, ze kterého těží teroristické skupiny. Bylo by nespravedlivé a nelogické, aby sebeobrana byla podmíněna tím, že útok je proveden ze strany státu. Kooijmans přímo prohlásil:

„[...] if armed attacks are carried out by irregular bands from such territory against a neighbouring State, they are still armed attacks even if they cannot be attributed to the territorial State. It would be unreasonable

---

²²⁴ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Separate Opinion of Judge Simma, odst. 11.

²²⁵ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Separate Opinion of Judge Simma, odst. 9.

*to deny the attacked State the right of self-defense merely because there is no attacker State, and the Charter does not so require”.*²²⁶

Přes odlišná stanoviska některých soudců zůstal Soud při tradičně restriktivní interpretaci článku 51 Charty OSN. Je do určité míry škoda, že se nepokusil přehodnotit své stanovisko z poradního posudku a neustoupil z tohoto trendu. Případ *Ozbrojených aktivit na území Konga* mohl být pro tento účel unikátním, neboť i zástupci obou sporných stran, a to jak Ian Brownlie, tak i Pierre Klein, se detailněji zabývali pojmem ozbrojeného útoku, sebeobranou i samotnou interpretací článku 51 Charty OSN. Soud se patrně setrváním na předchozích rozhodnutích či výrocích snažil být velmi obezřetný, aby svým většinovým rozhodnutím nerozšířil rozsah práva na sebeobranu. Takový přístup však může být ve svých důsledcích značně kontraproduktivní zejména na mezistátní praxi, neboť státy, vědomy si tohoto omezení, by se mohly snažit obejít článek 51 Charty OSN a nalézt alternativní cesty použití síly v reakci na předchozí (ozbrojený) útok. To by jinými slovy mohlo do budoucna znamenat, že v případě reakcí na asymetrické hrozby budou státy méně spoléhat na sebeobranu.

C.8 Opakované útoky menší intenzity (tzv. *accumulation of events theory*)

Pro blízkovýchodní konflikt je příznačná existence mnoha neustále se opakujících útoků, které jednotlivě vykazují menší intenzitu než „klasické“ ozbrojené útoky. Tyto útoky byly většinou vedeny teroristickými skupinami (např. libanonskými či palestinskými) z území států sousedících s Izraelem, existoval mezi nimi určitý časový odstup a byly velmi často provedeny obdobným způsobem. Vystává otázka, zda je možné sérii těchto samostatných útoků považovat za ozbrojený útok ve smyslu článku 51 Charty OSN, resp. za jakési „pokračování“ v protiprávním jednání. Další otázkou, která je s tímto fenoménem bytostně spjata, je otázka proporcionality „odvetných“ opatření, resp. zda je možné považovat reakce izraelských ozbrojených sil za legální výkon práva na sebeobranu.

---

²²⁶ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Separate Opinion of Judge Kooijmans, odst. 30.

Izrael v reakci na tyto opakované teroristické útoky zastává tzv. teorii akumulace událostí (*accumulation of events*), kterou jeho zástupci několikrát veřejně obhajovali při jednáních na půdě Rady bezpečnosti OSN.²²⁷ Tato teorie vychází z premisy, že jednotlivé útoky jako takové nelze považovat za ozbrojené útoky, resp. že nedosahují intenzity ozbrojeného útoku a jsou ve světle rozhodnutí ve věci *Nicaragua* méně závažným použitím síly. Všechny útoky však ve svém souhrnu a se všemi negativními důsledky již mají povahu ozbrojeného útoku a je možné proti nim použít vojenskou sílu v sebeobraně. Významný izraelský diplomat a autor mezinárodního práva, profesor Yehuda Blum, poznamenal k této teorii následující:

*„Each of the acts of terrorism, when viewed separately, might not qualify as an “armed attack”, but the totality of such acts may reveal such a pattern. This has been called Nadelstichtaktik (“tactics of the needle prick”) by German international lawyers. This approach holds that while each needle prick itself may not amount to a serious and intolerable injury to the victim, the overall effect of many needle pricks may be serious and intolerable.”*²²⁸

Izraelská vláda opakovaně tvrdila, že její vojenské reakce na tyto činy nelze tudíž posuzovat samostatně případ od případu, ale jako odpověď na nepřetržitou sérii teroristických činů namířených proti jejímu obyvatelstvu a území. Izrael dále konstatoval, že reakce jsou přiměřené, neboť již nelze nečinně přihlížet neustálým krádežím, drancování, přeshraničním nájezdům, guerillové válce a útokům na izraelské občany a majetek.

Izrael byl podobným teroristickým útokům vystaven v podstatě již od poloviny padesátých let 20. století, kdy poprvé opustil restriktivní výklad pojmu ozbrojený útok a v praxi aplikoval teorii akumulace událostí. Jednou z prvních událostí byl zásah Izraele proti výcvikovým táborem teroristických skupin na egyptském území v roce 1956. Izrael podle svých slov využil své právo na sebeobranu podle článku 51 Charty OSN a zničil výcvikové tábory, ze kterých byly podnikány opakované útoky proti jeho

---

²²⁷ Srov. Baker, M.B., *Terrorism and the Inherent Right of Self-Defense. A Call to Amend Article 51 of the United Nations Charter*. In: 10 Houston Journal of International Law (1987), str. 42.

²²⁸ Srov. Baker, M.B., *Terrorism and the Inherent Right of Self-Defense. A Call to Amend Article 51 of the United Nations Charter*. In: 10 Houston Journal of International Law (1987), str. 42.

území.²²⁹ Koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let minulého století docházelo ke stupňování útoků ze strany libanonských teroristických skupin a tudíž i ke stupňování reakcí izraelských ozbrojených sil. Tento mnohaletý konflikt se stal předmětem jedenácti rezolucí Rady bezpečnosti OSN. Ve většině z nich byl Izrael odsouzen za porušování libanonské územní celistvosti a provádění nelegálních vojenských represálií. Izraelské vojenské reakce byly označeny za porušení Charty OSN, neboť nebyly reakcí na předchozí ozbrojené útoky, a tudíž nebyly v mezích článku 51.²³⁰ Žádná z nich však neodsuzovala Libanon a ani nenaznačovala, že izraelská opatření mohla být reakcí na předchozí teroristické činy. Spojené státy, hlavní spojenc Izraele na Blízkém východě, se většinou zdržely hlasování, nicméně tři z těchto rezolucí vetovaly s poukazem na jejich nevyváženost a jednostrannost.²³¹

Vzhledem ke skutečnosti, že Rada bezpečnosti posuzovala většinu útoků samostatně a odmítala nazírat na konflikt v širším vojensko-politickém kontextu, byly reakce izraelských ozbrojených sil považovány taktéž za porušení zásady proporcionality. Je pravda, že hrozba teroristických útoků je např. v Izraeli velmi silná a nutnost (*necessity*) reagovat odpovídajícím způsobem je proto mnohonásobně větší než u států, které nejsou vystaveny takovým událostem. Teroristická skupina, která je nedokonale organizovaná a nedostatečně materiálně vybavená, nemusí představovat žádné nebezpečí pro silný stát, avšak může závažně ohrozit existenci malého, slabšího státu. Tyto aspekty by měly být brány v potaz při stanovení, zda jsou podniknutá opatření proporční povaze útoků. Ve smyslu rozhodnutí ve věci *Nicaragua* by i v tomto případě měly být teroristické akty posouzeny s ohledem na jejich závažnost a účinky, které mohou napadenému státu způsobit.

Je nutné podotknout, že výše zmíněné rezoluce byly přijaty v době bipolárního konfliktu, ve které byly objektivita a efektivita Rady bezpečnosti fatálně paralyzovány,

---

²²⁹ Srov. Higgins, R., *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*. Oxford 1963, str. 200-204.

²³⁰ Např. U.N.Doc.S/RES/316 či U.N.Doc.S/RES/337 z roku 1975. Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 280 z roku 1970 odsoudila Izrael za „*premeditated military action in violation of its obligation under the Charter of the United Nations*“, aniž by jakkoli zmiňovala předchozích sedmdesát teroristických útoků vedených z Libanonu. Srov. Levenfeld, B., *Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Retaliation Under Modern International Law*. In: 21 Columbia Journal of Transnational Law (1982), str. 18 a U.N.Doc.S/RES/280.

²³¹ Srov. Weisburd, A.M., *Use of Force: The Practice of States Since World War II*. University Park Pennsylvania 1997, str. 142.

a nebylo by tudíž realistické očekávat průlomová rozhodnutí v tak citlivé sféře, jako je rozšíření definice pojmu ozbrojený útok. Rada bezpečnosti se z výše zmíněných důvodů přiklonila k restriktivnímu výkladu ozbrojeného útoku. Zdá se však nesporné a praxe států v posledních desetiletích to dokazuje, že tento standard nebyl jednomyslně přijat mezinárodním společenstvím a nelze jej považovat za vznikající mezinárodní obyčejové právo, a to i přes skutečnost, že tento argument byl státy použit relativně často – např. v případě izraelské ozbrojené intervence do Libanonu v roce 1972²³² a 1982²³³, v případě izraelského leteckého útoku na centrálu OOP v Tunisu v roce 1985²³⁴, vojenského incidentu v Tonkinském zálivu²³⁵, popř. při ozbrojených vpádech jihoafrických jednotek do Angoly v roce 1985²³⁶.

Ani nauka mezinárodního práva není v této otázce jednotná. Kritici teorie o akumulaci událostí tvrdí, že by se jejím obecným potvrzením otevřela cesta k nekontrolovatelnému používání síly v případech, kdy se stát pouze domněle obává teroristických útoků. Tento argument však je trochu zavádějící, neboť i v takových případech by reakce v sebeobraně musela odpovídat obyčejovým podmínkám nezbytnosti, proporcionality a bezprostřednosti. Kritici zároveň poukazují na fakt, že mnohdy je mezi teroristickými útoky a opatřeními v sebeobraně velká časová prodleva, která výrazně zpochybňuje jejich legalitu. Mnoho autorů naopak tvrdí, že státy mohou na taková nebezpečí reagovat v sebeobraně, pokud je zachována zásada

---

²³² Srov. United Nations Yearbook, 1972, str. 157-163.

²³³ Srov. United Nations Yearbook, 1982, str. 437 (*Israel reaffirmed its right to self-defence to stop the attacks across its northern border from PLO bases in southern Lebanon, to deter continued terrorism against its citizens and to ensure their safety.*).

²³⁴ Zástupce Spojených států na jednání v Radě bezpečnosti prohlásil - „*The principle that a State subjected to continuing terrorist attacks might respond with appropriate force to defend itself against further attacks was an aspect of the inherent right of self-defence recognized in the Charter.*” (United Nations Yearbook, 1985, str. 287); izraelský zástupce při stejné příležitosti konstatoval – „*If anything could be defined as aggression, it was the actions against Israel; for the past year, PLO headquarters in Tunisia had organized and launched hundreds of terrorist attacks against Israel, Israeli targets and Jews everywhere.*” (United Nations Yearbook, 1985, str. 288).

²³⁵ Srov. United Nations Yearbook, 1964, str. 148 (*[...] that in the circumstances the United States had the right to take action to prevent the recurrence of attacks on its ships, in accordance with the principle of self-defence as interpreted in international.*). Zástupce Velké Británie v Radě bezpečnosti, Sir Roger Jackling, posoudil tento případ následovně – „*We must surely agree that such unprovoked attacks and acts of violence must be stopped. It is the right of every nation whose ships are subjected to such acts of aggression on the high seas to take immediate measures to that end in accordance with the right of self-defence. In the present case, there has not been merely one isolated attack on United States warships in international waters; we have been told that there have been repeated attacks, the nature of which is such as to indicate that they were deliberately mounted.*”. Srov. U.N.Doc.S/PV.1140, odst. 80.

²³⁶ Srov. United Nations Yearbook, 1985, str. 193 (*South Africa added that it had exercised its right of self-defence in order to curtail further imminent violence in South Africa.*).

proporcionality. Soudkyně Mezinárodního soudního dvora, Rosalyn Higgins, podpořila teorii akumulace událostí – „[...] when a state has been subjected to continual attacks by nationals of another country, as well as to threats of future attacks, it may legitimately use self-defense in anticipation of the continuation of those attacks.“²³⁷ I někteří další autoři mezinárodního práva argumentují, že i reakce v sebeobraně na menší opakované útoky nemusí být v rozporu se zásadou proporcionality.²³⁸ Rada bezpečnosti se danou problematikou opakovaně zabývala a nutno podotknout, že ve většině případů odmítla uznat aplikaci této doktríny na konkrétní případ. Nicméně, stalo se tak proto, že sebeobránná reakce byla v těchto případech významně disproportční povaze (akumulovaných) útoků a ve své podstatě se tak vlastně jednalo o nedovolené ozbrojené represálie. Samotná doktrína o akumulaci událostí jako taková však odmítnuta nebyla. Navíc, jak již bylo poukázáno, byla aplikace této doktríny v praxi znemožněna bipolárním konfliktem, který nahradil právní argumentaci politicky vyostřenou konfrontací.

Praxe států však potvrzuje, že tato doktrína byla v několika případech použita při obhajobě aplikace práva na sebeobranu. V historickém kontextu je nepochybné, že Izrael je státem nejčastěji uplatňujícím tuto doktrínu. Stalo se tak v průběhu posledních několika desetiletí opakovaně, pro příklad uveďme zejména izraelské ozbrojené intervence do Libanonu v roce 1972 a 1982, nebo izraelský letecký útok na centrálu OOP v Tunisu v roce 1985. Dále například v průběhu jordánsko-izraelských příhraničních konfliktů v roce 1968 zástupci Izraele tvrdili, že v důsledku neustálých útoků z jordánského území na Izrael (*persistent attacks against Israel from Jordanian territory*) museli využít svého práva na sebeobranu.²³⁹ V jednom z posledních dopisů

---

²³⁷ Srov. Higgins, R., *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*. Oxford 1963, str. 204.

²³⁸ Guy B. Roberts konstatoval, že zásada proporcionality musí v takovém případě – „[...] calculated on the basis of prior events. Therefore, an accumulation of small events, such as minor terrorist attacks, can justify a single larger retaliatory response in certain circumstances.“. Srov. Roberts, G.B., *Self-Help in Combating State-Sponsored Terrorism: Self-Defense and Peacetime Reprisals*. In: 19 Case Western Reserve Journal of International Law (1987), str. 282. Jiný autor, Mark Baker, konstatoval, že „Self-defense measures should be weighed against all attacks immediately prior to the response, and, more importantly, the probability and size of future attacks.“. Srov. Baker, M.B., *Terrorism and the Inherent Right of Self-Defense. A Call to Amend Article 51 of the United Nations Charter*. In: 10 Houston Journal of International Law (1987), str. 47.

²³⁹ Srov. United Nations Yearbook, 1985, str. 205 (*Israel's security was in danger and its people were under constant threat, it had no alternative but to take action in self-defence. It was for that reason that on 4 August 1968 Israeli aircraft had taken action exclusively against two terrorist bases in the Salt area.*).

předsedovi Rady bezpečnosti ze dne 15. listopadu 2011 Izrael v reakci na předchozí opakované útoky z Pásmu Gazy²⁴⁰ striktně konstatuje, že pokud nebudou tyto neustálé útoky ukončeny:

*„No people should be expected to live under such a spectre of violence. No Government should be expected to stand idle in the face of continued acts of terror directed at its citizens. Israel has exercised and will continue to exercise its right to self-defence, as appropriate, and will take all necessary measures to protect its citizen.“*²⁴¹

Vedle Izraele byly a jsou nejčastějším zastáncem doktríny akumulace událostí právě Spojené státy americké. Například při projednávání izraelského náletu na OOP v Tunisu v roce 1985 se Spojené státy zdržely hlasování pro odsuzující rezoluci vůči Izraeli, a to

---

²⁴⁰ Odůvodnění Izraele bylo následující: „*Since the beginning of October, terrorists in Gaza have launched more than 70 rockets and mortars into the major cities, towns and communities of southern Israel*“. Srov. U.N.Doc.S/2011/719.

²⁴¹ Srov. U.N.Doc.S/2011/719. Srov. rovněž U.N.Doc.S/2011/227 (*In response to the continued attacks against it, Israel has exercised and will continue to exercise its right to self-defence, as appropriate and will take all necessary measures to protect its citizens.*); U.N.Doc.S/2010/623 (*In response to these attacks from the Hamas-controlled Gaza Strip, Israel has exercised and will continue to exercise its right to self-defence, as appropriate, and will take all necessary measures to protect its citizens.*); U.N.Doc.S/2009/6 (*In response to Hamas' continuous terrorist attacks, Israel has been acting in accordance with its inherent right to self-defence enshrined in Article 51 of the Charter of the United Nations. As I emphasized in my previous letter, the State of Israel was compelled to resort to this defensive military operation after a long period during which its citizens were subjected to deliberate terrorist attacks. It did so after exhausting all other means to halt terrorist attacks against its citizens.*); U.N.Doc.S/2008/816 (*The Government of Israel has decided to exercise, as of this morning, its right to self-defence. Israel is taking the necessary military action in order to protect its citizens from the ongoing terrorist attacks originating from the Gaza Strip and carried out by Hamas and other terrorist organizations [...] The State of Israel has thus decided to actively fight terrorism and protect its citizens from further terrorist attacks through a decisive response, which is conducted in accordance with the inherent right of every State to self-defence as enshrined in Article 51 of the Charter of the United Nations.*); U.N.Doc.S/2006/116 (*As long as these terror attacks continue, Israel will respond in defence of its citizens. There can be no mistaking these Israeli actions for anything other than the reaction of a sovereign nation, as any other would do, exercising its right to selfdefence in protection of its people.*); U.N.Doc.S/2003/758 (*The recent incidents testify, yet again, to the fact that were Lebanon to simply meet the obligations required of all States to prevent their territory from serving as a base for terrorist attacks, tensions in the area would be immeasurably defused and Israeli measures of self-defence would be unnecessary.*) anebo U.N.Doc.S/199/75 (*In these circumstances, Israel has no choice whatsoever but to exercise its right of self-defence in order to protect the lives of the civilian population in its northern towns and villages. Israel has repeatedly explained that it has no territorial claims or ambitions in South Lebanon and that, were the Government of Lebanon to comply with its obligation to dismantle terrorist infrastructure and to prevent attacks on Israel, there would be no reason for an Israeli presence in this area.*).

právě s odkazem na tuto doktrínu. Tehdejší americký velvyslanec při OSN generál Vernon Walters prohlásil:

*„We speak of a pattern of violence, but we must be clear: it is terrorism that is the cause of this pattern not responses to terrorist attacks [...] We recognize and strongly support the principle, that a State subjected to continuing terrorist attacks may respond with appropriate use of force to defend itself against further attacks. This is an aspect of the inherent right of self-defense recognized in the Charter of the United Nations. We support this principle regardless of the attacker, and regardless of victim. It is the collective responsibility of sovereign States to see that terrorism enjoys no sanctuary, no safe haven, and that those who practise it have no immunity from the responses their acts warrant.“*²⁴²

Již dříve při jednom z předcházejících incidentů, tentokrát v případě jordánsko-izraelských příhraničních konfliktů v roce 1968, Spojené státy rovněž použily odkaz na tuto doktrínu:

*„The US Government did not condone the major military attack [...] by Israel against Jordan, but neither did it condone the terrorism and sabotage which had been launched with increasing frequency from Jordan in the past weeks. Those acts should not be judged as isolated events; they were a concerted effort that could not but have a cumulative impact.“*²⁴³

Spojené státy doktrínu akumulace událostí aplikovaly i v roce 1997 při projednávání případu Ropné plošiny před Mezinárodním soudním dvorem. V jednom ze svých vyjádření uvedli právní zástupci Spojených států, že akce Íránu byly úmyslnými a nebezpečnými vojenskými akcemi, které byly součástí širšího nelegálního použití síly ze strany íránských ozbrojených sil.²⁴⁴

---

²⁴² Srov. U.N.Doc.S/PV.2615, odst. 252.

²⁴³ Srov. United Nations Yearbook, 1968, str. 206.

²⁴⁴ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Counter-memorial submitted by the United States of America, 23 June 1997, odst. 4.11 a 4.33 (*Iran attacked these vessels using powerful and deadly weapons causing injury, great danger to life, and*

Dalším, kdo využil doktrínu akumulace událostí, byla ruská administrativa v případě konfliktu s Gruzíí v roce 2002. Prezident Putin tehdy v dopise generálnímu tajemníkovi OSN z listopadu téhož roku na adresu gruzínských ozbrojených sil kategoricky prohlásil:

„If the Georgian leadership is unable to establish a security zone in the area of the Georgian-Russian border, continues to ignore United Nations Security Council resolution 1373 (2001) of 28 September 2001, and does not put an end to the bandit sorties and attacks on adjoining areas in the Russian Federation, we reserve the right to act in accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations, which lays down every Member State’s inalienable right of individual or collective self-defence.”²⁴⁵

Doktrínu použil i Írán k odsouzení přeshraničních útoků teroristických skupin z území Iráku²⁴⁶, Súdán v reakci na vojenské útoky čadských jednotek na súdánskou hranici²⁴⁷ anebo Libanon v případě odsouzení izraelských vzdušných sil za opakované vniknutí

---

extensive damage to property. These were not isolated border incursions by a few soldiers following a confused or rash junior officer, or other matters of limited consequence. These were deliberate, dangerous military actions that were part of a broad pattern of unlawful use of force by Iran against U.S. vessels and their naval escorts [...] The gravity of these attacks was magnified by the history of unlawful and aggressive Iranian conduct and by Iran’s clear hostility to the continued operation of U.S. vessels in the Gulf [...] They were parts of a recurring pattern of attacks on U.S. vessels and their naval escorts that began with the mining of the Bridgeton on 24 July 1987 and that posed a clear threat of further attacks).

²⁴⁵ Srov. U.N.Doc.S/2002/1012.

²⁴⁶ Srov. U.N.Doc.S/2000/271 (*The Government of the Islamic Republic of Iran, strongly protesting against the above-mentioned acts of hostility, holds the Government of the Republic of Iraq responsible for the adverse consequences of such acts resulting from the provision of sanctuary to the terrorists of the MKO on Iraqi soil and the creation of favourable conditions for them to organize armed acts of terrorism and sabotage against the Islamic Republic of Iran, contravening international norms and principles as well as the Charter of the United Nations. The Islamic Republic of Iran, while respecting Iraq’s territorial integrity and the principles of good-neighbourly relations, considers the continuation of such acts of hostility to be intolerable and reserves its right to legitimate self-defence as well as removal of any threats.*).

²⁴⁷ Srov. U.N.Doc.S/20008/20 (*The Government of Chad has a long record of transgressions, violations and acts of aggression that are in stark and continued violation of the principles of good-neighbourliness and of the commitments it has entered into.*) anebo U.N.Doc.S/2007/774 (*While my country’s Government wishes the international community to know the truth about these repeated Chadian attacks, at the same time the Sudan reserves its right to respond and defend itself as guaranteed in the Charter of the United Nations.*).

do jeho vzdušného prostoru²⁴⁸. Doktrínou se okrajově zabýval i Mezinárodní soudní dvůr, ačkoliv tyto závěry můžeme pouze nepřímo dedukovat z některých jeho vyjádření. Při jednom z nich vyšel z americké argumentace a konstatoval:

*„On the hypothesis that all the incidents complained of are to be attributed to Iran, and thus setting aside the question, examined above, of attribution to Iran of the specific attack on the Sea Isle City, the question is whether that attack, either in itself or in combination with the rest of the “series of attacks” cited by the United States can be categorized as an “armed attack” on the United States justifying self-defence.“*²⁴⁹

I přes toto konstatování nakonec Soud rozhodl, že ani při kumulativním zhodnocení těchto útoků je nelze považovat za ozbrojené útoky vůči Spojeným státům.²⁵⁰

Z výše uvedených případů vyplývá, že ve většině případů je doktrína využita zejména v případě neustále se opakujících útoků pocházejících z území sousedních států. Problematickým aspektem této doktríny je pravidlo proporcionality. Z logiky věci vyplývá, že proporcionalita bude hodnocena nikoliv s ohledem na poslední ozbrojený útok, ale bude brát na zřetel celý sled ozbrojených útoků, které sebeobraně předcházely. Je rovněž vysoce pravděpodobné, že sebeobranná reakce bude svou intenzitou převyšovat poslední ze série ozbrojených útoků, které jí předcházely. Z tohoto důvodu bylo mnoho případů použití síly, ve kterých byl argument akumulace událostí využit, nakonec Radou bezpečnosti odsouzeno proto, že sebeobranná reakce byla značně disproporční (*manifestly or obviously disproportionate*) povaze ozbrojeného útoku, resp. akumulovaných ozbrojených útoků.

---

²⁴⁸ Srov. U.N.Doc.S/2003/148 (*Lebanon considers it important to point out that, given that the Israeli violations of the Blue Line and Lebanese airspace constitute unlawful acts of aggression and provocation, Lebanon will exercise its natural and lawful right of self-defence, opposing them with ground anti-aircraft fire [...] sporadic Israeli violations of Lebanese airspace occurred during that period but have suddenly increased over the past few days, so that during the period from 26 January to 2 February 2003 alone, 28 such violations occurred.*).

²⁴⁹ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment of 6 November 2003, odst. 64.

²⁵⁰ Srov. *Case Concerning Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment of 6 November 2003, odst. 64.

Stejně jako v předchozí kapitole podle mého názoru platí, že nelze *a priori* zamítnout možnost státu reagovat na akumulované útoky použitím síly v sebeobraně. Pokud by byl stát zbaven této možnosti, bylo by mezinárodní právo nespravedlivé vůči menším státům. Pokud by totiž čelily podobným útokům jako Izrael a neměly dostatek vojenských a finančních kapacit, mohla by být ohrožena jejich samotná existence. Dle mého názoru byla izraelská reakce v rozporu s tímto pravidlem vždy posuzována podle posledního útoku, a pak tedy musela zákonitě být odsouzena jako výrazně (*manifestly*) disproportční.

Izraelský zásah vůči Hizbaláhu a tzv. *Druhá libanonská válka* (2006)

Bombardování teroristických základů Hizbaláhu a pozemní operace na území jižního Libanonu izraelskými silami v roce 2006 opět ukázalo významný rozkol uvnitř mezinárodního společenství v nahlížení na problematiku opakujících se teroristických útoků.²⁵¹ Izraelská vojenská kampaň byla podle očekávání široce kritizována nejen arabskými státy (např. Írán, Tádžikistán, Afghánistán, Pákistán), ale i dalšími státy (např. Argentina²⁵², Finsko, Čína²⁵³, Francie²⁵⁴, Norsko, Velká Británie²⁵⁵, Rusko²⁵⁶,

---

²⁵¹ Nejnovější izraelsko-libanonský konflikt vypukl 12. července 2006 poté, co vojáci Hizbaláhu zaútočili raketami a minomety na obydlená místa v severním Izraeli. Při útoku bylo zabito několik izraelských civilistů i vojáků, přičemž dva vojáci byli příslušníky Hizbaláhu zajati. Izrael opětoval ostřelování pozic Hizbaláhu v jižním Libanonu s tím, že toto bombardování ukončí pouze po vydání zajatých vojáků. Teprve až 14. srpna dospěly strany k příměří, které bylo podmíněno stažením izraelských vojsk zpět na území Izraele a odsunutím bojovníků Hizbaláhu do vnitrozemí Libanonu.

²⁵² Srov. U.N.Doc.S/PV.5489, str. 9 (*We believe that this represents further proof of the consequences of a disproportionate response that has led to the loss of innocent lives among the civilian population.*).

²⁵³ Srov. U.N.Doc.S/PV.5489, str. 11 (*We denounce the armed aggression by Israel against Lebanon. The Israeli military forces have used disproportionate force and have caused massive destruction of infrastructure in Lebanon.*).

²⁵⁴ Francouzský ministr zahraničních věcí prohlásil: „[...] *disproportionate act of war with negative consequences which could plunge Lebanon back into the worst years of the war with the flight of thousands of Lebanese who [...] were in the process of rebuilding their country.*” Srov. <http://www.foxnews.com/story/0,2933,203096,00.html>.

²⁵⁵ Srov. U.N.Doc.S/PV.5489, str. 12 (*Israel has every right to act in self-defence. But it must exercise restraint and ensure that its actions are proportionate and measured, conform to international law and avoid civilian death and suffering. Disproportionate action will only escalate an already dangerous situation.*).

²⁵⁶ Srov. U.N.Doc. S/PV.5489, str. 7 (*Russia strongly condemns the kidnapping of the soldiers and the firing on Israeli territory. But we view Israel's military action as a disproportionate and inappropriate use of force that threatens the sovereignty and territorial integrity of Lebanon and peace and security throughout the region.*).

Kongo²⁵⁷, Slovensko²⁵⁸, Řecko²⁵⁹) jako zcela zjevně nepřiměřená (*disproportionate*) a jako porušení norem mezinárodního práva. Izrael podle nich využil předchozí teroristické útoky jako záminku pro napadení a pozemní operaci a výrazně překročil podmínky pro výkon sebeobrany. Libanonský velvyslanec v Radě bezpečnosti odsoudil jménem libanonské vlády zásah Izraele a označil jej následovně: „*aggression, which was a blatant violation of all international resolutions, laws, conventions and customs*”.²⁶⁰

I mezi kritiky se ovšem našlo několik států, které prohlásily, že uznávají „přirozené“ právo Izraele na sebeobranu.²⁶¹ Rovněž tehdejší generální tajemník OSN Kofi Annan odsoudil útoky Hizbaláhu a uznal právo Izraele na sebeobranu dle článku 51 Charty OSN.²⁶² Z těchto prohlášení by tedy bylo možné vyvodit, že dotčené státy, resp. generální tajemník OSN, považovaly útoky ze strany Hizbaláhu za ozbrojené útoky. Jinými slovy uznaly možnost státu reagovat na teroristický (ozbrojený) útok v sebeobraně. Uznání však bylo pouze velmi strohé, aniž by jakkoli podrobněji analyzovalo právní povahu tohoto institutu včetně jeho aplikace na tento konkrétní případ. Státy navíc ani při tomto uznání neodkázaly výslovně na rezoluce 1368 a 1373 z roku 2001. Je proto velmi problematické, zda by takové uznání, jakkoli reprezentativní, mohlo mít precedenční účinky.

---

²⁵⁷ Srov. U.N.Doc.S/PV.5489, str. 13 (*But we condemn equally firmly the disproportionate reprisals by the Israeli army, which did not hesitate to bomb Beirut intensively, to launch incursions into southern Lebanon and to impose a land, sea and air blockade of Lebanon.*).

²⁵⁸ Srov. U.N.Doc.S/PV.5489, str. 16 (*We recognize and acknowledge the right of each and every State to self-defence. But that right cannot, and should not, be confused with counterattacks or acts of military provocation. Both parties must refrain from the disproportionate use of force. We call upon them to exercise the utmost restraint.*)

²⁵⁹ Srov. U.N.Doc.S/PV.5489, str. 17 (*In that respect, we call upon Israel to immediately halt the disproportionate use of force, put an end to its attacks against civilian population areas and public infrastructure.*)

²⁶⁰ Srov. U.N.Doc.S/8776, str. 5.

²⁶¹ Byli to zejména zástupci Velké Británie, Slovenska, Dánska, Belgie, Vatikánu, Argentiny, Španělska, Japonska, Řecka, Peru či Francie. Například tehdejší britský ministr zahraničí Velké Británie Jack Straw komentoval pro BBC izraelský útok následovně: „*Like any other member of the United Nations, Israel has clear rights to defend itself proportionately. Hezbollah must stop their rocket attacks on Haifa and agree to hand over the kidnapped Israeli soldiers*“. Velká Británie byla právě jedním ze spojenců, která uznala právo Izraele použít sílu v sebeobraně, avšak měla určitá podezření, zda povaha izraelských úderů byla proporční povaze útoku Hizbaláhu. Straw na adresu izraelských úderů jízlivě poznamenal: „*[...] they have not been 'surgical strikes' but have instead caused death and misery amongst innocent civilians*“. Citováno z <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/5228016.stm>. Srov. např. U.N.Doc.S/PV.5489.

²⁶² Srov. *Kofi Annan Addresses Middle East Violence*. The Washington Post. July 20, 2006 nebo U.N.Doc.SG/SM/10570, SC/8781.

Nejbližší spojenec Izraele, Spojené státy americké, dokonce vetovaly v Radě bezpečnosti návrh rezoluce, která by odsoudila Izrael za bombardování pozic OSN v jižním Libanonu. Spojené státy považovaly za hlavní viníky blízkovýchodní krize Hizbaláh a Sýrii, která Hizbaláh finančně podporuje.²⁶³ Z diskuzí v Radě bezpečnosti je možné dovést, že většina kritiků izraelského zásahu se nepokusila pojmenovat důvody, které mohly vést Izrael k takovému jednání. Nikdo z nich nehledal příčiny blízkovýchodního konfliktu. Našlo se pouze několik států, které odsoudily Izrael za nepřiměřenost vojenského zásahu, nicméně které zároveň vyjádřily znepokojení nad aktivitami Hizbaláhu. Například Liga arabských států prostřednictvím saúdského prince Fajsala kategoricky odsoudila útoky Hizbaláhu jako nečekané a nezodpovědné (*unexpected, inappropriate and irresponsible acts*).²⁶⁴

Důležitým aspektem použití síly, který je nutné i v tomto případě posoudit, je proporcionalita. Jedná se o obecný princip mezinárodního práva jak smluvního, tak obyčejového, který musí subjekty mezinárodního práva dodržovat. V případě opakovaných útoků menší intenzity je toto pravidla zcela základním hodnotícím kritériem. Jak již bylo uvedeno výše, proporcionalita musí být v takovém případě posouzena s přihlédnutím k celé sérii opakujících se útoků, nikoliv jen k tomu časově nejbližší předcházejícímu sebeobraně reakci. Posoudíme-li tedy situaci v tomto konkrétním případě, došlo při posledním výše uvedeném útoku Hizbaláhu k třem civilním obětem a k únosu dvou vojáků. Nicméně pro náležité posouzení proporcionality je nutné vzít v úvahu veškeré teroristické útoky, které probíhaly kontinuálně po dobu několika měsíců. Asymetrický způsob vedení vojenských operací, který je právě tak příznačný pro teroristické akce, může mít daleko zásadnější a tragičtější dopad na civilní obyvatelstvo a majetek, než klasické konvenční útoky. Tento způsob vedení boje navíc absolutně ignoruje principy humanitárního práva a nelegálně a úmyslně terorizuje nevinné civilní obyvatelstvo. Není náhodou, že teroristé podnikají své akce velmi často z hustě obydlených oblastí, aby ztížili možnost svého zaměření a dopadení. To způsobuje, že zásah vůči nim má často za následek

---

²⁶³ V tomto smyslu se vyjádřil tehdejší vůdce republikánské většiny v Senátu Bill Frist: „*We must hold the governments of Syria and Iran accountable for their continued support to Hezbollah. So long as these governments are failing to live up to their responsibilities, no one should question the right of the government of Israel to act in self-defense against terrorists operating from Lebanon.*”. Citováno z <http://www.foxnews.com/story/0,2933,203166,00.html>.

²⁶⁴ Citováno z <http://www.nysun.com/article/36281>. Mezi další arabské státy, které kritizovaly útoky Hizbaláhu, je nutné uvést zejména Saúdskou Arábii a Egypt.

i ztráty na lidských životech, s čímž je často spojeno i mezinárodní odsouzení takové protiteroristické akce. Naproti tomu má napadený stát velmi malé šance použít sílu, byť i v omezeném rozsahu.

Aby bylo možné provést detailnější analýzu izraelského vojenského zásahu proti Hizbaláhu, je nutné nejprve posoudit, zda je možné považovat útoky Hizbaláhu za ozbrojené útoky ve smyslu článku 51 Charty OSN. Pokud bude odpověď kladná, je dále nutné zvážit, zda je možné takové ozbrojené útoky přičíst Libanonu. Za třetí zbývá posoudit, zda použití síly ze strany Izraele splňovalo obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu.

Izrael zvolil jako svůj hlavní argument pro ospravedlnění svého zásahu právě právo na sebeobranu. Velvyslanec Izraele při OSN Dan Gillerman v dopise adresovaném Radě bezpečnosti obhajoval jednání své vlády následovně:

*„Responsibility for this belligerent act of war lies with the Government of Lebanon, from whose territory these acts have been launched into Israel. Responsibility also lies with the Government of the Islamic Republic of Iran and the Syrian Arab Republic, which support and embrace those who carried out this attack [...] Israel reserves the right to act in accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations and exercise its right of self-defence when an armed attack is launched against a Member of the United Nations. The State of Israel will take the appropriate actions to secure the release of the kidnapped soldiers and bring an end to the shelling that terrorizes our citizens”.*²⁶⁵

Zjištění existence ozbrojeného útoku proti Izraeli

Jak již bylo uvedeno výše, poslední útok Hizbaláhu způsobil Izraeli tři oběti na lidských životech. Je zřejmé, že takový útok není možné považovat za klasický ozbrojený útok předpokládaný článkem 51 Charty OSN (*full scale armed attack*). Na druhou stranu je

---

²⁶⁵ Srov. U.N.Doc.A/60/937-S/2006/515.

však nutné konstatovat a vyplývá to i z výše uvedeného, že takovou formou teroristické skupiny zásadně neoperují. Fenomémem teroristických útoků je právě často jejich nižší intenzita (*small scale attacks of lower intensity*), avšak častější opakování. V potaz musí být vzata rovněž povaha dané teroristické organizace. Hizbaláh je považován za mimořádně silné a vlivné uskupení v blízkovýchodním regionu se značnými vojenskými kapacitami.²⁶⁶

Posoudíme-li pak povahu a ničivost takto prováděných a opakovaných útoků, je možné dojít k závěru, že ve svém souhrnu mohou představovat zásadní bezpečnostní riziko pro napadený stát, a tudíž by měly být považovány za ozbrojený útok. Tento závěr podporuje i fakt, že mnoho států v reakci na odsouzení teroristických útoků Hizbaláhu výslovně uznalo právo Izraele na sebeobranu.

Podmínky pro využití práva na sebeobranu Izraelem proti Hizbaláhu jsou podrobně uvedeny v jednotlivých odstavcích níže.

Přičitatelnost jednání Hizbaláhu libanonské vládě

Podmínkou existence práva na sebeobranu ze strany Izraele je, aby jednání Hizbaláhu, resp. jeho ozbrojené útoky, mohly být, a pokud ano, tak za jakých podmínek, přičteny libanonské vládě. Znovu je tedy nutné posoudit povahu teroristické skupiny, Hizbaláhu, a stanovit, jakou pozici má na území Libanonu. Vedle výše uvedeného na adresu Hizbaláhu je nutné dodat, že je i významnou politickou silou na libanonské politické scéně. Byl dokonce opakovaně zastoupen několika poslanci v libanonském parlamentu. Velmi výstižně popsal povahu Hizbaláhu jeden americký autor:

„[...] to consider the entire context of the threat it faces. Hezbollah is not simply a terrorist gang, like Germany's Baader-Meinhof or Italy's Red Brigades. It is a substantial political and military organization that has more than 12,000 short- and medium-range rockets and that has operated freely on Lebanese territory for many years, periodically launching attacks against Israel. Its stated goal is Israel's destruction, and it is the client of a

---

²⁶⁶ Srov. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Force in Lebanon*. U.N.Doc.S/2006/560.

major regional power - Iran - whose government appears dedicated to the same goal".²⁶⁷

Někteří autoři tedy považují povahu a vliv Hizbaláhu za rozhodující při určování přičitatelnosti za jeho činy. Primárně je stát odpovědný za jednání svých *de iure* orgánů, tedy orgánů státní moci. V tomto případě však nelze dovodit, že by bojovníci Hizbaláhu jednali v takovém postavení. Se dvěma ministry ve vládě nebyl tehdy ani hlavní vládní silou. Nelze se domnívat, že by bojovníci Hizbaláhu jednali jako *de facto* orgány státu, neboť nebyli pověřeni výkonem jakékoliv státní či veřejné moci ze strany vlády Libanonu.

Další možností je, že by členové Hizbaláhu jednali dle instrukcí Libanonu (*under control*²⁶⁸), popř. v jeho zájmu. Je však sporné, zda v tomto případě by do aktivit Hizbaláhu byla zapojena libanonská vláda. Pro takový závěr neexistuje dostatek věrohodných důkazů. Situace byla spíše opačná. Kvůli síle a vlivu Hizbaláhu nebyla libanonská vláda schopna efektivně kontrolovat celé území svého státu a nebyla ani schopna odzbrojit Hizbaláh. Z dochovaných pramenů je zřejmé, že libanonská vláda nebyla po mnoho let schopna vyhostit ze země příslušníky militantního křídla Hizbaláhu, jejichž aktivita na jihu státu od začátku devadesátých let minulého století neustále stoupala. Mnoho závazných rezolucí Rady bezpečnosti opakovaně a neúspěšně požadovalo po Libanonu, aby rozmístil své vojenské jednotky na jihu svého území za účelem rozpuštění a odzbrojení Hizbaláhu a získal efektivní kontrolu nad celým územím státu, včetně zabránění útoků Hizbaláhu přes tzv. modrou linii.²⁶⁹ Z důvodu

---

²⁶⁷ Srov. Rivkin, D.B. - Casey, L.A., *Israel is within Its Rights*. The Washington Post, July 26, 2006.

²⁶⁸ (*Chování osoby nebo skupiny bude posuzováno za čin státu podle mezinárodního práva, pokud osoby nebo skupina ve skutečnosti jednají podle instrukcí, nebo jsou tímto státem při tomto chování řízeny nebo kontrolovány*). Srov. Článek 8 Návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování. Citováno z Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 118.

²⁶⁹ Srov. U.N.Doc.S/RES/1559 (*Calls upon all remaining foreign forces to withdraw from Lebanon; Calls for the disbanding and disarmament of all Lebanese and non-Lebanese militias; Supports the extension of the control of the Government of Lebanon over all Lebanese territory*); U.N.Doc.S/RES/1614 (*Condemns all acts of violence, including the recent incidents across the Blue Line that have resulted in deaths and injuries on both sides, expresses great concern about the serious breaches and the sea, land and continuing air violations of the withdrawal line; Calls upon the Government of Lebanon to fully extend and exercise its sole and effective authority throughout the south, including through the deployment of sufficient numbers of Lebanese armed and security forces, to ensure a calm environment throughout the area, including along the Blue Line, and to exert control and monopoly over the use of force on its*

neplnění podmínek stanovených v rezolucích ze strany libanonské vlády je Hizbaláh schopen pokračovat v organizování a provádění ozbrojených (sebevražedných) útoků vůči Izraeli. Tento aspekt je zásadní pro posouzení přičitatelnosti jednání Hizbaláhu Libanonu. Libanon se tak vlastně dostává do porušení obecně uznávané povinnosti udržovat mezinárodní standard veřejného pořádku (*due dilligence obligation*), resp. povinnosti přijmout taková opatření, aby zabránila nelegálním aktivitám způsobeným třetím státem. Porušení této povinnosti však ještě neznamená automatickou možnost použití vojenské síly v sebeobraně.

Mnoho autorů mezinárodního práva dovozuje, že neexistuje dle obecných odpovědnostních pravidel dostatečný právní základ umožňující přičíst útoky Hizbaláhu libanonské vládě, ačkoliv nepochybně není schopna kontrolovat své území a zabránit páchání proptiprávních aktivit.²⁷⁰

Někteří autoři však ve světle hrozby globálního terorismu prosazují nový pohled na tuto problematiku. Pokouší se založit odpovědnost státu na specifické povinnosti, resp. povinnostech, které byly státu závazně a autoritativně uloženy rezolucemi Rady bezpečnosti, avšak daný stát tyto povinnosti neplní. Autoři prosazující tento přístup (např. Andreas Zimmermann²⁷¹, Giuliana Ziccardi Capaldo²⁷²) poukazují na vhodnost jeho použití právě na některé aspekty blízkovýchodního konfliktu. Profesor Andreas Zimmerman ve svém příspěvku argumentoval, že dle tradičních pravidel odpovědnosti

---

entire territory and to prevent attacks from Lebanon across the Blue Line.). Tyto povinnosti byly opětovně potvrzeny i v následných rezolucích – U.N.Doc.S/RES/1583 či U.N.Doc.S/RES/1655.

²⁷⁰ Srov. Capaldo, G.Z., *Providing a Right of Self-defense Against Large-Scale Attacks by Irregular Forces: The Israeli-Hizbollah Conflict*. In: 48 Harvard International Law Journal Online (2007), str. 106 a Somer, J., *Acts of Non-State Armed Groups and the Law Governing Armed Conflict*. ASIL Insight (August 24, 2006) nebo O'Connell, M.E., *The Myth of Preemptive Self-Defense*. The American Society of International Law. Task Force on Terrorism. August 2002 (*[...] publicly available facts, Lebanon is not legally responsible for Hezbollah's raid into Israel. Hezbollah's acts were not those of a sovereign state and thus do not give rise to the right of self-defense under Article 51 of the Charter*).

²⁷¹ Srov. Zimmermann, A., *The Second Lebanon War: Jus ad bellum, jus in bello and the Issue of Proportionality*. In: 11 Max Planck Yearbook of United Nations Law (2007), str. 121 (*[...] Lebanon had been called upon by the Security Council to prevent attacks from Lebanon across the so called "Blue Line" into Israel [...] on the whole there therefore seems to be no doubt that Israel [...] was in position to exercise its right of self-defense [...] because of the specific situation Lebanon found itself in, with regard to relevant Security Council practice prior to the Israeli acts of self-defense*).

²⁷² Srov. Capaldo, G.Z., *Providing a Right of Self-defense Against Large-Scale Attacks by Irregular Forces: The Israeli-Hizbollah Conflict*. In: 48 Harvard International Law Journal Online (2007), str. 110 (*The resolution seems to lay the legal basis for Lebanon's responsibility for possible armed attacks on Israel by Hezbollah on the "conscious negligence" (i.e. awareness and failure on the part of a state to use means that were at its disposal to prevent terrorist activities) of the Lebanese government*).

státu by bylo velmi složité, resp. téměř nemožné, přičíst útoky Hizbaláhu Libanonu (*because of the independence of Hezbollah and the lack of effective control Lebanon was exercising in the southern part of its own territory*).²⁷³

Profesor Zimmermann tedy zastává názor, že Libanon je odpovědný za útoky Hizbaláhu z důvodu, že porušuje povinnosti vyplývající ze závazných rezolucí Rady bezpečnosti. Tento model přičitatelnosti je zatím zcela nový a bude záležet na mezistátní praxi, zda by jej mohla jakkoli reflektovat. Nepochybně přináší určitou možnost státu, jak se za zcela výjimečné situace chránit proti pasivitě sousedního státu, na jehož území se nachází či operuje teroristická skupina. Detailněji bude o tomto konceptu pojednáno dále v textu.

Proporcionalita izraelské vojenské akce

Akceptujeme-li výše uvedený princip přičitatelnosti, je možné na základě výše uvedeného dospět k závěru, že Izrael byl oprávněn využít práva na sebeobranu, a je nutné posoudit, zda byly splněny obyčejové podmínky jejího výkonu. V této otázce vzbudila akce Izraele rozsáhlou debatu v rámci akademické obce. Slovy Mezinárodního soudního dvora musí vojenská akce v sebeobraně zahrnovat opatření „[...]which are in proportional to the armed attack and necessary to respond to it”.²⁷⁴ Jinými slovy, sebeobranná reakce musí korespondovat rozsahu a intenzitě ozbrojeného útoku. Ve výjimečných případech může být reakce ve smyslu intenzity vyšší, aby překonala případný útočný charakter ozbrojeného útoku, který bezprostředně ohrožuje podstatné zájmy napadeného státu (politickou nezávislost či územní celistvost). Prvotní použití síly v sebeobraně vůči ozbrojeným složkám Hizbaláhu na jihu Libanonu v průběhu druhé libanonské války zřejmě splnilo podmínky kladené obyčejovým právem. Letecké a dělostřelecké údery se zaměřily zejména na jednotky a zařízení Hizbaláhu.²⁷⁵

---

²⁷³ Srov. Zimmermann, A., *The Second Lebanon War: Jus ad bellum, jus in bello and the Issue of Proportionality*. In: 11 Max Planck Yearbook of United Nations Law (2007), str. 115.

²⁷⁴ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 41.

²⁷⁵ Srov. Fattah, H.M. - Erlanger, S., *Israel Blockades Lebanon; Wide Strike by Hezbollah*. New York Times, July 14, 2006 (*A day after cross-border raids by Hezbollah fighters brought Israeli troops into Lebanon in force for the first time in six years, Israel sent punishing airstrikes deeper into the country, hitting all three runways at Rafik Hariri International Airport, two Lebanese Army bases. Early on Friday, it struck Hezbollah offices in south Beirut and the main highway between the capital and*

V důsledku následné eskalace konfliktu se však zaměřily ozbrojené síly Izraele i na místa a zařízení mimo jižní Libanon (včetně míst civilních). Následně dokonce byly zničeny ranveje mezinárodního letiště v Bejrútu, zařízení libanonské televize a několik mostů. Při této již klasické invazi se na území Libanonu vyskytovalo téměř 30 tisíc izraelských vojáků.²⁷⁶ Izrael svůj zásah zdůvodnil tak, že zasažená infrastruktura mohla být použita Hizbaláhem jako zásobovací prostředek pro vojenskou pomoc z Iránu a Sýrie. Pokud by takový předpoklad Izraele byl skutečně doložen jednoznačnými důkazy, pak by se mohlo jednat o legitimní cíle sebeobránných opatření. Důkazní břemeno nepochybně nese stát jednající v sebeobraně, tedy Izrael. S několikadenním zpožděním izraelské ministerstvo zahraničních věcí prohlásilo:

*„[...] lines of transportation which can serve military purposes are a legitimate military target [...] rendering the runways unusable constituted the most appropriate method of preventing reinforcements and supplies of weaponry and military materiel reaching the terrorist organizations”.*²⁷⁷

Z dostupných informací je však velmi diskutabilní, zda vojenské operace byly založeny na dostatečných a průkazných důkazech a zda úmyslné bombardování či zničení elektrických vedení, vodovodů, mostů a jiné civilní infrastruktury bylo vedeno vojenskou nutností, resp. zda bylo v souladu s příslušnými pravidly humanitárního práva. Naopak, dle mého názoru je nutné konstatovat, že izraelské ozbrojené síly (*Israeli Defence Forces*) porušily pravidla humanitárního práva. Toto konstatovala i vyšetřovací komise vytvořená Výborem OSN pro lidská práva:

„[...] a significant pattern of excessive, indiscriminate and disproportionate use of force by the IDF against Lebanese civilians and civilian objects,

---

Damascus, Syria, and later, Reuters reported, a base for pro-Syrian Palestinian guerrillas a few miles from the Syrian border.)

²⁷⁶ Srov. Frickling, D., *Israeli troops could be in Southern Lebanon for months*. The Guardian. July 16, 2006.

²⁷⁷ Srov. *Responding to Hizbullah Attacks from Lebanon: Issues of Proportionality*. Israeli Ministry of Foreign Affairs. Dated 25 July, 2006.

*failing to distinguish civilians from combatants and civilian objects from military targets”.*²⁷⁸

Útoky Hizbaláhu byly nepochybně ozbrojenými útoky ve smyslu článku 51 Charty OSN, a zároveň byly porušením územní svrchovanosti Izraele. Izrael byl v souladu s mezinárodním právem oprávněn k výkonu práva na sebeobranu v rozsahu proporčním povaze předchozím útokům za účelem zničení vojenských složek Hizbaláhu na území jižního Libanonu. Bombardování jiných vládních a civilních zařízení, které nebyly přímo spjaty s předcházejícími ozbrojenými útoky, nebylo nezbytné. Obranné vojenské akce Izraele měly být zaměřeny pouze a výlučně na zařízení pod přímou kontrolou Hizbaláhu. Je možné konstatovat, že izraelskou akci není možné považovat za legální výkon práva na sebeobranu, neboť nebyla splněna podmínka proporcionality. To bylo i hlavním důvodem, proč byla akce na mezinárodním fóru odsouzena.²⁷⁹

V případě opakujících se útoků menší intenzity je podle mého názoru nutné požadovat, aby pravidla mezinárodního práva umožňovala napadenému státu zastavit takovou protiprávní činnost, a to použitím omezené vojenské síly v sebeobraně před tím, než o situaci rozhodne Rada bezpečnosti. Jakákoliv jiná možnost by značně omezila možnost státu účinně se bránit. Pokud by totiž byla taková možnost povolena a stát by mohl efektivně a rychle reagovat, mohlo by to mít i odstrašující a preventivní efekt na fungování teroristických skupin.²⁸⁰

---

²⁷⁸ Srov. *Report of the Commission of Inquiry on Lebanon* (Human Rights Council Resolution S-2/1, Doc. A/HRC/3/2 of 23 November 2006).

²⁷⁹ Srov. U.N.Doc.S/PV.5493.

²⁸⁰ Jeden z amerických autorů popsal tento aspekt následovně: „[...] is for the initial attacker to judge the likely response and bear the consequences of his attack. Israel's historic responses to armed attacks and strong military capacity speak for themselves, so whoever attacks them should be on notice of what they can expect in return“. Srov. Kelly, M., *Israel v. Hezbollah: Article 51, Self-Defense and Pre-emptive Strikes*, July 2006 (<http://jurist.law.pitt.edu/forumy/2006/07/israel-v-hezbollah-article-51-self.php>).

C.9 Teroristický útok jako ozbrojený útok

Několik posledních desetiletí a zejména září roku 2001 přineslo zcela nový fenomén do mezinárodních vztahů a samozřejmě i do mezinárodního práva.²⁸¹ Charta OSN s ohledem na dobu jejího přijetí nemohla předvídat narůst a zejména důsledky mezinárodního terorismu, který představuje závažné ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti. V současné době je však jen stěží představitelné, aby bylo *a priori* vyloučené považovat teroristické útoky za ozbrojené útoky pro účely článku 51 Charty OSN. Mezinárodní právo se proto musí „vypořádat“ s tímto novým jevem a posoudit, nakolik mohou v určitých situacích dosáhnout teroristické útoky intenzity ozbrojeného útoku. Mezinárodní právo vychází z axiomu, že právo na sebeobranu podle článku 51 Charty OSN přísluší státu, který byl napaden jiným státem. Nedávná historie však ukazuje, že i teroristické útoky provedené jednotlivci napojenými na síť mezinárodních teroristických skupin mohou mít daleko ničivější důsledky než ozbrojený útok provedený jiným státem. Aby bylo možné považovat teroristické útoky za ozbrojený útok pro účely článku 51 Charty OSN, musely by dosahovat vysokého stupně závažnosti a rozsahu. Přední odborník na právo mezinárodní bezpečnosti Antonio Cassese konstatoval, že by takové teroristické neměly být izolovanými sporadickými útoky, ale mělo by se jednat o útoky systematické povahy.²⁸² Tento požadavek zní velmi přesvědčivě, avšak bude nesmírně obtížné stanovit hranici (*threshold*) pro takové rozlišování.

Velmi spornou otázkou v souvislosti s mezinárodním terorismem zůstává, zda musí být ozbrojený útok nutně proveden jiným státem. V akademických kruzích nepanuje jednotný postoj k této problematice. Mnoho autorů například odmítlo uznat legalitu amerického zásahu v Afghánistánu po září 2001 s tím, že teroristická skupina Al-Kajdá není uznanou vládou žádného státu, a tudíž vůči ní nelze využít práva na sebeobranu. Je pravdou, že článek 51 Charty OSN neomezuje použití přirozeného práva na sebeobranu pouze na případ útoku ze strany jiného státu. Charta OSN přiznává toto právo státu pro případ ozbrojeného útoku, bez ohledu na skutečnost, kdo je útočníkem.

---

²⁸¹ Srov. Šturma, P., *Lze vynucovat některé mezinárodní závazky za použití síly?* In: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 3 (2005), str. 26-28.

²⁸² Srov. Cassese, A., *The International Community's Legal Response to Terrorism*. In: 38 International and Comparative Law Quarterly (1989), str. 596.

Právě v souvislosti s vojenskou reakcí na teroristické útoky vyvstává velmi významný aspekt práva na sebeobranu, a tím je otázka, vůči komu, resp. jaké entitě, může být toto právo využito. Tradiční přístup nauky a Mezinárodního soudního dvora byl takový, že právo na sebeobranu je možné využít pouze vůči státu coby subjektu mezinárodního práva. Byl to právě Mezinárodní soudní dvůr, který se v minulosti přiklonil k takto restriktivnímu výkladu. Jak již bylo dříve uvedeno, konstatoval v rozsudku *Nicaragua*, že právo na sebeobranu může být uplatněno pouze v případě ozbrojeného útoku ze strany jiného státu. Stejnou argumentaci zaujal Mezinárodní soudní dvůr v roce 2004 při projednávání posudku ve věci *Palestinské zdi*.²⁸³ Teroristické skupiny, jakožto nestátní entity, tak vlastně byly „vyňaty“ z působnosti norem mezinárodního práva týkající se sebeobrany (ledaže by se jednalo o státní terorismus) a nebylo proti nim možné tohoto práva využít. Ve většině případů jsou totiž teroristické útoky vedeny z území jiných států, kde teroristické organizace operují.

Tento tradiční přístup trpí v současné době nedostatky a je nutné jej do určité míry revidovat. Důvodem je zejména zvýšená aktivita teroristických skupin, schopnost jejich globálního působení a schopnost působit značné škody na lidských životech a na majetku členských států. Vlivem těchto skutečností dochází k názorovému posunu v otázce, zda je pro účely článku 51 Charty OSN nezbytně nutné, aby byl ozbrojený útok proveden členským státem.²⁸⁴ Samotný článek tuto problematiku nijak neřeší. Akceptujeme-li však výklad, že i nestátní subjekt (např. teroristická skupina) může provést ozbrojený útok proti členskému státu, pak má mimořádný význam právě vztah teroristické skupiny a státu, na jehož území se tyto skupiny nacházejí či operují. Takové posouzení by bylo zaměřeno zejména na otázku, zda lze danému státu „přičítat“ ozbrojený útok těchto teroristických skupin. Pokud bychom došli k závěru, že ano, pak by napadený stát mohl, za splnění určitých přesně stanovených podmínek, využít svého práva na sebeobranu a použít sílu vůči státu, odkud teroristické útoky pocházely. Článek 51 Charty OSN podmínku přičitatelnosti žádným způsobem neupravuje. Pro účely tohoto článku postačí, že útok je ozbrojený a napadený stát má právo se bránit.

---

²⁸³ V tomto bodě však nebyl Mezinárodní soudní dvůr jednotný. Několik soudců (Rosalyn Higgins, Thomas Buergenthal či Pieter H. Kooijmans) se naopak vyjádřilo v tom smyslu, že Charta OSN nikterak neomezuje uplatnění práva na sebeobranu pouze v případě ozbrojeného útoku ze strany jiného státu. Srov. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territories*, Advisory Opinion of 9 July 2004.

²⁸⁴ Srov. Cassese, A., *Terrorism Also Disrupting Some Crucial Categories of International Law*. In: 12 *European Journal of International Law* (2001), str. 995-998.

Dále je nepochybné, že musí existovat zřejmá souvislost (*complicity*) mezi objektem použití síly v sebeobraně (tedy státem, na jehož území se teroristé nacházejí) a těmi, kteří jsou za teroristické útoky odpovědni. Rozhodně ovšem nelze dovodit, že by jakákoliv „souvislost“ umožňovala použití síly v sebeobraně.²⁸⁵

Teroristické skupiny mohou předně jednat jako *de iure* orgány samotného státu, v tomto případě je ozbrojený útok proveden státem samotným (*state terrorism* nebo *state sponsored terrorism*). Není v praxi úplně časté, že by teroristické útoky páchali přímo političtí představitelé určitého státu. Spíše je možné si představit, že teroristická skupina je přímo napojena na oficiální struktury státu a jedná ve shodě s nimi, resp. jedná jako *de facto* orgán státu. V každém jednotlivém případě je však nutné podrobně zkoumat, jak silná je faktická vazba teroristické skupiny na státní moc. Jak již bylo poukázáno výše, jednání spočívající ve „*vyslání státem nebo jeho jménem ozbrojených band, skupin, nepravidelných ozbrojených sil nebo žoldnéřů*“ bylo kvalifikováno i Mezinárodním soudním dvorem ve věci *Nicaragua* jako jednání, které je způsobilé dosáhnout intenzity ozbrojeného útoku. Toto jednání je možné vztáhnout i jednání teroristických skupin. Lze tedy podle konstatovat, že pokud stát poskytuje významnou podporu aktivitám teroristických skupin, čímž umožní, aby tyto skupiny spáchaly ozbrojený útok z jeho území na jiný stát, je možné tento ozbrojený útok přičíst tomuto státu. Lze téměř s jistotou tvrdit, že útoky provedené teroristickou skupinou mohou mít stejný rozsah a stejné účinky jako útok provedený regulárními vojenskými jednotkami státu. V takových případech vzniká dotčenému státu odpovědnost za protiprávní chování podle obecného mezinárodního práva.²⁸⁶

Teroristické skupiny však také mohou jednat samostatně a bez ingerence státní moci, přičemž jejich jednání může být následně státní mocí uznáno, resp. schváleno. Pak se jednání skupiny jednotlivců může považovat za jednání státu a stát je rovněž odpovědný za protiprávní chování podle obecného mezinárodního práva. To byl i případ diplomatického a konzulárního personálu Spojených států amerických

---

²⁸⁵ Srov. McCredie, J., *The April 14, 1986 Bombing of Libya: Act of Self-Defense or Reprisal?* In: 19 Case Western Reserve Journal of International Law (1987), str. 231.

²⁸⁶ Srov. Šturma, P., *Lze vynucovat některé mezinárodní závazky za použití síly?* In: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 3 (2005), str. 28.

v Teheránu v roce 1980. Militantní ozbrojené skupiny tehdy bez ingerence oficiálních iránských míst zaútočily na americkou ambasádu. Tato ozbrojená akce byla následně schválena iránskou vládou. Podobný scénář měl i přístup vládního hnutí Tálibán v Afghánistánu po teroristických útocích z 11. září 2001 ve Spojených státech amerických. Tálibán tehdy, přes opakované výzvy, odmítl zakročit proti Al-Kájdě, které dokonce poskytl na svém území útočiště, a vydat Usámu bin Ládina do Spojených států. Hnutí Tálibán taktéž odmítlo uzavřít veškeré výcvikové tábory používané teroristy a zamezilo Spojeným státům provést jejich přímou kontrolu. Z jednání tálibánských představitelů jasně vyplývá, že nebyli ochotni spolupracovat při vyšetřování a odsouzení původců teroristických činů, čímž *de facto* souhlasili s jejich provedením. Tím se stalo jednání Al-Kájdý přičitatelné tálibánskému režimu v Afghánistánu se všemi negativními důsledky s tím spojenými. Spojené státy se v reakci na tyto skutečnosti rozhodly použít sílu v sebeobraně proti Afghánistánu.²⁸⁷

Ve stejném duchu je možné interpretovat i nedávnou rozhodovací praxi Rady bezpečnosti OSN, která se nepřímou dotkla otázky přičitatelnosti teroristických útoků státu. Rada bezpečnosti opakovaně vyzvala několik států, popř. územních suverénů, aby zabránili využívání svého území teroristickými skupinami a zamezili tomu, aby se jejich území stalo jakýmsi „odrazovým můstkem“ pro provádění teroristických útoků vůči ostatním státům. V takových případech Rada bezpečnosti, jednáje podle kapitoly VII. Charty OSN, opakovaně vyzvala dané státy, resp. územní suverény, ke specifickému jednání a většinou konstatovala, že adresát požadavek či povinnost stanovenou příslušnou rezolucí nesplnil.²⁸⁸ Někteří autoři mezinárodního práva, např. Andreas Zimmermann či Giuliana Ziccardi Capaldo, spatřují v tomto přístupu Rady bezpečnosti jedinou možnost, jak překonat situaci, kdy není možné z objektivních důvodů prokázat

---

²⁸⁷ Je nutné poukázat i na relativně nový trend, který nabývá na významu v rámci Organizace spojených národů. Rada bezpečnosti OSN při několika příležitostech upustila od podmínky přičitatelnosti teroristických aktivit určitému státu, resp. kvazistátnímu útvaru, a zaměřila na uložení sankcí přímo samotným osobám či subjektům podezřelým z takové činnosti (založením tzv. černých listin). Původním impulsem byla snaha mezinárodního společenství donutit Afghánistán (resp. vládní hnutí Tálibán) k vydání Usámy bin Ládina a jeho stoupců a k zadržení jejich finančních prostředků. Rada bezpečnosti přistoupila k tomuto kroku i z toho důvodu, aby nadměrně „netrestala“ a nezatěžovala nevinné afghánské obyvatelstvo a aby se zaměřila pouze na vybrané skupiny osob podporující teroristy. Srov. např. U.N.Doc.S/RES/1267 a U.N.Doc.S/PV.4051.

²⁸⁸ Tak např. Rada bezpečnosti OSN vyzvala hnutí Tálibán, aby se zdrželo poskytování jakékoli formy podpory, aktivní či pasivní, skupinám či jednotlivcům zapojeným do teroristických útoků a aby přijalo nezbytná opatření k zabránění provádění teroristických útoků (U.N.Doc.S/RES/1373). Rada bezpečnosti již dříve vyzvala hnutí Tálibán, aby na území pod jeho kontrolou okamžitě přestalo poskytovat útočiště a výcvik mezinárodním teroristům (U.N.Doc.S/RES 1267).

zřejmou souvislost (*complicity*) mezi státem a teroristickou skupinou a kdy je potřeba tuto absenci překonat. Zimmermann nazývá tento přístup výrazem *special norm of attribution*. Považuje tedy text rezoluce, resp. povinnosti v ní stanovené za *lex specialis*, na základě kterého je možné přičíst jednání nestátních aktérů státu z důvodu porušení povinnosti, kterou mu již dříve uložila Rada bezpečnosti.²⁸⁹ Nejedná se v tomto případě o „standardní“ nečinnost či neochotu státu zasáhnout vůči teroristům. V těchto případech, kdy byl nečinný stát výslovně vyzván Radou bezpečnosti k podniknutí účinných opatření vůči operujícím teroristickým skupinám na svém území, se jedná o formu jakési „kvalifikované nečinnosti“ (*qualified inaction*). Ta opravňuje bezprostředně ohrožené či napadené státy k použití síly v sebeobraně, ale pouze do té doby, dokud Rada bezpečnosti nerozhodne o účinných opatřeních pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.²⁹⁰ Aplikací principu tzv. kvalifikované nečinnosti, jak ji popsal Zimmermann, bychom mohli dovodit (jak již bylo poukázáno výše), že Libanon je zodpovědný za útoky Hizbaláhu proti Izraeli v roce 2006 a vládní hnutí Tálibán je zodpovědné za teroristické útoky provedené Al-Kájdou v roce 2001. Jak libanonská vláda, tak hnutí Tálibán byly totiž několika rezolucemi Rady bezpečnosti vyzvány, zamezily používání svého území, resp. území pod svou kontrolou, k provádění teroristických útoků vůči ostatním státům²⁹¹; v obou případech jim uložená povinnost splněna nebyla.

Existuje i třetí, velmi sporná alternativa, že teroristické skupiny použijí území jiného státu jako výchozí bod pro svůj útok, avšak bez jakéhokoli souhlasu dotčeného státu, popř. jeho následného schválení. Jak konstatoval Mezinárodní soudní dvůr ve věci *Průlivu Korfu* v roce 1949, každý stát má povinnost zabránit tomu, aby bylo jeho území vědomě využíváno pro činnost, která je v rozporu s právy ostatních států (*not to allow knowingly its territory to be used for acts contrary to the rights of other States*).²⁹² Na základě této povinnosti tedy stát nesmí umožnit, aby se jeho území stalo výchozím místem pro teroristické útoky proti jiným státům. Vzhledem ke skutečnosti, že

---

²⁸⁹ Srov. Zimmermann, A., *The Second Lebanon War: Jus ad bellum, jus in bello and the Issue of Proportionality*. In: 11 Max Planck Yearbook of United Nations Law (2007), str. 120.

²⁹⁰ Srov. Zimmermann, A., *The Second Lebanon War: Jus ad bellum, jus in bello and the Issue of Proportionality*. In: 11 Max Planck Yearbook of United Nations Law (2007), str. 121.

²⁹¹ Srov. zejména U.N.Doc.S/RES/1614; U.N.Doc.S/RES/1655; U.N.Doc.S/RES/1267; U.N.Doc.S/RES/133 a U.N.Doc.S/RES/1363.

²⁹² Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 214.

Mezinárodní soudní dvůr ve věci *Nicaragua* poukázal, že ani některé případy aktivní asistence ozbrojeným bandám a skupinám nedosahují intenzity ozbrojeného útoku, jen stěží je možné dovozovat, že by zde popsaná „pasivní“ asistence teroristům mohla dosáhnout takové intenzity. Můžeme se však setkat i s názory, které považují pasivní toleranci či asistenci za dostatečný důvod pro vznik odpovědnosti teritoriálního státu. Není bez zajímavosti, že podobná argumentace byla v roce 2005 použita Ianem Brownliem před Mezinárodním soudním dvorem při projednávání případu *Ozbrojených aktivit na území Konga*.²⁹³

Pokud stát, na jehož území se nacházejí teroristické jednotky podnikající útoky proti jinému státu, není schopen politicky či vojensky zasáhnout a tyto jednotky zlikvidovat, je velmi diskutabilní, že by tuto věc mohl řešit právě napadený, popř. ohrožený stát s odkazem na článek 51 Charty OSN. V tomto případě by téměř chyběla jakákoli přímá souvislost mezi státem a teroristickou skupinou a jen velmi stěží lze dovozovat odpovědnost státu. Je však nutné poukázat na skutečnost, že někteří významní autoři (Dinstein, Sofaer) se přiklánějí k interpretaci, že i přes neexistenci propojení s teroristickou skupinou je možné přičíst teroristický útok právě danému státu a použít vůči takovému státu sílu v sebeobraně. V takovém případě by se jednalo spíše o ozbrojené opatření podniknuté v krajní nouzi a ne striktně vzato o výkon práva na sebeobranu. Je ale pravda, že i přes rozdílnou právní kvalifikaci přesto by byl výsledný efekt velmi podobný, tj. použití nezbytně nutné síly proti jinému státu za účelem zastavit provádění teroristických útoků.

Rezoluce Rady bezpečnosti ze dne 12. září 2001 (rezoluce č. 1368) odsoudila útoky na Spojené státy a kvalifikovala je jako hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. Zároveň při této příležitosti uznala právo státu na sebeobranu. Rezoluce však neoznačila teroristické útoky (*terrorists attacks*) jako ozbrojené útoky s výslovným odkazem na článek 51 Charty OSN. Bohužel tak dochází k určité nejednoznačnosti, zda lze spojení

---

²⁹³ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Oral Argument of Ian Brownlie (dated April 18, 2005). CR 2005/7, str. 30, odst. 80 ([...] *armed attacks by armed bands whose existence is tolerated by the territorial sovereign generate legal responsibility and therefore constitute armed attacks for the purpose of Article 51. And thus, there is a separate, a super-added standard of responsibility, according to which a failure to control the activities of armed bands, creates a susceptibility to action in self-defence by neighbouring States.*).

sebeobranu a mezinárodního terorismu v rezoluci považovat za uznání možnosti použít v těchto případech sebeobranu. Takový závěr by asi nebyl úplně správný. Bylo by však možné argumentovat, že Rada bezpečnosti považovala sebeobranu za jednu z možných reakcí na předchozí teroristické útoky, za předpokladu, že by teroristické útoky bylo možné právně kvalifikovat jako ozbrojený útok. Tento závěr by byl s ohledem na závažnost a rozsah útoku na Spojené státy v září 2001 vcelku opodstatněný.

Severoatlantická rada v prosinci 2001 dokonce prohlásila, že útoky z 11. září 2001 byly ozbrojenými útoky nejen proti samotným Spojeným státům americkým, ale proti všem členským státům NATO a z tohoto důvodu došlo poprvé v dějinách Severoatlantické aliance k „aktivaci“ článku 5 Washingtonské smlouvy. Na tomto prohlášení Severoatlantické rady lze podle některých autorů demonstrovat názorový posun v otázce, zda je pro účely článku 51 Charty OSN nezbytně nutné, aby byl ozbrojený útok proveden členským státem. Severoatlantická rada prohlásila bez detailnější analýzy, že došlo k ozbrojenému útoku, který „směřoval za zahraničí“ (*directed from abroad*).²⁹⁴ Pro tyto autory tudíž není rozhodující skutečnost, zda je daný ozbrojený útok přičitatelný jinému státu či nikoliv.

Pro účely posouzení teroristických útoků jako ozbrojených útoků z hlediska článku 51 Charty OSN je dále nezbytné, aby byly teroristické útoky posuzovány případ od případu, zejména s ohledem na jejich rozsah a účinky (*its scale and effects*). Pokud bychom totiž *a priori* vyloučili možnost, aby některé teroristické útoky byly považovány za ozbrojený útok, mohlo by to mít absurdní až nelogické důsledky. Útok podniknutý dobře vyzbrojenou a organizovanou teroristickou organizací, která je schopna působit na mezinárodní úrovni, může členskému státu způsobit daleko větší škodu a následky, než útok provedený kupříkladu sousedním státem. Takový výklad *ad absurdum* lze demonstrovat na následujícím relativně jednoduchém příkladu. Pokud by došlo ke sporu mezi dvěma státy, přičemž jeden z nich by se rozhodl zaútočit na svého protivníka regulárními vojenskými jednotkami, řekněme velmi špatně vybavenými, zcela nepochybně by se jednalo ve smyslu článku 51 Charty OSN o ozbrojený útok. I kdyby byli dotyční vojáci velmi lehce vyzbrojeni, v extrémním případě jen primitivními zbraněmi, a útok by nebyl ve svých důsledcích a účincích tak závažný, šlo by přesto o ozbrojený útok. Pokud bychom takové provedení ozbrojeného útoku

---

²⁹⁴ Srov. NATO Press Release No. 124 – Statement by the North Atlantic Council dated 12 September 2001.

srovnali právě s již výše zmíněným útokem na Spojené státy v září 2001, nelze se zbavit dojmu, že existuje zřejmá disproporce, která může působit i demotivujícím způsobem na členské státy. Státy by totiž mohly vnímat jako velmi nespravedlivé, popř. jako selhání mezinárodního systému bezpečnosti, že by v případě útoku teroristických skupin, jenž mohou mít pro některé z nich katastrofální následky, nemohly použít vojenskou sílu v sebeobraně. Teleologickým výkladem podle mého názoru dojdeme k závěru, že Charta OSN by měla především zajistit a chránit bezpečnost jednotlivých členských států, kterou zajistí právě tehdy, umožní-li státům rychle a bez obav pro ně samotné využít práva na sebeobranu.

Mezinárodní terorismus představuje v současné době takovou hrozbu, kterou nemohli zástupci států při podpisu Charty OSN v San Francisku předvídat a kterou je možné považovat za hrozbu rovnocennou útokům provedeným vojenskými silami členského státu. Jeden z nejvýznamnějších autorů mezinárodního práva, Antonio Cassese, dokonce naznačil, že by teroristické útoky na Spojené státy mohly do budoucna posloužit jako základ pro rozšířený výklad pojmu ozbrojený útok.²⁹⁵ Tragické události ze září 2001 nepochybně změnilo nazírání států na použití práva na sebeobranu v případě napadení teroristickou skupinou. K této možnosti se v září 2002 připojilo i Rusko, a to v reakci na pro-čečenské útoky vůči ruským jednotkám z území Gruzie.²⁹⁶ Rusko tuto argumentaci zintenzivnilo po beslanské tragédii v roce 2004. Náčelník generálního štábu ruské armády generál Jurij Balujevský tehdy dokonce prohlásil, že Rusko je připraveno zasáhnout proti teroristickým skupinám, ať jsou kdekoliv na světě (*in any region of the world*).²⁹⁷ Několik měsíců poté se ruské ministerstvo zahraničních věcí detailněji vyjádřilo k aplikaci práva na sebeobranu dle článku 51 Charty OSN a tlumočilo tak názor ruské administrativy na tuto problematiku:

„In the first place we proceed from the primacy of international law. In particular, Article 51 of the Charter of the United Nations confirms the inalienable right of a state to self-defense. This right as now understood in light of new threats to international and national security undoubtedly

---

²⁹⁵ Srov. Cassese, A., *Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law*. In: 12 *European Journal of International Law* (2001), str. 996-997.

²⁹⁶ Srov. U.N.Doc.S/2002/1012.

²⁹⁷ Srov. *Russia targets top Chechen rebels*. BBC News, 8 September 2004.

*includes the right to self-defense in the case of a large-scale terrorist attack on a state. That the right to self-defense arises not only in relation to classical armed attacks, that is attacks by one state on another, but also in the case of an attack by terrorists is confirmed, in particular, by the resolutions of the United Nations Security Council adopted after September 11, 2001.*²⁹⁸

Vedle Ruska se možností reakce v sebeobraně proti závažným teroristickým útokům vyjádřilo i Německo, Nizozemí či Francie. Například Nizozemí upravilo svou vojenskou strategii, aby odpovídala změně situací po útocích z roku 2001:

*„If a nation is attacked in contravention of the ban on the use of force, it does not need to wait until the UNSC takes action. Article 51 of the Charter allows it to use the inherent right of self-defence in the event of an armed attack. An armed attack primarily involves operations by regular forces in the territory of another nation. Other cases, such as terrorist actions, can also be regarded as such under certain circumstances.”*²⁹⁹

Pokud s ohledem na výše uvedené vyjdeme z premisy, že teroristický útok je možné považovat ozbrojený útok pro účely článku 51 Charty OSN, pak je velmi důležitá otázka, jakou povahu musí sebeobraná reakce mít a jaké musí splnit podmínky. S ohledem na to, co bylo uvedeno v této kapitole, je to totiž otázka velmi zásadní, neboť teroristické skupiny operují velmi často z území jiného státu a reakce v sebeobraně tak za určitých podmínek zasáhne právě tento stát.

---

²⁹⁸ Srov. *Russian MFA Information and Press Department Commentary Regarding a Russian Media Question Concerning Possible Preventive Strikes at Terrorists' Bases*. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. February 3, 2005 (*Where a country has been subjected to a terrorist attack and there are serious grounds to believe that a repetition of this attack from an identified source is inevitable, the state by way of the exercise of its right to self-defense can take necessary measures to liquidate or reduce that lingering threat.*).

²⁹⁹ Srov. *The Netherlands Defence Doctrine*. Dutch Ministry of Defence. September 1, 2005 (<http://merln.ndu.edu/whitepapers/Netherlands-2005.pdf>).

Jak již bylo uvedeno v úvodních kapitolách této práce, reakce v sebeobraně musí splňovat základní podmínky stanovené obyčejovým mezinárodním právem – bezprostřednost, nezbytnost a proporcionalita. Sebeobrana by tedy primárně měla být bezprostřední reakcí na předchozí ozbrojený útok, resp. by měla být provedena v přiměřené době po útoku. Pokud by byla provedena s dlouhým časovým odstupem, bylo by možné usuzovat, že se jedná spíše o odvetné opatření, nikoliv o sebeobranu. V případě reakce na předchozí ozbrojený (teroristický) útok je však situace poněkud složitější. Ani nauka mezinárodního práva není v tomto ohledu jednotná. Vzhledem k citlivosti dané problematiky vyžadují někteří autoři, aby sebeobrana v takovém případě proběhla pouze proti probíhajícímu, popř. bezprostředně hrozícímu, útoku. Jinak by totiž mohla být taková reakce posouzena jako zástěrka pro agresivní jednání.³⁰⁰ Někteří autoři však poukazují na fakt, že v těchto případech by měl být aplikován liberálnější pohled na tuto problematiku. Hlavním z nich je zejména profesor Abraham Sofaer, bývalý právní poradce amerického ministerstva zahraničních věcí

*„A sound construction of Article 51 would allow any state, once a terrorist “attack occurs” or is about to occur, to use force against those responsible for the attack in order to prevent the attack or to deter further attacks unless reasonable ground exists to believe that no further attack will be undertaken”.*³⁰¹

Bylo by však možné argumentovat i tak, že určitý krátký časový odstup mezi teroristickým útokem a sebeobrannou reakcí je akceptovatelný, a to zejména s ohledem na případnou snahu řešit vzniklou situaci mírovými či diplomatickými prostředky.

Hlavním problematickým místem při aplikaci práva na sebeobranu vůči teroristickým útokům je proporcionalita takové reakce. Primárním účelem sebeobrany

---

³⁰⁰ Například profesor Francis A. Boyle při diskuzi v rámci Americké společnosti pro mezinárodní právo prohlásil: *„expanded reading of the doctrine of self-defense to include retaliation and reprisal would provide gratuitously ample ground for many other states to come up with all sorts of justifications and pretexts for engaging in the threat and use of force that could significantly undermine international peace and security”*. Srov. Boyle, F.A., *Remarks*, Proceedings of the American Society of International Law (1987), str. 294-295.

³⁰¹ Srov. Sofaer, A.D., *Terrorism, the Law, and the National Defense*. In: 26 Military Law Review (1989), str. 95.

by mělo být zastavit protiprávní jednání, tedy teroristický útok. Rozsah takto použité síly může být za určitých okolností i intenzivnější, vede-li však pouze k tomuto striktně omezenému účelu. Účelem sebeobranby by rovněž mělo být paralyzovat útočící entitu, aby nebyla schopna dále pokračovat v tomto protiprávním jednání. Je-li tohoto cíle splněno, akce v sebeobraně by měly být ukončeny. V tomto smyslu však někteří autoři (O'Brien či Sofaer) prosazují, aby sebeobranná opatření byla prováděna i poté „*in total context of hostilities in as well as the broader political-military strategic concept*“.³⁰² Navíc by taková opatření dle jejich názoru mohla fungovat jako určitý odstrašující prvek. Podobného názoru je i další významný autor mezinárodního práva Oscar Schachter:

*„If proportionality consists of a reasonable relation of means to ends, it would not be disproportionate if in some cases the retaliatory force exceeded the original attack in order to serve its deterrent aim. One might say that the force would have to be sufficient to cause the terrorist to change his expectations about costs and benefits so that he would cease terrorist activity”.*³⁰³

Tento postup by mohl být aplikovatelný v pouze v malém počtu případů, kdy je daný stát obětí opakovaných útoků ze strany teroristických skupin a jejich pokračování značně ohrožuje bezpečnost daného státu. Pokud by se ovšem sebeobranu měla stát jakýmsi nástrojem politicko-vojenských cílů, domnívám se, že to je již nepochybně mimo účel sebeobranby, jak je vnímám v dnešní době. Situací se zabýval i Vysoký panel OSN (detaily viz dále v textu), který doporučil, aby v reakci na teroristické útoky byla sebeobrana použita pouze tehdy, pokud existuje předpoklad, že takové použití síly povede k zamýšlenému cíli a případně že důsledky nebudou horší, než pokud by k použití síly vůbec nedošlo. Vysoký panel tento přístup nazývá - *balance of consequences*.³⁰⁴ Takové posouzení je bohužel značně náročné a je otázkou, zda bude

---

³⁰² Srov. O'Brien, W.V., *Reprisals, Deterrence and Self-Defence in Counter-terror Operations*. In: 30 Virginia Journal of International Law (1990), str. 477.

³⁰³ Srov. Schachter, O., *The Right of States to Use Armed Forces*. In: 82 Michigan Law Review (1984) str. 1620 a 1637.

³⁰⁴ Srov. U.N.Doc.A/59/565 - *A More Secure World: Our Shared Responsibility*. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. The United Nations, New York 2004, odst. 207 (*Is there a*

napadený stát schopem situaci správným způsobem vyhodnotit. Zhodnotit úspěch vojenské operace proti teroristické skupině v konkrétním případě záleží na mnoha aspektech, a to jak objektivní, tak zejména subjektivní povahy.

S proporcionalitou je úzce spojena i otázka, jaké cíle mohou být v této souvislosti zaměřeny. Vodítka neposkytují ani rezoluce Rady bezpečnosti. Například rezoluce č. 1368 z roku 2001 sice uznala právo na sebeobranu v kontextu teroristických útoků, ale samozřejmě nespecifikuje legitimní cíle, které je v takovém případě možné napadnout. Je pravdou, že rezoluce patrně nemohou být takto kazuistické a toto výslovně stanovit. Nepochybně by se však mohly předmětem sebeobranných opatření stát zařízení a místa pod kontrolou dané teroristické skupiny či organizace (např. její výcviková střediska). Sebeobranná síly by však neměla vojensky zasáhnout vůči vojenským či vládním zařízením lokálního státu (tedy v případech, kdy není žádné propojení tohoto státu s danou teroristickou skupinou). Navíc, jak již bylo konstatováno výše, musí tato opatření být v souladu s pravidly mezinárodního humanitárního práva. I proto je sebeobrana vůči teroristickým útokům velmi citlivou otázkou a všechny výše uvedené aspekty musí být vzaty v potaz. Státy zvažující taková opatření musí proto velmi přesně a detailně posoudit, vůči čemu a jakým způsobem sílu použijí.

C.10 Tzv. Computer Network Attack

Není bez zajímavosti, že se již řada autorů zabývala otázkou reinterpretace pojmu ozbrojený útok v souvislosti s překotným vývojem zbraňových systémů a informačních technologií. Je totiž možné, že ozbrojený útok nabude v krátké budoucnosti jiné formy, např. narušení počítačové sítě (tzv. *computer network attack*³⁰⁵), která kontroluje velkou vodní nádrž a jejíž úmyslné otevření by mohlo způsobit rozsáhlé škody na civilním obyvatelstvu, majetku a životním prostředí. Stejně tak by bylo možné narušit centrální

---

reasonable chance of the military action being successful in meeting the threat in question, with the consequences of action not likely to be worse than the consequences of inaction?)

³⁰⁵ Sbor náčelníků štábů armády Spojených států amerických definuje *computer network attack* jako „operations to disrupt, deny, degrade, or destroy information resident in computers and computer networks, or the computers and networks themselves“. Srov. *Chairman of the Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 3-13, Joint Doctrine for Information Operations* (1998).

řídící jednotku železničního systému a úmyslně způsobit havárie vlaků s případným vysokým počtem obětí.

Otázkou pro mezinárodní právo však zůstává, zda je možné uvedené případy subsumovat pod pojem použití síly, popř. pod pojem ozbrojený útok předpokládaný článkem 51 Charty OSN. Tyto případy nepochybně předpokládají určitou fyzickou sílu, která je schopna způsobit zásadní narušení veřejného pořádku, závažné škody na majetku a nepochybně i oběti na lidských životech. Je však možné považovat takový kybernetický útok za ozbrojený útok, tedy protiprávní použití vojenské síly? Narušení počítačové sítě může v některých velmi specifických případech způsobit nepochybně daleko závažnější důsledky (tzn. určitý kinetický efekt) než tradiční (konvenční) ozbrojený útok. Diskutabilní je tak otázka, za jakých okolností by bylo možné nazývat kybernetický útok „zbraní“ (*weapon*), aby byla splněna podmínka ozbrojené povahy útoku. Teroristické útoky ze září 2001 ukazují, že i unesené civilní letadlo může být pro účely článku 51 Charty OSN považováno za zbraň. I zde patrně rozhodla nejen povaha letadla, ale zejména důsledky a účinky, které úmyslná srážka vyvolala. V tomto smyslu Yoram Dinstein dodává:

„[...] even if the CNA impinges upon civilian computer system which has no nexus to the military establishment (like a private hospital installation), a devastating impact would vouchsafe the classification of the act as an armed attack.“³⁰⁶

K této problematice je možné v nauce najít několik přístupů. Část nauky odmítá uznat, že by kybernetický útok mohl být chápán jako ozbrojený útok. Kybernetický útok prý postrádá právě fyzický aspekt tradičně spjatý s vojenským donucením. V podobném smyslu se zatím vyjádřilo i NATO při diskuzích na summitu v Bukurešti v roce 2008 o případné obraně proti kybernetickým útokům. V těchto případech NATO vyloučil

---

³⁰⁶ Srov. Dinstein, Y., *Computer Networks Attacks and Self-Defense*. In: Schmitt, M.N. - O'Donnell, B.T. (eds), *Computer Network Attack and International Law*. Symposium on Computer Network Attack and International Law. Naval War College (2002), str. 106.

aplikaci článku 5 Severoatlantické smlouvy, tak jak tomu bylo v případě zářijových útoků z roku 2001.³⁰⁷

Na druhé straně stojí taková část nauky, která argumentuje, že závažnost hrozby kybernetických útoků vyžaduje, aby spíše než prostředky a způsob provedení byly posuzovány jejich účinky a důsledky. Ty podle nich mohou být daleko závažnější (ne-li katastrofičtější) než klasické konvenční ozbrojené útoky.³⁰⁸ Takto pojatý kybernetický útok (tedy útok vedený s přímým úmyslem způsobit lidské oběti a rozsáhlé materiální škody) by opravňoval napadený stát k sebeobraně. Tento přístup začíná v nauce získávat stále více zastánců. Hlavním z nich je profesor durhamské univerzity Michael N. Schmitt. Aby bylo množné považovat kybernetické útoky za ozbrojené útoky, vypočítává Schmitt faktory, podle kterých by účinky kybernetických útoků měly být posuzovány podle závažnosti a rozsahu hrozící újmy, rychlosti, s jakou bude újma po útoku materializována, příčinné souvislosti (mezi útokem a újmou), intenzity, a kvantifikace újmy.³⁰⁹ Tyto faktory by měly být posouzeny těmi, kdo rozhodují o případném použití síly v sebeobraně. Jsou-li podmínky splněny a jsou-li dostatečně závažné, lze považovat takové jednání jako rovnocenné ozbrojenému útoku se všemi důsledky s tím spojenými. Někteří autoři (např. Christopher Joyner či Catherine Lotrionte) dokonce argumentují, že pokud by cizí vláda zaútočila například na počítačovou databázi ministerstva obrany jiného státu a získala by tak přísně tajné informace o rozmístění jeho vojsk či systému velení, takové jednání by samo o sobě bylo možné považovat za jednání dosahující intenzity ozbrojeného útoku, ačkoliv nedošlo k bezprostředním ztrátám na lidských životech či škodě na majetku.³¹⁰

Pokud bychom akceptovali přístup navržený Schmittem, je důležité stanovit, jaké civilní (ale i vojenské) počítačové sítě by se mohly stát předmětem útoku. Nutně by se muselo jednat o velmi kritické infrastruktury, jejichž zničení by mohlo způsobit závažné škody. V současné době se vojenské strategie jednotlivých států snaží toto hledisko akcentovat a vypočítávají, nikoliv taxativně, informační a počítačové sítě, které

---

³⁰⁷ Srov. *NATO agrees common approach to cyber defence*, Euractiv.com, April 4, 2008.

³⁰⁸ Srov. např. Jensen, E.T., *Computer Attacks on Critical National Infrastructure: A Use of Force Invoking the Right to Self-Defense*. In: 38 *Stanford Journal of International Law* (2002), str. 207-209.

³⁰⁹ Srov. Schmitt, M.N., *Computer Network Attack and the Use of Force in International Law: Thoughts on a Normative Framework*. In: 37 *Columbia Journal of Transnational Law* 885-937 (1999), str. 914-915.

³¹⁰ Srov. Joyner, Ch.C. – Lotrionte, C., *Information Warfare as International Coercion: Elements of a Legal Framework*. In: 12 *European Journal of International Law* (2001), str. 855.

považují za kritické pro svou existenci (např. Spojené státy americké³¹¹, Velká Británie³¹² či Austrálie³¹³).

K povaze kybernetických útoků se vyjádřilo i americké ministerstvo obrany (v roce 1999):

*„It is far from clear the extent to which the world community will regard computer network attacks as “armed attacks” or “uses of force,” and how the doctrines of self-defense and countermeasures will be applied to computer network attacks. The outcome will probably depend more on the consequences of such attacks than on their mechanisms. The most likely result is an acceptance that a nation subjected to a state sponsored computer network attack can lawfully respond in kind, and that in some circumstances it may be justified in using traditional military means in self-defense.”*³¹⁴

O deset let později pozici Spojených států v tomto směru potvrdila ministryně zahraničí Hillary Clintonová.³¹⁵ Je zřejmé, že americká administrativa vnímá problematiku

---

³¹¹ Srov. *United States National Strategy to Secure Cyberspace*. February 2003 (*Our Nation’s critical infrastructures are composed of public and private institutions in the sectors of agriculture, food, water, public health, emergency services, government, defense industrial base, information and telecommunications, energy, transportation, banking and finance, chemicals and hazardous materials, and postal and shipping. Cyberspace is their nervous system - the control system of our country.*)

³¹² Srov. *Cyber Security Strategy of the United Kingdom: safety, security and resilience in cyber space*. June 2009, str. 9.

³¹³ Srov. *Australian Cyber Security Strategy*. November 2009 (*[...] physical facilities, supply chains, information technologies and communication networks which, if destroyed, degraded or rendered unavailable for an extended period, would adversely impact on the social or economic wellbeing of the nation or affect Australia’s ability to ensure national security.*)

³¹⁴ Srov. *An Assessment of International Legal Issues in Information Operations*, U.S. Department of Defense, Office of General Counsel, May 1999, str. 18 a 25 (*If we focused on the means used, we might conclude that electronic signals imperceptible to human senses don’t closely resemble bombs, bullets, or troops. On the other hand, it seems likely that the international community will be more interested in the consequences of a computer network attack than in its mechanism [...] if a coordinated computer network attack shuts down a nation’s air traffic control system along with its banking and financial systems and public utilities, and opens the floodgates of several dams resulting in general flooding that causes widespread civilian deaths and property damage, it may well be that no one would challenge the victim nation if it concluded that it was a victim of an armed attack, or of an act equivalent to an armed attack.*)

³¹⁵ Srov. *Remarks on Internet Freedom*, Hillary Rodham Clinton, U.S. Secretary of State, January 21, 2010 (*States, terrorists, and those who would act as their proxies must know that the United States will protect our networks. Those who disrupt the free flow of information in our society or any other pose a*

kybernetických útoků velmi vážně. V rámci amerického strategického velitelství dokonce (v průběhu roku 2010) zřídili specializovaný vojenský útvar (*U.S. Cyber Command - USCYBERCOM*) za účelem koordinace vojenských aktivit týkajících kyberprostoru, informačních technologií a obrany před případnými kybernetickými útoky. Do čela byl jmenován ředitel Národní bezpečnostní agentury a velmi vlivný generál Keith Alexander. Před svým jmenováním se v tiskových prohlášeních opakovaně vyjádřil k hrozbě kybernetických útoků, jejich povaze a k případné reakci na ně. K otázce použití síly v kyberprostoru konstatoval, že doposud nebyla předložena mezinárodně akceptovatelná definice a bude patrně záležet na státech, jak takové použití síly budou samy pro své potřeby definovat. Ohledně možnosti použití práva na sebeobranu generál Alexander poukázal:

„If the President determines a cyber event does meet the threshold of a use of force/armed attack, he may determine that the activity is of such scope, duration, or intensity that it warrants exercising our right to self-defense and/or the initiation of hostilities as an appropriate response.”³¹⁶

S ohledem na vyjádření nejen politické reprezentace, ale i nejvyššího vojenského velení je zřejmé, že Spojené státy jsou ochotny uznat možnost, že by se kybernetický útok, pokud by byl dostatečně závažný, mohl by dosáhnout intenzity ozbrojeného útoku. Tento trend byl velmi nedávno (v květnu 2011) potvrzen ministerstvem obrany Spojených států vydáním nové strategie pod názvem *U.S. International Strategy for Cyberspace: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World*. V úvodu, odkazem na Chartu OSN, strategie uznává přirozené právo (*inherent right*) na sebeobranu v případě kybernetického útoku (*aggressive acts in cyberspace*). Dle této strategie si Spojené státy v případě napadení kybernetickým útokem vyhrazují právo podniknout nejen diplomatické či ekonomické kroky, ale rovněž vojenská opatření vůči útočníkovi. Strategie dále prohlašuje:

---

threat to our economy, our government, and our civil society. Countries or individuals that engage in cyber attacks should face consequences and international condemnation. In an internet-connected world, an attack on one nation's networks can be an attack on all.

³¹⁶ Srov. *Advance Questions for Lieutenant General Keith Alexander, USA Nominee for Commander, United States Cyber Command* (April 15, 2010), str. 12 (http://epic.org/Alexander_04-15-10.pdf).

„The United States will ensure that the risks associated with attacking or exploiting our networks vastly outweigh the potential benefits. We fully recognize that cyberspace activities can have effects extending beyond networks; such events may require responses in self-defense. Likewise, interconnected networks link nations more closely, so an attack on one nation’s networks may have impact far beyond its borders.“³¹⁷

Nový přístup států má do určité míry své ospravedlnění, je však nutné konstatovat, že *de lege lata* je takový přístup, dle mého názoru, v rozporu s mezinárodním právem. Nalezení mezinárodního konsenzu bude mimořádně složité. Bude poukázáno dále v textu, že i v případě preventivní sebeobrany je takové nalézání složité, a to je koncept preventivní sebeobrany proti problematice kybernetických útoků doktrinárně jednodušší a pro státy nepochybně akceptovatelnější. Někteří autoři poukazují na skutečnost, že v tomto případě budou nalezení mezinárodního konsenzu bránit technické a vojensko-strategické faktory. Nepochybně bude právně velmi složité odhalit, resp. identifikovat původce kybernetického útoku a prokázat přičitatelnost takového aktu konkrétnímu státu. Informační technologie poskytují anonymitu a útoky by mohly být úspěšně „přesměrovány“ přes jiné osoby. Navíc internet nezná pojem „přeshraniční“; vyšetřování případného kybernetického útoku by tak bylo mimořádně složité, neboť by muselo probíhat na několika místech, popř. hned v několika jurisdikcích. Určitě bude existovat značná nevěle států zveřejňovat způsoby ochrany vlastních dat a důležitých počítačových a informačních systémů, atd.³¹⁸

Podobnou argumentaci představilo několik významných autorů mezinárodního práva (např. Yoram Dinstein, Michael N. Schmitt, Anthony D’Amato, Ruth Wedgwood či Horace B. Robertson) na sympoziu s názvem „Computer Network Attack and International Law“.³¹⁹ Podle nich by škody zasazené například tímto způsobem, anebo narušením počítačové sítě ozbrojených složek, mohly být daleko větší než škody

---

³¹⁷ Srov. *U.S. International Strategy for Cyberspace: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World*. May 2011, str. 13-14.

³¹⁸ Srov. Waxman, M.C., *Cyber-Attacks and the Use of Force: Back to the Future of Article 2(4)*. In: 36 *Yale Journal of International Law* (2011), str. 443-449.

³¹⁹ Srov. *Symposium on Computer Network Attack and International Law*. Naval War College 1999, Schmitt, M.N. – O’Donnell, B.T. (eds).

způsobené ozbrojeným útokem provedeným konvenčními vojenskými silami. Stejně jako ozbrojený útok je použitím nebo využitím fyzické síly k destrukci a způsobení obětí a škod, to samé může způsobit „počítačový“ útok např. na ropovodu. Například Dinstein proto vychází z premisy (již uvedené výše), že v současné době není důvodu rozlišovat mezi kinetickým a elektronickým provedením útoku. Základním hlediskem by podle jeho názoru měla být zejména závažnost důsledků takového útoku, a to bez ohledu na způsob provedení:

„The crux of the matter is not the medium at hand (a computer server in lieu of, say, an artillery battery), but the violent consequences of the action taken. If there is a cause and effect chain between the CNA and these violent consequences, it is immaterial that they were produced by high rather than low technology.“³²⁰

Za ozbrojený útok by proto Dinstein považoval např. úmyslné narušení počítačového systému reaktoru jaderné elektrárny vedoucí k uvolnění radioaktivních látek a rozsáhlým obětem na lidských životech.

Závažnost a potenciální destruktivní účinek kybernetických útoků dle mého názoru vyžaduje, aby se jimi mezinárodní právo v co nejbližší době zabývalo. Bude záležet na státech samotných, jakou váhu dané problematice přiznají a zda jí zohlední ve své mezistátní praxi. Je otázkou, zda je možné v brzké budoucnosti čekat například sjednání mezinárodní smlouvy, která by problematiku kybernetických útoků alespoň částečně řešila. Zcela jistě by bylo vhodné stanovit, zda by mohl stát (v extrémních případech) reagovat na závažný kybernetický (ozbrojený) útok vojenskou silou v sebeobraně.³²¹

---

³²⁰ Srov. Dinstein, Y., *Computer Network Attacks and Self-Defense*. In: *Symposium on Computer Network Attack and International Law*. Naval War College 1999, Schmitt, M.N. – O’Donnell, B.T. (eds), str. 103.

³²¹ Michael Schmitt k tomuto aspektu konstatoval, že dokud nebude nalezena širší shoda v rámci mezinárodního společenství, která by případně přinesla i legislativní změny, je možné využít tzv. *consequences test*, tedy posouzení každého jednotlivého kybernetického útoku optikou závažnosti jeho účinků. Srov. Robertson, H.B., *Self-Defense Against Computer Network Attack*. In: Schmitt, M.N. - O’Donnell, B.T. (eds), *Computer Network Attack and International Law*. Symposium on Computer Network Attack and International Law. Naval War College (2002), str. 138.

C.11 Dočasnost práva na sebeobranu a tzv. oznamovací povinnost

Článek 51 Charty OSN stanoví časové omezení práva na výkon sebeobranu, a to takovým způsobem, že toto právo je možné využít jen „[...] dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti“. Z dikce Charty OSN tedy vyplývá, že právo na sebeobranu má omezenou, časově limitovanou povahu.³²² Tento rys sebeobranu je vcelku pochopitelný. Tvůrci Charty OSN si byli vědomi situace, ke které může často docházet. Bylo evidentní, že od okamžiku, kdy se nějaký stát stane obětí ozbrojeného útoku, do doby, kdy mezinárodní společenství zaujme jasný postoj a přijme adekvátní opatření na obnovu míru a bezpečnosti, může uplynout delší časový odstup, a tudíž v tomto období musí být napadenému státu umožněno bránit se podle vlastního uvážení.³²³ Nicméně, takto formulované právo na sebeobranu mělo zároveň zajistit, že poslední autoritou, která posoudí, zda napadený stát splnil všechny jeho předpoklady, bude mezinárodní společenství, resp. Rada bezpečnosti.³²⁴ Rada bezpečnosti jediná může přijmout opatření nezbytná k obnově míru a bezpečnosti, a tím fakticky ukončit operace státu prováděné v sebeobraně.³²⁵ V následné kontrole sebeobranu ze strany Rady bezpečnosti bychom mohli spatřovat důležitý element pro rozhodování států, zda využít či nevyužít práva na sebeobranu. Tento aspekt následné kontroly ze strany mezinárodního

---

³²² Tento charakter práva na sebeobranu je možné demonstrovat na dvou případech blízkovýchodního konfliktu. 5. června 1967 Izrael napadl území Egypta s odkazem na preventivní sebeobranu a již 9. června přijala Rada bezpečnosti OSN rezoluci vyzývající k příměří (tedy opatření, které mělo vést k zachování mezinárodního míru a bezpečnosti). V průběhu těchto čtyř dní prováděl Izrael ozbrojené operace na území Egypta. Ve válce Yom Kippur v roce 1973 trvalo téměř dva týdny od útoku Egypta a Sýrie na Izrael, než Rada bezpečnosti přijala rezoluci požadující okamžité příměří. Srov. Bowett, D.W., *Self-Defense in International Law*. Manchester 1958, str. 95; Asrat, B., *Prohibition of the Use of Force under the United Nations Charter: A Study of Article 2 (4)*. Uppsala 199, str. 201.

³²³ Myres McDougal k této povaze sebeobranu napsal následující: „[...] the competence to make initial and provisional determination [to use force] without previous authorisation from the organised community must be conceded to the claimant pending the completion of a much more viable order“. Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 19943, str. 218.

³²⁴ Tento postulát potvrdil i Norimberský válečný tribunál, který konstatoval následující „[...] whether the action taken under the claim of self-defense was in fact aggressive or defensive must ultimately be subject to investigation and adjudication if international law is ever to be enforced“. Srov. Brierly, J., *The Law of the Nations*. Oxford 1963, str. 408.

³²⁵ Srov. Bowett, D.W., *Self-Defense in International Law*. Manchester 1958, str. 196-197; Greig, D.W., *Self-Defense and the Security Council: What does Article 51 Require?* In: 40 *International and Comparative Law Quarterly* (1991), str. 389; Rivkin, D.B., *Commentary on Aggression and Self-Defense*. In: Damrosch, L.F. – Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991, str. 54-58.

společenství byl potvrzen už Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku v roce 1945:

*„[...] whether the action taken under the claim of self-defense was in fact aggressive or defensive must ultimately be subject to investigation and adjudication if international law is ever to be enforced”.*³²⁶

Poválečná realita ukázala, že jednostranné použití síly bude časté a že právě ona „dočasnost“ práva na sebeobranu bude mimořádně důležitá.³²⁷ Stát je tak dočasně oprávněn posoudit situaci sám a případně použít sílu v sebeobraně. Myres McDougal tuto dočasnost komentoval následujícími slovy

*„[...] the competence to make the initial and provisional determination [to use force] without previous authorisation from the organised community must be conceded to the claimant pending the completion of a much more viable world order”.*³²⁸

Historie zná i několik případů, kdy není úplně jasné, jak přesně určit „opatření Rady bezpečnosti, pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti“. Christine Gray uvádí jako příklad Falklandskou válku a íránsko-irácký konflikt v osmdesátých letech minulého století.³²⁹ Zajímavý je v tomto smyslu zejména příklad Falklandského konfliktu. Rada bezpečnosti těsně po anexi ostrovů Argentinou přijala rezoluci č. 502, v níž stanovila, že došlo k porušení míru (*breach of peace*), požadovala okamžité stažení veškerých argentinských vojsk z ostrovů (*demands an immediate withdrawal*) a vyzvala Argentinu a Velkou Británii, aby vyřešily spor diplomatickou cestou při respektování účelu a pravidel Charty OSN. Po přijetí této rezoluce však Velká Británie odmítala zastavit opatření podniknutá v sebeobraně, neboť nepovažovala obsah rezoluce

---

³²⁶ Srov. Brierly, J., *The Law of the Nations*. Oxford 1963, str. 408.

³²⁷ Je pravda, že mnoho jednostranných použití síly nebyla v důsledku bipolárního rozdělení ze strany mezinárodního společenství, resp. Rady bezpečnosti potrestána – např. blokáda Berlína v roce 1948, maďarská krize v roce 1956 či invaze do tehdejšího Československa v roce 1968. Ve všech těchto případech využil Sovětský svaz svého práva veta.

³²⁸ Srov. McDougal, M.S. - Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 19943, str. 218.

³²⁹ Srov. Gray, Ch., *International Law and the Use of Force*. Oxford 2008, str. 125.

za opatření Rady bezpečnosti pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti. Argentina podle jejího názoru byla stále vojensky přítomna na ostrovech, a proto opatření v sebeobraně nemohla být ukončena. Rezoluce se o právu na sebeobranu nijak nezmiňovala. Velvyslanec Velké Británie při jednání Rady bezpečnosti doslova uvedl:

„A word on self-defence. The situation facing the British Government is the following. British territory has been invaded by Argentine armed forces. British nationals are being subjected to both military occupation and military government against their freely expressed wishes. Argentina is using force day by day to occupy British territory and to subjugate the Falkland islanders. Resolution 502 (1982) has proved insufficient to bring about withdrawal. Nothing could be clearer against that background than that the United Kingdom is fully entitled to take measures in exercise of its inherent right of self-defence, recognized by Article 51 of the Charter. If the Charter were otherwise, it would be a licence for the aggressor and a trap for the victim of aggression.“³³⁰

Zdůvodnění Velké Británie je zcela zřejmé. Opatření v rezoluci č. 502 nebyla dostatečně efektivní, aby mohla být schopna zajistit mezinárodní mír v této konkrétní lokalitě a navíc závažný protiprávní stav způsobený Argentinou trval i po jejím přijetí. Takto situaci shrnul měsíc po přijetí rezoluce opět britský zástupce:

„Although, Article 51 preserves the inherent right of self-defence “until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security”, this can only be taken to refer to measures which are actually effective to bring about the stated objective. Clearly, the Security Council’s decision in its resolution 502 (1982) has not proved effective. The United Kingdom’s inherent right of self-defence is thus unimpaired.“³³¹

---

³³⁰ Srov. U.N.Doc.S/PV.2360, odst. 111.

³³¹ Srov. U.N.Doc.S/15016, str. 2. Argentina tvrzení Velké Británie neuznala a v Radě bezpečnosti konstatovala, že to, zda jsou opatření Rady bezpečnosti neefektivní, nemůže posuzovat Velká Británie: „It is known that, under Article 51 of the Charter of the United Nations, unilateral actions must cease when the Security Council has already taken measures. There is a legal obligation to suspend self-defence once the Council “has taken measures necessary to maintain international peace and security”. The

Stát jednající v sebeobraně by se měl na Radu bezpečnosti obrátit s jasným vylíčením skutkového stavu, tak jak jej před vojenským zásahem posoudil, a měl by k takovému oznámení připojit věrohodné důkazy potvrzující jeho závěry. Navíc by měl takový stát jasně konstatovat, že byla splněna všechna obyčejová kritéria oprávněnosti sebeobranu – nezbytnost a proporcionalita. Mezinárodní soudní dvůr se několikrát vyjádřil na adresu této oznamovací povinnosti a stanovil jedno velice důležité hledisko. Zřejmě nejvýznamněji tomu tak bylo v rozsudku ve věci *Nicaragua*, kde Soud konstatoval následující: „[...] *the absence of a report may be one of the factors indicating whether the State in question was itself convinced that it was acting in self-defense*”.³³² Jinými slovy, neoznámení opatření podniknutých v sebeobraně by dle Soudu mohlo leccos naznačit o úmyslech daného státu. Christine Gray k tomu dodává, že okamžitě po vyslovení tohoto pravidla státy začaly více doržovat oznamovací povinnost. Opak by totiž, dle výroku Soudu, mohl značně zpochybit jejich obhajobu sebeobranu.³³³ Dikce článku 51 Charty OSN „*opatření, učiněná státy při výkonu práva na sebeobranu, oznámí se ihned Radě bezpečnosti...*“ (angl. „*measures taken [...] shall be reported*“) jako by indikovala, že se spíše jedná o vyslovení určitého doporučení, nikoliv jednoznačně stanovené povinnosti.³³⁴ Bylo by totiž nemyslitelné, že by nesplnění této procesní „povinnosti“ mohlo mít za důsledek ztrátu možnosti uplatnit právo na sebeobranu. V mezistátní praxi byl tento argument opakovaně použit. Například v průběhu konfliktu mezi Spojenými státy a Lybií začátkem roku 1986 (po útocích v mezinárodních vodách u zálivu Sidra). Spojené státy zpochybnily tvrzení Libye, že jednala v sebeobraně:

„Not only did Libya fire the fire shot, after contemptuously saying that the United Nations had no role to play: we still have seen no report from Libya on its use of its missiles. If the Libyan attack had any legitimacy, there

---

determination of whether such measures have been effective must be reached objectively and cannot be left to the arbitrary judgement of the Government of the United Kingdom itself.“ Srov. U.N.Doc.S/PV.2360, odst. 55.

³³² Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 200.

³³³ Srov. Gray, Ch., *International Law and the Use of Force*. Oxford 2008, str. 121.

³³⁴ Srov. Greig, D.W., *Self-Defense and the Security Council: What does the Article 51 Require?* In: 40 *International and Comparative Law Quarterly* (1991), str. 384-385 nebo Gray, Ch., *International Law and the Use of Force*. Oxford 2008, str. 122.

*would have been an obligation to report the use of force to the Security Council. Libya has made no such report, because it cannot justify this attack.*³³⁵

V nedávně době se k této problematice velmi krátce vyjádřil Mezinárodní soudní dvůr znovu. Stalo se tak v rozsudku ve věci *Ozbrojených aktivit na území Konga*, kdy Soud posuzoval, zda Uganda jednala v oprávněné sebeobraně. Soud však vzal pouze na vědomí skutečnost, že Uganda věc dle článku 51 Charty OSN neoznámila.³³⁶

I přes výslovné ustanovení o tom, že by Rada bezpečnosti měla být o sebeobraně informována, mnoho států ustanovení tohoto článku před rozsudkem ve věci *Nicaragua* nerespektovalo. Ustálený názor Soudu však praxi států změnil. Toto téma se stalo i předmětem jednání zvláštního výboru OSN (*Special Committee on Enhancing the Effectiveness of the Principle of Non-Use of Force in International Relations*). Ten se ve své zprávě z února 1986 (tedy několik měsíců před rozsudkem ve věci *Nicaragua*) zabýval tím, že státy velmi často opatření v sebeobraně neoznamují. Zpráva navrhovala, aby byly nalezeny možnosti, jak státy více přinutit plnit tuto oznamovací „povinnost“ a vyzval generálního tajemníka OSN, aby prošetřil případy, kdy stát použil sebeobranu, avšak neoznámil to Radě bezpečnosti.³³⁷ V dnešní době je praxe taková, že stát téměř ve stejný den, kdy zahájí opatření v sebeobraně, okamžitě oznamuje tuto skutečnost předsedovi Rady bezpečnosti.

Za předpokladu efektivního a „apolitického“ fungování Rady bezpečnosti by ke zneužití článku 51 Charty OSN mělo docházet v menší míře, neboť daný stát by se nemusel obávat negativního odsouzení ze strany Rady bezpečnosti včetně případných donucovacích opatření mezinárodního společenství. Vzhledem k poválečnému vývoji

---

³³⁵ Srov. U.N.Doc.S/PV.2671, str. 38.

³³⁶ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo* (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, odst. 145 (*The Court would first observe that in August and early September 1998 Uganda did not report to the Security Council events that it had regarded as requiring it to act in self-defence*).

³³⁷ Srov. *The Report of the Special Committee on Enhancing the Effectiveness of the Principle of Non-Use of Force in International Relations* (1986), U.N.Doc.A/41/41, str. 12 (*One view was that the [...] following ideas could usefully be explored [...] inducing States to comply with the often ignored reporting obligation contained in Article 51 of the Charter by adopting language underscoring that obligation and by authorizing the Secretary-General, acting on behalf of the Security Council, to enquire of a nation, apparently having used force if it wished to assert that its actions were taken in self-defence, thereby deterring uses of force in which no possible claim of self-defence could rationally be made.*)

a bipolárnímu rozpolcení Rady bezpečnosti však docházelo k naprosto opačnému trendu, a to že právo na sebeobranu bylo státy hojně zneužíváno a zároveň jen zřídkakdy došlo k označení státu za agresora. V tomto smyslu se však nabízí otázka, zda je Rada bezpečnosti vhodným fórem pro rozhodování o legalitě opatření podniknutých v sebeobraně, zejména s ohledem na existenci práva veta. Hlas jediného státu, resp. hlas stálého člena Rady bezpečnosti, který má například úzké politické či hospodářského vztahy s domnělým agresorem, může zmařit úsilí mezinárodního společenství vedoucí ke spravedlivému odsouzení agresora. Tento problém byl provizorně, avšak nedostatečně, řešen přijetím rezoluce Valného shromáždění OSN v listopadu 1950, která vešla ve známost jako tzv. „*Uniting for Peace Resolution*“.³³⁸

Rezoluce stanovila ve své preambuli velmi důležité pravidlo – „*failure of the Security Council to discharge its responsibilities on behalf of all the Member States [...] does not relieve Member States of their obligations [...] under the Charter to maintain international peace and security*“. Rezoluce tak vlastně pouze reagovala na již existující případy, kdy nepochybně došlo k protiprávnímu jednání ze strany jednoho státu, ale Rada bezpečnosti nebyla schopna tuto věc efektivně řešit. Za přijetím rezoluce byla snaha zejména Spojených států (zejména pak ministra zahraničí Deana Achesona) obejít veto Sovětského svazu v případě Korejské války v roce 1950.

Účelem rezoluce bylo převzetí rozhodovacích pravomocí Rady bezpečnosti v případě, že byla paralyzována právem veta některým ze stálých členů. V takovém případě může Valné shromáždění dvoutřetinovou většinou rozhodnout, zda došlo ohrožení míru, porušení míru anebo k aktu agrese. Příslušná část rezoluce stanoví:

„[...] the General Assembly shall consider the matter immediately with a view to making appropriate recommendations to Members for collective measures, including in the case of a breach of the peace or act of aggression the use of armed force when necessary, to maintain or restore international

---

³³⁸ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 377 byla přijata v listopadu 1950. Byla schválena 52 hlasy, 5 hlasů bylo proti, pět hlasů se zdrželo. Srov. Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London 199, str. 968-970; Stein, E. - Morrissey, R.C., *Uniting for Peace Resolution*. In: Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Volume III (1997), str. 1232-1235 or Nolte, B., *Uniting for Peace*. In: Wolfrum, R. (ed.) *United Nations: Law, Policies and Practice*. Volume 2. München 1995, str. 1341-1347.

*peace and security. If not in session at the time, the General Assembly may meet in emergency special session within twenty-four hours of the request therefore. Such emergency special session shall be called if requested by the Security Council on the vote of any seven members, or by a majority of the Members of the United Nations”.*³³⁹

Valné shromáždění se tak může svolat do 24 hodin, aby takovou věc projednalo a doporučilo členům OSN společná opatření včetně případného použití vojenské síly k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Aby však Valné shromáždění mohlo takto jednat, musí být zároveň splněny níže uvedené podmínky: a) výskyt situace, kdy dochází k ohrožení míru, porušení míru či aktu agrese; b) nedostatek jednoty mezi stálými členy, v jejichž důsledku Rada bezpečnosti není dostát své povinnosti přijmout opatření nutná k zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti.

Je pochopitelné, že rezoluce vzbudila kritické reakce mnoha států, zejména pak ze strany Sovětského svazu. Sovětský svaz argumentoval, že taková rezoluce vlastně doplňuje článek 11 Charty OSN a uděluje Valnému shromáždění dodatečné pravomoci, a to bez revize Charty OSN jako takové. Takovou úpravu považoval Sovětský svaz za protiprávní a nebezpečnou.

Aplikace této rezoluce měla prakticky jen velmi malý rozsah. Nejznámějším případem tak zůstává vytvoření jednotek UNEF (*United Nations Emergency Force*) za účelem vyřešení suezské krize v roce 1956 po znárodnění Suezského průplavu egyptským prezidentem Gamálem Násirem.³⁴⁰

---

³³⁹ Srov. U.N.Doc.A/RES/377 (3.11.1950).

³⁴⁰ Srov. *Basic Facts about the United Nations*. Prague 1992, str. 66.

D. Preventivní sebeobrana

D.1 Koncept preventivní sebeobrany

Koncepce preventivní sebeobrany stejně jako standardní sebeobrany má taktéž svůj původ v obyčejovém mezinárodním právu.³⁴¹ Možná právě i z tohoto důvodu jsou její přesný obsah a podmínky jejího výkonu zahaleny určitým tajemstvím a dělají z tohoto institutu mezinárodního práva veřejného předmět mnoha vášnivých a zejména kontroverzních debat. Neméně kontroverzí však působí v praktickém životě v případě, kdy je „karta“ preventivní sebeobrany použita státem při obhajobě použití síly. Přijetí Charty OSN způsobilo výrazný rozkol nejen v akademických kruzích, ale i v mezistátních vztazích, v otázce, zda je preventivní sebeobrana povolena či nikoliv. Jak bude naznačeno níže, problém spočívá již v samotné definici sebeobrany v článku 51 Charty OSN. Právě její nejednoznačnost způsobila vznik dvou škol či názorových proudů, které (ne)povolnost preventivní sebeobrany zcela odlišně interpretují. Charta OSN a obyčejové právo je však v tomto smyslu to jediné, o co je možné se při argumentaci opřít. Existovala jistá šance, že by se danou problematikou mohl zabývat Mezinárodní soudní dvůr, ten se však ve věci *Nicaragua* konstatoval, že „[...] otázka přípustnosti reakce na bezprostřední hrozbu ozbrojeného útoku nebyla stranami vznesena. Proto Soud v této otázce nevyjádří žádný názor“.³⁴²

Terminologické nejasnosti: Preventivní versus preemptivní sebeobrana

V angličtině se v souvislosti s pojmem preventivní sebeobrany můžeme setkat s výrazem *anticipatory self-defense* či *preventive self-defense*, ale někdy též s výrazem *preemptive self-defense*. Alespoň ve zkratce je nutné zmínit jisté odlišnosti mezi těmito pojmy, neboť ty mají ve svém důsledku poměrně závažný dopad na právní posuzování sebeobrany. Mezi tyto pojmy totiž nelze automaticky vložit rovnítko. Všechny mají jedno společné, popisují doktrínu sebeobrany před tím, než dojde k výskytu ozbrojeného útoku (tedy *in anticipation of an armed attack*). Na jedné straně pojem

³⁴¹ Srov. Schachter, O., *The Right of States to Use Armed Forces*. In: Michigan Law Review (1984), str. 1634-1635.

³⁴² Srov. Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London, str. 872.

anticipatory self-defense či *preventive self-defense* je reflexí principu preventivní sebeobranu v tom smyslu, že použití síly je v tomto případě ospravedlněno bezprostředně hrozícím útokem (například případ Izraele v tzv. Šestidenní válce v roce 1967, který se rozhodl pro sebeobranu před bezprostředně hrozícím útokem ze strany Egypta a jeho arabských spojenců). Sebeobranu v tomto smyslu chápe takto například i významný německý autor mezinárodního práva profesor Rüdiger Wolfrum – *anticipatory self-defense* je podle jeho názoru taková sebeobrana, která pojmově vychází z tzv. Websterovy formulace v případě *Caroline*, tedy reakce na bezprostředně hrozící nebezpečí.³⁴³ V tomto smyslu je tento termínu užíván i v této práci.

Někteří autoři na druhé straně považují použití síly, které reaguje na bezprostředně hrozící útok za preemptivní sebeobranu. Například podle Radka Khola z Ústavu mezinárodních vztahů je preemptivní sebeobrana takové použití síly, které směřuje k „odvrácení bezprostřední závažné hrozby v situaci, kdy není možné využít jiných prostředků k jejímu odvrácení“.³⁴⁴ V české nauce zastává tento přístup i Jan Ondřej.³⁴⁵ Ve stejném smyslu definuje preemptivní útok i oficiální vojenský slovník amerického ministerstva obrany (*an attack initiated on the basis of incontrovertible evidence that an enemy attack is imminent*³⁴⁶).

Pojem preemptivní sebeobranu je konceptem relativně novým, který do slovníku mezinárodního práva přinesla *Národní bezpečnostní strategie USA (The National Security Strategy of the United States of America)* z roku 2002. Zásadní rozdíl, jak poukazují profesori Pavel Šturma a Čestmír Čepelka, spočívá v tom, že v případě preemptivní sebeobranu „[...] není potřeba bezprostřední hrozby vlastního ozbrojeného útoku“.³⁴⁷ Stejně tak vnímá pojen preempce i Mary Ellen O’Connell ve svém článku *The Myth of Preemptive Self-Defense*:

---

³⁴³ Srov. Wolfrum, R., *The Attack of September 11, 2001, the Wars Against the Taliban and Iraq: Is There a Need to Reconsider International Law on the Recourse to Force and the Rules in Armed Conflict?* Max-Planck-Forum in Berlin (SS. Oktober 2003), str. 27. Stejně tak chápe preventivní, resp. anticipatorní sebeobranu Sean D. Murphy („*Anticipatory self-defense*“ refers to the use of armed coercion by a state to halt imminent act of armed coercion by another state [...] Thus anticipatory self-defense contemplates a situation where a state has not yet been the victim of such a coercive act, but perceives that such an act is about to occur in the immediate future.). Srov. Murphy, S.D., *The Doctrine of Preemptive Self-Defense*. In: 50 Villanova Law Review (2005), str. 703.

³⁴⁴ Srov. Khol, R., *Reforma OSN a použití síly – s jakým cílem a za jakých podmínek?* In: Policy Paper. Ústav mezinárodních vztahů. Zář 2005.

³⁴⁵ Srov. Ondřej, J., *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň 2005, str. 116-117.

³⁴⁶ Srov. <http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/data/p/6254.html>.

³⁴⁷ Srov. Čepelka, Č. - Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha 2003, str. 649.

„The term “preemptive self-defense” is used in this essay to refer to cases where a party uses force to quell any possibility of future attack by another state, even where there is no reason to believe that an attack is planned and where no prior attack has occurred.“³⁴⁸

Pre-empce totiž podle americké strategie znamená, že je možné použít sílu proti protivníkovi i v případě, že hrozba útoku je stále ještě velmi nejasná a časově i dosti vzdálená:

„[...] the greater the threat, the greater is the risk of inaction – and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy’s attack. There are few greater threats than a terrorist attack with WMD”.³⁴⁹

Je nepochybné, že existuje značná terminologická nejednotnost v oblasti výkladu základních pojmů v oblasti použití síly v sebeobraně, která nereaguje na aktuálně probíhající ozbrojený útok. Nejednotnost je způsobena i tím, že výše uvedené pojmy nejsou žádným způsobem definovány platným mezinárodním právem, a tudíž jsou rozvedeny pouze naukou, přičemž, jak uvedeno výše, každý z autorů k tématu přistupuje jinak.

Domnívám se však, že tato nejednotnost zůstává pouze v terminologické rovině, neboť tím není narušena právní povaha obou institutů. Na druhou stranu je však nutné uvést, že pojmová nejasnost a jistá nepřehlednost rozhodně nepřispívá k jasnému pochopení těchto konceptů. Otázku, který z přístupů je v současné nauce převažující, není zcela jednoduché zodpovědět. Velmi by záleželo, čemu by hodnotitel přisuzoval větší váhu, zda autoritativním dílům významných autorů anebo například společným postojům mezinárodního společenství. Pokud bychom akcentovali spíše druhou možnost, je nutné zmínit velmi reprezentativní názor na tuto otázku ze strany

---

³⁴⁸ Srov. O’Connell, M.E., *The Myth of Preemptive Self-Defense. The American Society of International Law. Task Force on Terrorism*. August 2002, str. 2.

³⁴⁹ Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002 (www.whitehouse.gov/nscnss.html).

mezinárodního panelu expertů vytvořeného generálním tajemníkem OSN. Panel expertů použil pojmu preemptivní sebeobranu ve smyslu reakce na bezprostředně hrozící ozbrojený útok.³⁵⁰ Je zřejmé, že takové pojetí této terminologie je v současné době v mezinárodním společenství převažující.

Obyčejová povaha preventivní sebeobranu

Autoři mezinárodního práva všeobecně uznávají, že obyčejové mezinárodní právo připouštělo výkon práva na sebeobranu v případě bezprostředně hrozícího útoku či nebezpečí (*imminent attack or danger*).³⁵¹

Jako příklad uvedu dva renomované odborníky na mezinárodní právo, kteří shodně, i když s odstupem téměř jednoho století, potvrzují výše uvedenou teorii. Profesor John Westlake ve své učebnici mezinárodního práva z roku 1906 píše:

*„A State may defend itself, by preventive means if in its conscientious judgement necessary, against attack by another State threat of an attack, or preparations or other conduct from which an intention to attack may be reasonably apprehended.“*³⁵²

O téměř jedno století později píše na adresu preventivní sebeobranu významný odborník na mezinárodní právo veřejné, Yoram Dinstein, následující:

„While some commentators believe that customary international law permits self-defense only after an attack occurs, the more common view is that the customary right of self-defense is also accorded to States as

---

³⁵⁰ Srov. U.N.Doc.A/59/565 - *A More Secure World: Our Shared Responsibility*. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. The United Nations, New York 2004, odst. 189 (*Can a State, without going to the Security Council, claim in these circumstances the right to act, in anticipatory self-defence, not just pre-emptively (against an imminent or proximate threat) but preventively (against a non-imminent or non-proximate one).*).

³⁵¹ Dokonce již v roce 1933 konstatoval profesor Quincy Wright, že „[...] the plea of self-defense will justify otherwise illegal action only if the action was taken to prevent an immediately impending, irreparable injury and for that purpose alone“. Srov. Wright, Q., *The Meaning of the Pact of Paris*. In: *American Journal of International Law* (1933), str. 39 a 54. Dále srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 257; McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 19943, str. 231; Bowett, D.W., *Self-Defense in International Law*. Manchester 1958, str. 256 a 269.

³⁵² Srov. Westlake, J., *International Law*. Cambridge 1906, str. 299.

*preventive measures taken in “anticipation” of an armed attack, not merely in response to an attack that has actually occurred“.*³⁵³

Z výše uvedených citací vyplývá, že ozbrojená reakce, která by jinak byla považována za nelegální, může být posouzena jako oprávněný výkon práva na sebeobranu v případech, kdy je existence ozbrojeného útoku neodvratitelná, popř. kdy útok je již zahájen, ačkoliv ještě neohrozil státní území potenciální oběti. Je však nutné mít na paměti, že pojmy jako jsou *bezprostředně hrozící* či *neodvratitelný* jsou subjektivní a mohou být různými státy vykládány rozdílně.

Zmínky o preventivní sebeobraně se objevují i ve starších právních textech či naukách. Kupříkladu již Hugo Grotius ve svém díle *De Iure Belli et Pacis Libri Tres* z roku 1625 napsal, že preventivní sebeobrana je „[...] *permitted not only after an attack has already been suffered but also in advance, where the deed may be anticipated*“³⁵⁴. Rovněž jiný významný švýcarský právní teoretik, Emmerich de Vattel, zaujal v polovině osmnáctého století velmi podobný postoj:

*„It is safest to prevent evil where that is possible. A Nation has the right to resist the injury another seeks to inflict upon it, and to use force [...] against the aggressor. It may even anticipate the other’s design, being careful, however not to act upon vague and doubtful suspicions, lest it should run the risk of becoming itself an aggressor.“*³⁵⁵

Zásadní význam pro formování institutu preventivní sebeobrany měl již v předchozích kapitolách zmíněný spor mezi vládou Spojených států amerických a britskou vládou týkající se potopení parníku *Caroline* v roce 1837, v jehož důsledku došlo k formulaci a stanovení předpokladů pro výkon tohoto práva. Samotné potopení parníku *Caroline* v roce 1837 bylo spojeno s povstáním v Kanadě proti britské vládě. *Caroline* byl

---

³⁵³ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 172.

³⁵⁴ Srov. Beres, L.R., *After the Gulf War: Israel, Pre-Emption, and Anticipatory Self-Defense*. In: 13 *Houston Journal of International Law* (1991), str. 263 a Beres, L.R., *After Scud Attacks: Israel, „Palestine“, and Anticipatory Self-Defense*. In: 6 *Emory International Law Review* (1992), str. 76.

³⁵⁵ Citováno z Beres, L.R., *After Scud Attacks: Israel, „Palestine“, and Anticipatory Self-Defense*. In: 6 *Emory International Law Review* (1992), str. 76.

americkým parníkem (v soukromém vlastnictví), který byl využíván k podpoře kanadských vzbouřenců. Parník sloužil k převážení mužstva a vojenského materiálu z území Spojených států přes řeku Niagaru na území Kanady. Britská vláda považovala tyto aktivity za ohrožení vlastních mocenských pozic v Kanadě a opakovaně vyzývala Spojené státy, aby upustily od takového jednání. Vzhledem k tomu, že američtí činitelé nebyli ochotni či schopni zamezit využívání parníku k podpoře vzbouřenců, rozhodla se britská vláda k použití síly v úmyslu zamezit podpoře vzbouřenců. Parník byl přepaden britskými jednotkami, zapálen a puštěn do Niagarských vodopádů. Při tomto útoku byli vedle způsobené materiální škody zabiti nejméně dva občané Spojených států amerických.³⁵⁶

Tento incident vyvolal diplomatickou roztržku mezi oběma vládami. Pro účely této práce je důležitá zejména argumentace obou stran při snaze obhájit své jednání. Diplomatická korespondence, která následovala po incidentu, pomohla formulovat (prozatím v politické rovině³⁵⁷) základní předpoklady výkonu práva na sebeobranu. Britská vláda založila svoji obhajobu na argumentu, že její použití síly bylo oprávněným výkonem sebeobrany, neboť měla v úmyslu zastavit v budoucnu hrozící útok. V reakci na britské stanovisko zaslal americký ministr zahraničí Daniel Webster svému britskému protějšku, Lordu Ashburtonovi, dopis, ve kterém jasně deklaroval, že pokud nastane situace, která bezprostředně ohrožuje bezpečnost státu, může stát, který se cítí být takto ohrožen, použít sílu, jen je-li „[...] nezbytnost sebeobrany naléhavá a neodvolatelná, neoponechávající žádnou možnost volby prostředků ani okamžik k úvaze“.³⁵⁸

Je otázkou, nakolik tato slovní argumentace povoluje právo na preventivní sebeobranu či nikoliv. K interpretaci slov Daniela Webstera je nutno přistupovat s náležitou opatrností, neboť případné zneužití by mohlo mít závažné následky. Mnoho autorů rovněž zpochybnilo vypovídací hodnotu Websterovy argumentace. Mezi jinými

---

³⁵⁶ Srov. Meng, W., *The Caroline*. In: 1 Encyclopedia of Public International Law (1992), str. 537.

³⁵⁷ Podle některých názorů tento případ pomohl přetvořit čistě politickou povahu sebeobrany na doktrínu právní. Srov. Jennings, R.Y., *The Caroline and McLeod Cases*. In: 32 American Journal of International Law (1938), str. 82. V tomto smyslu je možné s takovým závěrem polemizovat, neboť v podstatě až do období meziválečného existovala téměř neomezená svoboda státu použít sílu proti jinému státu. Preventivní sebeobrana či „prostá“ sebeobrana byly pouhým politickým ospravedlněním použití síly. O skutečném právu na sebeobranu jakožto právním institutu lze podle mého názoru hovořit až v době, kdy začala svoboda jednostranného použití síly být postupně omezována, zejména přijetím Briand-Kellogova paktu a následně přijetím Charty OSN.

³⁵⁸ Srov. *Letter from Mr. Webster to Mr. Fox* (Apr. 24, 1841) 29 British and Foreign State Papers 1129, 1138 (1840-1841).

přední britský odborník na mezinárodní právo profesor Ian Brownlie poznamenal, že Websterova argumentace „[...] gives only a little guidance as to what situations justify anticipatory action beyond this formula“.³⁵⁹

Ačkoliv byl patrně význam případu *Caroline* přeceněn, i přesto je možné použít některé principy pro posuzování legality výkonu práva na preventivní sebeobranu.³⁶⁰ Faktem je, že Websterova argumentace byla v následujících desetiletích nejméně jedním státem použita při obhajobě vlastního jednání. Byla samozřejmě velmi často analyzována i autory zabývajícími se právem na preventivní sebeobranu.

Jak již bylo výše uvedeno, ustálily se v období před přijetím Charty OSN dva základní předpoklady výkonu preventivní sebeobrany – *nezbytnost* a *proporcionalita*. Samotný incident parníku *Caroline* zcela nepochybně nebyl klasickým případem sebeobrany proti bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku. Nahlíženo z dnešního pohledu by se spíše jednalo o použití síly státem, vůči kterému podnikají útoky nestátní aktéři. Tedy podobná situace, pokud by stát zasahoval na území jiného státu proti rebelům či teroristům, kteří vůči ohroženému státu podnikají opakované ozbrojené útoky. V případě *Caroline* se ani nemohlo jednat o klasickou aplikaci práva na preventivní sebeobranu, neboť potopení parníku již předcházelo několik útoků na britské lodě.

Postupný vznik obyčejové normy, která by odpovídala použití síly v sebeobraně v případě bezprostředně hrozícího ozbrojeného útoku, je patrný zejména v období meziválečném, kdy na mezinárodní scéně dochází k výraznému omezování (v právním smyslu) jednostranného používání vojenské síly. Jedním z prvních důkazů potvrzujících tuto skutečnost je obhajoba Japonska po okupaci Mandžuska v roce 1931. Japonsko tehdy argumentovalo odkazem na právo na sebeobranu v intencích případu *Caroline*.³⁶¹

Později se tematikou prevence zabýval v roce 1946 Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku při souzení hlavních válečných zločinců Třetí říše. Obhájce

---

³⁵⁹ Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 260. Ještě dále postoupil v kritice William O'Brien, který popsal význam případu *Caroline* následovně: „[...] the comic opera character of the affair makes it a poor case on which to base law of self-defense with respect of acts of coercion by governments. Moreover, the formula for necessity of self-defense...is more rhetorical than substantive“. Srov. O'Brien, W.V., *The Conduct of Just and Limited Wars*. New York 1981, str. 132.

³⁶⁰ Christine Gray konstatovala, že případ *Caroline* získal téměř „mýtickou autoritu“. Srov. Yoo, J.Ch., *Using Force*. In: 71 *University of Chicago Law Review* (2004), str. 8.

³⁶¹ Srov. Sofaer, A.D., *On the Necessity of Preemption*. In: 14 *European Journal of International Law* (2003), str. 225.

obžalovaných tehdy argumentoval tím, že napadení Norska nacistickými vojsky nebylo agresí, ale jednáním v sebeobraně. Německo prý jednalo v úmyslu zabránit připravovanému útoku spojeneckých sil.³⁶² Soudci Tribunálu vzali na vědomí tuto námitku, avšak v průběhu dalšího projednávání ji zamítli. Je zřejmé, že důvodem zamítnutí námitky obhájců německých válečných zločinců byla skutečnost, že údajná německá sebeobrana, resp. napadení Norska, nesplnila podmínky pro legitimní výkon práva na sebeobranu, zejména podmínku nezbytnosti. Tribunál dovodil, že neexistovalo bezprostřední nebezpečí spojeneckého útoku a tudíž německé jednání nenaplnilo jednu z nezbytných podmínek. Plán útoku na Norsko byl zároveň vytvořen již dávno předtím, než vůbec potenciálně hrozilo nebezpečí ze strany Spojenců. Tribunál zároveň zpochybnil, zda je vůbec možné využít práva na sebeobranu vůči třetí, nevinné straně. Opatření v sebeobraně lze totiž použít jen vůči takovému subjektu mezinárodního práva, kterému je protiprávní jednání možno přičíst.³⁶³

Jak již bylo zmíněno výše, i v tomto případě Tribunál vyšel z výše citované Websterovy formulace, když konstatoval, že „[...] preventivní opatření na území cizího státu jsou možná jen v případě, kdy je nutnost sebeobrany naléhavá, neponechávající žádnou možnost volby prostředků ani okamžik k úvaze“³⁶⁴. Význam rozsudku pro mezinárodní právo umocňuje i skutečnost, že Valné shromáždění OSN v rezoluci (přijaté jednomyslně) č. 95 ze dne 11. prosince 1946 uznalo nejen rozsudek Tribunálu, ale i principy mezinárodního práva upravené v Chartě samotného Tribunálu.

Stejně tak byla problematika preventivní sebeobrany projednávána Mezinárodním vojenským tribunálem pro Dálný východ v Tokiu, který navázal na formulaci předchozího Norimberského tribunálu a konstatoval následující:

„Any law, international or municipal, which prohibits recourse to force, is necessarily limited by the right of self-defense. The right of self-defense

---

³⁶² Totožná argumentace byla jménem Německa použita i v případě napadení Nizozemí, Belgie a Lucemburska. Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1943, str. 215.

³⁶³ Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1943, str. 214-216.

³⁶⁴ Srov. Higgins, R., *The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: United Nations Practice*. In: *British Yearbook of International Law* (1961), str. 299.

*involves the right of the State threatened with impending attack to judge for itself in the first instance whether it is justified in resorting to force.*³⁶⁵

Obyčejovou povahu prevence zohlednil ve své zprávě z roku 2004 i Vysoký panel OSN složený z předních diplomatů a akademiků. V jednom ze svých závěrů Panel uvedl následující:

*„A threatened State, according to long established international law, can take military action as long as the threatened attack is imminent, no other means would deflect it and the action is proportionate“.*³⁶⁶

Obyčejovou povahu preventivní sebeobrany potvrdila i zpráva generálního tajemníka OSN Kofiho Annana z března 2005 (*In larger freedom: towards development, security and human rights for all*):

*„Imminent threats are fully covered by Article 51, which safeguards the inherent right of sovereign States to defend themselves against armed attack. Lawyers have long recognized that this covers an imminent attack as well as one that has already happened.“*³⁶⁷

Kofi Annan ve zprávě k tomuto tématu uvádí, že státy nemají stejný názor na problematiku preventivního použití síly proti bezprostřednímu útoku a tento nesoulad zásadním způsobem rozděluje členské státy. Annan konstatuje, že shoda musí být v rámci OSN co nejdříve nalezena.

Výhrady k obyčejové povaze preventivní sebeobrany

Jak již bylo naznačeno výše, nepanuje mezi autory mezinárodního práva naprostá shoda ohledně obyčejové povahy práva na preventivní sebeobranu. Jedním z hlavních kritiků preventivní sebeobrany je významný britský právník Ian Brownlie. Jeho kritické

---

³⁶⁵ Srov. *Judgement of the Tokyo International Military Tribunal*. ADRPILC, 1948, str. 364.

³⁶⁶ Srov. U.N.Doc.A/59/565, odst. 188.

³⁶⁷ Srov. U.N.Doc.A/59/2005, odst. 122-126.

námítky jsou sice zaměřeny jen na některé aspekty práva na preventivní sebeobranu, avšak jsou poměrně závažné a hodné pozornosti. V předchozím textu již byl zmíněn jeho názor zpochybňující význam Websterovy formulace, která je prý sama o sobě nic neříkající a nenabízí ani žádné vodítko pro posouzení dalších příkladů v budoucnosti.³⁶⁸ Zároveň podle Brownlieho neexistuje v období let 1920-1939 žádná prokazatelná praxe států, která by potvrzovala existenci práva na preventivní sebeobranu.³⁶⁹

Nepochybně hlavní sporný bod koncepce preventivní sebeobrany tkví v určení momentu, kdy ozbrojený útok již není něčím vzdáleně hrozícím v budoucnosti, ale stává se nebezpečím hrozícím bezprostředně. Tento aspekt činí z preventivní sebeobranu velmi kontroverzní téma. V případě ohrožení je takový stát nucen, leckdy velmi rychle, posoudit a zhodnotit, jak velká je „jistota“ útoku, resp. zda lze rozumně předpokládat, že útok nastane či je bezprostředně hrozící. Tento proces posuzování může být mimořádně náročný, založený zejména na subjektivním odhadu možného budoucího chování jiného státu. Mylný úsudek může mít pro ohrožený stát velmi nepříznivé právní následky. Zároveň možnost subjektivního vyhodnocení situace nahrává státům, které by mohly pod rouškou práva na preventivní sebeobranu napadnout nevinné třetí státy. Mezinárodní právo by mělo nabídnout alternativu v případě, kdy se nějaký stát cítí důvodně ohrožen připravovaným útokem jiného státu. Ian Brownlie namísto využití práva na sebeobranu doporučuje obrátit se na Radu bezpečnosti, která má primární odpovědnost za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti.³⁷⁰

Posuzujeme-li oba názory z pohledu dnešní doby, zejména s ohledem na vývoj moderních zbraňových technologií, musíme nutně dojít k závěru, že je nanejvýš vhodné je určitým způsobem korigovat a přiblížit je současnému modernímu vnímání.

---

³⁶⁸ Ian Brownlie doslova napsal, že „[...] *ultimate difficulty lies in the fact that Webster formula defines necessity only in terms of itself, which is like saying that a piece of string must be long without specifying criteria of length*“. Srov. Brownlie, I., *The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law*. In: Butler, W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989, str. 25.

³⁶⁹ Ian Brownlie dokonce tvrdí, že v období třicátých let došlo naopak uzavření několika smluv, které právo na preventivní akci vylučovaly. Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 259.

³⁷⁰ Ve stejném duchu argumentuje i profesor Phillip C. Jessup, který doplňuje „[...] *under the Charter the alarming military preparations by a neighboring state would justify resort to the Security Council, but would not justify resort to anticipatory force by state which believed itself threatened*“. Srov. Jessup, P.C., *A Modern Law of Nations*. New York 1948, str. 165-166.

Je otázkou, do jaké míry může mít odvolání se k Radě bezpečnosti odstrašující účinek na státy s agresivními tendencemi.³⁷¹

Dalším velmi kontroverzním aspektem práva na preventivní sebeobranu je otázka, zda může takto koncipovaná sebeobrana být schopna dostát podmínce proporcionality, pokud vlastně vůbec nedošlo k ozbrojenému útoku a není možno zde reálně poměřit hodnoty, resp. právní zájmy, které měly být domnělým útokem ohroženy. Můžeme zde pouze posoudit, nakolik byla opatření podniknutá v preventivní sebeobraně proporční bezprostředně hrozícímu nebezpečí, ale nikoliv samotnému útoku. Jak již bylo výše uvedeno ohledně stanovení momentu bezprostředního nebezpečí, spočívá též posouzení proporcionality na subjektivně založeném vnímání vnější reality, popř. něčeho, co vznikne v blízké budoucnosti, což v sobě skrývá mnohá nebezpečí a je velmi náchylné ke zneužití. Domněle ohrožený stát stojí ve velmi těžké pozici, neboť musí nejprve posoudit a vyhodnotit, zda se jedná o bezprostředně hrozící útok a ve stejné době musí posoudit, jak velkou silou a s jak velkými prostředky podnikne sebeobraná opatření, aby dostál podmínce proporcionality.³⁷² Tato dvě subjektivní kritéria budou předmětem zkoumání na konkrétních případech v následujících kapitolách.

Můžeme shrnout, že výkon práva na preventivní sebeobranu tak, jak byl většinou přijímán před přijetím Charty OSN, musí splňovat některé obyčejové podmínky. Aby použití síly v preventivní sebeobraně bylo oprávněné, musí slovy Daniela Webstera (a) existovat reálné nebezpečí útoku (*imminent danger of attack*); (b) být reakce v sebeobraně nevyhnutelná s ohledem na bezprostředně hrozící útok (*necessity of self-defense, instant and overwhelming*); (c) být vyloučena možnost jiného řešení vzniklé situace (*leaving no choice of means, and no moment for deliberation*); (d) a zároveň reakce v sebeobraně musí dostát podmínce proporcionality.

---

³⁷¹ Gamal Badr shodně s Brownliem zastává názor, že informování Rady bezpečnosti spolu se zveřejněním záměrů potenciálního agresora, popř. negativní odezva mezinárodního společenství, jsou dostatečným odstrašujícím prostředkem. Srov. Badr, G.M., *Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility*. In: 10 Georgia Journal of International and Comparative Law (1980), str. 22.

³⁷² Ian Brownlie k tomuto subjektivnímu posuzování napsal: „*In the great majority of cases to commit a State to an actual conflict where there is only circumstantial evidence of impending attack would be to act in a manner which disregarded the requirement of proportionality.*” Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 259.

V odborné literatuře je samozřejmě možné najít i jiné definice výše zmíněných předpokladů, avšak téměř ve všech těchto případech je společným východiskem Websterova formulace. Například profesor William O'Brien shrnul podmínky výkonu práva na preventivní sebeobranu do následujících tří skutečností. Za prvé musí potenciální oběť ozbrojeného útoku získat jasné indicie o úmyslné přípravě útoku ze strany jiného státu; za druhé tento úmysl zaútočit musí být reflektován ve vojenských přípravách potenciálního agresora; a za třetí musí být reakce proporcionální k povaze připravovaného útoku.³⁷³

I přes výše uvedených sporné předpoklady je dle mého názoru nutné umožnit, za velmi omezujících podmínek, výkon práva na preventivní sebeobranu, a to zejména v situaci, kdy bezpečnost ohroženého států je zásadním způsobem narušena.

D.2 Preventivní sebeobrana a Charta OSN

Část nauky mezinárodního práva namítá, že koncepce preventivní sebeobranu tak, jak se ustálila po případě *Caroline*, byla překonána a nahrazena specifickým textem článku 51 Charty OSN – „*dojde-li k ozbrojenému útoku [...] nic v této chartě není na překážku přirozenému právu na individuální sebeobranu*“.³⁷⁴ Přijetím Charty OSN totiž vzniká otázka, nakolik zůstala v platnosti předchozí obyčejová úprava práva na sebeobranu, samozřejmě včetně preventivní sebeobranu. Charta OSN totiž byla prvním mezinárodněprávním instrumentem, který obecně a explicitně uznal existenci práva na sebeobranu. Tvůrci Charty OSN se však nepokusili upřesnit toto právo, popř. stanovit limity jeho výkonu. Nedlouho po jejím přijetí bylo jasné, že tato nejednoznačnost bude mít závažné následky a způsobí výrazný rozkol jak v akademických kruzích, tak

---

³⁷³ William O'Brien se aplikací těchto předpokladů na reálný případ snažil dokázat, že použití síly Izraelem v průběhu tzv. Šestidenní války v roce 1967 splnilo náležitosti kladené na oprávněnost výkonu práva na preventivní sebeobranu. S tímto závěrem se shoduje i Edward Miller z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě, který uvádí, že Izrael již několik týdnů před vypuknutím tohoto ozbrojeného konfliktu získal hodnověrné informace o tom, že se na něj několik arabských států chystá vojensky zaútočit. Izraelští představitelé si prý byli vědomi vysokého nebezpečí útoku a na základě těchto informací se rozhodli použít ozbrojenou sílu proti těmto státům. Srov. O'Brien, W.V., *The Conduct of Just and Limited Wars*. New York 1981, str. 132 a Miller, E., *Self-Defense, International Law and the Six-Day War*. In: 20 *Israel Law Review* (1985), str. 68-69.

³⁷⁴ Článek 51 Charty OSN - citováno z Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 20.

i mezistátních vztazích. Jak bude poukázáno níže, oba dva hlavní názorové proudy si osvojily vlastní interpretaci článku 51 Charty OSN.

Při analýze textu článku 51 Charty OSN lze dojít k závěru, že výraz „*dojde-li k ozbrojenému útoku*“ (*if an armed attack occurs*) jednoznačně implikuje, že sebeobrana je oprávněná pouze v případě výskytu ozbrojeného útoku, resp. jakožto reakce na právě probíhající ozbrojený útok a naopak, že sebeobrana proti bezprostředně hrozícímu útoku je neoprávněná.³⁷⁵ Ian Brownlie, jako jeden z hlavních představitelů tohoto proudu, konstatoval, že „[...] *the ordinary meaning of the phrase precludes action which is preventative in character*“.³⁷⁶ V tomto případě by tedy i obyčejové právo na sebeobranu (včetně sebeobrany proti bezprostředně hrozícímu nebezpečí) bylo omezeno textem Charty OSN pouze na výskyt ozbrojeného útoku, tudíž by jej výrazným způsobem limitovalo.³⁷⁷ Pro zastánce tohoto restriktivního názorového proudu je tato interpretace článku 51 Charty OSN správná a jednoznačná.³⁷⁸ Lze tedy dovodit, že podle této doslovné (gramatické) interpretace musí být stát nejprve napaden, aby mohl v souladu s článkem 51 Charty OSN podniknout opatření v sebeobraně.

Naopak zastánci tzv. tradiční interpretace článku 51 Charty OSN jsou toho názoru, že tento článek nijak neomezuje již dříve existující obyčejové právo na preventivní sebeobranu. Text „*dojde-li k ozbrojenému útoku*“ by podle jejich přesvědčení neměl znamenat omezení sebeobrany jen na samotný výskyt ozbrojeného útoku. Slovy soudce Mezinárodního soudního dvora Stephena Schwebela článek 51 Charty OSN neznamena, že sebeobrana je striktně vázána pouze a výlučně na předchozí ozbrojený útok. Soudce Stephen Schwebel ve svém odlišném stanovisku (*dissenting opinion*) ve věci *Nicaragua* konstatoval následující:

---

³⁷⁵ Profesor Yoram Dinstein k tomu poznamenal: „[...] *recourse to self-defense is not vindicated by any violation of international law short of an armed attack... even declarations of war, if not accompanied by deeds, are not enough. They might be considered as a threat, but such threat does not constitute an armed attack*“. Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 167.

³⁷⁶ Srov. Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998, str. 897.

³⁷⁷ Pokud bychom tuto tezi dovedli *ad absurdum*, bylo by možné konstatovat, že státy mimo systém OSN používají větší ochrany mezinárodním právem, než státy, které přijaly závazky z Charty OSN.

³⁷⁸ Profesor Myres McDougal zpochybnil tezi o tom, že by článek 51 Charty OSN byl jasný a jednoznačný. Poznamenal, že interpretace tak významného dokumentu jakým je Charta OSN by měla být v souladu s úmyslem a zájmy smluvních stran (*Giving the meaning to both words and acts, in total context, which is required by the principal general purposes and demands [...] of the parties [instead of] discovering and extracting from isolated words some mystical pre-existent meaning*). Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1943, str. 234.

„I wish, ex abundanti cautela, to make clear that, for my part, I do not agree with a construction of the United Nations Charter which would read Article 51 as if it were worded: “Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual and collective self-defense if, and only if, an armed attack occurs... “. I do not agree that the terms or intent of Article 51 eliminate the right of self-defense under customary international law, or confine its entire scope to the express terms of Article 51.”³⁷⁹

Tradiční interpretace akcentuje zejména tu část článku, ve které se objevuje slovo přirozené právo - „*nic v této chartě není na překážku přirozenému právu na individuální sebeobranu*“. Použitím výrazu přirozené právo totiž podle tohoto názorového proudu tvůrci Charty OSN zamýšleli, že dosavadní právo na sebeobranu, existující v rámci obyčejového mezinárodního práva, koexistuje souběžně vedle právní úpravy v Chartě OSN a nebylo jejím přijetím nijak omezeno. Výraz přirozené právo v článku 51 Charty OSN je v obyčejovém významu spojen se státní suverenitou, tedy s něčím, co je bytostně spojeno se státem a je jakýmsi charakteristickým znakem výkonu státní suverenity.³⁸⁰ Významný právní filozof Hans Kelsen k „přirozenosti“ práva na sebeobranu poznamenal, že pokud je toto právo označované za přirozené, pak to musí implikovat, že toto právo existuje nezávisle na právu pozitivním a nemůže jím tedy být ani měněno.³⁸¹ Vyjdeme-li z tohoto předpokladu, pak můžeme dojít k závěru, že pokud tedy před přijetím Charty OSN existovalo přirozené právo na sebeobranu, tak její přijetí nemohlo způsobit jeho neplatnost.

Jak bude ukázáno níže, oba názorové proudy požívají různé argumenty, kterými se snaží obhájit svou pozici. Oba jsou vesměs založeny na pozorování praxe států a na názorech či učeních významných a respektovaných autorů mezinárodního práva. Preventivní sebeobrana bývá velmi často jako argument pro ospravedlnění použití síly využito oběma stranami sporu a ve skutečnosti je proto složité posoudit, která použila

---

³⁷⁹ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1986] I.C.J. Rep., odst. 347.

³⁸⁰ Jeden z autorů mezinárodního práva tento fenomén popsal následovně „*Self-defense is a right that emerges as soon as the constitutive elements of statehood emerge in a legally recognisable format*“. Srov. Asrat, B, *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2(4)*. Uppsala 1991, str. 208.

³⁸¹ Srov. Kelsen, H., *The Law of the United Nations*. London 1950, str. 792.

sílu oprávněně. Jako názorný příklad může posloužit dlouholetý konflikt na Blízkém východě, kdy byla sebeobrana mnohokrát použita jako obhajoba preventivního vojenského zákroku. Jen Izrael využil této alternativy hned několikrát. V této souvislosti však musí být poznamenáno, že mnoho autorů s určitou vazbou na Izrael se vcelku pochopitelně řadí mezi „skalní“ zastánce tradiční, resp. liberální interpretace článku 51 Charty OSN. Restriktivní interpretace v podmínkách Izraele je podle jejich mínění již ze své podstaty nesmyslná, podřívající právo státu na existenci.³⁸²

Pro účely dalšího výkladu bude používáno pro restriktivní interpretaci článku 51 Charty OSN výrazu restriktivní teorie, zatímco pro tradiční interpretaci bude používáno výrazu tradiční teorie.

D.3 Restriktivní interpretace článku 51 Charty OSN

Mezi autory mezinárodního práva (např. Yoram Dinstein³⁸³ či Ian Brownlie³⁸⁴) je restriktivní teorie již od přijetí Charty OSN převažujícím proudem.³⁸⁵ Před několika

---

³⁸² Srov. Beres, L.R., *After Scud Attacks: Israel, „Palestine“, and Anticipatory Self-Defense*. In: 6 *Emory International Law Review* (1992), str. 77. Dále např. Beres, L.R., *Israel and Anticipatory Self-Defense*. In: 8 *Arizona Journal of International and Comparative Law* (1991); Miller, E., *Self-Defense, International Law and the Six-Day War*. In: 20 *Israel Law Review* (1985); Shoham, U., *The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 *Military Law Review* (1985) nebo Levenfeld, B., *Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisals Under Modern International Law*. In: 21 *Columbia Journal of Transnational Law* (1982).

³⁸³ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 166-168 (*There is not the slightest indication in Article 51 that the occurrence of an armed attack represents only one set of circumstances (among others) in which self-defence may be exercised.*)

³⁸⁴ Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 275-278 (*It can only be concluded that the view that Article 51 does not permit anticipatory action is correct and that the arguments to the contrary are either unconvincing or based inconclusive pieces of evidence.*).

³⁸⁵ Srov. dále např. Kunz, J.L., *Individual and Collective Self-Defense in Article 51 of the Charter of the United Nations*. In: 41 *American Journal of International Law* (1947), str. 872 a 878 (*This right does not exist against any form of aggression which does not constitute „armed attack“ [...] This term means something that has taken place. Art. 51 prohibits „preventive war“. The „threat of aggression“ does not justify self-defense under Art. 51 [...] The „imminent“ armed attack does not suffice under Art. 51.*); Henkin, L., *How Nations Behave*. New York 1979, str. 140-144 (*The fair reading of Article 51 permits unilateral use of force only in a very narrow and clear circumstance, in self-defense if an armed attack occurs.*); Jessup, P.C., *A Modern Law of Nations*. New York 1948, str. 166; Akehurst, M., *A Modern Introduction to International Law*. London 1982, str. 222-223; Singh, N., *The Right of Self-Defense in Relation to the Use of Nuclear Weapons*. In: 5 *Indian Yearbook of International Affairs*. (1956), str. 25; Glennon, M., *The Fog of Law: Self-Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter*. In: 25 *Harvard Journal of Law and Policy* (2002), str. 547 či Randalzhofer, A., *On Article 51*. In: Simma, B. (ed.), *The Charter of the United Nations. A Commentary*. Volume I. Oxford 1994 (*The alleged imminence of an attack cannot usually be assessed by means of objective criteria, any*

lety shrnul tuto situaci profesor Brownlie tak, že zástupci opačné teorie představují pouze malou část akademické obce (*represent only minority view*) a že můžeme dovodit, že článek 51 Charty OSN nepovoluje použití preventivní sebeobranu, přičemž opačný argument by byl nepřesvědčivý či založený na neprůkazných skutečnostech (*unconvincing or based on inconclusive pieces of evidence*).³⁸⁶ Restriktivní přístup vychází z premisy, že článek 51 Charty OSN zcela nahradil dřívější obyčejové mezinárodní právo upravující podmínky výkonu práva na sebeobranu a je jediným právním pramenem tohoto práva.

Restriktivní teorie umožňuje použití síly v sebeobraně jen jako reakci na předchozí ozbrojený útok. Obrazně řečeno – není sebeobranu bez ozbrojeného útoku. Stát je tedy nucen čekat na ozbrojený útok a teprve potom je oprávněn využít oprávnění plynoucí z článku 51 Charty OSN. V tomto aspektu je nutné spatřovat určitou slabinu této teorie. Má tedy stát povinnost čekat na první úder a ocitnout se tak v daleko nevýhodnější situaci než agresor? Co když se stát věrohodně a spolehlivě dozví, že agresor je připraven jej vojensky napadnout? Rozumně lze očekávat, že takovou oběť nemohli tvůrci Charty OSN od státu očekávat. Takový postoj by do určité míry negoval účel Charty OSN a odebral by státu právo hájit svojí vlastní existenci. Slovy jednoho z autorů přece není možné, aby mezinárodní právo vyžadovalo od státu sebeobětování a heroismus.³⁸⁷ Tato citlivá otázka nabývá na významu zejména s ohledem na stěží předvídatelný vývoj moderních zbraňových systémů. V tomto ohledu musí i striktní zastánci restriktivní teorie uznat, že v určitých výjimečných situacích je přeci jen možné použít sebeobranu v případě, kdy ozbrojený útok ještě nenastal. Nejlépe tento problematický aspekt shrnul ve své knize *How Nations Behave* významný autor mezinárodního práva Louis Henkin:

„[...] there were clear evidence of an attack so imminent that there was no time for political action to prevent it, the only meaningful defense for the potential victim might indeed be the pre-emptive attack and - it may be

---

decision on this point would necessarily have to be left to the discretion of the state concerned. The manifest risk of an abuse of that discretion which thus emerges would de facto undermine the restriction to one particular case of the right of self-defense.)

³⁸⁶ Srov. Brownlie, I., *The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law*. In: Butler, W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989, str. 24.

³⁸⁷ Srov. Asrat, B., *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2 (4)*. Uppsala 1991, str. 223.

*argued – the scheme of Article 2(4) together with Article 51 was not intended to bar such attack. This should be claimed only for the special case of surprise nuclear attack. But such a reading of the Charter, it should be clear, would not permit (and encourage) anticipatory self-defense in other, more likely situations between nations generally.”*³⁸⁸

Jak je patrné, Henkin omezuje tuto výjimečnou možnost pouze pro případ nenadálého jaderného útoku. V jiných případech je zastáncem restriktivního výkladu neumožňujícího preventivní opatření. Ač taktéž zastáncem restriktivní teorie, i Ian Brownlie je pro výjimečné „prolomení“ této zásady, nicméně jen v akademických případech (*somewhat academic cases*) a v malém rozsahu.³⁸⁹ Co si lze pod těmito výrazy představit, však ponechává bez odpovědi.

K problematice restriktivního výkladu se v jedné ze svých publikací vyjádřil i další významný autor mezinárodního práva profesor Thomas Franck. Na základě detailního studia záznamů z přípravné konference v San Francisku dospěl k závěru, že autoři Charty OSN úmyslně vyloučili možnost, aby sebeobrana byla využita před výskytem ozbrojeného útoku.³⁹⁰ Jak však sám vzápětí dodává, tento postoj se za krátkou dobu s ohledem na rozšíření jaderných zbraní ukázal jako těžko obhajitelný (*logically indefensible*).³⁹¹

Zastánci restriktivního výkladu se, stejně jako jejich oponenti, dovolávají přípravných jednání před vznikem Charty OSN (*travaux préparatoires*). Dle jejich názoru totiž z jednání přípravných výborů žádný způsobem nevyplývá, že by tvůrci Charty chtěli existující obyčejové právo na sebeobranu (včetně použití v preventivním smyslu) zachovat paralelně vedle Charty OSN.

---

³⁸⁸ Srov. Henkin, L., *How Nations Behave*. New York 1979, str. 143. Tuto tezi dále rozpracovává: „[...] the reason for a new reading of the Charter permitting anticipatory self-defense is the hypothetical case of a country which learns certainly and unimpeachably that another is about to destroy it, responsible reading of the Charter and responsible concern for international order would limit the reading to that extreme case. One might perhaps argue that the scheme of the Charter did not contemplate that extreme case [...] A nation might suffer great losses or be overwhelmed before the forces of the United Nations could come to its aid.“

³⁸⁹ Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 278.

³⁹⁰ Hlavní americký vyjednávač na sanfranciské konferenci Harold Stassen vložení výrazu „if an armed attack occurs“ do textu článku 51 Charty OSN komentoval slovy: „[...] this was intentional and sound. We did not want exercised the right of self-defence before an armed attack had occurred.“. Srov. Franck, T.M., *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge 2002, str. 50.

³⁹¹ Tamtéž, str. 50.

Zastánci restriktivní teorie kladou velký důraz na vzájemnou provázanost článku 2(4) s článkem 51 Charty OSN. Zatímco první ze zmiňovaných článků zakotvuje všeobecný zákaz použití síly anebo hrozby silou v mezinárodních vztazích, druhý z nich představuje výjimku z tohoto obecného pravidla. Zastánci restriktivní teorie tvrdí, že podle výkladového pravidla *exceptiones sunt strictissimae interpretationis* by měly být výjimky z všeobecného pravidla vykládány restriktivně, z čehož lze dovodit, že rozšiřování výkladu článku 51 Charty OSN je nepřijatelné. Výjimka z všeobecné zakazující normy by totiž musela být v pozitivním právu stanovena explicitně a nelze ji „pouze“ dovozovat extenzivním výkladem, neboť to by už samo o sobě znamenalo tvorbu nového pravidla. Tento postup považují zastánci restriktivní teorie za porušování Charty OSN.³⁹² Logickým vyústěním této argumentace je skutečnost, že Charta OSN pozitivně právně a taxativně vymezuje situaci, kdy je možné použít sílu v sebeobraně, tj. pouze po ozbrojeném útoku.

V podobném smyslu je možné také argumentovat, že pokud byla koncepce sebeobrany známá a relativně propracovaná již v obyčejovém mezinárodním právu před přijetím Charty OSN, pak její výslovná úprava v článku 51 znamenala (zejména s ohledem na výraz *v případě ozbrojeného útoku*), že se jedná o taxativní vymezení podmínek jejího výkonu. V opačném případě nebylo nutné ji výslovně upravit. Z tohoto důvodu není výslovně upravena preventivní sebeobrana. Pokud by byla preventivní sebeobrana na základě Charty OSN povolena, pak by musela být pozitivně právě upravena naléhavěji než „prostá“ sebeobrana, neboť možnost jejího zneužití je mnohonásobně vyšší.³⁹³

Pro srovnání je možné poukázat na skutečnost, že některé významné mezinárodně právní instrumenty zakládající obranné aliance na základě článku 51 a 52 Charty OSN umožňují sebeobranu pouze v případě výskytu ozbrojeného útoku,

---

³⁹² Gamal Badr taktéž naznačil, že extenzivní výklad článku 51 Charty OSN by v tomto případě znamenal popření rozhodujícího významu článku 2(4) Charty OSN, který dle jeho slov „opened a new chapter in state relations and ushered a new legal order basically different from the one it was intended to replace“. Srov. Badr, G.M., *The Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility*. In: 10 Georgia Journal of International and Comparative Law (1980), str. 12.

³⁹³ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 168 (*What is the point in stating the obvious, i.e. that an armed attack gives rise to the right of self-defence, while omitting a reference to the ambiguous conditions of preventive war? Preventive war in self-defence (if legitimate under the Charter) would require regulation by lex scripta more acutely than a response to an armed attack, since the opportunities for abuse are incomparably greater.*).

a nikoliv v případě bezprostředně hrozícího útoku.³⁹⁴ Zejména v případě nejvýznamnější obranné aliance – NATO – stanoví článek 5 Severoatlantické smlouvy následující: „[...] ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich [...] dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá ze smluvních stran má právo na individuální obranu“.³⁹⁵ Velmi podobné znění obsahoval i článek 4 Varšavské smlouvy z roku 1955.

Na závěr je vhodné uvést slova profesora Iana Brownlieho, který je známý kritickým přístupem k existenci obyčejového práva na preventivní sebeobranu. Brownlie tvrdí, že pokud je vůbec možné konstatovat, že obyčejové právo na (preventivní) sebeobranu „přežilo“ přijetí Charty OSN, pak Charta OSN musela reflektovat stav obyčejového práva, který panoval v roce 1945. Brownlie je totiž toho názoru, že „*the customary law that has received general acceptance in the most recent period has a content identical with the right expressed in Article 51 of the Charter*“.³⁹⁶ Tím tedy Brownlie tvrdí, že to, co je obsaženo v článku 51 Charty OSN, odpovídalo aktuálnímu stavu obyčejového práva v roce 1945:

„[...] the phrasing of Article 51 was almost certainly not regarded as a novel development of the law [...] and generally speaking by the 1945 self-defense was understood to be justified only in a case of an armed attack by the forces of a state“.³⁹⁷

Stojí za zmínku, že restriktivní teorie byla podpořena v roce 1949 i respektovanou a uznávanou Komisí OSN pro mezinárodní právo složenou z nezávislých expertů. Komise tehdy přijala zprávu, byť ne jednomyslně, která prohlásila, že na základě Charty OSN je sebeobrana povolena pouze při výskytu ozbrojeného útoku a že po přijetí Charty OSN neexistuje žádné reziduální obyčejové právo na sebeobranu (*Under the*

---

³⁹⁴ Článek 52 odstavec 1 Charty OSN zní následovně: „*Nic v této Chartě nebrání tomu, aby existovaly oblastní dohody nebo orgány pro jednání o takových otázkách mezinárodního míru a bezpečnosti, které se hodí pro oblastní akci, ovšem s tou výhradou, že lze takové dohody nebo orgány a jejich činnost sloučit s cíli a zásadami Spojených národů*“. Citováno z Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 20.

³⁹⁵ Citováno z *Příručka NATO*. Brusel 2001, str. 546.

³⁹⁶ Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 278-280.

³⁹⁷ Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 280.

*Charter self-defense was permitted only against armed attack and that no residual right of self-defense under customary law was to be preserved).*³⁹⁸

D.4 Tradiční interpretace článku 51 Charty OSN

Tradiční teorie má taktéž velký počet zastánců, kteří se shodují v tom, že obyčejové právo na sebeobranu, které povoluje za splnění určitých podmínek (viz případ *Caroline*) preventivní opatření, zůstává i po přijetí Charty OSN nedotčeno (např. Derek Bowett³⁹⁹, Humphrey Waldock⁴⁰⁰, Thomas Franck⁴⁰¹, Sir Franklin Berman⁴⁰², Sir Daniel Bethlehem⁴⁰³, Christopher Greenwood⁴⁰⁴, Michael Woods⁴⁰⁵, John Yoo⁴⁰⁶, Oscar Schachter⁴⁰⁷, David Linnan⁴⁰⁸, Sir Robert Jennings⁴⁰⁹ či Antonio Cassese⁴¹⁰). Jak lze

---

³⁹⁸ Srov. Badr, G.M., *The Exculpatory Effect of Self-Defense in State Responsibility*. In: 10 Georgia Journal of International and Comparative Law (1980), str. 10-11. Srov. *Yearbook of the International Law Commission 1949*, Summary Records and Documents of the First Session, U.N.Doc.A/CN.4/SR, str. 146-147.

³⁹⁹ Srov. Bowett, D.W., *Self-Defense in International Law*. Manchester 1958, str. 184-194.

⁴⁰⁰ Srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 Acad. De Droit Int'l Des Cours (1952), str. 496-498 (*If an armed attack is imminent within the strict doctrine of the Caroline, then it would seem to bring the case within Article 51. To read Article 51 otherwise is to protect the aggressor's right to the first stroke.*).

⁴⁰¹ Srov. Franck, T.M., *Who Killed Article 2 (4)? Changing Norms Governing the Use of Force by States*. In: 64 American Journal of International Law (1970), str. 820.

⁴⁰² Srov. Wilmshurst, E. (ed.), *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*. Chatham House International Law Working Paper 05/01, October 2005, str. 33 (*This is a stale question; although it has been running for decades, the debate has thrown up no new elements leading to any conclusion other than that it remains unrealistic to suppose that self-defence must in all cases await an actual attack. There is (again) nothing in the way Article 51 is worded to require it to be interpreted this way; nor, in any event, does the negotiating history display a clear intention to cut down the right of self-defence in this way, such as would be necessary to impose a literalist reading in order to produce so unrealistic a result.*).

⁴⁰³ Tamtéž, str. 34 (*This question was expressly left open in the Nicaragua Case. While there may be some who still contend that the language of Article 51 expressly excludes any right of anticipatory defence, I do not believe that this view is sustainable. The better view, in my opinion, is that international law does permit anticipatory self-defence. The debate, such that it is, is centred around the circumstances in which such a right can be exercised.*).

⁴⁰⁴ Tamtéž, str. 35 (*I think state practice supports a right of anticipatory self-defence against an imminent armed attack but not the kind of pre-emptive action where an attack is not imminent that the US contemplated in the Security Strategy Document.*)

⁴⁰⁵ Tamtéž, str. 39 (*An imminent attack suffices, see, for example, the exchange of letters following the Caroline incident.*). Dalšími zastánci tradiční teorie jsou například Sir Robert Jennings, Sir Gerald Fitzmaurice či Stephen Schwebel. Tamtéž, str. 37.

⁴⁰⁶ Srov. Yoo, J.Ch, *Using Force*. In: 71 University of Chicago Law Review (2004), str. 8 (*Read more most broadly, self-defense includes the right to use in anticipation of an attack, so long as the attack is imminent and the nature of the response is proportional and necessary to defeat the attack.*).

⁴⁰⁷ Srov. Schachter, O., *The Right of States to Use Armed Forces*. In: 82 Michigan Law Review (1984), str. 1620 a 1634 (*In my view it is not clear article 51 was intended to eliminate the customary law right of*

předpokládat, základem této teorie je důraz na interpretaci článku 51 Charty OSN, zejména pak na slovo přirozené, které se v článku objevuje. Samotná Charta OSN není jediným právním pramenem práva na sebeobranu, ale je jím bezpochyby i obyčejové mezinárodní právo.

Samotná přirozenost práva na sebeobranu může implikovat, že se jedná o právo základní, resp. právo, které je nezcizitelné, existující mimo systém pozitivního práva, tzn. i mimo úpravu Charty OSN. Proto i přes výslovnou úpravu práva na sebeobranu v Chartě OSN, tedy v pozitivním právu, může být toto právo na (preventivní) sebeobranu aplikováno, je-li povoleno obyčejovým mezinárodním právem.

Účelový (teleologický) výklad článku 51 Charty OSN

V právní vědě se teleologickou metodou výkladu práva (mezinárodní smlouvy) rozumí metoda, která zjišťuje pravý účel, resp. smysl právní úpravy s ohledem na politický či filozofický kontext. V našem případě se tedy zastánci tradiční teorie snaží obhájit fakt, že účelem článku 51 Charty OSN bylo ponechat dosavadní obyčejové právo na (preventivní) sebeobranu nedotčeno. Jednou z pomůcek je možnost nahlédnout do záznamů z diskusí při projednávání návrhu Charty OSN v roce 1945. Je nepochybné, že tvůrci Charty OSN měli v úmyslu *pro futuro*, zejména s ohledem na právě skončený válečný konflikt, zajistit bezpečnost, politickou nezávislost a územní svrchovanost členských států OSN. Právo na sebeobranu hraje v tomto procesu nezastupitelnou úlohu. Jen stěží si lze představit, že toto právo by bylo členským státům upřeno. Jak poznamenal Cherif Bassiouni, bylo by nemyslitelné a nerealistické očekávat od státu, že bude čekat na výskyt zničujícího ozbrojeného útoku (*sustain and absorb a devastating*

---

self-defense and it should not be given that effect. But we should avoid interpreting the customary law as if broadly authorised preemptive strikes and anticipatory defense in response to threats.)

⁴⁰⁸ Srov. Linnan, D., *Self-Defense, Necessity and U.N. Collective Security: United States and Other Views*. In: 1 Duke Journal of Comparative and International Law (1991), str. 57 a 81.

⁴⁰⁹ Srov. Jennings, R. – Watts, A. (eds.), *Oppenheim's International Law*. Volume 1: Peace. Oxford 1992, str. 421 (*The development of the law, particularly in the light of more recent state practice, in the 150 years since the Caroline incident, suggests that action, even if it involves the use of armed force and the violation of another state's territory, can be justified as self-defence under international law where (a) an armed attack is launched or is immediately threatened.*)

⁴¹⁰ Srov. Cassese, A., *Return to Westphalia? Considerations on the Gradual Erosion of the Charter System*. In: Cassese, A., (ed.), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht 1986, str. 515-516 (*One might perhaps draw the conclusion that consensus is now emerging that under Art. 51 anticipatory self-defence is allowed, but on the strict conditions.*)

strike), jen aby dostal dikci článku 51 Charty OSN.⁴¹¹ To zcela určitě nemůže být účelem daného článku. Ještě radikálněji v interpretaci účelu článku 51 Charty OSN dospěl významný obhájce tradiční teorie Myres McDougal, který doslova uvedl:

*„[...] the major „security“ purposes of the parties to the Charter cannot in contemporary conditions be adequately, if at all, served by an interpretation which would reduce „self-defense“ to assumption of the posture of a sitting duck“.*⁴¹²

Z obou názorů je patrný střet dvou důležitých hodnot - národní bezpečnosti každého členského státu OSN a naproti tomu zájem mezinárodního společenství na zachování kogentních norem mezinárodního práva, resp. zákazu použití síly. Tento střet není samozřejmě jen střetem teoretickým, ale je hlavně problémem současné politické reality. Teleologický výklad článku 51 Charty OSN akcentuje preferenci hodnoty národní bezpečnosti do té doby, než Rada bezpečnosti podnikne opatření k zachování mezinárodní bezpečnosti.

Zastánci preventivní sebeobrany rovněž soudí, že článek 2(4) Charty OSN žádným způsobem neomezuje možnost zasáhnout v sebeobraně proti bezprostředně hrozícímu útoku, neboť sebeobrana v takovém případě není zaměřena proti územní celistvosti ani politické nezávislosti, ale pouze na eliminaci takto bezprostředně hrozícího útoku (*self-defense cannot be, by definition, against territorial integrity or political independence of any state*).⁴¹³ Jakkoli je tento argument přesvědčivý, je nepochybné, že hlavním cílem Charty OSN je vyloučit všechna použití jednostranná síly (vyjma sebeobrany dle článku 51).

---

⁴¹¹ Dále rozvádí – „[...] to all intents and purposes, self-defense in such circumstances is not anticipatory; it is just miraculously early“. Srov. Bassiouni, M.C. – Nanda, V.P., *A Treatise on International Law*. Illinois 1973, str. 277.

⁴¹² Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 236.

⁴¹³ Srov. Bowett, D., *Self-Defence in International Law*. Manchester 1958, str. 151.

Mezinárodně-politická situace po přijetí Charty OSN

Dalším argumentem zastánců tradiční teorie je důraz na zásadní změnu mezinárodně politického klimatu nedlouho po přijetí Charty OSN. Hlavním cílem mírotvůrců shromážděných v San Franciscu v roce 1945 bylo odhodlání „*uchrániti budoucí pokolení metly války, která dvakrát během našeho života přinesla lidstvu nevýslovné strasti*“⁴¹⁴ a zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti podniknutím takových opatření, kterými by „*se předešlo ohrožení míru [...] a byly zrušeny útočné činy*“.⁴¹⁵ Základní podmínkou efektivního fungování nově založeného systému byla ochota vítězných mocností a členů Rady bezpečnosti ke spolupráci. Samozřejmě i vzájemná důvěra mezi členskými státy a jejich respekt k normám mezinárodního práva hrály důležitou úlohu pro bezproblémové fungování mezinárodního systému. Poválečný optimismus byl však založen na špatném odhadu politické reality ignorujícím nepřekonatelné politicko-ideologické rozdíly mezi hlavními mocnostmi. Tato skutečnost měla dalekosáhlý dopad na fungování hlavního garanta poválečného vývoje – Radu bezpečnosti – která byla v podstatě na mnoho desetiletí paralyzována ve svém rozhodování. Za situace, kdy Rada bezpečnosti nebyla schopna posuzovat oprávněnost použití síly v sebeobraně, bylo pro členské státy „pohodlnější“ a efektivnější spoléhat na vlastní síly než se obracet na orgány OSN. Oslabené postavení centrální autority (tedy ve smyslu regulace použití síly) tak mělo za důsledek částečné oživení konceptu *jus ad bellum*.⁴¹⁶ Jeden z dalších důsledků této situace popisuje současná předsedkyně Mezinárodního soudního dvora Rosalyn Higgins:

*„[...] the Security Council findings under Article 39 have been comparatively rare, and the provisions of Article 51 of over increasing importance [...] action may be begun in self-defense without prior authorisation of the Security Council, no permanent member of the Security Council can negative the initiation of such action“.*⁴¹⁷

---

⁴¹⁴ Preambule Charty OSN. Citováno z Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 15.

⁴¹⁵ Tamtéž, str. 15.

⁴¹⁶ Srov. Reisman, W.M., *The Emperor Has No Clothes: Article 2 (4) and the Use of Force in Contemporary International Law*. In: *United Nation for a Better World* (1986), str. 10.

⁴¹⁷ Srov. Higgins, R., *The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: United Nations Practice*. In: *British Yearbook of International Law* (1961), str. 297.

Článek 51 Charty OSN se dostal do popředí zájmu jak akademické obce, tak i jednotlivých členských států a jejich politických představitelů. Myres McDougal komentoval tento zvýšený zájem následujícími slovy:

*„The permission of self-defense recognized in Article 51 of the United Nations Charter has, in the context of continuing conflict between the major demanded systems of public order and of consequently low expectations about the reliability of effective intervention by the international community, acquired special prominence and importance.“*⁴¹⁸

Je nutné vzít v úvahu skutečnost, že z důvodu dočasné (prozatímní) povahy práva na sebeobranu, mohlo vzniknout určité vakuum, neboť v některých případech Rada bezpečnosti nebyla prakticky schopna rozhodnout o opatřeních pro zachování mezinárodní bezpečnosti (potažmo tedy ukončit jednání státu v sebeobraně a posoudit, zda bylo jeho jednání oprávněné). Výslovně zmíněná dočasnost práva na sebeobranu byla totiž logicky navázána na akceschopnost Rady bezpečnosti a měla smysl pouze tehdy, pokud byla Rada schopna rychle určit agresora a rozhodnout o následných opatřeních. Pokud tedy posouzení či rozhodnutí o ohrožení míru, o spáchání agrese či použití síly nelze očekávat od centrální autority, pak jediným možným vyústěním této skutečnosti je, že se toto rozhodování vrátí zpět k jednotlivým členským státům.⁴¹⁹ Jinak by vlastně chyběla autorita, která by byla

---

⁴¹⁸ Srov. McDougal, M.S.- Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 244-245. Dále srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 Acad. De Droit Int'l Des Cours (1952), str. 496-498; Levenfeld, B., *Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law*. In: 21 Columbia Journal of Transnational Law (1982), str. 19-21; Franck, T.M., *Who Killed Article 2(4)? Changing Norms Governing the Use of Force by States*. In: 64 American Journal of International Law (1970), str. 809 a Arend, A.C. – Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993, str. 73.

⁴¹⁹ Tento negativní proces popsal již v roce 1955 britský profesor a soudce Mezinárodního soudního dvora George Schwarzenberger následovně: *„If, therefore, the Security Council fails to fulfill its appointed function, this task falls back on the individual members of the United Nations.“* Srov. Schwarzenberger, G., *The Fundamental Principles of International Law*. In: 87 Acad. De Droit Int'l Recueil Des Cours (1955), str. 195 a 338.

schopna přijmout nezbytná opatření v souladu s článkem 39, potažmo s články 41 a 42 Charty OSN.⁴²⁰

Ve smyslu výše naznačeného připomíná atmosféra vzniklá nedlouho po rozpoutání studené války Hobbesovu představu *o válce všech proti všem*, neboť při absenci nestranné centrální autority pojmy agresor a oběť jako by ztratily smysl. Stalo se téměř pravidlem, že obě strany sporu obhajovaly použití síly povoleným výkonem práva na sebeobranu. Z pohledu mezinárodního práva byla nastalá situace velmi nežádoucí, neboť bylo jasné, že jedna ze stran sporu se dopouští porušení kogentního zákazu použití síly (neboť z logiky věci vyplývá, že tvrzení obou stran o tom, že jednájí v sebeobraně, se vzájemně vylučují), avšak nebyla či nemohla být označena za agresora.⁴²¹

Vzhledem k nefunkčnosti základního pilíře mezinárodní bezpečnosti začaly členské státy OSN hledat alternativu za účelem nalezení východiska z této situace. Snaha najít řešení byla zároveň umocněna i návratem sovětského zástupce do Rady bezpečnosti, který tímto okamžikem (od srpna 1950) začal vetovat většinu rozhodnutí Rady ohledně vojenského konfliktu na korejském poloostrově. Prozatímním a relativně nestandardním řešením bylo přijetí rezoluce Valného shromáždění OSN, která vešla ve známost jako tzv. *Uniting for Peace Resolution*.⁴²² Rezoluce byla přijata 52 státy, 5 bylo proti, 2 se hlasování zdržely. Účelem této rezoluce bylo umožnit Valnému shromáždění OSN, aby v případě, kdy Rada bezpečnosti není z důvodu uplatnění práva veta jedním ze stálých členů schopna účinně reagovat na případná ohrožení míru či agresí, mohlo podniknout určitá opatření.⁴²³ Hlavní část rezoluce stanovila následující:

---

⁴²⁰ Článek 39 Charty OSN: „*Rada bezpečnosti určí, zda jde o ohrožení míru, jeho porušení nebo o útočný čin, a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření mají být učiněna podle článků 41 a 42, aby byl zachován nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost.*“ Citováno z Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 19.

⁴²¹ Slovy Yorama Dinstaina: „[...] *it must be borne in mind that one of the parties is using force under false pretences of legality*“. Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 162.

⁴²² Srov. Higgins, R., *The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: United Nations Practice*. In: *British Yearbook of International Law* (1961), str. 298 a McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 253.

⁴²³ Rezoluce byla kladně přijímána většinou členských států. Americký zástupce v Prvním výboru Valného shromáždění při jejím přijetí konstatoval: „*The right of veto had already been used nearly fifty times; the Security Council had not established an adequate system of observation*“. Dokonce i sovětský zástupce ve stejném duchu konstatoval: „*it could be contended that the veto was not good; that it was an obstruction [...] it doomed the Security Council from taking the measures to discharge its responsibilities*“. Srov. Harris, D. J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998, str. 970.

„General Assembly shall consider the matter immediately with a view to making appropriate recommendations to Members for collective measures, including in the case of a breach of the peace or act of aggression the use of armed force when necessary, to maintain or restore international peace and security. If not in session at the time, the General Assembly may meet in emergency special session within twenty-four hours of the request therefor. Such emergency special session shall be called if requested by the Security Council on the vote of any seven members, or by a majority of the Members of the United Nations.”⁴²⁴

Pokud by došlo k naplnění výše zmíněné situace, je Valné shromáždění oprávněno dvoutřetinovou většinou rozhodnout o tom, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru či aktu agrese. Rezoluce taktéž doporučovala členským státům, aby udržovaly dobře vyzbrojené, vycvičené a organizované jednotky, které by v případě potřeby mohly být vyčleněny na základě doporučení Rady bezpečnosti nebo Valného shromáždění pro účast v jednotkách OSN. Rezoluce navíc formálně zřídila čtrnácti člennou Komisi (*Peace Observation Commission*), která měla za cíl sledovat a podávat zprávy o situacích, které by potenciálně mohly ohrozit mezinárodní mír a bezpečnost.

Následný vývoj ukázal, že aplikace nové rezoluce byla negativně ovlivněna zejména rozšířením členských států OSN o nové rozvojové státy. Svojí úlohu samozřejmě sehrála i názorová polarizace uvnitř mezinárodního společenství v souvislosti se začátkem studenoválečného konfliktu.⁴²⁵

(Ne)funkčnost zákazu použití síly v mezinárodních vztazích

Někteří z radikálnějších zastánců tradiční teorie argumentovali tím, že výše zmíněné aspekty studené války podstatným způsobem znemožnily efektivní fungování

---

⁴²⁴ Srov. U.N.Doc.A/RES/377.

⁴²⁵ Jedním z hlavních úspěchů Valného shromáždění bylo vytvoření Záchranných jednotek OSN (UNEF) v roce 1956 v souvislosti se znárodněním Suezského průplavu. Velmi rychle reagovalo Valné shromáždění například i po okupaci Maďarska v roce 1956. Srov. *Basic Facts about the United Nations*. Prague 1992, str. 66 a Weisburd, A.M., *Use of Force: The Practice of States Since World War II*. University Park Pennsylvania 1997, str. 32 a 212.

a vynucování norem mezinárodního práva.⁴²⁶ Je nutné mít na paměti skutečnost, že Rada bezpečnosti mezi lety 1945 až 1990 nebyla (až na několik výjimek) schopna přijmout donucovací opatření podle kapitoly VII. Charty OSN, a to i přes skutečnost, že ve zmiňovaném období došlo k desítkám vojenských konfliktů. Důsledkem byla zvýšená pozornost věnovaná individuálnímu právu na sebeobranu.

Zřejmou neochotu států plně respektovat v období studené války zákaz použití síly by do určité míry bylo možné vysvětlit principem podstatné změny okolností (*rebus sic stantibus*). Faktem je, že od okamžiku přijetí Charty OSN došlo k velmi podstatným změnám, které měly zásadní vliv na fungování mezinárodního systému, zejména pak na jeho schopnost prosadit a zajistit mír a bezpečnost.⁴²⁷ Tento postoj je však velmi problematický. Nelze totiž dle mého názoru argumentovat tím, že dočasné nerespektování či porušení pravidla zákazu použití síly způsobí jeho neplatnost. Ve stejném duchu argumentoval profesor Louis Henkin:

*„[...] none of the new events that took place after the adoption of the Charter such as the failure of Allied cooperation, the development and proliferation of weapons of mass destruction and the transformation of the international community by the emergence of the countries of the “Third World” did not make the doctrine of non-use of force less valid. Despite frequent abuses and misinterpretations Article 2(4) has become fundamental norm of behaviour and has deterred violations.“*⁴²⁸

Na vině jsou však samotné členské státy OSN, neboť právě ony mnohokrát použily sílu jeden proti druhému při obhajobě a prosazování svých zahraničně-politických zájmů. Tato situace vyústila ve vznik dvou uskupení kolektivní sebeobrany, které stály proti sobě. Tato uskupení kopírovala politické rozdělení světa. Mezi západními státy je nutné

---

⁴²⁶ Srov. Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Brno 2002, str. 232-233; Franck, T.M., *Who Killed Article 2(4)? Changing Norms Governing the Use of Force by States*. In: 64 *American Journal of International Law* (1970), str. 809-812 a Weisburd, A.M., *Use of Force: The Practice of States Since World War II*. University Park Pennsylvania 1997, str. 89-90.

⁴²⁷ Tato argumentace má určitou paralelu v článku 62 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969, který stanoví, že strana se může dovolávat podstatné změny poměrů jako důvodu pro zánik smlouvy nebo pro odstoupení od ní v případě, že „*existence těchto poměrů tvořila podstatný základ souhlasu stran s tím, že budou vázány smlouvou*“ a že „*tato změna zásadně mění rozsah závazků, které mají být podle smlouvy ještě plněny*“ (citováno Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 92).

⁴²⁸ Srov. Henkin, L., *How Nations Behave*. New York 1979, str. 138-139 a Henkin, L., *The Reports of the Death of Article 2(4) Are Greatly Exaggerated*. In: 65 *AJIL* (1971), str. 544.

připomenout zejména o Dohodu spolupráci a kolektivní bezpečnosti na americkém kontinentu z roku 1947 (Pakt z Ria), Bruselský pakt, resp. Smlouva o ekonomické, sociální a kulturní spolupráci a kolektivní sebeobraně z roku 1948, Severoatlantickou smlouvu z roku 1949 či Pakt o vzájemné pomoci mezi Spojenými státy americkými, Austrálií a Novým Zélandem (ANZUS) z roku 1951. Ve východním bloku vznikl tzv. Varšavský pakt, resp. Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci z roku 1955 a velmi centralizovaný systém bilaterálních smluv mezi Sovětským svazem a jeho satelity.⁴²⁹

Spojením neschopnosti centrálního vynucení norem mezinárodního práva s restriktivním výkladem dochází k ohrožení menších a slabších členských států, které by se mohly stát objektem či cílem vojenských opatření nedosahujících intenzity ozbrojeného útoku.⁴³⁰ Přehnaný zájem mezinárodního společenství a Charty OSN o zajištění míru a bezpečnosti však dostatečným způsobem neakcentoval pojem spravedlnosti výslovně zmíněný v článku 2(3) Charty OSN („*Všichni členové urovnávají své mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby mezinárodní mír i bezpečnost a spravedlnost nebyly ohrožovány*“). Mnoho členských států tak mohlo zůstat bez pomoci v případě ohrožení jejich bezpečnosti včetně strpění mnoha protiprávních jednání či nespravedlností, na které však nebylo možné odpovědět vojenskou silou v sebeobraně, pokud nedosáhly intenzity ozbrojeného útoku.⁴³¹ Restriktivní výklad článku 51 Charty OSN, jakkoli se zdál v polovině čtyřicátých let minulého století přijatelný, se postupem času a s ohledem na výše zmíněné stal nerealistickým a nebezpečným.⁴³²

Poměrně nedávno se několik významných autorů vyjádřilo v tom smyslu, že by systém vytvořený Chartou OSN omezující používání síly měl být prohlášen za “mrtvý”, neboť nebyl s to efektivně ovlivňovat mezistátní praxi. Profesor Anthony Arend k tomu dodává:

---

⁴²⁹ Srov. McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 244-245 a Kulski, W.W., *The Soviet System of Collective Security Compared with the Western System*. In: 44 AJIL (1950), str. 453.

⁴³⁰ Srov. Brierly, J., *The Law of the Nations*. Oxford 1963, str. 414 a Levenfeld, B., *Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law*. In: 21 Columbia Journal of Transnational Law (1982), str. 19-21.

⁴³¹ Srov. Stone, J., *Aggression and World Order: A Critique of the United Nations Theories of Aggression*. London 1958, str. 99.

⁴³² Srov. Levenfeld, B., *Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law*. In: 21 Columbia Journal of Transnational Law (1982), str. 20.

„But if the charter Framework no longer accurately reflects existing international law, then the Bush doctrine of preemption may, in fact, be lawful - even if it is politically unwise [...] For all practical purposes, the UN Charter framework is dead. If this is indeed the case, then the Bush doctrine of preemption does not violate international law because the charter framework is no longer reflected in state practice.”⁴³³

Stejně tak i Michael Glennon představuje podobně radikální názor na relevanci mezistátní praxe:

„[...] the rules concerning the use of force are no longer regarded as obligatory by states. Between 1945 and 1990, two-thirds of the members of the United Nations - 126 states out of 189 - fought 291 interstate conflicts in which over 22 million people were killed. This series of conflicts was capped by the Kosovo campaign in which nineteen NATO democracies representing 780 million people flagrantly violated the Charter”.⁴³⁴

Glennon dále poukázal, že systém založený Chartou OSN je pouze iluzorní a v dnešní době neakceptovatelný. Názory obou autorů je nutné do určité míry odmítnout, nicméně jsou nepochybně založeny na objektivním zkoumání studenoválečné reality. Akceptace takového argumentu by vedla ještě k většímu chaosu a ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti. Nepochybně, stávající *status quo* není ideální, nicméně poukazování na totální nefunkčnost poválečné bezpečnostní architektury a článku 2(4) Charty OSN není vhodné. Jak již bylo poukázáno výše, nevede prostá skutečnost, že norma není dodržována, k jejímu zneplatnění.

---

⁴³³ Srov. Arend, A.C., *International Law and the Preemptive Use of Military Force*. In: 26 Washington Quarterly (Spring 2003), str. 89 a 101.

⁴³⁴ Srov. Glennon, M., *The Fog of Law: Self-Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter*. In: 25 Harvard Journal of Law and Policy (2002), str. 540-541.

Přípravné práce konference v San Francisku v roce 1943

Zastánci tradiční teorie využívají ve své argumentaci odkazy na materiály z přípravných prací (*travaux préparatoires*) na Chartě OSN, zejména pak na článku 51, které do určité míry podporují jejich interpretaci. Velmi pregnančně shrnul jejich postoje Derek Bowett:

„It is [...] fallacious to assume that the members have only those rights which the Charter accords to them; on the contrary they have those rights which general international law accords to them except in so far as they have surrendered them under the Charter”.⁴³⁵

Profesor Derek Bowett založil svůj názor na závěru, ke kterému došla jedna z pracovních komisí v San Francisku v roce 1945 při tvorbě Charty OSN. Komise totiž konstatovala, že použití zbraní v legitimní sebeobraně zůstalo přijetím Charty OSN povoleno a nedotčeno.⁴³⁶ Ze záznamů Komise taktéž vyplývá, že jedním z hlavních důvodů výslovné úpravy práva na sebeobranu bylo potvrdit existenci regionálních sebeobraných aliancí a jejich kompatibilitu s centralizovaným systémem kolektivního donucení (stalo se tak na naléhání latinskoamerických států⁴³⁷). Naopak je možné tvrdit, že neexistuje dostatek důkazů pro tvrzení, že by výslovná úprava článku 51 Charty OSN měla za cíl omezit právo na sebeobranu.⁴³⁸ Rozhodnutí tvůrců mohlo být z určitého úhlu

---

⁴³⁵ Srov. Bowett, D.W., *Self-Defence in International Law*. Manchester 1958, str. 185.

⁴³⁶ Srov. Harris, D. J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998, str. 896.

⁴³⁷ Americká konference se konala v Mexico City na přelomu února a března 1945. Na závěr konference byla přijata rezoluce (Inter-American Reciprocal Assistance and Solidarity - Act of Chapultepec), která stanovila velmi důležité pravidlo: „[...] every attack of a State against the integrity or the inviolability of the territory, or against the sovereignty or political independence of an American State, shall, conformably to Part III hereof, be considered as an act of aggression against the other States which sign this Act. In any case invasion by armed forces of one State into the territory of another trespassing boundaries established by treaty and demarcated in accordance therewith shall constitute an act of aggression.“. Srov. The Project Avalon. Documents in Law, History and Diplomacy (http://avalon.law.yale.edu/20th_century/chapul.asp).

⁴³⁸ Srov. Alexandrov, S.A., *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague 1996, str. 101; Botha, C.J., *Anticipatory Self-Defense and Reprisals Re-Examined*. In: 11 South African Yearbook of International Law (1985-1986), str. 147; Harris, D. J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998, str. 896; McDougal, M.S. – Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 235. Myres McDougal v této souvislosti dále konstatoval: „Article 51 was not drafted for the purpose of deliberately narrowing the the customary law permission of self-defense against a current or imminent unlawful attack raising the required degree of necessity.“ Úplně ve stejném duchu argumentoval i Humphrey Waldock tím, že v San Francisku neměli autoři Charty OSN v úmyslu omezit právo na sebeobranu již tak omezenými podmínkami

pohledu i nadčasové, neboť regionální organizace se mohly stát hlavními garanty mezinárodního míru a bezpečnosti, pokud by Rada bezpečnosti nebyla schopna dostát svému úkolu kvůli politickému rozkolu.

Do určité míry existuje jistá nevyváženost mezi články 2(4) a 51 Charty OSN. Ponechme nyní stranou, že první ze zmíněných článků výslovně zakazuje použití síly. Vedle toho však zakazuje také použití hrozby silou, avšak v tomto případě, posoudíme-li tuto hrozbu prostřednictvím restriktivního výkladu článku 51 Charty OSN, se stát nemůže bránit v sebeobraně. Tato mezera v právu by tudíž mohla být „vyplněna“ možností použití sebeobrany za přesně vymezených podmínek, resp. rozšířenou interpretací článku 51 Charty OSN. Samozřejmě, stát se v této situaci může okamžitě obrátit na Radu bezpečnosti se žádostí o posouzení takové situace, avšak časová náročnost tohoto postupu by mohlo být značně demotivující. Derek Bowett, jeden z hlavních zastánců tradiční teorie, k tomuto aspektu poznamenal:

„[...] the history of Art. 51 suggests [...] that the article should safeguard the right of self-defense, not to restrict it...In our view such a restriction is both unnecessary and inconsistent with art. 2(4) which forbids not only force but the threat of force, and, furthermore, it is a restriction which bears no relation to the realities of a situation that may arise prior to an actual attack and call for self-defense immediately if it is to be of any avail at all. No state can be expected to await an initial attack, which, in the preset state of armaments, may well destroy the state's capacity for further resistance and so jeopardize its very existence.“⁴³⁹

V případě, že je mezinárodní společenství neschopné na použití síly adekvátně reagovat, popř. by taková reakce byla opožděná či nedostatečná a ozbrojený útok by byl zcela jistě očekávatelný (*imminent*), pak je nerealistické, aby takto ohrožený stát čekal na „první“ zásah protivníka. Tento první úder by totiž mohl být pro bránící se stát fatální. Lpění na existenci či výskytu ozbrojeného útoku by tak v mnoha případech mohlo být bráno jako výhoda pro agresora.

---

vyplývajícími z případu *Caroline*. Srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 Acad. De Droit Int'l Des Cours (1952), str. 495-496.

⁴³⁹ Srov. Bowett, D.W., *Self-Defence in International Law*. Manchester 1958 at 191-192.

Je však zcela v souladu s tehdejšíím chápáním, že tvůrci Charty OSN, pokud hovořili o ozbrojeném útoku, měli na mysli zejména nedávnou zkušenost s *Blitzkriegem* a agresivně vedenou útočnou válkou, což může být právě důvodem, proč byl ozbrojený útok akcentován ve znění samotného článku. I přesto však mezi autory mezinárodního práva panuje nejednota, jak interpretovat rozhodnutí tvůrců Charty OSN. Pro názornost je možné uvést názor z opačné pozice, názor jednoho z hlavních odpůrců rozšířeného práva na sebeobranu:

„Nothing in its drafting suggests that the framers of the Charter intended something broader than the language implied [...] They recognized the exception of self-defense in emergency, but limited to actual armed attack, which is clear, unambiguous, subject to proof, and not easily open to misinterpretation or fabrication [...] It is precisely in the age of the major deterrent that nations should not be encouraged to strike first under pretext of prevention or pre-emption.”⁴⁴⁰

Tento názor zní velmi přesvědčivě, avšak klade neúměrně velký důraz na skutečnost, jakým způsobem bude definován pojem ozbrojený útok.

Absence soudního rozhodnutí či potvrzení práva na preventivní sebeobranu

Mluvíme-li o právu na preventivní sebeobranu, je nutné s určitou lítostí konstatovat, že se tato problematika dosud nestala předmětem rozhodnutí ze strany respektované mezinárodní soudní instituce, popř. předmětem poradního posudku (*advisory opinion*) ze strany Mezinárodního soudního dvora, který by objasnil či vysvětlil některé aspekty tohoto problému. Z tohoto pohledu se mohlo stát velmi nadějným projednávání případu *Nicaragua* před Mezinárodním soudním dvorem. Soudní dvůr se však omezil na konstatování, že „[...] otázka legality ozbrojené reakce na bezprostředně hrozící ozbrojený útok nebyla stranami vznesena [...] a tudíž k tomuto Soud nezaujme stanovisko“.⁴⁴¹ Jen velmi obecně se touto problematikou zabýval soudce Stephen

---

⁴⁴⁰ Srov. Henkin, L., *How Nations Behave*. New York 1979, str. 141-142.

⁴⁴¹ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1986] I.C.J. Reports, odst. 194.

Schwebel, který jako jeden z odpůrců restriktivní teorie prohlásil, že sebeobranu nelze omezovat na situace, kdy dojde k výskytu ozbrojeného útoku.⁴⁴²

Ačkoliv nebyla otázka preventivní sebeobrany diskutována v mezinárodních soudních orgánech, stala se předmětem několika diskusí v jiných institucích Organizace spojených národů, kupříkladu již v roce 1946 v Komisi OSN pro atomovou energii. Komise tehdy ve své první zprávě posuzovala mezinárodní dopady nově vyvinutých jaderných zbraní s cílem připravit návrh mezinárodní konvence, která by upravovala jejich existenci, použití, atd. V průběhu diskusí Komise poznamenala:

*„In consideration of the problem of violation of the terms of the treaty or convention it should also be borne in mind that violation might be of so grave a character as to give rise to the inherent right of self-defense recognized in Article 51.“*⁴⁴³

Mnoho zastánců tradiční teorie spatřovalo právě v této zprávě jedno z důležitých potvrzení práva na preventivní sebeobranu.⁴⁴⁴ Například profesor Derek Bowett ze zprávy Komise pro atomovou energii dovedl, že pokud členové Komise považovali „pouhé“ porušení některých ustanovení připravované smlouvy za ospravedlnění použití síly v sebeobraně, pak je nepochybné, že chápali článek 51 Charty OSN jako dovolující preventivní sebeobranu.⁴⁴⁵

V roce 1972 velmi přehledně shrnul hlavní argumenty používané zastánci obou názorových proudů soudce Mezinárodního soudního dvora Stephen Schwebel. Argumenty zastánců restriktivní teorie shrnul následujícím způsobem:

---

⁴⁴² Srov. Arend, A.C., *International Law and the Preemptive Use of Force*. In: *The Washington Quarterly* – Spring 2003, str. 92-93.

⁴⁴³ Srov. U.N.Doc.AEC/18/Rev.I, str. 24.

⁴⁴⁴ Přijetí zprávy této Komise předcházela diskuze o memorandu, které shrnovalo postoj americké administrativy k dané problematice. Spojené státy s ohledem na nově vzniklé nukleární zbraně psazovaly flexibilnější přístup k interpretaci práva na sebeobranu – „*Interpreting its provisions [Article 51 of the Charter] with respect to atomic energy matters, it is clear that if atomic weapons were employed as part of an armed attack, the rights reserved by the nations to themselves under Article 51 would be applicable. It is equally clear that an 'armed attack' is now something entirely different from what it was prior to the discovery of atomic weapons. It would therefore seem to be both important and appropriate under present conditions that the treaty define 'armed attack' in a manner appropriate to atomic weapons and include in the definition not simply the actual dropping of an atomic bomb, but also certain steps in themselves preliminary to such action.*”. Srov. U.N.Repertory of Practice (1945-1954), Vol. 2, str. 434.

⁴⁴⁵ Srov. Bowett, D.W., *Self-Defence in International Law*. Manchester 1958, str. 189.

„Supporters of restrictive reading of Article 51 would reject the concept of anticipatory self-defense because: a) the “ordinary meaning” of the text indicates so; b) the discussions at San Francisco assumed that any permission for the unilateral use of force would be exceptional and exception has to narrowly construed; c) the particular provisions of Article 51 were meant to restrict and did restrict the right of self-defense enjoyed by States under customary international law; d) if the Charter is to be interpreted effectively, resort to unilateral use of force must be closely confined.”⁴⁴⁶

Naopak argumenty zastánců tradiční interpretace shrnul takto:

„[...] the supporters of preventive strikes would claim that a) it was accepted under customary international law; b) restriction of a right of a State in international law - a right described as “inherent” – is not to be presumed; c) the rights formerly belonging to Member States under customary international law continue except in so far as the obligations inconsistent with those rights are assumed under the Charter; d) the purpose of Article 51 was not to restrict the right of self-defense.”⁴⁴⁷

Jedním z mála dalších případů, kde byla problematika preventivní sebeobrany nepřímo diskutována, je *Případ průlivu Korfu* z roku 1949. Tento případ je někdy dokonce uváděn jako příklad, který ve svých důsledcích nepřímo dovozuje oprávněnost práva na preventivní sebeobranu. Je pravdou, že některé aspekty případu vykazují určité „preventivní“ rysy týkající se sebeobrany. Tento incident se týkal použití síly, demonstrace síly a otázek sebeobrany. V květnu 1946 albánské námořní jednotky použily sílu vůči britským lodím proplouvajícím korfským průlivem v albánských pobřežních vodách. Britská vláda ihned po tomto incidentu prohlásila, že měla právo pokojného průplavu, které jí zaručuje mezinárodní právo. Albánské úřady naopak

---

⁴⁴⁶ Srov. Schwebel, S., *Aggression, Intervention and Self-Defense in Modern International Law*. In: 136 Hague Recueil (1972-II), str. 479-481.

⁴⁴⁷ Srov. Schwebel, S., *Aggression, Intervention and Self-Defense in Modern International Law*. In: 136 Hague Recueil (1972-II), str. 479-481.

prohlásily, že žádné vojenské či obchodní lodě nemají právo pokojného průplavu korfským průlivem bez předchozího ohlášení a schválení ze strany albánských úřadů. Podobná situace se opakovala i v říjnu 1946, tedy o půl roku později, kdy lodě britské lodě opětovně proplouvaly korfským průlivem a byly vážně poškozeny výbuchem námořních min. Došlo dokonce k usmrcení 44 osob. Na základě zkušeností z prvního incidentu z května 1946, byly při tomto druhém proplouvání britské lodě připraveny použít sílu v úmyslu odvrátit případný, resp. potenciální útok ze strany Albánie. Britské námořní jednotky při dodatečné kontrole zjistily, že Albánie položila do průlivu ještě další miny a z tohoto důvodu se vláda Spojeného království rozhodla obrátit na Radu bezpečnosti, která předala případ Soudu. V rozhodnutí Soudu však nenajdeme výslovnou zmínku o právu na sebeobranu.⁴⁴⁸ Soud posoudil, že druhý průjezd britských lodí úžinami s úmyslem použít sílu na odvrácení případného útoku byl projevem síly (*demonstration of force*), který by za normálních okolností byl považován za protiprávní. Pokud by neexistovaly předchozí důvody, dopustila by se Velká Británie nedovolené hrozby silou, tedy porušení článku 2(4) Charty OSN. Soud zároveň konstatoval, že připravenost britského loďstva použít sílu nebylo porušením albánské suverenity. Bylo by proto možné ze soudního výroku usuzovat, že hrozba použití síly byla legální s ohledem na předchozí nelegální použití síly ze strany Albánie.⁴⁴⁹ Tento aspekt rozhodnutí byl právě zastánci tradiční teorie vyžit pro jejich argumentaci. Pokud bychom totiž posoudili jednání britských námořních sil, zjistíme, že bylo (ve smyslu rozhodnutí Soudu) vedeno s úmyslem odradit albánské síly od opakování útoku. Připravenost použít sílu byla tedy ospravedlněna „*vysokou pravděpodobností ozbrojeného útoku*“ ze strany Albánie. Projev síly by tedy bylo možné považovat za hrozbu silou *sui generis* ospravedlnitelnou na základě jistého elementu očekávání (*anticipation*). Nelze však přeceňovat rozhodnutí Soudu a plně dovozovat, že by uznávalo legalitu preventivní sebeobrany. Soud minimálně uznal, že prosazení práva silou proti očekávanému nelegálnímu pokusu odepřít toto právo je legitimní.⁴⁵⁰ Podle mého názoru by tedy za jistých, velmi specifických okolností mohl být projev síly

---

⁴⁴⁸ Srov. Weisburd, A.M., *Use of Force: The Practice of States Since World War II*. University Park Pennsylvania 1997, str. 254-255.

⁴⁴⁹ Srov. *The Corfu Channel Case* (Merits), 1949 I.C.J.Reports (Judgement of April 1949), str. 31. Soud zároveň konstatoval následující: „*measure of precaution cannot, in itself, be regarded as unreasonable*”.

⁴⁵⁰ Srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 Acad. De Droit Intl Des Cours (1952), str. 500 nebo Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 288.

(*demonstration of force*), jinak nelegální podle článku 2(4) Charty OSN, považován za ospravedlnitelný a vykazující znaky sebeobranu.

Několik let po tomto incidentu prohlásil profesor George Schwarzenberger, že existuje velmi úzká spojitost mezi články 2(4), 51 Charty OSN a rozhodnutím Soudu ve věci *Korfského průlivu*. Na konferenci mezinárodního práva v Dubrovniku konstatoval:

„[...] if it is legal to take precautionary measures of the kind discussed [the demonstration of force], it must be compatible with the international quasi-order of the United Nations to take armed action in self-defense against any actual armed interference with the enjoyment of rights under international law.”⁴⁵¹

Výrok George Schwarzenbergera implikuje, že by bylo možné dovolávat se sebeobranu nejen v případě ozbrojeného útoku, nýbrž i v případě ozbrojeného zásahu. Tuto interpretaci však nelze přijmout jako převažující, naopak mnoho autorů ji zpochybnilo s odkazem, že je založena na domněnkách a předpokladech. Je nutné ještě připomenout, že ani článek 51 ani 2(4) Charty OSN nebyly v této souvislosti v rozsudku výslovně zmíněny.⁴⁵²

Na závěr je nutné znovu poukázat na skutečnost, že Mezinárodní soudní dvůr měl možnost vyjádřit svůj názor, byť okrajově, na problematiku preventivní sebeobranu, a to při projednávání případu *Nicaragua*, a dále sporu mezi Demokratickou republikou Kongo a Ugandou (*Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo*). Nakonec to ani v jednom z těchto případů neudělal. V rozsudku ve věci *Nicaragua* se omezil na toto konstatování:

---

⁴⁵¹ Citováno z McDougal, M.S.- Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 225-226.

⁴⁵² Ian Brownlie k tomu poznamenal, že v případě korfského incidentu nešlo ani tak o preventivní sebeobranu, jako spíše o obezřetnost či ostražitost britských sil v případě, že by došlo k útoku. Srov. Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 277 nebo McDougal, M.S.- Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994, str. 225-226. Naopak Belatchew Asrat argumentoval opačně: „An otherwise illegal demonstration of force – threat of force – which is acknowledged to derive justification for its anticipatory element from a past illegal use of force would not appear to have been adjudged on the basis of a narrow construction of Article 51.” Srov. Asrat, B., *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2(4)*. Uppsala 1991, str. 225.

*„In view of the circumstances in which the dispute has arisen, reliance is placed by the Parties only on the right of self-defence in the case of an armed attack which has already occurred, and the issue of the lawfulness of a response to the imminent threat of armed attack has not been raised. Accordingly the Court expresses no view on that issue.”*⁴⁵³

V druhém případě odkázal pouze na rozsudek ve věci *Nicaragua* a prohlásil, že se touto problematikou rovněž nehodlá zabývat.⁴⁵⁴

---

⁴⁵³ Srov. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, [1980] I.C.J. Rep., odst. 194.

⁴⁵⁴ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgement of 19 December 2005, odst. 143 (*The Court there found that “[a]ccordingly [it] expresses no view on that issue”. So it is in the present case.*).

D.5 Preventivní sebeobrana v mezistátní praxi

Z perspektivy členského státu, který se cítí být ohrožen bezprostředně hrozícím útokem, poskytuje preventivní sebeobrana jednu důležitou výhodu, která se ve svém důsledku může jevit jako rozhodující – možnost zasáhnout jako první a překvapit případného agresora. Je nepochybné, že stupeň bezprostřednosti hrozby je ve všech případech založen na více či méně subjektivním hodnocení a může být velmi jednoduše zneužit většími státy či státy s agresivními tendencemi. V případě preventivní sebeobrany je možnost objektivní verifikace útoku ztížena, či přímo znemožněna tím, že vlastně ještě dostatečně nepropuknul. Domnělá oběť hrozícího útoku se tak dostává do nevýhodné situace, neboť musí vyhodnotit úmysly daného státu (na základě méně či více věrohodných zpravodajských informací) a podle toho se rozhodnout o kroku, za který může být mezinárodním společenstvím odsouzena za agresi.

V průběhu studené války ani jedna z jaderných mocností nespolehlala na koncept preventivní sebeobrany, neboť každá z nich disponovala takovými prostředky, které jí zabezpečovaly schopnost odvety, tedy paralyzujícího jaderného protiútku. Navíc se členské státy obávaly použít preventivní sebeobranu kvůli její právní nejednoznačnosti z právě zmíněného důvodu, totiž možnosti odsouzení. Její zřídka použití mohlo být do určité míry způsobeno i tím, že se státy mohly obávat opakování takového jednání ze strany dalších států mezinárodního společenství, což by nevyhnutelně vedlo k nedozírným následkům, zejména k hromadným porušováním kogentních pravidel mezinárodního práva. Dostatečně odstrašujícím příkladem slouží i ustanovení rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3314, která stanoví, že první použití síly státem v rozporu s Chartou OSN je považováno za zřejmý důkaz útočného činu.⁴⁵⁵

Je však možné považovat každé „první“ použití síly beze zbytku za útočný čin či akt agrese? Ozbrojené údery v preventivní sebeobraně jsou například výrazně podporovány ze strany izraelských autorů. Ti považují tento přístup za základ izraelské

---

⁴⁵⁵ Srov. Potočný, M. – Ondřej, J., *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů)*. Svazek 5. Praha 1992, str. 62.

strategické koncepcí.⁴⁵⁶ Tato koncepce byla v reálných situacích použita zejména v případě Suezské války v roce 1956 či Šestidenní války v roce 1967. V těchto případech Izrael své jednání obhajoval odkazem na obyčejové mezinárodní právo, které prý podle jeho politických zástupců dovoluje preventivní sebeobranu.

Není žádným překvapením, že se výše zmíněné vojenské akce setkaly s ostrým odsouzením ze strany mezinárodního společenství (snad až na Šestidenní válku), Radu bezpečnosti nevyjímaje. Izraelskou vojenskou strategii je nutné analyzovat zároveň z pohledu mezinárodněpolitického, který do určité míry předurčuje jeho mezinárodněprávní argumentaci, a to zejména velmi těsné spojení se Spojenými státy americkými. Například Spojené státy upravily právo na preventivní sebeobranu do svých vojenských manuálů a pravidel použití síly. Manuál nejvyššího velení vojenského námořnictva (*Commander's Handbook on the Law of Naval Operations*) z července 2007 výslovně stanoví:

*„Included within the inherent right of self-defense is the right of a nation to protect itself from imminent attack. Imminent does not necessarily mean immediate or instantaneous. The determination of whether or not an attack is imminent will be based on an assessment of all facts and circumstances known at the time [...] Anticipatory self-defense involves the use of armed force where attack is imminent and no reasonable choice of peaceful means is available.“*⁴⁵⁷

Je možné se setkat i s poněkud extrémním názorem o tom, že se koncepce preventivní sebeobranu postupem času stala jedním z pravidel kogentního práva.⁴⁵⁸ Tento pohled je však nutné odmítnout odkazem na článek 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu

---

⁴⁵⁶ Srov. zejména většinu článků profesora Louise René Berese - Beres, L.R., *After the Gulf War: Israel, Pre-Emption, and Anticipatory Self-Defense*. In: 13 Houston Journal of International Law (1991); Beres, L.R., *After Scud Attacks: Israel, „Palestine“, and Anticipatory Self-Defense*. In: 6 Emory International Law Review (1992); Beres, L.R., *Israel and Anticipatory Self-Defense*. In: 8 Arizona Journal of International and Comparative Law (1991); Beres, L.R., *Assassination as Anticipatory Self-Defense: The Case of Israel*. In: 20 Hofstra Law Review (1991-1992).

⁴⁵⁷ Srov. Department of Navy, *Commander's Handbook on the Law of Naval Operations*. Article 4.4.3.1., July 2007 (*International law recognizes that it would be contrary to the purposes of the Charter of the United Nations if a threatened nation were required to absorb an aggressor's initial and potentially crippling first strike before taking those military measures necessary to thwart an imminent attack.*).

⁴⁵⁸ Srov. Beres, L.R., *Assassination as Anticipatory Self-Defense: The Case of Israel*. In: 20 Hofstra Law Review (1991-1992), str. 322.

z roku 1969, který stanoví, že za *jus cogens* je možné považovat pouze takové pravidlo, které bylo přijato a uznáno mezinárodním společenstvím států jako celkem.⁴⁵⁹ Preventivní sebeobrana však tuto podmínku ani zdaleka nespĺňuje.

Tzv. Šestidenní válka v roce 1967

Tento vojenský konflikt je velmi často popisován jako typický příklad využití práva na preventivní sebeobranu. Na jaře 1967 došlo v oblasti Blízkého východu k zásadní eskalaci napětí mezi Izraelem a jeho arabskými sousedy. Egyptský prezident Gamál Násir začal posilovat vojenské pozice na Sinajském poloostrově podél izraelsko-egyptské hranice. Následně vyzval prezident Násir mírové jednotky OSN (*United Nations Emergency Force*), které byly podél hranice dislokovány od Suezské krize v roce 1956, aby opustily egyptské území. S tím došlo i ke stupňování propagandistické činnosti zejména ze strany Egypta. Prezident Násir dokonce vyzval ke zničení Státu Izrael (*We intend to open a general assault against Israel. This will be total war. Our basic aim will be to destroy Israel*⁴⁶⁰), blokuje Tiranskou úžinu, odřezává tak Izrael od dodávek strategických surovin, vytváří společné vojenské velení se Sýrií, přičemž Izrael v reakci vyhlašuje částečnou mobilizaci. V této atmosféře se Izrael rozhodl použít ozbrojenou sílu, využít momentu překvapení a zahajuje ofenzivní vojenské operace primárně vůči egyptským vojenským zařízením, zejména egyptským leteckým silám, které doslova paralyzuje.⁴⁶¹ V několika málo dnech je izraelská vojenská operace ukončena a Izrael zabírá území pásma Gazy, Sinaje i Golanských výšin.

Vojenský konflikt vyvolal několikadenní diskuzi na půdě Rady bezpečnosti, kde byly diskutovány i otázky práva na sebeobranu, a vyžádal si i mimořádné zasedání Valného shromáždění. V reakci na tento incident byla otázka preventivní sebeobrany intenzivně diskutována i v akademických kruzích. Mezi autory mezinárodního práva se utvořily dva tábory. První z nich zastával názor, že akce Izraele byla klasickým téměř až precedentním případem preventivní sebeobrany, tedy sebeobrany reagující na bezprostředně hrozící ozbrojený útok, jehož materializace byla otázkou několika málo hodin či dní, přičemž Izrael neměl podle nich jinou alternativu než použít sílu

⁴⁵⁹ Citováno z Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 91.

⁴⁶⁰ Srov. U.N.Doc.S/PV.1348, odst. 150.

⁴⁶¹ Izraelské rozhodnutí bylo navíc podpořeno i skutečností, že v době předcházející útoku docházelo k masivnímu posilování vojenských jednotek okolních arabských států podél izraelské hranice.

v sebeobraně. Druhá skupina autorů naopak tvrdí, že izraelská vojenská operace nebyla ničím jiným než jednoznačným porušením mezinárodního práva, tedy zjevnou agresí. Navíc, jak mnoho autorů podotklo, precedenční charakter případu byl velmi malý, neboť Izrael ani sám nepoužil argument, že využil práva na preventivní sebeobranu.⁴⁶² Naopak, Izrael dokonce ve svém původním prohlášení Radě bezpečnosti překvapivě deklaroval, že reagoval na probíhající ozbrojený útok ze strany Egypta:

*„I wish to draw the Council’s attention the grave news that fighting has erupted on Israel’s frontiers and that the Israel Defence Forces are now repelling the Egyptian Army and Air Force. I have so far received only first reports about the developments. From these it is evident that in the early hours of this morning Egyptian armored columns moved in an offensive thrust against Israel’s borders [...] The Egyptian forces met with the immediate response of the Israel Defence Forces, acting in self-defence. In accordance with Article 51 of the Charter, I bring this development to the immediate attention of the Security Council”.*⁴⁶³

V následujících dnech však Izrael pozměnil argumentaci a konstatoval, že ozbrojeným útokem vůči Izraeli bylo již předchozí uzavření Tiranské úžiny ze strany Egypta. Izraelský ministr zahraničních věcí Abba Eban na mimořádném zasedání Valného shromáždění OSN prohlásil, že blokáda byla vždy vnímána, a to již v době před přijetím Charty OSN, jako akt agrese.⁴⁶⁴ Z následných debat ve Valném shromáždění však vyplývá, že většina států izraelskou argumentaci neakceptovala. Reakce mezinárodního společenství byla velmi podobná. Státy komunistického bloku (včetně arabských států a nezúčastněných států) považovaly izraelskou akci za zřejmou agresi a porušení článku

---

⁴⁶² Srov. Gray, Ch., *International Law and the Use of Force*. Cambridge 2000, str. 161 nebo O’Connell, M.E., *The Myth of Preemptive Self-Defense*. The American Society of International Law. Task Force on Terrorism. August 2002, str. 9 (*We now know that the Israel acted on less than convincing evidence. Thus, the 1967 Arab-Israeli war does not provide an actual example of lawful anticipatory self-defense.*). Například Thomas Franck konstatoval, že ačkoliv Izrael založil svou obhajobu na probíhajícím ozbrojeném útoku ze strany Egypta, jeho slova a činy prý nepochybně směřovaly ke koncepci sebeobranu proti bezprostředně hrozícímu útoku. Srov. Franck, T.M., *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge 2005, str. 103.

⁴⁶³ Srov. U.N.Doc.S/PV.1347, odst. 30 a 32.

⁴⁶⁴ Srov. U.N.Doc.A/PV.1526, odst. 132 (*From the moment the blockade was imposed, active hostilities had commenced and Israel owed Egypt nothing her Charter rights.*). Podobně srov. Čepelka, Č. - Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha 2008, str. 685.

2(4) Charty OSN, přičemž požadovaly okamžité stažení izraelských jednotek.⁴⁶⁵ Mnoho dalších států (včetně například Spojených států, Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Japonska či většiny západoevropských a latinskoamerických států) se nijak specificky nevyjadřovalo k právním aspektům konfliktu, ale naléhaly na strany sporu, aby řešily věc mírovou cestou a snažily se najít příčiny přetrvávajícího konfliktu.⁴⁶⁶ Bez ohledu na výše uvedené však návrh odsuzující rezoluce Rady bezpečnosti připravený Sovětským svazem nebyl schválen. Sovětský svaz podpořili pouze tři členové Rady bezpečnosti, ostatní se zdrželi hlasování.

I přes tento neúspěch je velmi problematické konstatovat, že zdržení se hlasování by bylo vedeno podporou izraelské argumentace o právu na preventivní sebeobranu. Situace je spíše opačná, některé státy takovou možnost výslovně ve svých prohlášeních vyloučily. Mezi těmito státy bylo například tehdejší Československo⁴⁶⁷, Indie⁴⁶⁸, Súdán⁴⁶⁹, Jugoslávie⁴⁷⁰ či Kypr⁴⁷¹.

---

⁴⁶⁵ Např. Albánie, Bulharsko, Československo, Guinea, Maďarsko, Indie, Indonésie, Mali, Mongolsko, Pákistán, Somálsko, Súdán či Tanzanie. Při projednávání konfliktu na půdě Valného shromáždění vystoupil například československý premiér Josef Lenárt s tím, že „*at a time when the attention of the peace-loving States was concentrated on the peaceful solution of pending questions, the militarist forces of Israel had unleashed a premeditated, sudden and perfidious attack and, with wide support from well-known imperialist forces, had invaded the Sinai Peninsula, conquered part of Jordan and, despite asistent appeals of the Security Council to cease their military operations, attacked the territory of Syria.*”. Srov. United Nations Yearbook (1967), str. 199.

⁴⁶⁶ Srov. United Nations Yearbook (1967), str. 199 (*Belgium considered it would be pointless and harmful for the Assembly to start trying to apportion blame for the crisis [...] The representative of New Zealand shared the view that the Assembly could not usefully attempt to ascribe blame for aggression solely to one side, since any fundamental and objective examination would require dissection, layer by layer—a task which could not be essayed lightly without ample time and sufficient evidence [...] Canada considered that no Government could be held wholly responsible for what had happened and that the impartial reports of the Secretary-General supported this assessment.*).

⁴⁶⁷ Srov. U.N.Doc.A/PV.1527, odst. 94 a 95 (*The law of the jungle that the advantage lies with him who attacks his opponent suddenly and deals the first blow would give rise to a chain reaction of threats, tension and conflicts among nations [...] However, the General Assembly of the United Nations cannot and dare not recognize to anyone the right to aggression, just as it cannot fail to make a distinction between the aggressor and the victim.*)

⁴⁶⁸ Indický ministr zahraničních věcí M.C. Chagla konstatoval, že preventivní sebeobrana a s ní i izraelská vojenská akce jdou proti duchu a textu Charty OSN (*The fact that Israel struck the first blow is incontrovertible. The concept of a pre-emptive strike or a preventive war, is contrary to the letter and spirit of the United Nations Charter [...] The only permissible exception to this prohibition is in case of armed attack, as provided in Article 51. And, as I have just indicated, the circumstances for Article 51 being operative in favour of Israel certainly did not exist in the present instance. What Israel has done is to confront the world with a fait accompli, to attempt to impose a new status quo and to achieve a new balance of power in that region.*). Srov. U.N.Doc.A/PV.1530, odst. 153.

⁴⁶⁹ Súdánský premiér odmítl izraelský odkaz na právo na sebeobranu, neboť podle něj nedošlo ze strany arabských států k žádnému ozbrojenému útoku (*The massing of troops and the supposedly menacing declarations on the part of the Arab leaders could not be regarded as equivalent to an armed attack justifying armed retaliation in self-defence in accordance with Article 51 or any other provision of the Charter of the United Nations [...] The action taken by Israel was not legitimate self-defence within the*

Nutno dodat, že koncepce preventivní sebeobranu nebyla státy jakkoli analyzována, ačkoliv dle Thomase Francka k ní fakticky došlo. Zůstává však otázkou, zda se v takovém případě jednalo o tacitní akceptaci izraelské pozice a akceptaci skutečnosti, že útok Egypta byl skutečně bezprostředně hrozící. Podle Thomase Francka nebyl izraelský vojenský zásah reakcí na probíhající útok, ale na bezprostředně hrozící útok ze strany Egypta. Rovněž dodává, že podle jeho názoru i většina států z tohoto důvodu zásah akceptovala. Izrael se rozhodl, že má lepší šanci na přežití, pokud předejde takto hrozícímu útoku (*it stood a better chance of survival if the attack were preempted*).⁴⁷² Franck uzavírá, že akceptací jednání Izraele není právo na preventivní sebeobranu obecně uznáno jako precedens, ale pouze v mimořádných případech extrémní nutnosti, je-li přímo ohrožena existence státu (*in demonstrable circumstances of extreme necessity*).⁴⁷³

D.6 Koncept tzv. interceptivní sebeobranu

Koncepce tzv. interceptivní sebeobranu byla akademické obci představena Yoramem Dinsteinem jako určitá alternativa preventivní sebeobraně. Hlavním rozdílem mezi nimi je podle Dinstaina jejich legalita podle mezinárodního práva. Zatímco první je v souladu s mezinárodním právem, druhá z nich dovolena není. Profesor Dinstein pro vysvětlení

---

meaning of Article 51 of the Charter because no armed attack on her territory- had in fact occurred. The action taken by Israel was so extensive in its destructiveness that it went beyond all reasonable limits of what might be considered necessary and adequate to deter an attacking enemy). Srov. U.N.Doc.A/PV.1530, odst. 57 a 58.

⁴⁷⁰ Jugoslávský komunistický premiér Mika Špiljak tlumočil názor své vlády, že preventivní úder je spíše nástrojem agresivní politiky států a nikoliv legitimním nástrojem (*In attempting to justify this aggressive policy, its protagonists contend that what is involved is a kind of preventive war undertaken in self-defence. However, recent history teaches us that all aggressors have used this pretext. This cannot believe anyone from the responsibility for launching and committing an armed attack. In the opinion of my Government and I am confident that this is also true with the great majority of States-such theories are dangerous and utterly unacceptable [...] the very act of armed attack is precisely the unassailable criterion for ascertaining aggression and determining the responsibilities involved*). Srov. U.N.Doc.A/PV.15289, odst. 93.

⁴⁷¹ Srov. U.N.Doc.A/PV.1541, odst. 72 (*Threats and provocations would give a right of recourse to the United Nations but not a right to self-defence by the use of force. For whatever the provocation, without the actual occurrence of an "armed attack", as provided In Article 51, the right of the use of force in self-defence does not arise. All legal authorities on the Charter make it abundantly clear that "no degree of military preparation by a neighbouring State, however alarming, can afford justification for the use of 'anticipatory force'". Pre-emptive strike is not recognized by the Charter*).

⁴⁷² Srov. Franck, T.M., *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge 2005, str. 105.

⁴⁷³ Tamtéž, str. 102.

své koncepce použil příkladu z moderní historie, a to napadení Spojených států amerických ze strany Japonska v Pearl Harboru v prosinci 1941. Tvrdil, že pokud by americká vláda věděla o tom, že několik desítek japonských letadel již bylo na cestě k Havaji, mohla podle mezinárodního práva použitím síly přerušit jejich let před tím, než by dosáhla místa určení.⁴⁷⁴ Toto použití síly, jinak považováno za nedovolené, v tomto konkrétním případě může být ospravedlněno na základě výkonu práva na sebeobranu, neboť bylo zcela nepochybné, co Japonci zamýšleli a v průběhu letu se již neodvolatelně rozhodli k útoku (*they embarked upon an irreversible course of action, thereby crossing the Rubicon*⁴⁷⁵). V těchto jednoznačných a nesporných situacích, jak tvrdí profesor Dinstein, by bylo nesmyslné a absurdní nutit stát, aby čekal, až útok fyzicky zasáhne jeho území. Podporu Dinsteinově teorii můžeme nepřímou dovést i z díla profesora mezinárodního práva a bývalého presidenta Mezinárodního soudního dvora Humphreyho Waldocka, který téměř před šedesáti lety konstatoval:

*„[...] there is convincing evidence not only merely of threats and potential danger but of an attack being actually mounted, then an armed attack may be said to have begun to occur, though it has not passed the frontier“.*⁴⁷⁶

I v takových případech rozhodnutí o reakci a o přerušení bezprostředního hrozícího ozbrojeného útoku musí být založeno na důvěryhodných informacích dokazujících neodvratitelnost útoku. Pokud je domnělou obětí prokázáno, že záměry útočníka jsou nezpochybnitelné, jasné a že již podnikl „nevratné“ kroky k realizaci útoku (*has committed itself to an armed attack in an ostensibly irrevocable way*⁴⁷⁷), pak můžeme tvrdit, že útok je možné legálně přerušit, resp. odvrátit.

---

⁴⁷⁴ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 171-173.

⁴⁷⁵ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 172.

⁴⁷⁶ Srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 Acad. De Droit Int'l Des Cours (1952), str. 451 a 498.

⁴⁷⁷ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 172. Jiní autoři považovali invazi arabských teritorií ze strany Izraele v roce 1967 jako povolený výkon práva na sebeobranu. Například profesor Thomas Franck konstatoval, že tento incident byl jedním z mála, který byl ve své podstatě preventivní a v souladu s mezinárodním právem. Jeho slovy byl totiž proveden: *„in reasonable anticipation of an imminent large-scale armed attack of which there was substantiated evidence“*. Srov. Franck, T.M., *Who Killed Article 2(4)? Changing Norms Governing the Use of Force by States*. In: 64 American J. Int'l L (1970), str. 821. Ian Brownlie do určité míry zpochybnil legalitu izraelského zákroku v roce 1967, neboť by prý Izrael bylo odlišné, kdyby nebyl tak významně podporován ze strany Spojených států. Srov. Brownlie, I., *The Principle of Non-Use of Force in*

E. Preemptivní sebeobrana

E.1 Koncept preemptivní sebeobrany

Jak již bylo poukázáno výše, je koncept preemptivní sebeobrany konceptem relativně novým, který do slovníku mezinárodního práva a politiky přinesla Bushova bezpečnostní doktrína uvedená v Národní bezpečnostní strategii (*The National Security Strategy of the United States of America*) z roku 2002. Bushova strategie vychází z premisy, že Spojené státy jsou jako nikdy předtím v historii vystaveny zásadnímu nebezpečí (*imminent, multifaceted, undeterrable, and potentially calamitous threat to the United States*), které je nutné odvrátit i za cenu použití vojenské síly.⁴⁷⁸ Tato doktrína byla již částečně představena prezidentem Bushem při jeho projevu na vojenské akademii ve West Pointu v červnu 2002.⁴⁷⁹ V něm Bush zdůraznil, že největší nebezpečí pro Spojené státy představuje spojení radikalismu a nových technologií spolus s šířením chemických, jaderných a bakteriologických zbraní nestátními aktéry. Bush v tomto významném projevu doslova prohlásil:

„The gravest danger to freedom lies at the perilous crossroads of radicalism and technology. When the spread of chemical and biological and nuclear weapons, along with ballistic missile technology -- when that occurs, even weak states and small groups could attain a catastrophic power to strike great nations. Our enemies have declared this very intention, and have been caught seeking these terrible weapons. They want the capability to blackmail us, or to harm us, or to harm our friends -- and we will oppose them with all our power [...] For much of the last century, America's defense relied on the Cold War doctrines of deterrence and containment. In some cases, those strategies still apply. But new threats also require new thinking [...] Homeland defense and missile defense are part of stronger security, and they're essential priorities for America. Yet the war on terror

---

Contemporary International Law. In: Butler W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989, str. 24.

⁴⁷⁸ Srov. Record, J., *The Bush Doctrine and War with Iraq*. In: 33 Parameters, Spring 2003, str. 6.

⁴⁷⁹ Srov. White House Press Releases, President Bush delivers graduation speech at Weest Point, 1 June 2002 (<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>).

will not be won on the defensive. We must take the battle to the enemy, disrupt his plans, and confront the worst threats before they emerge. Our security will require transforming the military you will lead -- a military that must be ready to strike at a moment's notice in any dark corner of the world. And our security will require all Americans to be forward-looking and resolute, to be ready for preemptive action when necessary to defend our liberty and to defend our lives."⁴⁸⁰

V tomto krátkém, nicméně poměrně přímočarém projevu představil základní aspekty nově se rodící strategie – možnost a připravenost zasáhnout, a to kdekoliv na světě, vůči nepřátelům Spojených států ještě předtím, než zaútočí oni sami. Nastínil rovněž, co bude hlavním nebezpečím ve 21. století – nestátní aktéři, zejména radikální či teroristické skupiny, jejichž hlavním cílem bude získání zbraní hromadného ničení a ohrožování demokratických principů. Klasické odstrašení, které fungovalo po celou dobu studené války, již není aktuální. I z tohoto důvodu Bushova strategie zpochybňuje standardní možnosti nabízené mezinárodním právem.

Někteří autoři popisují preempci za použití síly, kdy „*a party uses force to quell any possibility of future attacks by another state, even where there is no reason to believe that an attack is planned and where no prior attack has occurred.*“⁴⁸¹ Koncept preempce představený Spojenými státy v podstatě odstraňuje omezení způsobu použití síly v mezinárodních vztazích a mezinárodním právu, neboť výrazným způsobem narušuje obyčejová kritéria případu *Caroline*. Znamená totiž, že v případě např. jaderných zbraní či mezinárodního terorismu, je možné ignorovat obyčejové pravidlo nezbytnosti (*necessity*).

---

⁴⁸⁰ Srov. White House Press Releases, President Bush delivers graduation speech at Weest Point, 1 June 2002 (<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>).

⁴⁸¹ Srov. O'Connell, M.E., *The Myth of Preemptive Self-Defense*. The American Society of International Law. Task Force on Terrorism. August 2002, str. 2. Podobně se vyjádřil i německý akademik Rüdiger Wolfrum – „*preemptive self-defense is [...] meant to avert an incipient development that is not yet operational, but which, according to the assessment of the state taking action against it, if permitted to mature could lead to an objective threat or attack*“. Srov. Wolfrum, R., *The Attack of September 11, 2001, the Wars Against the Taliban and Iraq: Is There a Need to Reconsider International Law on the Recourse to Force and the Rules in Armed Conflict?* Max-Planck-Forum in Berlin (SS. Oktober 2003), str. 27.

Takto pojatá sebeobrana ponechává dle mého názoru příliš velkou volnost státu, který se cítí být ohrožen v relativně vzdálené budoucnosti a výrazně snižuje možnost mezinárodního společenství prověřit objektivitu takového zásahu. Pokud není ani pořádně známá povaha budoucího útoku, resp. abstraktního nebezpečí, domnívám se, že jen stěží lze splnit podmínku proporcionality. Mnoho autorů považuje preemptivní sebeobranu za zcela zřejmé porušení mezinárodního práva a Charty OSN.⁴⁸²

Doktrína má na druhé straně mimořádný vliv i na mezinárodní právo, zejména na pravidla upravující použití síly v mezinárodních vztazích. Její aplikací dochází k zásadnímu zásahu do práva na sebeobranu, resp. k přehodnocení podmínek pro výkon tohoto práva. Úvodem je nutné nejdříve vymezit její ideové zdroje. Ačkoliv se do popředí zájmu dostala preemptivní sebeobrana zejména s přijetím bezpečnostních strategií Spojených států amerických v letech 2002 a 2006, její ideové zdroje je možné datovat už do 80. let minulého století, do doby Reaganovy administrativy. Doktrína preemptivní sebeobrany byla opět použita Spojenými státy ve druhé Národní bezpečnostní strategii, která byla zveřejněna v březnu 2006.⁴⁸³

E. 2 Preemptivní sebeobrana a Národní bezpečnostní strategie USA 2002 a 2006

Koncept preempce, představený Bushovou doktrínou, vychází ideově z preventivní sebeobrany, jejíž samotné postavení v rámci mezinárodního práva je do určité míry stále kontroverzní. Preempce jde však ještě dále. Zásadní rozdíl oproti tzv. preventivní sebeobraně, jak poukazují Pavel Šturma a Čestmír Čepelka, spočívá v tom, že v případě preemptivní sebeobrany „[...] není potřeba bezprostřední hrozby vlastního ozbrojeného útoku“.⁴⁸⁴ Preempce totiž podle americké strategie znamená, že je možné použít sílu proti protivníkovi i v případě, že hrozba útoku je stále ještě velmi nejasná a časově

---

⁴⁸² Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 168; Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 275 a O'Connell, M.E., *The Myth of Preemptive Self-Defense*. The American Society of International Law. Task Force on Terrorism. August 2002, str. 2-3.

⁴⁸³ Nová Národní bezpečnostní strategie z roku 2006 při obhajobě preemptivního použití síly stanoví následující: „[...] *under long-standing principles of self-defense, we do not rule out the use of force before attacks occur, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy's attack. When consequences of an attack with WMD are potentially so devastating, we cannot afford to stand idly by as grave dangers materialize*“. Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, March 2006 (www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006). Spojené státy se přijetím nové strategie snaží reagovat zejména na posílení mezinárodního terorismu a zvýšenou proliferaci zbraní hromadného ničení.

⁴⁸⁴ Srov. Čepelka, Č. - Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha 2003, str. 649.

i dosti vzdálená (*the greater the threat, the greater is the risk of inaction - and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy's attack. There are few greater threats than a terrorist attack with WMD*⁴⁸⁵). Koncept preempce v podstatě odstraňuje omezení způsobu použití síly v mezinárodních vztazích a mezinárodním právu, neboť výrazným způsobem narušuje obyčejová kritéria případu *Caroline*. Znamená totiž, že v případě např. jaderných zbraní či mezinárodního terorismu, je možné ignorovat ustálené obyčejové pravidlo nezbytnosti (*necessity*). Americká doktrína tak přímo vybízí k tomu, aby se pravidlo nezbytnosti přizpůsobilo schopnostem a cílům současných nepřátel.⁴⁸⁶ Princip preempce v americkém pojetí tak vlastně znamená jednostranné použití síly bez předchozího schválení Rady bezpečnosti s cílem zneškodnit vznikající hrozbu či nebezpečí ještě předtím, než budou schopné přímého ohrožení amerických zájmů.

Americká strategie preempce představená prezidentem Georgem Bushem (v letech 2002 a 2006) není však pro nauku mezinárodního práva novinkou.⁴⁸⁷ Do určité míry doplňuje a rozšiřuje tzv. *Shultzovu* doktrínu (pojmenovanou podle ministra zahraničních věcí Spojených států amerických v letech 1982-1989 George P. Shultze). Ministr Shultz přednesl v roce 1984 způsob, jakým budou Spojené státy reagovat proti aktivitám teroristů:

„We must reach a consensus in this country that our response to [terrorism] should go beyond passive defense to consider means of active prevention, pre-emption and retaliation [...] The question posed by terrorism involves our intelligence capability, the doctrine under which we would employ

---

⁴⁸⁵ Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>.

⁴⁸⁶ Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>.

⁴⁸⁷ Tento aspekt velmi výstižně popsala i tehdejší ministryně zahraničí Spojených států Condoleezza Riceová (*Preemption is not a new concept. There has never been a moral or legal requirement that a country wait to be attacked before it can address existential threats. As George Shultz recently wrote, "If there is a rattlesnake in the yard, you don't wait for it to strike before you take action in self-defense."*). Srov. Dr. Condoleezza Rice Discusses President's National Security Strategy, Wriston Lecture, Waldorf Astoria Hotel (Oct.1, 2002); <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021001-6.html>.

*force, and most important of all our public's attitude toward this challenge”.*⁴⁸⁸

Není bez zajímavosti, že George P. Shultz byl ještě v roce 2000 aktivním členem Bushova volebního štábu a má až do dnešních dob úzké kontakty na Bushovu administrativu. I z tohoto důvodu je Shultz považován za duchovního otce Bushovy doktríny preempce. Zřejmě i pod vlivem ministra Shultze vznikl v roce 1986 tajný dokument (National Security Decision Directive 207), který jednoznačně deklaroval pozici Spojených států:

*„The U.S. Government considers the practice of terrorism by any person or groups a potential threat to our national security and will resist the use of terrorism by all legal means available. The United States is opposed to domestic and international terrorism and is prepared to act in concert with other nations or unilaterally when necessary to prevent or respond to terrorist acts. States that practice terrorism or actively support it, will not be allowed to do so without consequence. Whenever we have evidence that a state is mounting or intends to conduct an act of terrorism against us, we have a responsibility to take measures to protect our citizens, property, and interests.”*⁴⁸⁹

Nutno dodat, že koncept preempce nebyl jen výsadou republikánské administrativy v Bílém domě. Její aspekty se objevily v roce 1998 v bezpečnostní strategii vyhlášené prezidentem Bille Clintonem (*National Security Strategy for a New Century*⁴⁹⁰) a následně i v roce 2000 v novější bezpečnostní strategii (*National Security Strategy for a Global Age*⁴⁹¹).

---

⁴⁸⁸ Srov. Henninger, D., *George Shultz: The Father of the Bush Doctrine*. Wall Street Journal. April 29, 2006.

⁴⁸⁹ Srov. *National Security Decision Directive 207*, The National Program for Combating Terrorism (Jan. 20, 1986).

⁴⁹⁰ Srov. *A National Security Strategy for a New Century*. October 1998 (*The United States must act to deter or prevent such attacks and, if attacks occurs despite those efforts, must be prepared to limit the damage they cause and respond decisively against the perpetrators.*).

⁴⁹¹ Srov. *A National Security Strategy for a Global Age*. December 2000 (*The United States has mounted an aggressive response to terrorism. Our strategy pressures terrorists, deters attacks, and responds forcefully to terrorist acts. It combines enhanced law enforcement and intelligence efforts; vigorous*

Jak již bylo poukázáno výše, Bushova bezpečnostní strategie z roku 2002 je založena na novém chápání bezpečnostních hrozeb. Klasické odstrašení podle ní již není schopné zajistit bezpečnost demokratických států. Standardní nástroje, které umožňuje mezinárodní právo, již nejsou schopné takové hrozbě čelit. Na nové hrozby již nelze pouze pasivně reagovat, ale je nutné je aktivně vyhledat a zlikvidovat je. A v tomto ohledu do značné míry relativizuje zejména časový aspekt výkonu práva na sebeobranu. Zatímco dosavadní nauka připouštěla možnost použití práva na sebeobranu v preventivním smyslu, tedy proti bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku, nová strategie preempce jde dále. Z pohledu mezinárodního práva a regulace použití síly v mezinárodních vztazích je podstatná zejména tato část strategie:

„For centuries, international law recognized that nations need not suffer an attack before they can lawfully take action to defend themselves against forces that present an imminent danger of attack. Legal scholars and international jurists often conditioned the legitimacy of preemption on the existence of an imminent threat - most often a visible mobilization of armies, navies, and air forces preparing to attack. We must adapt the concept of imminent threat to the capabilities and objectives of today's adversaries. Rogue states and terrorists do not seek to attack us using conventional means. They know such attacks would fail. Instead, they rely on acts of terror and, potentially, the use of weapons of mass destruction - weapons that can be easily concealed, delivered covertly, and used without warning [...] The United States has long maintained the option of preemptive actions to counter a sufficient threat to our national security. The greater the threat, the greater is the risk of inaction - and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy's attack. To forestall or prevent such hostile acts by our adversaries, the United States will, if necessary, act preemptively. The United States will not use force in all cases to preempt emerging threats, nor should nations use preemption as a pretext for

---

diplomacy and economic sanctions; and, when necessary, military force. Our strategy requires us to both prevent and, if necessary, respond to terrorism).

*aggression. Yet in an age where the enemies of civilization openly and actively seek the world's most destructive technologies, the United States cannot remain idle while dangers gather".*⁴⁹²

Americká administrativa se tak přímo snaží využít hledisko nezbytnosti tak, aby mohlo sloužit americkým cílům. Strategie se tak vlastně snaží ukázat, že právo na prevenci existuje již po mnoho staletí, pouze je nutné redefinovat pojem nezbytnosti tak, aby odpovídal dobovému kontextu, tedy současným hrozbám, resp. hrozbám 21. století. Účelem je tedy flexibilně upravit kritéria vzniklá z případu *Caroline* tak, aby odpovídala současným potřebám.

Doktrína preemptivní sebeobranu byla opět použita Spojenými státy ve druhé Národní bezpečnostní strategii, která byla zveřejněna 16. března 2006.⁴⁹³ Spojené státy americké spoléhají na preemptivní sebeobranu v případě, že by se zbraně hromadného ničení dostaly do rukou teroristických skupin. Novější strategie při obhajobě preemptivního použití síly stanoví následující:

*„[...] under long-standing principles of self-defense, we do not rule out the use of force before attacks occur, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy's attack. When consequences of an attack with WMD are potentially so devastating, we cannot afford to stand idly by as grave dangers materialize".*⁴⁹⁴

Je však nutno dodat, že rozsah preempce byl v této druhé koncepci do značné míry korigován, a to i z důvodu značně negativné odezvy mezinárodního společenství. Strategie tak omezuje preempci zejména na tvrdé jádro teroristických skupin, které musí být nekompromisně zničeny.⁴⁹⁵

---

⁴⁹² Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002.

⁴⁹³ Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, March 2006.

⁴⁹⁴ Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, March 2006. Spojené státy se přijetím nové strategie snaží reagovat zejména na posílení mezinárodního terorismu a zvýšenou proliferaci zbraní hromadného ničení.

⁴⁹⁵ Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, March 2006 (*Prevent attacks by terrorist networks before they occur. A government has no higher obligation than to protect the lives and livelihoods of its citizens. The hard core of the terrorists cannot be deterred or reformed; they must be*

E. 3 Názory nauky a států na preemptivní sebeobranu

Přijetí nové bezpečnostní strategie Bushovou administrativou bylo naukou mezinárodního práva a mezinárodních vztahů přijato velmi kriticky. Mnoho kritiků se vyjádřilo v tom smyslu, že nový koncept preempce je nejen nemorální a nespravedlivý z pohledu mezinárodní politiky, ale zejména mimořádně sporný z pohledu nauky mezinárodního práva. Politologové a experti na mezinárodní vztahy považují strategii jednostranného použití síly za účelem ochrany amerických zájmů a hodnot za kontraproduktivní a potenciálně velmi nebezpečnou.⁴⁹⁶ Kritické ohlasy vzbudila doktrína i v nauce mezinárodního práva, jak je v podrobnostech uvedeno níže.

Kritici doktríny preemptivní sebeobrany

Mnoho autorů mezinárodního práva považuje preemptivní sebeobranu za zjevné porušení norem mezinárodního práva a Charty OSN.⁴⁹⁷ Jedním z hlavních argumentů kritiků je skutečnost, že doktrína nadřazuje jednostranné používání síly nad kolektivní donucovací akci dle příslušných ustanovení Charty OSN. Jedním z hlavních kritiků je profesor na princetonské univerzitě Richard Falk. Dle jeho názoru je velmi nebezpečný princip prvního úderu, který tuto koncepci činí zásadně neslučitelnou (*fundamentally incompatible*⁴⁹⁸) s ustanoveními Charty OSN:

„This new approach repudiates the core idea of the United Nations Charter (reinforced by decisions of the World Court in The Hague), which prohibits any use of international force that is not undertaken in self-defense after the

---

tracked down, killed, or captured. They must be cut off from the network of individuals and institutions on which they depend for support. That network must in turn be deterred, disrupted, and disabled by using a broad range of tools.)

⁴⁹⁶ Srov. Wallerstein, I., *U.S. Weaknesses and the Struggle for Hegemony*. In: 55 Monthly Review (2003) nebo Steinberg, J., *The Bush Foreign Policy Revolution*. In: 20 New Perspectives Quarterly (2003), str. 5-13.

⁴⁹⁷ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 168; Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963, str. 275 a O'Connell, M.E., O'Connell, M.E., *The Myth of Preemptive Self-Defense. The American Society of International Law*. Task Force on Terrorism. August 2002, str. 2-3 či například Bothe, M., *Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force*. In: 14 European Journal of International Law (2003), str. 232 (*De lege lata, however, the expansion of the right of anticipatory self-defense proposed in the National Security Strategy is not acceptable.*)

⁴⁹⁸ Srov. Falk, R., *What Future for the UN Charter System of War Prevention?* In: 97 American Journal of International Law (2003), str. 590.

*occurrence of an armed attack across an international boundary or pursuant to a decision by the UN Security Council [...] Pre-emption, in contrast, validates striking first [...] on the basis of shadowy intentions, alleged potential links to terrorist groups, supposed plans and projects to acquire weapons of mass destruction, and anticipations of possible future dangers. It is a doctrine without limits, without accountability to the UN or international law, without any dependence on a collective judgment of responsible governments and, what is worse, without any convincing demonstration of practical necessity”.*⁴⁹⁹

Preempce v sobě skrývá jeden významný problém - nadměrná aplikace této doktríny, případně její aplikace nedemokratickými státy, by ve svém důsledku mohla způsobit ohrožení mezinárodní bezpečnosti a návrat do období tradičního práva. Posouzení kritéria nezbytnosti je v případě preempce tak subjektivní, že přímo vybízí k možnosti zneužití.

Na adresu preemptivní sebeobrany se vznesla obrovská vlna kritiky ze strany akademických kruhů. Například v polovině roku 2002, několik měsíců před samotným zásahem v Iráku, označilo téměř třicet kanadských autorů mezinárodního práva (např. Jutta Brunnée, Stephen Toope, Andrew Newcombe, Craig M. Scott či René Provost) takovou vojenskou akci za zásadní porušení mezinárodního práva a narušení mezinárodněprávního řádu založeného Chartou OSN.⁵⁰⁰ Autoři doslova konstatovali:

„[...] an unauthorized attack against Iraq cannot be justified as selfdefence. While all states have the right to defend themselves against an armed attack, no such attack against the U.S. or its allies has occurred or is even imminently threatened by Iraq. The so-called doctrine of "pre-emptive" self defence, recently advanced by the U.S. as a justification for the use of force

---

⁴⁹⁹ Srov. Falk, R., *The New Bush Doctrine*. The Nation. July 15, 2002.

⁵⁰⁰ Srov. *Military Action in Iraq Without Security Council Authorisation Would be Illegal*. In: 34 Ottawa Law Review (2002), str. 1 (*We believe that such action would be a fundamental breach of international law and would seriously threaten the integrity of the international legal order that has been in place since the end of the Second World War.*).

*before any attack occurs or is imminent, is contrary to the UN Charter and international law.*⁵⁰¹

Kanadští autoři požadovali, aby irácká krize byla řešena multilaterálně na půdě OSN, resp. Rady bezpečnosti, a nikoliv jednostranně. Ačkoliv je systém OSN leckdy neefektivní a s vadami, je nutné jej dodržovat a zachovávat vládu práva.⁵⁰²

Velmi podobně se vyjádřilo i několik významných autorů působících na britských univerzitách, mezi jinými i Ulf Bernitz, James Crawford, Christine Chinkin, Gerry Simpson, Vaughan Lowe, Pierre-Marie Dupuy, či Roger O'Keefe. Prohlásili, že ke dni jejich společného prohlášení (7. března 2003) nebyly splněny podmínky pro výkon práva na sebeobranu a že použití síly v takové situaci by zásadním způsobem oslabilo mezinárodněprávní systém.⁵⁰³ Rovněž zhruba 40 australských expertů na mezinárodní právo a ochranu lidských práv (např. Hilary Charlesworth, Andrew Byrnes, Tim McCormack, či Sir Ronald Wilson) varovalo před případným zásahem vůči Iráku. Použití vojenské síly proti Iráku by podle nich absolutně zničilo mezinárodní systém založený po druhé světové válce (*The initiation of a war against Iraq by the self-styled "coalition of the willing" would be a fundamental violation of international law.*)⁵⁰⁴ Autoři navíc nekompromisně odsoudili možnost použití preempce:

„Members of the "coalition of the willing", including Australia, have not yet presented any persuasive arguments that an invasion of Iraq can be justified at international law. The United States has proposed a doctrine of "pre-emptive self-defence" that would allow a country to use force against another country it suspects may attack it at some stage [...] A principle of pre-emption would allow particular national agendas to completely destroy

---

⁵⁰¹ Srov. *Military Action in Iraq Without Security Council Authorisation Would be Illegal*. In: 34 Ottawa Law Review (2002), str. 2.

⁵⁰² Tamtéž, str. 2.

⁵⁰³ Srov. *War Would Be Illegal*. Guardian, Friday 7 March 2003 (*We are teachers of international law. On the basis of the information publicly available, there is no justification under international law for the use of military force against Iraq [...] There are currently no grounds for a claim to use such force in self-defence. The doctrine of pre-emptive self-defence against an attack that might arise at some hypothetical future time has no basis in international law.*)

⁵⁰⁴ Srov. *Coalition of the Willing? Make the War Criminals*. The Sydney Morning Herald, 26 February 2003.

*the system of collective security contained in Chapter Seven of the UN Charter and return us to the pre-1945 era, where might equalled right. Ironically, the same principle would justify Iraq now launching pre-emptive attacks on members of the coalition because it could validly argue that it feared attack.*⁵⁰⁵

Téměř s jistotou je možné potvrdit, že převažující část nauky mezinárodního práva, a to jak autorů evropských⁵⁰⁶, amerických⁵⁰⁷ či asijských, po provedeném vojenském zásahu vůči Iráku v roce 2003 odsoudila koncept preempce, tedy sebeobrany proti vzdáleně hrozícím ozbrojeným útokům. Jak již bylo uvedeno výše, takový způsob použití síly je podle většiny autorů nelegální, neboť nemá žádnou oporu v mezinárodním právu ani Chartě OSN; navíc nemůže být ani podpořen reprezentativní mezinárodní praxí. U preempce též hrozí, že by mohla být využita jako precedent pro státy, které by jí mohly zneužít ke svým agresivním účelům. Také převažující subjektivní element preempce je pro stabilitu mezinárodněprávního systému regulujícího jednostranné používání síly mimořádně nebezpečný.

Domnívám se, že preemptivní sebeobrana ponechává příliš velkou volnost státu, který se cítí být ohrožen v relativně vzdálené budoucnosti, a zároveň výrazně snižuje možnost mezinárodního společenství prověřit objektivitu takového zásahu. Pokud není ani pořádně známá povaha budoucího útoku, resp. abstraktního nebezpečí, jen stěží lze podle mého názoru splnit podmínku proporcionality. Souhlasím s názorem mnoha autorů, že preemptivní sebeobrana je zcela zřejmým porušením mezinárodního práva a Charty OSN.

---

⁵⁰⁵ Tamtéž.

⁵⁰⁶ Např. Gaetano Arangio-Ruiz, Paolo Benvenuti, Ian Brownlie, Luigi Condorelli, Eric David, Tarcisio Gazzini, Pierre Klein, Martti Koskenniemi, Yoram Dinstein, Rüdiger Wolfrum či Louise Doswald-Beck. Srov. *Appel de juristes de droit international concernant le recours a la force contre l'Irak*; http://www.humanrights.ch/upload/pdf/030513_aufruf_f.pdf.

⁵⁰⁷ Například Roger S. Clark, Sean D. Murphy, John Quigley, Christopher Greenwood či Mary O'Connell. Srov. http://www.humanrights.ch/upload/pdf/030513_aufruf_f.pdf.

Zastánci doktríny preemptivní sebeobrany

V nauce mezinárodního práva je zastoupen i koncept preempce jako legálního použití síly v mezinárodních vztazích. Jedním z jeho zastánců je i John Choon Yoo, přední právní teoretik Bushovy administrativy, který v letech 2001 až 2003 působil jako právní poradce na americkém ministerstvu spravedlnosti. Profesor John Yoo argumentuje, že nebezpečnost mezinárodního terorismu a tzv. „*rogue states*“ umocněná existencí zbraní hromadného ničení vyžaduje novou interpretaci pravidel použití síly. V případě sebeobrany by neměl být kladen takový důraz na pravidlo nezbytnosti (*imminence*) ozbrojeného útoku, nýbrž na závažnost potenciální hrozby a pravděpodobnosti ozbrojeného útoku.⁵⁰⁸ V tomto smyslu Yoo tvrdí, že nezbytnost již není v současné době podmínkou jenom časovou, ale musí do ní být promítnuty i některé další aspekty – vedle výše uvedené pravděpodobnosti útoku, navíc i potenciální možnost řešení konfliktu diplomatickými prostředky, jakož i rozsah hrozící újmy (*magnitude of the harm*).⁵⁰⁹ Tento přístup ale klade obrovské nároky na státy, které by musely zlepšit získávání a analyzování zpravodajských informací do té míry, aby mohly s co největší jistotou stanovit, kdy je pravděpodobnost zásahu a značné škody prokázána.

John Yoo představil velmi detailní analýzu, proč je nutné redefinovat Websterovu podmínku nezbytnosti, která dle jeho názoru je poplatná devatenáctému století:

„At least in the realm of WMD and international terrorism, the test for determining whether a threat is sufficiently “imminent” to render the use of force necessary at a particular point has become more nuanced than Secretary Webster’s nineteenth-century formulation. Factors to be considered include: the probability of an attack; the likelihood that this probability will increase, and therefore the need to take advantage of a window of opportunity; whether diplomatic alternatives are practical; and the magnitude of the harm that could result from the threat [...] If a state instead were obliged to wait until the threat were truly imminent in the

---

⁵⁰⁸ Sám autor uznává, že doktrína preempce je v rozporu s tradičním chápáním práva na sebeobranu (*with conventional international legal notions of self-defense*). Srov. Yoo, J.C., *Using Force*. In: 71 *University of Chicago Law Review* (2004), str. 1.

⁵⁰⁹ Srov. Yoo, J.C., *Using Force*. In: 71 *University of Chicago Law Review* (2004), str. 18.

*temporal sense envisioned by Secretary Webster, there is a substantial danger of missing a limited window of opportunity to prevent widespread harm to civilians.*⁵¹⁰

Dle jeho názoru byl test případu *Caroline* adekvátní pro poměry devatenáctého století, nikoliv však pro jedenadvacátého, kdy je v důsledku moderních zbraní časový aspekt téměř anulován, teroristé útočí s překvapivou rychlostí, tajně a bez předchozího varování.⁵¹¹

Akademická literatura podporující preemptivní sebeobranu akcentuje zejména podstatnou změnu v oblasti zbraňových technologií a enormní nárůst aktivit nadnárodních teroristických skupin. Autoři si jsou velmi často vědomi skutečnosti, že se tato doktrína odchyluje od Charty OSN. Nicméně takové odchýlení je ospravedlněno právě existencí teroristických skupin, popř. hrozbou tyranských režimů (typu Severní Koreji či bývalý režim Saddáma Husajna). Takto argumentuje i další americký autor, profesor John Alan Cohan. Cohan dokonce konstatuje, že právo na preemptivní zásah se začíná vyvíjet jako nové pravidlo obecného mezinárodního práva (*new legal norm of anticipatory offensive intervention*), které opravňuje k zásahu nejen proti tyranským režimům, ale i proti teroristickým režimům a skupinám, které by mohly získat jaderné, bakteriologické či chemické zbraně.⁵¹²

Je však nutné upozornit i na velmi zajímavý argument přednesený jedním z hlavních zastánek preemptce, tehdejší americkou ministryní zahraničí Condoleeou Riceovou. Riceová, ač tuto doktrínu podporovala, sama připustila, že musí být určitým

---

⁵¹⁰ Srov. Yoo, J. Ch., *International Law and the War in Iraq*. In: 97 *American Journal of International Law*, July 2003, str. 574.

⁵¹¹ Dle jeho názoru „[...] *the Caroline test of the Nineteenth Century, if applied literally to a world of modern weapons, would be a suicide pact*“. Srov. Yoo, J.Ch, *Using Force*. In: 71 *University of Chicago Law Review* (2004), str. 17. Stejným způsobem téměř před třiceti lety argumentoval i izraelský diplomat Yehuda Blum před Radou bezpečnosti, když byl Izrael (po náletu na Osirak) odsouzen za nedodržení obvyčejových podmínek vyplývajících z případu *Caroline*: „*To try and apply it to a nuclear situation in the post-Hiroshima era makes clear the absurdity of the position of those who base themselves upon it. To assert the applicability of the Caroline principles to a State confronted with the threat of nuclear destruction would be an emasculation of that State's inherent and natural right of self-defence*“. Srov. U.N.Doc.S/PV.2288, odst. 80.

⁵¹² Srov. Cohan, J.A., *The Bush Doctrine and the Emerging Norm of Anticipatory Self-Defence in Customary International Law*. In: 25 *Pace University School of Law, International Law Review* (2003), str. 288.

způsobem omezena. Konstatovala, že počet případů, kdy tato doktrína bude Spojenými státy použita, bude velmi malý. Navíc prý vždy bude předpokladem využití dostupných diplomatických prostředků:

*„The United States has long affirmed the right to anticipatory self-defense -- from the Cuban Missile Crisis in 1962 to the crisis on the Korean Peninsula in 1994. But this approach must be treated with great caution. The number of cases in which it might be justified will always be small. It does not give a green light -- to the United States or any other nation -- to act first without exhausting other means, including diplomacy. Preemptive action does not come at the beginning of a long chain of effort. The threat must be very grave. And the risks of waiting must far outweigh the risks of action.”*⁵¹³

Mnoho autorů tvrdí, že preemptivní použití síly je v souladu s mezinárodním právem, a to zejména v důsledku neschopnosti donucovacího systému OSN. Poněkud extrémní názor zastává profesor Michael Glennon, když tvrdí, že článek 51 Charty OSN byl „zneplatněn“ mezistátní praxí a že „[...] international „rules“ concerning use of force are no longer regarded as obligatory by states”.⁵¹⁴ Tento názor je však do určité míry zavádějící, neboť nelze platně argumentovat, že porušování určitého právního pravidla vede k jeho invalidaci, popř. zneplatnění. Glennonova argumentace může mít značně negativní následky.

Preemptivní sebeobranou se zabývalo i mnoho států, které se snažily specifickým způsobem vymezit možnost použití síly v (preemptivní) sebeobraně. Byly to zejména ty státy, které podpořily Spojené státy ve vojenské akci vůči Iráku v roce 2003, tj. koaliční spojenci – Austrálie, Velká Británie a Izrael.

Australská vláda opakovaně vyjádřila, prostřednictvím ministra obrany Roberta Hilla, podporu liberálnějšímu výkladu pojmu sebeobrany:

---

⁵¹³ Srov. Dr. Condoleezza Rice Discusses President’s National Security Strategy, Wriston Lecture, Waldorf Astoria Hotel (Oct.1, 2002); <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021001-6.html>.

⁵¹⁴ Srov. Glennon, M., *The Fog of Law: Self-Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter*. In: 25 Harvard Journal of Law and Policy (2002), str. 540.

„It is clear that, when an armed attack against a State is imminent, that State is not compelled to wait until the first blow has been struck. But what action can a State legitimately take when that attack is to be launched by a non-State actor, in a non-conventional manner, operating from a variety of bases in disparate parts of the world? There are no tell-tale warning indicators such as the mobilisation and pre-deployment of conventional forces [...] Whilst the Charter of the U.N. adopted not dissimilar language (Article 51 permits the use of self-defence "if criminal attack occurs"), it has not settled the debate between those who adopt a literal interpretation and those who argue that contemporary reality demands a more liberal interpretation.“⁵¹⁵

Jednoznačnější se k preemptivnímu použití síly vyjádřil tehdejší australský premiér John Howard:

„The principle that a country which believes it is likely to be attacked is entitled to take preemptive action is a self-evidently defensible and valid principle [...] let me make it very clear, if I were presented with evidence that Australia was about to be attacked and I was told by our military people that by launching a preemptive hit we could prevent that attack from occurring I would authorize that preemptive hit.“⁵¹⁶

V podobném duchu vyznělo i vyjádření tehdejšího britského premiéra Tonyho Blaira v roce 2004 při obhajobě vojenského zásahu v Iráku:

*„[...] before September 11th the world's view of the justification of military action had been changing. The only clear case in international relations for armed intervention had been self-defence, response to aggression [...] The states that proliferate or acquire WMD illegally are doing so precisely to avoid containment. **But we surely have a duty and a right to prevent the***

---

⁵¹⁵ Srov. John Bray Memorial Oration, University of Adelaide (Nov. 28, 2002).

⁵¹⁶ Citováno z Reisman, W.M. – Armstrong, A., *The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense*. In: Faculty Scholarship Series (2006), str. 539.

*threat materialising [...] Otherwise, we are powerless to fight the aggression and injustice which over time puts at risk our security and way of life.*⁵¹⁷

Hlavním argumentem britské vlády pro podporu doktríny preempce byla nutnost zefektivnění prostředků boje proti mezinárodnímu terorismu. Jedině účinná a včasná reakce je schopná eliminovat nebezpečí ještě v zárodku.

Problematikou preempce se po roce 2003 zabývala i francouzská vláda. V jednom ze svých strategických dokumentů vyjádřila doktríně preempce podporu:

*„Outside our borders, within the framework of prevention and projection-action, we must be able to identify and prevent threats as soon as possible. **Within this framework, possible preemptive action is not out of the question, where an explicit and confirmed threat has been recognized.** This determination and the improvement of long range strike capabilities should constitute a deterrent threat for our potential aggressors, especially as transnational terrorist networks develop and organize outside our territory, in areas not governed by states, and even at times with the help of enemy states.”*⁵¹⁸

Argumentace je podobná jako v případě Velké Británie a Austrálie – hrozba globálního terorismu a asymetrického způsobu vedení boje (umocněná možností získání zbraní hromadného ničení) je tak závažná, že vyžaduje změnu chápání použití síly v sebeobraně, včetně redefinování obyčejového pravidla nezbytnosti. Doktrína preempce byla proto zmiňována výlučně v situacích, kdy objektem sebeobranných opatření měla být teroristická skupina, resp. nestátní aktér, a nikoliv stát. To je poměrně významný aspekt celé diskuze. Teroristická hrozba byla v té době vnímána tak intenzivně, že dokonce zahraniční výbor britské Dolní sněmovny požádal britskou

---

⁵¹⁷ Srov. Tony Blair, *Prime Minister Warns of Continuing Global Terror Threat*, Mar. 5, 2004 (<http://www.guardian.co.uk/politics/2004/mar/05/iraq.iraq>).

⁵¹⁸ Srov. France, *Ministry of Defense, 2003-2008 Military Programme*, Bill of Law (http://merln.ndu.edu/whitepapers/France_English.pdf)

vládu, aby se na mezinárodní úrovni pokusila iniciovat diskuzi vedoucí k nalezení konsenzu, kdy je možné v mezinárodních vztazích aplikovat doktrínu preempce.⁵¹⁹ Stejný výbor dokonce britskou vládu varoval, že pokud by použití síly vůči Iráku bylo obhajováno právem na preemptivní sebeobranu, mohlo by to stanovit nebezpečný precedens, který by mohly využít i méně demokratické státy.⁵²⁰

Na podporu doktríny preempce vystoupila i Indie. Její ministr zahraničních věcí Jaswant Singh při návštěvě Washingtonu v roce 2002 uznal možnost použít sílu v preemptivním smyslu, nicméně vyjádřil přesvědčení, že taková možnost existuje pro každý stát na světě a že není prerogativem pouze některých států.⁵²¹

Preempce byla, byť podmíněně, podpořena rovněž Ruskem. Tehdejší prezident Vladimír Putina v interview publikovaném tiskovou agenturou AFP v listopadu 2003 prohlásil, že Rusko nevyklučuje použití preempce na ochranu svých národních zájmů, a to z toho důvodu, že jsou připraveny jí použít i Spojené státy:

„If the principle of preventive use of force continues to develop in international practice, then Russia reserves the right to act in an analogous manner to defend its national interests.“⁵²²

---

⁵¹⁹ Srov. *Committee of Foreign Affairs*, Second Report, Conclusions and Recommendations, December 19, 2002 (<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmffaff/196/19603.htm>) (*We conclude that the notion of 'imminence' should be reconsidered in light of new threats to international peace and security - regardless of whether the doctrine of pre-emptive self-defence is a distinctively new legal development. We recommend that the Government work to establish a clear international consensus on the circumstances in which military action may be taken by states on a pre-emptive basis.*).

⁵²⁰ Srov. *Committee of Foreign Affairs*, Second Report, Conclusions and Recommendations, December 19, 2002 (<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmffaff/196/19603.htm>) (*We conclude that should the US, British and other governments seek to justify military action against Iraq for example, on an expanded doctrine of 'pre-emptive self-defence,' there is a serious risk that this will be taken as legitimising the aggressive use of force by other, less law-abiding states.*).

⁵²¹ Srov. *Every Country Has Right to Pre-emption: Jaswant* (<http://yaleglobal.yale.edu/content/every-country-has-right-pre-emption-jaswant>), 1 October 2002 (*Pre-emption or prevention is inherent in deterrence. Where there is deterrence there is pre-emption. The same thing is there in Article 51 of the United Nations Charter [...] Every nation has that right. It is not the prerogative of any one country. Pre-emption is the right of any nation to prevent injury to itself.*).

⁵²² Srov. *Putin reaffirms Russia's right to preemptive strikes*, AFP, Moscow, Nov. 3, 2003.

E. 4 Preemptivní sebeobrana v praxi – vojenský útok vůči Iráku (2003)

Významným příkladem, kdy byl v praxi využit argument preempce, byl vojenský zásah Spojených států a jejich spojenců vůči Iráku. V roce 2003 se Irák stal ústředním tématem americké zahraniční politiky po vojenském a politickém úspěchu v Afghánistánu. Jako důvod zásahu byla ze strany Spojených států předkládána opodstatněná obava z ohrožení mezinárodního společenství v důsledku skutečnosti, že by Irák mohl mít v držení zbraně hromadného ničení. Bylo možné předpokládat, že i v případě Iráku budou Spojené státy americké postupovat s poukazem na sebeobranu zakotveným v článku 51 Charty OSN. Tomu ostatně nasvědčovala řada výroků představitelů americké vlády včetně samotného prezidenta George W. Bushe. Již zmíněný Bushův projev před absolventy vojenské akademie ve West Pointu je příznačný:

*„Nemůžeme důvěřovat slovům tyranů, kteří slavnostně podepíší smlouvy o nešíření zbraní, a potom je systematicky porušují. Jestliže budeme čekat na to, až se hrozby plně uskuteční, budeme čekat příliš dlouho [...] Ve světě, do kterého jsme vstoupili, je jedinou bezpečnou cestou cesta akce. A tento národ bude jednat.“*⁵²³

I přes varovné signály ze strany Spojených států o existenci zbraní hromadného ničení v Iráku bylo jasné, že z politických důvodů se Spojeným státům nepodaří prosadit v Radě bezpečnosti OSN novou rezoluci podle kapitoly VII. Charty OSN, která by opravňovala Spojené státy k ozbrojenému použití síly proti Iráku.

Argumentace Spojených států však dávala tušit, že se připravuje vojenský úder bez ohledu na názor ostatních států mezinárodního společenství. Tento trend byl patrný již z Bushova projevu o stavu Unie v lednu 2002.⁵²⁴ Podobná slova zopakoval prezident

---

⁵²³ Srov. White House Press Releases, President Bush delivers graduation speech at Weest Point, 1 June 2002 (<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>).

⁵²⁴ Srov. *The President's State of the Union Address*. The United States Capitol, Washington, D.C., January 29, 2002 (<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>) (*Iraq continues to flaunt its hostility toward America and to support terror. The Iraqi regime has plotted to develop anthrax, and nerve gas, and nuclear weapons for over a decade. This is a regime that has already used poison gas to murder thousands of its own citizens -- leaving the bodies of mothers huddled over their dead children. This is a regime that agreed to international inspections -- then kicked*

Bush i při účasti na plenárním zasedání Valného shromáždění v září stejného roku. Vedle kritiky Iráku kvůli podpoře mezinárodního terorismu a možnému držení zbraní hromadného ničení se Bush soustředil i na kritiku systematického porušování lidských práv iráckého obyvatelstva ze strany státního aparátu.⁵²⁵ Prezident Bush rovněž detailně popsal téměř deset let trvající neochotu Iráku podrobit se závazným rezolucím Rady bezpečnosti OSN zejména v oblasti kontroly svého jaderného programu. Slovy George Bushe Irák pokračoval v zatajování informací o svém programu a zaměstnávání významných jaderných techniků a expertů. V závěru svého projevu důrazně a odhodlaně prohlásil:

*„If Iraq’s regime defies us again, the world must move deliberately and decisively to hold Iraq to account. We will work with the Security Council for the necessary resolutions. But the purposes of the United States should not be doubted. The Security Council resolutions will be enforced, and the just demands of peace and security will be met, or action will be unavoidable, and a regime that has lost its legitimacy will also lose its power.”*⁵²⁶

V následujících měsících prováděli pracovníci Monitorovací, ověřovací a inspekční komise OSN (UNMOVIC) a Mezinárodní agentury pro atomovou energii kontroly na území Iráku. Ačkoli konstatovali vstřícný přístup Iráku ke spolupráci, bylo patrné, že dodržování podmínek rezolucí OSN není zcela naplňováno a že Irák nepředkládá veškeré požadované informace.⁵²⁷ Současně značně zintenzívnila diplomatická aktivita na půdě Rady bezpečnosti. Začátkem února 2003 vystoupil v Radě bezpečnosti generál Colin Powell, tehdejší americký ministr zahraničních věcí, s důležitým poselstvím. S odkazem na získané zpravodajské informace (zejména z nahraných telefonických rozhovorů, pořízených satelitních snímků a výslechů mnoha osob) Colin Powell

---

out the inspectors. This is a regime that has something to hide from the civilized world [...] And all nations should know: America will do what is necessary to ensure our nation's security.).

⁵²⁵ Srov. U.N.Doc.A/57/PV.2, str. 6-7 (Last year, the United Nations Commission on Human Rights found that Iraq continues to commit extremely grave violations of human rights and that the regime’s repression is all pervasive. Tens of thousands of political opponents and ordinary citizens have been subjected to arbitrary arrest and imprisonment, summary execution, and torture by beating, burning, electric shock, starvation, mutilation and rape.).

⁵²⁶ Srov. U.N.Doc.A/57/PV.2, str. 9.

⁵²⁷ Srov. United Nations Yearbook (2003), str. 324-330.

demonstroval absolutní neochotu Iráku podřídit se rezolucím a kontrolám mezinárodních agentur.⁵²⁸ Následně došlo k rozštěpení názorů mezi stálými členy Rady bezpečnosti OSN, přičemž Francie, Rusko a Čína odmítaly řeši irácký problém vojenskou silou, resp. odmítly hlasovat pro rezoluce dle článku 42 Charty OSN.

V důsledku uvedené patové situace v Radě bezpečnosti došlo 20. března 2003 ke koaliční vojenské akci vedené Spojenými státy. V oznámení Radě bezpečnosti Spojené státy (spolu s Austrálií a Velkou Británií) prohlásily, že se jedná o vojenskou operaci za účelem vynucení plnění povinností stanovených závaznými rezolucemi Rady bezpečnosti OSN ze strany Iráku.⁵²⁹ Je zřejmé, že prvotní argumentace států proti-irácké koalice nijak nenaznačovala, že by se mělo jednat o aplikaci práva na (preemptivní) sebeobranu. Prvotní komunikace ze strany Spojených států ani odkaz na právo na sebeobranu neobsahovala, na rozdíl od vojenských operací v Afghánistánu v roce 2001 (*The United States of America, together with other States, has initiated actions in the exercise of its inherent right of individual and collective self-defence following the armed attacks*⁵³⁰), popř. proti Afghánistánu a Súdánu v roce 1998 (*The United States of America has exercised its right of self-defence in responding to a series of armed attacks against United States embassies and United States nationals*⁵³¹). Ani v následných diskuzích v Radě bezpečnosti nebyl americkým zástupcem argument o využití práva na sebeobranu předložen. Je zcela zřejmé, že americká administrativa na

---

⁵²⁸ Srov. United Nations Yearbook (2003), str. 324 (*According to the Secretary of State, intercepted telephone conversations among Iraqi officials (two tapes of which were played for the Council) and satellite photos (several of which were projected on a screen) proved that Iraq had carried out a policy of evasion and deception that went back 12 years - a policy set at the highest levels of the Iraqi Government. The voluminous December 2002 declaration submitted by Iraq was but an attempt to overwhelm the Security Council with useless information in order to give the false impression that the inspection process was working. According to sources, documents were being moved to avoid detection and hard drives of computers at Iraqi weapons facilities were being replaced. However, WMD were also being moved to keep them from being found by inspectors.*).

⁵²⁹ Srov. U.N.Doc.S/2003/351, U.N.Doc.S/2003/352 a U.N.Doc.S/2003/350 (*These operations are necessary in view of Iraq's continued material breaches of its disarmament obligations under relevant Security Council resolutions, including resolution 1441 (2002). The operations are substantial and will secure compliance with those obligations. In carrying out these operations, our forces will take all reasonable precautions to avoid civilian casualties [...] Iraq repeatedly has refused, over a protracted period of time, to respond to diplomatic overtures, economic sanctions and other peaceful means, designed to help bring about Iraqi compliance with its obligations to disarm and to permit full inspection of its weapons of mass destruction and related programmes. The actions that coalition forces are undertaking are an appropriate response. They are necessary steps to defend the United States and the international community from the threat posed by Iraq and to restore international peace and security in the area. Further delay would simply allow Iraq to continue its unlawful and threatening conduct.*).

⁵³⁰ Srov. U.N.Doc.S/2001/946.

⁵³¹ Srov. U.N.Doc.S/1998/780.

mezinárodním fóru nechtěla vojenský zásah vůči Iráku prezentovat jako první aplikaci nové Bushovy doktríny, resp. jeho aplikaci širěji pojatého práva na sebeobranu.

Ačkoliv argumentace Spojených států neobsahovala zmínku o právu na sebeobranu, některé právní posudky, které si nechal Bílý dům vypracovat, tuto možnost výslovně umožňovaly, například Memorandum ministerstva spravedlnosti (*Authority of the President under Domestic and International Law to Use Military Force Against Iraq*), které zpracoval hlavní právní poradce ministerstva profesor Jay Scott Bybee.⁵³² V úvodu tohoto Memoranda se uvádí, že použití síly proti Iráku je možné na základě předchozích rezolucí Rady bezpečnosti anebo může být obhájeno právem na sebeobranu (*[...] would be consistent with international law because it would be authorized by the United Nations Security Council or would be justified as anticipatory self-defense*⁵³³). Memorandum se věnuje i analýze pojmu nezbytnost a jako ostatní zastánci preempce konstatuje, že překotný vývoj zbraňových systémů, způsob a možnost přepravy moderních zbraní nutně vede ke změně definici nezbytnosti.⁵³⁴ Dále se Memorandum zabývá mezistátní praxí, na které se snaží doložit, že liberálnější přístup k principu nezbytnosti je v ní již obsažen. Memorandum zkoumá především argumentaci států při těchto vojenských akcích – při kubánské raketové krizi v roce 1962, útoku na jaderný reaktor v Osiraku v roce 1981, leteckém útoku na Libyi roce 1986, intervenci v Panamě 1989 nebo leteckém útoku na Bagdád v roce 1993. Memorandum na základě jejich analýzy argumentuje, že Spojené státy opakovaně použily liberálnější výklad práva na sebeobranu, resp. podmínky nezbytnosti

---

⁵³² Srov. *Authority of the President under Domestic and International Law to Use Military Force Against Iraq*. Memorandum Opinion for the Counsel to the President (2002), Opinions of the Office of Legal Counsel in Volume 26, <http://www.justice.gov/olc/2002/iraq-opinion-final.pdf>.

⁵³³ Srov. *Authority of the President under Domestic and International Law to Use Military Force Against Iraq*. Memorandum Opinion for the Counsel to the President (2002), Opinions of the Office of Legal Counsel in Volume 26, <http://www.justice.gov/olc/2002/iraq-opinion-final.pdf>.

⁵³⁴ Srov. *Authority of the President under Domestic and International Law to Use Military Force Against Iraq*. Memorandum Opinion for the Counsel to the President (2002), Opinions of the Office of Legal Counsel in Volume 26, <http://www.justice.gov/olc/2002/iraq-opinion-final.pdf>, str. 36 (*[...] developments in offensive arms and their means of delivery, the calculus of whether a threat is sufficiently imminent to render the use of force necessary has evolved. Over time, the advent of nuclear and other sophisticated weapons has dramatically increased the degree of potential harm to be factored in. Weapons of mass destruction threaten devastating and indiscriminate long-term damage to large segments of the civilian population and environment.*).

artikulované ministrem Websterem.⁵³⁵ Tento závěr je však velmi neprůkazný, neboť s výjimkou Osiraku zmiňuje Memorandum pouze vojenské akce Spojených států. Je velmi diskutabilní, zda praxe jednoho státu je schopna mít nějaké zásadní konsekvence pro liberálnější výklad práva na sebeobranu. I přes tento nedostatek Memorandum uzavírá, že podmínka nezbytnosti je v případě Iráku splněna a možnost využití sebeobrany vůči Iráku je legální:

„We observe, therefore, that even if the probability that Iraq itself would attack the United States with WMD, or would transfer such weapons to terrorists for their use against the United States, were relatively low, the exceptionally high degree of harm that would result, combined with a limited window of opportunity and the likelihood that if we do not use force, the threat will increase, could lead the President to conclude that military action is necessary to defend the United States.“⁵³⁶

Zastánci zásahu vůči Iráku a jejich argumentace⁵³⁷

Jak vyplývá z výše uvedeného, byli hlavními členy proti-irácké koalice vedle Spojených států její tradiční spojenci – Velká Británie a Austrálie. Základním elementem prvotní argumentace států koalice bylo podstatné porušování (*material breach*) závazných rezolucí Rady bezpečnosti ze strany Iráku, a to zejména a) rezoluce č. 687 z roku 1991, která uvalila na Irák nespočet povinností a podmínek (zejména podmínku příměří); b) rezoluce č. 678 z roku 1990; a c) rezoluce č. 1441 z roku 2002. Tuto argumentaci

---

⁵³⁵ Tamtéž, str. 43 (*In sum, recent practice demonstrates that the United States has used force in response to a threat of aggression that is less imminent in the temporal sense than described by Secretary Webster over 150 years ago. Rapid advances in weapons technology have changed the calculus, in large part because a state cannot defend itself if it waits until such weapons are launched.*).

⁵³⁶ Tamtéž, str. 47.

⁵³⁷ Dle jednoho ze zdrojů podporovalo vojenské řešení irácké krize zhruba 29 států z tehdejších 191 států. Mezi těmito byly například Afghánistán, Albánie, Austrálie, Ázerbájdžán, Bulharsko, Columbie, Česká republika, Dánsko, Salvador, Eritrea, Estonsko, Etiopie, Gruzie, Maďarsko, Itálie, Jižní Korea, Lotyšsko, Litva, Makedonie, Nizozemí, Nikaragua, Filipíny, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Španělsko, Turecko, Velká Británie a Uzbekistán. Srov. *Memorandum of Advice on the Use of Force against Iraq*, publikované v *Melbourne Journal of International Law* 4 (2003).

obsahovala oznámení adresovaná Radě bezpečnosti.⁵³⁸ Argumentace byla podložena i diskuzemi na vnitrostátní úrovni. Ve stejném duchu zněla i doporučení, která byla poskytnuta vládám koaličních států. Například v Austrálii připravilo ministerstvo spravedlnosti pro liberální vládu Johna W. Howarda zvláštní memorandum (*Memorandum of Advice on the Use of Force against Iraq*), které předložilo důvody, proč je použití síly Austrálií proti Iráku v souladu s mezinárodním právem a proč nebude porušovat australské mezinárodněprávní závazky. Memorandum po podrobné analýze jednotlivých ustanovení výše uvedených rezolucí konstatuje:

*„In our view, Iraq’s past and continuing material breaches of SCR 687 have negated the basis for the “formal cease-fire“. Iraq, by its conduct subsequent to the adoption of SCR 687, has demonstrated that it did not and does not “accept“ the terms of SCR 687. Consequently, the cease-fire is not effective and the authorisation for the use of force in SCR 678 is reactivated.“*⁵³⁹

Dle názoru australských vládních právníků byla tedy původní rezoluce č. 678 z roku 1990 stále účinná a i nadále zmocňovala členské státy OSN v použití všech dostupných prostředků vůči Iráku, včetně vojenského použití síly. Účelem dotčené rezoluce dle jejich názoru nebylo pouze obnovení nezávislosti a svrchovanosti Kuvajtu, ale rovněž implementace všech příslušných rezolucí a obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti v regionu. Působnost rezoluce prý ani nebyla časově omezena a není nutné přijímat dodatečnou rezoluci opravňující k použití síly.⁵⁴⁰ Jistotu, s jakou byla australská vláda

---

⁵³⁸ Srov. např. U.N.Doc.S/2003/350 (*The action follows a long history of non-cooperation by Iraq with the United Nations Special Commission (UNSCOM), the United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (UNMOVIC) and the International Atomic Energy Agency (IAEA) and numerous findings by the Security Council that Iraq has failed to comply with the disarmament obligations imposed on it by the Council, including in resolutions 678 (1990), 687 (1991) and 1441 (2002). In its resolution 1441 (2002), the Council reiterated that Iraq’s possession of weapons of mass destruction constitutes a threat to international peace and security; that Iraq has failed, in clear violation of its obligations, to disarm; and that in consequence Iraq is in material breach of the conditions for the ceasefire at the end of hostilities in 1991 laid down by the Council in its resolution 687 (1991). Military action was undertaken only when it became apparent that there was no other way of achieving compliance by Iraq.*).

⁵³⁹ Srov. *Memorandum of Advice on the Use of Force against Iraq*, publikované v *Melbourne Journal of International Law* 4 (2003).

⁵⁴⁰ Srov. *Memorandum of Advice on the Use of Force against Iraq*, publikované v *Melbourne Journal of International Law* 4 (2003).

přesvědčena o legalitě případného použití síly vůči Iráku, je možné dovodit i z toho, že vládní stanovisko v této souvislosti nijak nezmiňuje právo na sebeobranu.

Je však zajímavé na tomto místě zmínit právní stanovisko zástupců australské labouristické opozice tlumočící názor několika australských autorů mezinárodního práva. Dle jejich názoru by bylo podmínkou použití síly přijetí zvláštní rezoluce Rady bezpečnosti dle článku 42 Charty OSN, popř. pokud by ze strany Iráku hrozil bezprostřední ozbrojený útok. Ani jedna z těchto podmínek nebyla v té době splněna a tudíž případné vyslání australských vojenských jednotek do koaličních vojsk je v rozporu s mezinárodněprávními závazky Austrálie, mezinárodním právem a Chartou OSN.⁵⁴¹

Dalším hlavním spojencem a zastáncem vojenského řešení byla Velká Británie. Britská vláda i parlament si nechaly ministrem spravedlnosti Lordem Goldsmithem vypracovat stanovisko k legalitě případného použití síly vůči Iráku. Základní otázkou bylo, zda je legální použít sílu vůči Iráku, aniž by byla přijata další rezoluce Rady bezpečnosti. Lord Goldsmith doporučil, že nejjistější cestou (*safest legal course*) by bylo přijetí nové rezoluce Rady bezpečnosti opravňující k použití síly.⁵⁴² Jinak by bylo možné použít sílu pouze v případě, že bude prokázáno (*if there are strong factual grounds a hard evidence of non-compliance and non-cooperation*⁵⁴³), že Irák neplní podmínky rezoluce a nespolupracuje tak, jak by měl. Tak znělo i zdůvodnění, které po zahájení vojenských operací britská diplomacie přednesla při diskuzích na půdě Rady bezpečnosti.⁵⁴⁴

---

⁵⁴¹ Srov. *Memorandum of Advice on the Use of Force against Iraq*, publikované v *Melbourne Journal of International Law* 4 (2003).

⁵⁴² Srov. *Advice of Attorney General to the Prime Minister*, 17 March 2003 (http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/28_04_05_attorney_general.pdf).

⁵⁴³ Srov. *Advice of Attorney General to the Prime Minister*, 17 March 2003 (http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/28_04_05_attorney_general.pdf), odst. 29.

⁵⁴⁴ Srov. *United Nations Yearbook* (2003), str. 336 (*The United Kingdom was aware that Member States, perhaps without exception, found the situation in Iraq deeply disappointing and distasteful, but they could not set aside the universally available evidence that Iraq was repeatedly defying the United Nations in refusing to complete disarmament of its WMD under the terms of successive resolutions. Resolution 1441(2002) was adopted unanimously but not implemented with any rigour by a united Council. Coalition action was therefore under way to enforce Council decisions on complete Iraqi disarmament. Military action was both legitimate and multilateral, as it was authorized under resolutions 678(1990), 687(1991) and 1441(2002). A broad coalition of well over 40 States was supporting the action materially or politically.*).

Kritici zásahu vůči Iráku a jejich argumentace

Většina států, která se po vojenském zásahu účastnila diplomatických jednání na půdě Rady bezpečnosti, odsoudila americkou, resp. koaliční vojenskou operaci, a označila ji za zcela zjevné porušení mezinárodního práva a Charty OSN a za akt agrese (např. Malajsie, Jemen, Egypt, Kuba, atd.).⁵⁴⁵ Jednání ze stejných důvodů odsoudilo i Hnutí nezúčastněných států a Liga arabských států. Mnoho zástupců argumentovalo, že Iráku nebylo umožněno, aby prokázal svůj postup při plnění odzbrojovacích podmínek. Kriticky se k americké vojenské akci vyjádřil i tehdejší generální tajemník OSN Kofi Annan. V tiskovém prohlášení zhruba půl roku po samotném zásahu prohlásil, že doktrína preemptivní vojenské intervence je zpochybněním kolektivního systému založeného Organizací spojených národů a mohla by vést ke globálnímu chaosu. Navíc je to podle Annana i nebezpečný precedens:

*„My concern is that, if it were to be adopted, it could set precedents that resulted in a proliferation of the unilateral and lawless use of force, with or without credible justification [...] **But until now it has been understood that when states go beyond that and decide to use force to deal with broader threats to international peace and security, they need the unique legitimacy provided by the United Nations.**“⁵⁴⁶*

Jak již bylo uvedeno výše, ačkoliv nebyl argument o preemptivní sebeobraně Spojenými státy použit, několik států jej však přesto zmínilo a vcelku logicky namítlo jeho rozpor s mezinárodním právem (např. Írán⁵⁴⁷, Malajsie⁵⁴⁸ či Jemen⁵⁴⁹).

---

⁵⁴⁵ Srov. U.N.Doc.S/PV.4726, str. 7 (*The war against Iraq has been carried out without the authorization of the Security Council. This war is being carried out in violation of the principles of international law and the Charter.*).

⁵⁴⁶ Srov. *Annan Challenges U.S. Doctrine of Preventive Action*, Reuters, September 23, 2003 (*Now some say this understanding is no longer tenable since an 'armed attack' with weapons of mass destruction could be launched at any time [...] This logic represents a fundamental challenge to the principles, on which, however imperfectly, world peace and stability have rested for the last 58 years.*).

⁵⁴⁷ Srov. U.N.Doc.S/PV.4726, str. 33 (*That is why this war has received almost universal condemnation. Moreover, the stated goal of regime change in Iraq runs flagrantly counter to the norms and principles of international law; and so does the concept of arbitrary pre-emptive strike, which openly negates the provisions of the Charter of the United Nations.*).

⁵⁴⁸ Srov. U.N.Doc.S/PV.4726, str. 8 (*Malaysia takes the position that unilateral military action undertaken without the support and authorization of the Security Council violates international law and the United Nations Charter. Furthermore, the doctrine of pre-emptive strikes has no foundation in*

E.5 Izraelský letecký úder na irácký jaderný reaktor v Osiraku (1981)

Izraelský nálet na jaderný reaktor v Osiraku je dalším (byť chronologicky starším než zásah v Iráku v roce 2003) příkladem snahy o preemptivní použití síly v případě, kdy bezprostřednost ozbrojeného útoku je velmi relativní, sporná, a především především značně vzdálená. Úvodem je nutné podotknout, že tento incident nesplnil podmínky stanovené obyčejovým právem pro výkon práva na sebeobranu (viz případ *Caroline*). Z incidentu také jasně vyplynulo, že ozbrojená akce bez existence bezprostředně hrozícího útoku bude nejen odsouzena mezinárodním společenstvím, ale nebude ani považována za legitimní výkon práva na sebeobranu. Bude naopak mezinárodním společenstvím považována za jednání v rozporu s mezinárodním právem a za agresi.

Irák stavěl jaderný reaktor za významné podpory mnoha států, z nichž za zmínku stojí zejména Francie, a několikrát veřejně deklaroval, že je budován výlučně za účelem vědeckého výzkumu. Zároveň se Irák obhajoval dodržováním Dohody o nešíření jaderných zbraní a akceptací inspekci ze strany Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Izrael se relativně delší dobu snažil přesvědčovat západní státy (zejména ty, které byly na vývoji reaktoru finančně zainteresované), aby apelovaly na Irák s úmyslem odradit jej od stavby reaktoru. Izrael dokonce načasoval zásah tak, aby proběhl až po francouzských parlamentních volbách v domnění, že nová socialistická vláda ukončí podporu iráckému jadernému programu. Tyto snahy se však ukázaly jako neefektivní a nevedly k zamýšlenému cíli.

K samotnému vojenskému incidentu došlo 4. června 1981 poté, kdy devět strojů izraelských vzdušných sil zničilo rozestavěný irácký jaderný reaktor v Osiraku blízko Bagdádu.⁵⁵⁰ Izraelští představitelé okamžitě po náletu prohlásili, že jaderný reaktor byl

---

international law. Malaysia views the unilateral military action undertaken by the United States and its allies as illegal and as being tantamount to an invasion of an independent and sovereign nation.)

⁵⁴⁹ Srov. U.N.Doc.S/PV.4726, str. 13 (*A pre-emptive war, based on mere doubts about the intentions of others, leads to chaos that will undermine the basis of international relations.*)

⁵⁵⁰ Nálet byl proveden v brzkých ranních hodinách, aby bylo možné předejít ztrátám na lidských životech. Jedinou obětí se stal francouzský technik, který byl v době útoku poblíž reaktoru. Izrael odškodnil Francii za jeho smrt, avšak výslovně deklaroval, že k tomu není jakkoli povinen.

Více srov. Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981, upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defense?* In: 15 *Vanderbilt J. of Transnational Law* (1982), str. 417; D'Amato, A., *Israel's Air Strike upon the Iraqi Nuclear Reactor*. In: 77 *American J. Int'l L.* (1983), str. 584; Shoham, U., *The Israeli Aerial Ride upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 *Military Law Review* (1985), str. 191; Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 *Virginia J.*

stavěn za účelem produkce jaderných zbraní, které měly být následně použity k napadení státu Izrael. Stálý izraelský zástupce v Radě bezpečnosti Yehuda Blum prohlásil, že izraelská vláda využila „*přirozeného a nezczitelného práva na sebeobranu v souladu s obecným mezinárodním právem jak je stanoveno v článku 51 Charty OSN*“.⁵⁵¹ Na následné tiskové konferenci izraelský premiér Menachem Begin prohlásil, že veškeré předchozí snahy o diplomatické a mírové urovnání sporu (jak požaduje článek 33 Charty OSN) byly vyčerpány a že jaderný reaktor představoval hrozbu pro samotnou bezpečnost Izraele.⁵⁵² Načasování akce rovněž souviselo s tím, že reaktor měl být podle izraelských zdrojů spuštěn v nejbližší době. Izrael založil své subjektivní posouzení o bezprostředně hrozícím nebezpečí na „*zdrojích, jejichž věrohodnost byla mimo veškerou pochybnost*“⁵⁵³, které měly údajně nasvědčovat skutečnosti, že reaktor bude aktivován již v létě téhož roku, tedy začátkem července či září 1981.⁵⁵⁴ Izrael s ohledem na načasování akce argumentoval i tím, že pokud by byl nálet proveden později, tak by byl Bagdád zamořen radioaktivním spadem s mnohatisícovými lidskými ztrátami.⁵⁵⁵

S jistým překvapením je nutné konstatovat, že Irák nereagoval na izraelský nálet vojenskou silou. Naopak se snažil přesvědčit mezinárodní společenství a Radu bezpečnosti, aby byl izraelský zásah odsouzen jako akt agrese a závažné porušení Charty OSN. Irácký ministr zahraničních věcí Saadoun Hammadi v Radě bezpečnosti odsoudil Izrael z otevřeného nepřátelství:

„[...] the Israeli act adds another proof that the Zionist entity, being based on fascist ideology, does not believe in a just and durable peace. Its main

---

Int'l L. (1984); Weisburd, A.M., *Use of Force: The Practice of States Since World War II*. University Park Pennsylvania 1997, str. 287-289.

⁵⁵¹ Srov. U.N.Doc.S/PV.2280, str. 37 a str. 52-55 (1981).

⁵⁵² Srov. Shoham, U., *The Israeli Aerial Ride upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 *Military Law Review* (1985), str. 191. Premiér Begin ještě pro deník New York Times napsal následující: *“Israel will defend its people with all the means at our disposal. We shall not allow any enemy to develop weapons of mass destruction against us”*. Citováno z *Begin Defends Raid, Pledges to Thwart a New “Holocaust”*, N.Y. Times, June 10, 1981, str. A12, sloupek 5.

⁵⁵³ Srov. Asrat, B., *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2 (4)*. Uppsala 1991, str. 227.

⁵⁵⁴ Srov. Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 *Virginia J. Int'l L.* (1984), str. 481.

⁵⁵⁵ Srov. Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981 upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defence?* In: 15 *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (1982), str. 435.

*concern is territorial expansion through the use of blind force and aggression whenever that is possible”.*⁵⁵⁶

Jednání v Radě bezpečnosti

Není překvapením, že reakce mezinárodního společenství byla negativní. Drtivá většina členských států, včetně Spojených států, izraelský vojenský zásah odsoudila.⁵⁵⁷ Mnoho zástupců konstatovalo, že izraelský zásah byl zcela zjevným porušením principů mezinárodního práva - např. Japonsko⁵⁵⁸, Egypt⁵⁵⁹, Panama⁵⁶⁰, Pákistán⁵⁶¹, Tunis⁵⁶², Sovětský svaz⁵⁶³, Maďarsko⁵⁶⁴, Československo⁵⁶⁵, Uganda⁵⁶⁶ či Polsko⁵⁶⁷. Většina

---

⁵⁵⁶ Srov. U.N.Doc.S/PV.2288, str. 67-68 (1981).

⁵⁵⁷ Složení Rady bezpečnosti v době útoku na irácký reaktor v Osiraku bylo vedle stálých členů následující: Mexiko, Německá demokratická republika, Irsko, Japonsko, Niger, Filipíny, Panama, Španělsko, Tunis a Uganda.

⁵⁵⁸ Srov. U.N.Doc.S/14512 (*Concerning the attack of the Israeli Air Force on the nuclear reactor in the vicinity of Baghdad on 7 June, the Government of Japan considers it extremely regrettable that Israel should have resorted to such an outrageous action. This action of Israel, violating the territorial airspace of Iraq and destroying its facilities, can never be justified for whatever cause.*).

⁵⁵⁹ Srov. U.N.Doc.S/14513 (*Egypt is deeply convinced that the military aggression committed by Israel against Iraq, wholly unwarranted and unjustifiable, will undoubtedly have a negative outcome for the stability and security of the region, diminishing any short-sighted military gain sought by Israel through this act of aggression. Such an act will lead to a considerable escalation and deterioration of the fragile.*).

⁵⁶⁰ Srov. U.N.Doc.S/14515 (*The act of war committed by the Israeli air force in bombing and destroying a nuclear plant constructed by France in the territory of Iraq. is incompatible with the peaceful purposes of the United Nations. The Government of Panama, a member of the United Nations Security Council, firmly condemns this act of aggression, which violates the principle of the non-use of force in international relations.*).

⁵⁶¹ Srov. U.N.Doc.S/14517 (*The Israeli air attack on the Iraqi atomic reactor close to Baghdad is an unprecedented act of international gangsterism which has scandalized the international community. This insolent and wanton act, which so flagrantly violates the sanctity of the principles of civilized conduct, has further exposed Israel as an irresponsible entity with which peaceful coexistence would appear to be a forlorn hope.*).

⁵⁶² Srov. U.N.Doc.S/14520 (*We have learned with deep indignation of the despicable aggression and act of international terrorism perpetrated by Israel against mm brother Iraqi people.*).

⁵⁶³ Srov. U.N.Doc.S/14525 (*Expanding the scope of its criminal war against the Arab peoples, Israel has committed a new act of armed aggression - this time against Iraq. The Israeli air force has carried out an air raid on Baghdad with the object of destroying a nuclear research centre.*).

⁵⁶⁴ Srov. U.N.Doc.S/14527 (*It is with profound shock and indignation that the Government and people of the Hungarian People's Republic learned of the attack launched by the Israeli air force against the capital of the Republic of Iraq. This unscrupulous act of terror against a sovereign country constitutes a cynical and flagrant violation of international law.*).

⁵⁶⁵ Srov. U.N.Doc.S/14533 (*The pirate attack of the Israeli Air Force against the Iraqi centre of nuclear research is in sham contradiction with the Charter of the United Nations and with the fundamental norms of international law and has again confirmed to the whole world the extremely dangerous role which the present Israeli Government plays in the tense situation in the Middle East. This inexcusable and unprovoked act of aggression of Israel against a sovereign [...] The Czechoslovak Socialist Republic*

uvedených států označila jednání Izraele za jednoznačný akt agrese vůči suverénnímu členovi mezinárodního společenství. Jedním z mála států, který sice izraelské jednání odsoudil, ale neoznačil je za agresi, byly Spojené státy. Dle názoru Reaganovy administrativy byla reakce Izraele v rozporu s principy Charty OSN, nicméně Izrael prý mohl mít důvod se obávat, že úmysly Saddáma Husajna nejsou čisté.⁵⁶⁸

V průběhu následných diskusí v Radě bezpečnosti zastupoval a obhajoval Izrael již výše zmíněný Yehuda Blum. Sám jako profesor mezinárodního práva na hebrejské univerzitě v Jeruzalému využíval v argumentaci mnoha autorů mezinárodního práva podporujících tradiční teorii, mezi hlavními zejména Dereka Bowetta či Humphreyho Waldocka (tehdejšího prezidenta Mezinárodního soudního dvora). Izrael si vybral ty pasáže, které potvrzovaly, že obyčejové právo na preventivní sebeobranu zůstalo přijetím Charty OSN nedotčeno. Nejprve velvyslanec Blum prohlásil:

*„In destroying Osirak, Israel performed an elementary act of self-preservation, both morally and legally. In so doing, Israel was exercising its inherent right of self-defence as understood in general international law and as preserved in Article 51 of the Charter of the United Nations.”*⁵⁶⁹

Poté se zaměřil na citace výše uvedených akademiků. Jako první použil citaci z přednášky Humphreyho Waldocka, která se konala v roce 1952 na Haagské akademii mezinárodního práva. Tam soudce Waldock prohlásil:

---

demands that the United Nations Security Council condemn Israel most resolutely and take decision regarding the imposition of sanctions against the aggressor under Chapter VII of the Charter of the United Nations.

⁵⁶⁶ Srov. U.N.Doc.S/PV.2282, odst. 21 (*The Israeli raid on Osirak constitutes an act of aggression under Article 39 of the Charter.*).

⁵⁶⁷ Srov. U.N.Doc.S/14542 (*The bombing by Israeli warplanes of the Iraqi nuclear centre near Baghdad constitutes an unprecedented act of terrorism and international piracy. It is yet another successive act of open aggression that cannot be justified [...] the Polish Government condemns with indignation this act of open aggression, constituting a violation of all norms of international law, and lays the burden of responsibility for all its consequences on the Israeli authorities and those forces which aid and abet it in its aggressive policy.*).

⁵⁶⁸ Srov. U.N.Doc.S/PV.2288, odst. 28 a 30 (*However, although my Government has condemned Israel's act, we know it is necessary to take into account the context of this action as well as its consequences [...] None the less, we believe the means Israel chose to quiet its fears about the purposes of Iraq's nuclear program have hurt, and not helped, the peace and security of the area. In my Government's view, diplomatic means available to Israel had not been exhausted and the Israeli action has damaged the regional confidence that is essential for the peace process to go forward.*).

⁵⁶⁹ Srov. U.N.Doc.S/PV.2280, odst. 58.

„[...] it would be a travesty of the purposes of the Charter to compel a defending State to allow its assailant to deliver the first and perhaps fatal blow [...] To read Article 51 otherwise is to protect the aggressor's right to the first strike.”⁵⁷⁰

Poté Blum použil slova z vlivné monografie *Self-Defense in International Law* cambridgeského profesora Dereka Bowetta:

„No state can be expected to await an initial attack which, in the present state of armaments, may well destroy the state's capacity for further resistance and so jeopardize its very existence.”⁵⁷¹

Izraelský zástupce však pouze citoval pasáže z jejich děl, než aby se pokusil aplikovat jejich názory či závěry na jednotlivé aspekty samotného incidentu.

Mnoho zástupců shodně prohlásilo, že se jednalo o akt agrese, neboť byl již dlouho dopředu plánován a připravován. Britský zástupce v Radě bezpečnosti, Anthony Parsons, taktéž poukázal na slabiny izraelské obhajoby:

„It has long been argued that the Israeli attack was an act of self-defense. But it was not a response to an armed attack on Israel by Iraq. There was no instant or overwhelming necessity for self-defense. Nor can it be justified as a forcible measure of self-protection. The Israeli intervention amounted to a use of force which cannot find a place in international law or in the Charter and which violated the sovereignty of Iraq.”⁵⁷²

Diskuse v Radě bezpečnosti vedly k jednomyslnému přijetí rezoluce č. 487 ze dne 19. června 1981, která označila vojenský útok Izraele za jednoznačné porušení Charty

---

⁵⁷⁰ Srov. U.N.Doc.S/PV.2280, odst. 98.

⁵⁷¹ Srov. U.N.Doc.S/PV.2280, odst. 100.

⁵⁷² Srov. U.N.Doc.S/PV.2280, odst. 100.

OSN (*clear violation*) a mezinárodního chování (*international conduct*).⁵⁷³ Rezoluce navíc stanovila, že izraelský vojenský útok představuje vážnou hrozbu systému záruk vytvořeného Mezinárodní agenturou pro atomovou energii v souvislosti se Smlouvou o nešíření jaderných zbraní. Z diskusí v Radě bezpečnosti jasně vyplývá, že drtivá většina členských států nepovažovala stavbu iráckého jaderného reaktoru za bezprostřední hrozbu a poukazovala na fakt, že Irák je signatářem výše zmíněné Smlouvy (na rozdíl od Izraele) a podrobuje se inspekcím Agentury.

Izraelský útok nebyl diskutován jen na půdě Rady bezpečnosti, ale dostal se i na pořad jednání Valného shromáždění, a to hned několikrát. Poprvé v listopadu roku 1981, kdy Valné shromáždění přijalo rezoluci č. 36/27, která ve stejném duchu jako předchozí rezoluce Rady bezpečnosti silně odsuzovala Izrael za jeho „úkladný a bezprecedentní akt agrese“ a vážně „varovala Izrael, aby ukončil ohrožování a přestal s ozbrojenými útoky proti jaderným zařízením“.⁵⁷⁴

Je nutné poukázat, že pokud by bylo izraelské jednání akceptováno jako legální, došlo by k uznání velmi nebezpečného precedentu, který mohl zpochybnit veškeré bezpečnostní záruky stanovené systémem Charty OSN. Akceptace totiž mohla být ostatními státy chápána jako signál, že zákrok je možný i proti relativně vzdálené hrozbě útoku. Signál, který mohl znamenat, že bombardovat a zničit jaderné zařízení na území jiného státu je možné, aniž by tím byla porušena jeho suverenita. Navíc státy zcela nepochybně odmítly legalitu zásahu, ve kterém by hrozící nebezpečí bylo tak vzdálené (*non-imminent threat*), jakým byla v tomto případě dostavba a plná funkčnost iráckého jaderného reaktoru.

Několik států aplikaci doktríny preempce jednoznačně odsoudilo a zamítlo, a to zejména Španělsko⁵⁷⁵, Uganda⁵⁷⁶, Irsko⁵⁷⁷, Jugoslávie⁵⁷⁸, Sovětský svaz⁵⁷⁹,

---

⁵⁷³ Srov. U.N.Doc.S/RES/487.

⁵⁷⁴ Srov. U.N.Doc.A/RES/36/27.

⁵⁷⁵ Srov. U.N.Doc.S/PV.2282, odst. 76-78 (*Immediately upon hearing of the perpetration of this act, my Government issued a communiqué strongly condemning this intolerable act of force [...] Israel seeks to justify this act of aggression by presenting it as preventive action to avert some future, hypothetical threat to its security. That justification is absolutely unacceptable [...] when, in Article 51, it refers to the inherent right of self-defence, it limits that right to a case of armed attack against a Member of the United Nations [...] The Charter does not allow for-indeed, if it did, that would amount to a return to the law of the jungle-any right to preventive action by which a Member State could set itself up as judge.*)

⁵⁷⁶ Srov. U.N.Doc.S/PV.2282, odst. 19 (*I have heard many fantastic arguments from the representative of Israel but I have not heard him stretch our imagination by suggesting that the mere fact of having a nuclear research centre somehow constituted an armed attack by Iraq against Israel. But Article 51 is*

Rumunsko⁵⁸⁰, Mexiko⁵⁸¹, Alžírsko⁵⁸², Tunis⁵⁸³ či Rakousko⁵⁸⁴. Spatřovaly v ní zejména velmi nebezpečný precedent, který by mohl být zneužit většími a silnějšími státy na úkor těch menších a navíc by zásadním způsobem narušil poválečnou bezpečnostní architekturu založenou Chartou OSN. Značná kritika se rovněž zaměřila na izraelský

---

explicit in stating that the right of collective and individual self-defence is only permissible in response to an armed attack. Since there was no armed attack against Israel, whose border lies some 1,000 kilometers away from Iraq, how, then, can Israel take refuge under Article 51? Indeed, I recall no previous occasion when the Council has accepted the plea of self-defence in the absence of a prior armed attack.)

⁵⁷⁷ Srov. U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 25 a 27 (*Article 51 of the Charter of the United Nations acknowledges the inherent right of self-defence. But it speaks of defence where armed attack occurs and until the Security Council has taken the necessary measures. Israel has argued that, in an age of massive and dangerous weapons, this must be extended to include imminent attack [...] such a definition of self-defence is impossibly wide. It would replace the basic principle of the Charter- that defence against armed attack is legitimate pending international action to restore peace-by a virtually unlimited concept of self-defence against all possible future dangers, subjectively assessed.*)

⁵⁷⁸ Srov. U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 46 (*[...] dangerous argumentation concerning the right of preventive attack "in self-defence" must be rejected because not to reject it would be to open the way to lawlessness and to legalize aggression. If such argumentation were even partly endorsed, no country could be safe.*)

⁵⁷⁹ Srov. U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 63 (*Israeli Air Force represents a new stage in Israel's policy of international terrorism against the Arab States and an attempt to strengthen its criminal practice of carrying out so-called "pre-emptive strikes" against Arab cities and villages and to replace international law with the law of the jungle and a policy of operating from "a position of strength" [...] The representative of Israel [2280th meeting] has cited even legal arguments to support the doctrine of preventive war. These arguments are familiar to us from the 1930s when another State carried out "preemptive strikes" right and left until it collapsed under the weight of its own crimes.*)

⁵⁸⁰ Srov. U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 117 (*First of all, a flagrant violation of the principles and fundamental rules of the Charter and of international law can in no way assume the mantle of a legal act. It is all the more grave and dangerous to make of such a pretension a doctrine for attack, or even of preventive war, for that doctrine is totally unacceptable for reasons which relate both to an elementary respect for international morality and law and to the interests and fundamental rights of every people with regard to peace and security.*)

⁵⁸¹ Srov. U.N.Doc.S/PV.2288, odst. 115 (*It is inadmissible to invoke the right to self-defence when no armed attack has taken place. The concept of preventive war, which for many years sowed as justification for the abuses of powerful States, since it left it to their discretion to define what constituted a threat to them, was definitively abolished by the Charter of the United Nations.*)

⁵⁸² Srov. U.N.Doc.S/PV.2280, odst. 157 a 159 (*The Israeli action has the monstrous characteristic of introducing into international relations new frightening forms of action based on aggression, baptized "preventive" in order to make the unacceptable acceptable [...] The new theory of "preventive" aggression is the very negation of law and of morality; it is diametrically opposed to peace and reason. Permeated by a suicidal subjectivism, it would in future authorize any State to attack another for whatever reason it considers valid-that is, in the final analysis, for no reason at all.*)

⁵⁸³ Srov. U.N.Doc.A/36/PV.54, str. 27 (*Can we in any way accept as justification the idea of legitimate self-defence in the context of Article 51 of the Charter as set forth and developed by the representative of Israel? That Article gives Member States the right to legitimate self-defence if they are subjected to an armed attack. In no way does it recognize a preventive attack which is contrary to the purposes and principles of our Organization, the spirit and letter of the Charter and many declarations of the General Assembly and the principles of the non-use of force in international relations.*)

⁵⁸⁴ Srov. U.N.Doc.A/36/PV.54, str. 21 (*Acceptance of the argument of self-defence – or, as it has been called, the right to pre-emptive retaliation – as a justification for this military attack would imply that a basic principle of the Charter is void of meaning. It would replace the legitimacy of defence against armed aggression pending international action to restore peace and security by an unlimited and uncontrolled concept of armed retaliation against all possible future dangers on the basis of a very subjective and unilateral assessment of those dangers.*)

jaderný program, který v tichosti probíhal a na rozdíl od toho iráckého nebyl objektem kontrol a inspekcí ze strany Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Navíc bylo mnoha stranám jasné, že izraelský program je zaměřen zejména vojensky, a není vyvíjen primárně pro mírové účely.

Mnoho zástupců, kteří se účastnili diskuzí v rámci Rady bezpečnosti, konstatovalo, že Izrael měl celý spor předložit Radě bezpečnosti včetně všech důkazů, které měl o rozestavěném jaderném reaktoru, popř. se měl obrátit na Mezinárodní agenturu pro atomovou energii.⁵⁸⁵

Splnil Izrael obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu?

Při analýze izraelského jednání je nutné vzít v úvahu a posoudit některé mimoprávní aspekty, které byly zdrojem izraelského rozhodnutí napadnout Irák. Dalším z rozhodujících faktorů byla bezesporu povaha zbraní, které měly domněle být vyráběny. Důležité byly samozřejmě i vojensko-strategické zájmy státu Izrael a povaha mezistátních vztahů mezi Izraelem a Irákem. Jedním z důležitých aspektů při posuzování celého incidentu jsou tradičně velmi špatné vztahy mezi oběma státy, které existovaly již od samotného vzniku státu Izrael koncem 40. let minulého století. Irák se nikdy nestal signatářem Dohody o příměří z roku 1949, kterou podepsaly okolní arabské státy (Libanon, Sýrie či Egypt). Irák navíc nikdy neuznal existenci samostatného státu Izrael. Oba státy byly tudíž v té době stále ve válečném stavu.

Hlavní otázkou tedy zůstává, zda by provozuschopný jaderný reaktor mohl představovat hrozbu, jejíž stupeň by mohl být považován za bezprostřední riziko pro Izrael (*sufficient degree of imminence*). Pokud by měl být izraelský nálet považován za legální, pak by musel Izrael splnit podmínky kladené mezinárodním právem, tzn. nade

---

⁵⁸⁵ Například názor zástupce Sierry Leone (*The proper course would have been to come to the Council with such evidence as it may have had in its possession. The right to self-defence exists only to the extent to which protection by a higher authority, in this case the Security Council, is not available. Instead of coming to the Council, Israel chose to take the law into its own hands. Thus, Israel, by carrying out an armed attack against Iraq, acted illegally and entirely without justification and the plea of self-defence is not in any way applicable in this case.*). Srov. U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 149; zástupce Filipín se vyjádřil obdobně (*If Israel was so sure that Iraq was on the verge of manufacturing nuclear weapons, it could have raised the matter before the appropriate international bodies for verification. Perhaps it did not do so because it is not a party to the Non-Proliferation Treaty, which leads one to wonder why it is not.*). Srov. U.N.Doc.2284, odst. 26; popř. zástupce Japonska (*If [...] Israel suspected that Iraq intended to Produce atomic bombs, it should, in our view, have Sought to settle the matter by peaceful means, for example by submitting it to IAEA for consideration. We believe that Israel's resorting directly to military measures is absolutely unjustifiable.*). Srov. U.N.Doc.S/PV.2282, odst. 95.

vší pochybnost prokázat, že zde v době útoku existovalo bezprostředně hrozící nebezpečí. Slovy Daniela Webstera by muselo být nebezpečí iráckého reaktoru „*instant and overwhelming*“. Vedle toho by musel Izrael prokázat, že vojenský úder byl poslední alternativou, přičemž veškeré možné pokojné prostředky řešení sporu již byly vyčerpány. Pokud by byly splněny výše zmíněné podmínky, musel by být ještě izraelský zásah proporční domnělému útoku.

Nezbytnost

Izrael okamžitě po náletu veřejně prohlásil, že výstavba reaktoru představovala bezprostřední hrozbu pro národní bezpečnost. Jeho tvrzení byla založena na subjektivním posouzení situace, že pokud bude dostavěný a provozuschopný, budou se v něm vyrábět atomové zbraně. Je sice pravdou, že Izrael mohl pochybovat o „přátelských“ úmyslech iráckého režimu, avšak to samo o sobě není dostatečné. V té době bylo veřejně známé, že Irák začal provádět jaderný výzkum podporovaný mnoha státy v čele s Francií. V průběhu slyšení v americkém Kongresu vyšlo najevo, že Irák podle Centra OSN pro otázky odzbrojení splnil nezbytné předpoklady k tomu, aby byl schopen stát se jadernou mocností a produkovat jaderné zbraně. Mezi tyto předpoklady byly všeobecně počítány zejména (a) vlastnictví dostatečného množství jaderného materiálu pro výrobu zbraní; (b) personál s dostatečnými technologickými znalostmi a (c) vlastnictví moderních zařízení. Tyto podmínky splnil Irák zejména díky několikaleté spolupráci s Francií. V průběhu slyšení v Kongresu také mnoho expertů konstatovalo, že jaderný reaktor v Osiraku byl o mnoho větší, než by bylo potřeba pro mírové účely.⁵⁸⁶ Je však sporné, zda by byl Irák jakožto signatářský stát Dohody o nešíření jaderných zbraní schopen vyrábět jaderné zbraně, aniž by to bylo odhaleno inspektory. Irák byl totiž pravidelně kontrolován inspektory Mezinárodní agentury pro atomovou energii.⁵⁸⁷

Vzhledem k tomu, že se Izrael nestal obětí ozbrojeného útoku, je nutné posoudit, zda hrozba stavby, resp. dostavby, reaktoru mohla znamenat pro Izrael bezprostředně hrozící nebezpečí, které by odpovídalo intenzitě ozbrojeného útoku, a tudíž umožňovalo

---

⁵⁸⁶ Srov. Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 Virginia J. Int'l L. (1984), str. 474-480.

⁵⁸⁷ Srov. Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 Virginia J. Int'l L. (1984), str. 477.

ozbrojenou reakci v sebeobraně. Izraelští představitelé se mohli důvodně obávat skutečnosti, že agresivní povaha iráckého režimu, jeho záměr vyrábět jaderné zbraně a časté proklamace o zničení sionistického státu představují ve své komplexnosti velmi reálnou hrozbu pro izraelskou národní bezpečnost.⁵⁸⁸ Podle názorů mnoha odborníků však nebezpečí, že by byl Irák v Osiraku v dohledné budoucnosti schopen produkovat jaderné zbraně, bylo malé.⁵⁸⁹ To vede k závěru, že očekávaný útok ze strany Iráku nebyl bezprostřední, neboť Irák zatím nevlastnil jaderné zbraně. Rada bezpečnosti v následných diskusích a jednáních odmítla izraelský argument o tom, že provedení vojenské akce bylo vhodnější než čekat s ozbrojenou akcí až na okamžik, kdy by byl reaktor spuštěn do provozu, což by představovalo větší nebezpečí zamoření velké části Bagdádu radioaktivním spadem. Izraelské oficiální stanovisko o nezbytnosti ozbrojeného útoku odkazovalo na skutečnost, že byly vyčerpány veškeré dostupné diplomatické prostředky a že nezbyvalo jiné než vojenské řešení situace.

I mezi autory mezinárodního práva bylo mnoho těch, kteří zpochybňovali izraelské argumenty. Většina z nich tvrdila, že Izrael zcela nepochybně nesplnil obvyčejová kritéria vyplývající z případu *Caroline*, neboť pravděpodobnost iráckého ozbrojeného útoku v nejbližší či blízké budoucnosti nebyla shledána, resp. potvrzena. Domnělý útok ze strany Iráku nebyl založen na faktických důkazech, natož aby byl proveden v brzké době. Nesplnění nutných náležitostí výkon práva na sebeobranu tudíž znamenalo, že izraelská akce byla v rozporu s článkem 51 Charty OSN a porušením kogentního pravidla zákazu použití síly.⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁸ Tento pocit mohl Izrael získat i z mnoha politických proklamací tehdejšího prezidenta Saddáma Husajna. V roce 1978 prohlásil na adresu Izraele následující: „*We do not say and we do not imagine that the Arabs are capable of destroying the Zionist entity now, nor do we imagine that the world would allow them to do that at this stage [...] Militancy must not be absent from politics and vice versa. This is the central point of our policy for the confrontation with the Zionist enemy, i.e. preparations for war simultaneously with resort to some form of political action.*” Srov. Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 Virginia J. Int'l L. (1984), str. 474.

⁵⁸⁹ Názory odborníků se lišily od několika týdnů až po několik let. Srov. Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 Virginia J. Int'l L. (1984), str. 482; Shoham, U., *The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 Military Law Review (1985), str. 220; Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981 upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defence?* In: 15 Vanderbilt Journal of Transnational Law (1982), str. 431 a Alexandrov, S.A., *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague 1996, str. 162.

⁵⁹⁰ Srov. Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981 upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defence?* In: 15 Vanderbilt Journal of Transnational Law (1982),

Mírové prostředky použité Izraelem

V této souvislosti můžeme posoudit, zda Izrael postupoval v souladu s článkem 33 Charty OSN a zda využil jím nabízené možnosti urovnání hrozícího mezinárodního sporu.⁵⁹¹ Podle tohoto článku se Izraeli nabízelo několik alternativ, jak případný spor řešit jinými než vojenskými prostředky. Z dostupných zdrojů je zřejmé, že Izrael využil jen velmi omezené možnosti. Izraelský ministerský předseda Menachem Begin neustále opakoval, že diplomatické prostředky neměly žádný vliv na chování Iráku a že by jej neodradily od výroby jaderných zbraní.⁵⁹² Neexistují však žádné důkazy o přímých či nepřímých diplomatických jednáních mezi Izraelem a Irákem. Nelze taktéž argumentovat tím, že by situace se stavbou reaktoru byla tak neodkladná, aby znemožnila předání sporu k Radě bezpečnosti, která se mohla situací bezodkladně zabývat. Není překvapující, že Izrael argumentoval tím, že přenesení sporu na úroveň Rady bezpečnosti by bylo bezvýsledné s ohledem na politickou situaci a právo veta. Není však podle mého názoru korektní odmítnout *a priori* tuto možnost. Izraelští představitelé mohli a měli iniciovat vícestranná diplomatická jednání, popř. mohli požadovat kolektivní postup vůči Izraeli, pokud by existovaly objektivní důvody pro takový postup. Někteří autoři v této souvislosti však obhajovali neochotu Izraele obrátit se na orgány OSN s poukazem na fakt, že kupř. Valné shromáždění bylo ovládáno arabskými a rozvojovými státy a bylo tudíž velmi pravděpodobné, že by jen stěží byly vyslyšeny izraelské nároky či požadavky. Louis Henkin spatřoval jako jeden z hlavních problémů i závislost západního světa na ropě z arabských zemí. V obavě z případného přerušení dodávek byly totiž západní státy ochotné přistoupit i na rezoluce, které by

---

str. 430 nebo Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 Virginia J. Int'l L. (1984), str. 483.

⁵⁹¹ Článek 33 Charty OSN zní následovně: „*Strany ve sporu, jehož trvání by mohlo ohrozit zachování mezinárodního míru a bezpečnosti, budou především usilovati o jeho řešení vyjednáváním, šetřením, zprostředkováním, řízením smířcím, rozhodcím nebo soudním, použitím orgánů nebo ujednání oblastních nebo jiným pokojnými prostředky podle vlastního výběru.*“ Srov. Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004, str. 18.

⁵⁹² V literatuře pocházející z Izraele můžeme najít popis několika diplomatických kroků, které Izrael provedl. Autoři zejména poukazují na četná jednání s Francií, na kterých se Izrael snažil přimět Francii, aby přestala spolupracovat s Irákem na jeho jaderném programu. I vláda Spojených států amerických se prý přimlouvala za pozastavení této spolupráce. Americká média několik měsíců před útokem popisovala diplomatickou aktivitu Izraele následovně: „[...] *Israel has been mounting an increasingly insistent campaign to underscore the danger that Iraq could develop atomic weapons as a result of French actions [...] Washington also has privately mentioned its concern to France about the wisdom of shipping sensitive materials to unstable regimes.*“ Srov. Shoham, U., *The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 Military Law Review (1985), str. 214-217.

Izrael odsuzovaly (viz resoluce srovnávající sionismus s rasismem č. 3379 ze dne 10. listopadu 1979). Arabské státy tak mohly použít tuto výhodu jako zbraň vůči případným nárokům Izraele.⁵⁹³

Izrael měl k dispozici určité nástroje zahraniční politiky, které mohl při řešení sporu použít. Pokud by měl např. pochybnosti ohledně inspekčních kontrol na území Iráku, mohl se obrátit na Mezinárodní agenturu pro atomovou energii a požadovat zlepšení. Lze předpokládat, že pokud by takové podezření existovalo, jistě by se jím Agentura zabývala, neboť by o to měly zájem všechny státy Blízkého východu.⁵⁹⁴ Nevyužití všech dostupných prostředků ze strany Izraele vedlo k tomu, že i Spojené státy americké hlasovaly proti vojenské akci v Radě bezpečnosti. Tehdejší stálá zástupkyně Spojených států amerických při OSN Jeanne Kirkpatrick v oficiálním projevu konstatovala, že izraelské jednání nepomohlo bezpečnostní stabilitě a míru na Blízkém východě a že Izrael nevyčerpal veškeré dostupné diplomatické prostředky, čímž narušil důvěru v probíhající mírový proces.⁵⁹⁵

Na závěr je nutné podotknout, že Izrael od roku 1975 zintenzívnil diplomatická jednání se státy, které se přímo či nepřímo podílely na výstavbě iráckého jaderného programu. Je nejasné, do jaké míry byla tato jednání úspěšná. Otázkou zůstává, zda bylo možné požadovat po Izraeli, aby zahájil dvoustranná jednání s Irákem, když byly oba státy stále ve válečném stavu. Jednání by patrně nemohla vést ke konstruktivnímu dialogu ohledně iráckého jaderného programu. Taktéž přílišné spoléhání na Francii nemohlo vést k zásadnímu obratu, pokud byla sama finančně a personálně angažována na iráckém programu. Naléhání Izraele, aby ukončila dvoustranou spolupráci, se ukázala jako absolutně neúčinná. Francie nereagovala na izraelské znepokojení a tvrdila, že záruky poskytnuté Irákem jsou dostatečné. To však nebyla úplně pravda, neboť v době vypuknutí Iránsko-irácké války byli francouzští technici evakuováni a Francie již neměla možnost přímo kontrolovat jaderný program. Není proto tak daleko

---

⁵⁹³ Srov. Henkin, L., *How Nations Behave*. New York 1979, str. 193.

⁵⁹⁴ Pokud by Irák porušoval ustanovení Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, stala by se tato skutečnost problémem pro celé mezinárodní společenství a ne pro jednostrannou akci. Srov. Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981 upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defence?* In: 15 *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (1982), str. 428.

⁵⁹⁵ Srov. Mallison, W.T. – Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981 upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defence?* In: 15 *Vanderbilt Journal of Transnational Law* (1982), str. 438.

od pravdy tvrzení profesora Johna Nortona Moora, které přednesl při slyšení před americkým Senátem:

*„I believe the French decision in agreeing to built Osiraq given the instability of the Middle East and the ambiguity surrounding Iraqi long term intentions was irresponsible in the extreme and shares substantial blame for the Osiraq incident”.*⁵⁹⁶

Byl izraelský vojenský útok proporcionální?

Vzhledem k tomu, že izraelský zásah byl shledán jako neoprávněný, není nutné dlouze posuzovat otázku proporcionality. Je však nutné poznamenat, že tento aspekt použití síly v sebeobraně je *conditio sine qua non* jeho oprávněnosti. Doktrína proporcionality stanoví, že reakce v sebeobraně musí být proporcionální povaze útoku (*should not be unreasonable or excessive, since the act, justified by the necessity of self-defense, must be limited by that necessity and kept clearly within it*⁵⁹⁷). Izrael prezentoval názor, že útok byl proporcionální, neboť trval pouhé dvě minuty a došlo pouze k omezeným ztrátám na lidských životech (útok byl prý dokonce úmyslně naplánován na křesťanský den odpočinku - neděli, aby bylo zaručeno, že se v prostoru reaktoru nebudou nacházet francouzští technici⁵⁹⁸).

Hodnocení izraelského leteckého úderu

Hodnocení izraelského vojenského útoku bude vždy ovlivněno tím, k jaké teorii se příslušná osoba přiklání. Vyjdeme-li z pozic restriktivní teorie, je jasné, že bude útok považován za zjevné porušení Charty OSN. Hodnocení z dnešního pohledu je navíc do určité míry zavádějící, neboť dnes je více známá povaha režimu Saddáma Husajna a jeho potenciální nebezpečnost pro celý region. Možnost tohoto srovnání v dané době neexistovala. Na tuto skutečnost poukázal i Yoram Dinstein:

---

⁵⁹⁶ Srov. *The Israeli Air Strike, Hearings before the Committee on Foreign Relations, United States Senate, 97th Congress, 1st Session, June 18, 19, and 25, 1981, str. 248.*

⁵⁹⁷ Srov. *Letter from Mr Webster to Mr Fox, (April 24, 1841) 29 British and Foreign Papers (1840-1841, str. 1129 a 1138.*

⁵⁹⁸ Srov. Shoham, U., *The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense.* In: 109 *Military Law Review* (1985), str. 222-223.

„[...] *the invocation of the right of self-defense must be weighed on the ground of the information available (and reasonably interpreted) at the moment of action, without the benefit of post factum wisdom*“.⁵⁹⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že Izrael nesplnil podmínky kladené obyčejovým mezinárodním právem na výkon sebeobran, což dosvědčuje nejen jednání v Radě bezpečnosti, ale i velmi negativní reakce mezinárodního společenství. Negativní odezva mezinárodního společenství rovněž spočívala v tom, že Izrael, ač sám nebyl signatářem Dohody o nešíření jaderných zbraní, se snažil svou politikou (a to dokonce vojensky) diktovat podmínky jiným státům, zda mohou rozvíjet své jaderné kapacity pro mírové účely.⁶⁰⁰

Jak již bylo poukázáno výše, většina států zcela jednoznačně vyloučila oprávněnost preemptivní sebeobran v případě, že nebezpečí ozbrojeného útoku je značně vzdálené. V případě preventivní sebeobran (tj. proti bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku) však situace tak jednoznačná nebyla. Skutečnost, že mnoho států odsoudilo jednání Izraele, ještě automaticky nevylučuje určitou akceptaci konceptu preventivní sebeobran. Mnoho zástupců odsoudilo Izrael i proto, že jeho ozbrojená akce zcela zjevně nesplňovala obyčejové podmínky výkonu práva na sebeobranu, a to zejména podmínku bezprostřednosti (*imminence*).⁶⁰¹ Státy, které takto odsoudily jednání Izraele, rovněž, stejně jako Izrael při své obhajobě, citovaly starší díla včetně výroku ministra Webstera. Například zástupce Velké Británie konstatoval, že sebeobrana Izraele nebyla reakcí na předchozí ozbrojený útok ze strany Iráku. Dle jeho tvrzení nebyla sebeobrana naléhavou ani neodvolatelnou nutností.⁶⁰² V podobném duchu detailně argumentoval i velvyslanec Abdul G. Koroma, zástupce Sierry Leone a pozdější soudce Mezinárodního soudního dvora:

---

⁵⁹⁹ Srov. Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001, str. 173.

⁶⁰⁰ Srov. Franck, T.M., *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge 2002, str. 106.

⁶⁰¹ Pro izraelský záměr neexistovalo podle jejich názoru ani dostatek věrohodných důkazů, které by potvrdily, že reaktor bude v budoucnu používán na výrobu jaderných zbraní. Srov. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London 1997, str. 313.

⁶⁰² Srov. U.N.Doc.S/PV.2282, odst. 106 (*It has been argued that the Israeli attack was an act of self-defence, But it was not a response to an armed attack on Israel by Iraq. There was no instant or overwhelming necessity for self-defence [...] The Israeli intervention amounted to a use of force which cannot find a place in international law or in the Charter and which violated the sovereignty of Iraq.*)

„Having been caught in flagrante delicto committing that offence and having admitted responsibility for the attack, Israel, in order to justify its action, propounded a new thesis, that of “anticipatory” or “preventive aggression” in the guise of self-defence. This new thesis, notwithstanding the numerous but, none the less, selective citations in its defence, ought to be rejected, if only for the maintenance of international peace and security throughout the world [...] Israel’s plea of self-defence cannot, in any case, be justified in law. It cannot be justified because [...] the plea of self-defence is untenable where no armed attack has taken place or is imminent [...] As for the principle of self-defence, it has long been accepted that, for it to be invoked or justified, the necessity for action must be instant, overwhelming and leaving no choice of means and no moment for deliberation.“⁶⁰³

Na druhé straně je nutné zmínit, že někteří autoři mezinárodního práva naopak podporovali izraelský zázrak a poukazovali na jeho slučitelnost s mezinárodním právem. Jedním z nich byl i profesor mezinárodního práva na chicagské univerzitě Anthony D’Amato.⁶⁰⁴ Anthony D’Amato poukázal na skutečnost, že označit izraelské jednání *a priori* za protiprávní by bylo velmi zjednodušující, neboť bylo samo o sobě podmíněno závažnými politickými faktory. Ačkoli mezinárodní společenství odsoudilo Izrael za jeho jednání, nepochopilo dostatečně jeho úmysly a motivaci. Bez ohledu na svou protiprávnost bylo jednání ospravedlněno závažnými politickými, vojenskými a strategickými cíly. Anthony D’Amato rovněž kritizoval fakt, že byl Izrael odsouzen za porušení článku 2(4) Charty OSN. Letecký úder nebyl podle jeho názoru zaměřen proti irácké územní celistvosti, natož pak proti politické nezávislosti. Anthony D’Amato konstatoval, že izraelským jednáním nebylo odňato žádné irácké území, ani nebyla ohrožena politická nezávislost. Jednání mělo jen jeden, geograficky i politicky velmi

---

⁶⁰³ Srov. U.N.Doc.S/PV.2283, odst. 146-148.

⁶⁰⁴ Srov. D’Amato, A., *Israel’s Air Strike upon the Iraqi Nuclear Reactor*. In: 77 American J. Int’l L. (1983) nebo McCormack, T., *Self-Defense in International Law: The Israeli Raid on the Iraqi Nuclear Reactor*. In: New York 1996.

omezený cíl. Logicky tedy nebyla tato akce „*neslučitelná s účelem Charty OSN*“, jak konstatovala Rada bezpečnosti.

Tento výklad je podle mého názoru nanejvýš účelový, neboť smyslem dotyčného článku je zabránit jakémukoliv použití vojenské síly proti jinému státu, byť došlo pouze k dočasnému omezení suverenity. Navíc samotný článek 2(4) stanoví, že použití síly nesmí být „*jakýmkoliv jiným způsobem neslučitelné s cíli OSN*“. Článek 3 písm. b) rezoluce Valného shromáždění č. 3314 jednoznačně stanoví, že bombardování území jiného státu je pojmově považováno za zločin agrese.

D'Amato argumentoval, že úmyslem Izraele bylo upozornit na potenciální nebezpečí skryté v iráckém jaderném programu a poukázat na skutečnost, že mezinárodní společenství musí najít lepší záruky proti případnému zneužití takového programu.⁶⁰⁵ Pokud se nějaký stát stane jadernou velmocí, znamená to pro zbytek mezinárodního společenství určité narušení *statu quo*. Uvážíme-li, že se jadernou mocností stane stát s agresivními tendencemi, je podobná obava velmi důvodná (skutečnost, že Irák takové sklony měl, potvrzuje mimo jiné i jeho vojenská invaze do Íránu v září 1980). Izrael tedy podle Anthony D'Amata chtěl „pouze“ zalarmovat mezinárodní společenství a poukázat, že spolupráce Iráku s Francií a Itálií v jaderné oblasti by mohla mít fatální důsledky pro celé mezinárodní společenství.

Francie a Itálie shodně tvrdily, že prostřednictvím existujících smluvních závazků jsou schopny kontrolovat irácký jaderný program a včas zabránit tomu, aby tento program vedl k produkci jaderných zbraní. Myslím si však, že tento argument nemůže obstát už jen s ohledem na povahu iráckého režimu. Irák totiž hypoteticky mohl odstoupit od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní s dostatečným předstihem před dokončením jaderné zbraně a pak by kolektivní systém kontroly MAAE byl bezzubý.

Závěrem je nutné konstatovat, že vojenskou akci Izraele vůči iráckému jadernému zařízení nelze považovat za oprávněný výkon práva na sebeobranu, neboť nebyla splněna obyčejová kritéria jejího výkonu.

---

⁶⁰⁵ V průběhu slyšení v americkém Senátu pronesl Roger Richter, bývalý inspektor Mezinárodní agentury pro atomovou energii pro region Blízkého východu, velmi silně kritizoval nedostatky a neefektivitu záruk MAAE: „[...] if you look at the evidence that exists, if you look at the program that they have underway, if you look at the 200.000 pounds of yellowcake [uranium concentrate] which they bought for God knows what reason, you become very suspect [...] There is an old expression: if it walks like a duck, swims like a duck, flies like a duck and quacks like a duck, well, then, it's a duck". Srov. Shoham, U., *The Israeli Aerial Ride upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 *Military Law Review* (1985), str. 208-209.

F. Závěr

Jedním z hlavních nedostatků norem regulujících použití síly (zejména pak článek 2(4) a 51 Charty OSN) je jejich nejasnost až dvojznačnost. Poměrně přesvědčivě lze interpretovat a přitom dojít k naprosto rozdílným závěrům.⁶⁰⁶ Tato pravidla měla nepochybně svůj význam v době svého vzniku, tedy po skončení katastrofického a globálního konfliktu, který neměl v dějinách obdoby. Pravidla musí být jasná a jednoznačná, pokud tomu tak není, je pravděpodobné, že nebudou pochopena ani respektována. Musí být pro státy jasným vodítkem a označovat, jaká jednání jsou *contra legem* a jaká jsou naopak akceptovatelná. Navíc musí takové normy, mají-li být efektivní, odpovídat vojensko-politické realitě začátku nového milénia.⁶⁰⁷

Mezinárodní společenství by mělo být schopné shodnout se na upřesnění některých aspektů práva na sebeobranu, které nepochybně doznalo mnoho změn v posledních několika dekadách. Bipolární poválečné rozdělení znamenalo významný zásah do interpretace pravidel upravujících používání síly v mezinárodních vztazích. Svůj podíl viny na tom má bezesporu i ideologický spor, který mnoho debat v Radě bezpečnosti velmi negativně ovlivnil. Dle mého názoru není v této chvíli nutné podrobovat článek 51 Charty revizi a případné modifikaci. Takový postup není ani praktický, ani vhodný.

Zpřesnění, resp. vyjasnění významu dotčených pravidel mezinárodního práva by bylo pro státy obrovským přínosem. Nejistota, zda mohou či nemohou použít sebeobranou sílu v případě akutního ohrožení (*imminent threat*), je nutně vede k nutnosti použít alternativní cesty, a tím dochází k devalvování hodnoty norem samotných.

Přesnost a jednoznačnost však není jedinou podmínkou. Další je skutečnost, že státy musí tyto normy a v nich upravená pravidla chování striktně dodržovat. To je

---

⁶⁰⁶ Tuto nechtěnou a nebezpečnou dvojznačnost lze velmi dobře demonstrovat na přehledu argumentů předestřených zastánci a odpůrci preventivní sebeobranu. Ukazuje, že obě využívají stejné záznamy z jednání, avšak docházejí ke zcela opačným závěrům. Zcela nepochybně tak Charta umožňuje dvě diametrálně odlišné interpretace a obě jsou velmi přesvědčivé. Samozřejmě, obě akcentují jiné pojmy uvedené v článku 51 Charty OSN (*As a consequence, the language of the charter clearly admits of two interpretations about the permissibility of preemptive force.*). Srov. Arend, A.C., *International Law and the Preemptive Use of Military Force*. In: 26 Washington Quarterly (Spring 2003), str. 93.

⁶⁰⁷ Srov. Henkin, L., *How Nations Behave*. New York 1979, str. 73-74 (*[...] where the law is unclear and the determination of whether there was a violation is genuinely subject to different conclusions, likelihood of violations increases.*).

i mimo jiné povinností všech členských států OSN (viz článek 2(2) Charty OSN - Všichni členové plní poctivě závazky, které převzali podle této Charty, aby si tak všichni společně zajistili práva a výhody z členství plynoucí).

Konec bipolárního konfliktu a začátek nového milénia je i výzvou pro Radu bezpečnosti, jejíž nečinnost měla podstatný vliv na efektivitu pravidel regulujících použití síly. Absence řádného fungování Rady bezpečnosti měla devastující dopad právě na sebeobranu. V situaci, kdy neexistovala centrální autorita schopná nestranně posoudit oprávněnost jednání v sebeobraně, docházelo k setření významu mezi agresí a sebeobranou.⁶⁰⁸ Posouzení oprávněnosti přešlo na jednotlivé státy a tato skutečnost významným způsobem poznamenala právo na sebeobranu. Státy s agresivními skony se tak prakticky nemusely obávat odsouzení ze strany mezinárodního společenství, neboť to byly paradoxně ony, kdo nakonec posuzovaly oprávněnost použití síly. Dle některých autorů došlo k poválečné historii k téměř 110 ozbrojeným konfliktům, resp. problematickým použitím vojenské síly.⁶⁰⁹

Je bezpodmínečně nutné, aby se jednání Rady bezpečnosti (zejména v případě projednávání jednotlivých aspektů použití síly či podmínek výkonu práva na sebeobranu) odpolitizovalo. Rada bezpečnosti není judiciálním ani legislativním orgánem, nicméně často rozhoduje o velmi složitých právních konceptech a převaha politického vlivu narušuje dosažení právního konsenzu.

De lege ferenda je nutné za účelem větší transparentnosti upravit též tzv. oznamovací povinnost o opatřeních podniknutých v sebeobraně. O povaze této „povinnosti“ bylo pojednáno výše. Její plnění ze strany členských států se v současné době jeví býti pouhou formalitou. Stát většinou v dopise adresovaném předsedovi Rady bezpečnosti oznámí, že v „souladu s článkem 51 Charty OSN využívá svého práva na sebeobranu“, aniž by však do detailu popsal důvody takového jednání. Velmi často

---

⁶⁰⁸ Jeden z předních autorů - profesor Joseph Weiler - k tomu dodává: „*The clearer the system's rules for evaluating the legality of use of force and the more sophisticated the legal techniques for applying these rules, the more difficult it will become to maintain this Kantian-like cleavage between action as it really is, and as it is claimed to be. If it were possible to ascertain in every instance precisely and unequivocally the legality or otherwise of action taken, it would not be possible to play the double game. Very simply, governments which wished to appear to be observing the law would actually have to observe it*”. Srov. Weiler, J., *Armed Intervention in a Dichotomized World: The Case of Grenada*. In: Cassese, A., ed., *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht 1986, str. 243.

⁶⁰⁹ Srov. Weisburd, A.M., *Use of Force: The Practice of States Since World War II*. University Park Pennsylvania 1997, str. 308.

absentuje i jakákoliv právní analýza, zda byly splněny obyčejové podmínky, resp. zda je sebeobrana oprávněná. Cílem by mělo být i poskytnutí dostatečného důkazního materiálu, který by členové Rady bezpečnosti důkladně prostudovali před tím, než přijmou účinná opatření na zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti. Je nepochybné, že takové důkazy nutně nemusí obsahovat informace vojensko-strategické povahy, které by mohly být sděleny pouze např. nějakému menšímu expertnímu orgánu v rámci Rady bezpečnosti, který by je nestranně vyhodnotil a podal zbylým členům Rady bezpečnosti detailní analýzu.

Redefinice pojmu ozbrojený útok?

Mezistátní praxe, akademická literatura a odlišná stanoviska některých významných soudců Mezinárodního soudního dvora poukazují na jeden důležitý aspekt týkající se práva na sebeobranu – extenzivní výklad pojmu ozbrojený útok (*broadening of the notion of armed attack*). Tragické události 11. září 2001 znamenaly pro tuto otázku zcela přelomovou událost. Neprodleně po útocích se vyslovilo všech 19 členů Severoatlantické aliance pro širší pojetí pojmu ozbrojený útok. V tiskové zprávě hned druhý den po útocích NATO deklarovalo, že pokud bude zjištěno, že útoky byly vedeny zvenčí, jedná se o situaci, která je předpokládána článkem 5 Severoatlantické smlouvy.⁶¹⁰

Navíc 15 členů Rady bezpečnosti a téměř 30 členů Organizace amerických států alespoň implicitně spojilo teroristické útoky na Spojené státy s právem na sebeobranu dle článku 51 Charty OSN.⁶¹¹ Rovněž státy Evropské unie (a to včetně tehdy

---

⁶¹⁰ Srov. *Statement by the North Atlantic Council*, 12 September 2001, NATO Press Release No. 124 ([...] it is determined that this attack was directed from abroad against the United States, it shall be regarded as an action covered by Article 5 of the Washington Treaty, which states that an armed attack against one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all.). To samé potvrdil o tři týdny v tiskovém prohlášení i tehdejší generální tajemník Severoatlantické aliance Lord Robertson. Srov. *Statement by NATO Secretary-General Lord Robertson*, Brussels, 2 October 2001 (*On the basis of this briefing, it has now been determined that the attack against the United States on 11 September was directed from abroad and shall therefore be regarded as an action covered by Article 5 of the Washington Treaty, which states that an armed attack on one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all.*)

⁶¹¹ Srov. *Terrorist Threat to the Americas*. Resolution adopted at the first plenary session, held on September 21, 2001 in Washington D.C. ([...] these terrorist attacks against the United States of America are attacks against all American states and that in accordance with all the relevant provisions of the Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance (Rio Treaty) and the principle of continental solidarity.).

přidružených stredo- a východoevropských států) vyjádřily prostřednictvím belgického zástupce při OSN podporu Spojeným státům při výkonu jejich práva na sebeobranu

*„[...] European Union (EU) declares its full solidarity with the United States of America and its wholehearted support for the action that is being taken in selfdefence and in conformity with the Charter of the United Nations and Security Council resolution 1368 (2001)“.*⁶¹²

Některé z výše uvedených států se vyjadřovaly k této situaci i individuálně a oznamovaly Radě bezpečnosti opatření podniknutá v sebeobraně dle článku 51 Charty OSN. Například kanadská vláda oznámila, že v souladu s článkem 51 Charty OSN proti Talibanu a bin Ládinovi nasazuje vojenské loďstvo a pozorovací a přepravní letadla.⁶¹³ Německá vláda navíc nabídla specializované jednotky pro oblast jaderných, biologických a chemických zbraní, zdravotnické a rovněž přepravní jednotky.⁶¹⁴ Podobně reagovaly i další státy – Norsko, Francie, Mexiko, Nový Zéland, Austrálie, Polsko či Nizozemí.⁶¹⁵

Dle mého názoru je zřejmé, že se výše uvedené státy, resp. podstatná část mezinárodního společenství, vyslovily pro akceptaci rozšířené definice ozbrojeného útoku, a to v mimořádných případech rozsáhlých teroristických útoků, které si nic nezadají s útoky konvenčními. Tento trend byl patrný již v předchozím desetiletí. Nepochybně bude trvat ještě řadu let, než dojde k přiblížení judikaturní činnosti Mezinárodního soudního dvora k aktuální mezistátní praxi.

---

⁶¹² Srov. U.N.Doc.S/2001/967.

⁶¹³ Srov. U.N.Doc.S/2001/1005 (*Canada is deploying naval ships, surveillance and transport airplanes, military personnel and other assets [...] Canada is taking these measures in exercise of the inherent right of individual and collective self-defence, in accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations.*).

⁶¹⁴ Srov. U.N.Doc.S/2001/1127 (*Germany is providing nuclear, biological and chemical (NBC) defence units, medical units, specialized units, air-transport capacities, naval forces, including navy aviation, and necessary support units. These measures are solely directed against the terrorist network of Bin Laden, Al-Qaida, and those harbouring and supporting it. The measures taken by Germany are not directed against the Afghan population or against Islam. Germany is taking these measures in exercise of the inherent right of individual and collective self-defence, in accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations.*).

⁶¹⁵ Srov. např. U.N.Doc.S/2001/1103; U.N.Doc.S/2001/1104; U.N.Doc.S/2001/1171 či U.N.Doc.S/2001/1193.

Nauka mezinárodního práva se v poslední dekádě více věnuje této otázce, a to zejména v reakci na nárůst mezinárodního terorismu. Tragické události ze září 2001 měly zásadní vliv na nazírání nauky (ale i mezistátní praxe) na mezinárodněprávní aspekty použití síly v boji proti terorismu. *De lege ferenda* se mezinárodní právo bude muset tímto tématem zabývat a poskytnout státům efektivní mezinárodněprávní prostředky ochrany. Jednou z možností je i použití práva na sebeobranu, tedy použití síly proti teroristickým skupinám, resp. vůči státům, které jejich činnost umožňují či neomezí. Jednalo by se tedy o rozšířenou aplikaci práva na sebeobranu i proti nestátním aktérům. Tento přístup v sobě obsahuje mnoho velmi složitých právních aspektů včetně přičitatelnosti takového ozbrojeného (teroristického) útoku konkrétnímu státu. Teroristé, jak již bylo poukázáno výše, téměř vždy operují z území jiného státu, a tudíž území takového státu se může, za splnění určitých podmínek, stát terčem sebeobránných opatření napadeného státu. Mezinárodní právo by tyto podmínky mělo jasným a zřetelným způsobem stanovit. Nepochybně by měly být upraveny situace, kdy státy na svém území vědomě tolerují teroristy, popř. jim poskytují finanční, logistickou či jinou pomoc nebo asistenci. Jednalo by se ale i o situace, kdy je územní suverén zjevně neochoten anebo neschopen (*unwilling or unable*) zamezit protiprávnímu jednání teroristů.

Ve skutečnosti bude mimořádně složité zjistit a posoudit existenci určitého faktického pouta mezi státem a teroristickou skupinou operující na jeho svrchovaném území. Pro takové účely by bylo možné uvažovat o posílení pravomocí Rady bezpečnosti, popř. jiného orgánu OSN, který by byl oprávněn zjistit faktickou situaci (*fact finding*) přímo na inkriminovaném místě a posoudit, zda je situace skutečně taková, jak se jí státy snaží navenek demonstrovat. I stát jednajícím v sebeobraně by měl Radě bezpečnosti poskytnout jednoznačné, průkazné a podrobné informace, jejichž posouzením dospěl k závěru, že spojení státu a teroristické skupiny opravňuje k závěru, že faktické pouto existuje a že stát není ochoten zajistit standard veřejného pořádku na svém území. Stát tedy musí unést v tomto smyslu důkazní břemeno.⁶¹⁶

---

⁶¹⁶ Antonio Cassese prosazuje, aby to v konečném důsledku byla právě Rada bezpečnosti, která posoudí státem poskytnuté informace „[...] to decide whether, and on what conditions to authorise the use of force against specific states, on the basis of compelling evidence showing that those states, instead of stopping the action of terrorist organizations and detaining its members, harbour, protect, tolerate or promote such organizations, in breach of the general duty”. Srov. Cassese, A., *Terrorism Also Disrupting*

Po útocích na americké zastupitelské úřady v Keni a Tanzanii v roce 1998, jakož i po útocích ze září 2001 či druhé libanonské válce v roce 2006, je patrné, že státy více vnímají nutnost umožnit ve výjimečných případech výkon práva na sebeobranu i vůči teroristickým skupinám, tedy nestátním aktérům.⁶¹⁷ Například sebeobránné reakce vůči Afghánistánu se nepřímo účastnilo i mnoho arabských států (např. Saudská Arábie, Turecko, Uzbekistán, Pákistán, Katar či Gruzie) ve formě otevření svého vzdušného prostoru.⁶¹⁸

Zajisté je velmi brzy konstatovat, že dochází ke vzniku nového pravidla obyčejového práva, resp. k rozšíření aplikace práva na sebeobranu na tyto případy. Je pravdou, že má-li mezinárodní právo poskytovat státům efektivní prostředky ochrany, pak musí být tato možnost ve výjimečných případech umožněna. Ačkoliv ani rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora nebyla v posledních letech v tomto ohledu jednoznačná, je nutné zmínit několik disentujících soudců - Simma, Kooijmans či Buergenthal – kteří při projednávání případu *Ozbrojených aktivit na území Konga* tento deficit v rozhodovací praxi Soudu přímo pojmenovali:

*„[...] the Court could well have afforded to approach the question of the use of armed force on a large scale by non-State actors in a realistic vein, instead of avoiding it altogether by a sleigh of hand [...] by the unnecessary cautious way in which it handles this matter, as well as by dodging the issue of “aggression”, the Court creates the impression that it somehow feels uncomfortable being confronted with certain questions of utmost importance in contemporary international relations”.*⁶¹⁹

Je škoda, že Soud v tomto případě nevyužil jedinečné příležitosti a neposkytl státům jednoznačné vodítko, jakým způsobem se zachovat do budoucna. Dle mého názoru bylo

---

Some Crucial Legal Categories of International Law. In: 12 European Journal of International Law (2001), str. 1000.

⁶¹⁷ Thomas Franck k tomu poznamenává: „[...] for states that carry their wars with terrorists and insurgents across borders to strike at safe heavens”. Srov. Franck, T.M., *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks.* Cambridge 200, str. 65.

⁶¹⁸ Srov. Williams, D., *Islamic Group Offers U.S. Mild Rebuke.* Washington Post, October 11, 2001, str. A21.

⁶¹⁹ Srov. *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Separate Opinion of Judge Simma, odst. 15.

žádoucí, aby se Soud při této příležitosti zabýval i skutečností, jak danou problematiku posoudila Rada bezpečnosti (např. v kvazilegislativní rezoluci č. 1373 z roku 2001).

Preventivní sebeobrana

Z výkladu předloženého v této práci je zřejmé, že po přijetí Charty OSN získala restriktivní teorie v rámci nauky mezinárodního značnou podporu. Řada odpůrců prevence je však okolnostmi nucena akceptovat, že zcela v mimořádných situacích ohrožení státu (*intolerably threatened*) je nutné tento koncept za velmi striktních a omezujících podmínek umožnit. Tento ústupek je dle autorů (například Ian Brownlie či Louis Henkin) ospravedlnitelný zejména existencí zbraní hromadného ničení.

Akceptace preventivní sebeobrany v sobě nepochybně skrývá úskalí, která je nutné překlenout. V první řadě by měl stát jednající v sebeobraně jednoznačně doložit, a to prokazatelným způsobem, zda využil veškerých dostupných diplomatických prostředků k vyřešení sporu. Dále je nutné, aby stát subjektivně posoudil a následně rovněž Radě bezpečnosti oznámil, proč byla sebeobranná reakce s ohledem na veškeré okolnosti nezbytná, resp. že byl ozbrojený útok bezprostředně hrozící.

Praxe států před zářijovými útoky v roce 2001 s velkou převahou (až na malé výjimky) podporovala restriktivní výklad. Argumentace právem na sebeobranu (v preventivním pojetí) byla, vedle již zmíněného případu Osirak, použita při dalších izraelských vojenských akcích – např. vojenské akce proti Libanonu, Sýrii a Jordánsku⁶²⁰, leteckém úderu na Bejrút v letech 1968 a 1982, invazi do Libanonu v roce 1982⁶²¹ či americkém bombardování Libye v roce 1985⁶²². Ve většině případů byla reakce mezinárodního společenství odsuzující s tím, že stát jednající v sebeobraně nesplnil podmínky případu *Caroline*. Je možné tvrdit, že před rokem 2001 existoval poměrně široký konsenzus odmítající preventivní zásahy. Nutno však zároveň dodat, že praxe není jednotná a konzistentní a že v některých diskuzích v Radě bezpečnosti státy

---

⁶²⁰ Srov. Levenfeld, B., *Levenfeld, B., Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Retaliation Under Modern International Law*. In: 21 Columbia Journal of Transnational Law (1982), str. 25.

⁶²¹ Srov. Feder, N.M., *Reading the U.N. Charter Connotatively: Toward a New Definition of Armed Attack*. In: 19 New York Journal of International Law and Politics (1986), str. 395.

⁶²² Srov. Alexandrov, S.A., *Self-Defence Against the Use of Force in International Law*. The Hague 1996, str. 165.

tuto možnost připustily (například v diskuzích navazujících na bombardování reaktoru v Osiraku), byť ve velmi omezené míře. Praxi států analyzovala i Komise pro mezinárodní právo, která ve zprávě z roku 1980 konstatovala, že restriktivní výklad preventivní sebeobrany je mezi autory mezinárodního práva převažující.⁶²³ Tento výrok nepochybně pravdivě vypovídá o situaci, která v předmětné otázce panovala v osmdesátých letech minulého století.

Praxe od konce studené války prochází postupnou proměnou, která nepochybně podporuje extenzivnější výklad práva na sebeobranu zahrnující i preventivní úder. Nejnovější praxe států naznačuje, že je jistá vůle států vykládat některá ustanovení Charty OSN v extenzivněji tak, aby byla lépe schopna reagovat na bezpečnostní hrozby nového tisíciletí.

Je do určité míry paradoxní, že koncept preempce měl v poslední dekádě přeci jen pozitivní vliv na vývoj práva na sebeobranu. Potvrdil, že preventivní sebeobrana je pro státy akceptovatelnější, neboť se ještě takovým způsobem nevzdaluje mezinárodnímu právu a obyčejové podmínce nezbytnosti. To je nesporné na přístupu zejména anglosaských autorů (amerických, britských a australských), kteří i pod dojmem tragických útoků ze září 2001 neváhali podpořit rozšířenou aplikaci práva na sebeobranu zahrnující i sebeobranu proti bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku. Zastání právu na preventivní sebeobranu se dostalo i od prestižního Institutu mezinárodního práva (*Institut de Droit International*), který na zasedání v chilském Santiagu v roce 2007 přijal rezoluci týkající se současných problémů použití vojenské síly v mezinárodním právu. Rezoluce se přímo zabývala právem na sebeobranu a deklarovala dva velmi zajímavé postuláty. Za prvé, že stát může použít práva na sebeobranu nejen proti aktuálnímu ozbrojenému útoku, ale i proti zjevně bezprostřednímu ozbrojenému útoku (*manifestly imminent*). Za druhé, že pouhá hrozba

---

⁶²³ Výrok Komise byl založen na detailním zkoumání praxe států, které provedl její zpravodaj profesor Roberto Ago. Ten ve stejném roce prohlásil: „[...] the plea of self-defense in justification of the use of force by a State in cases other than those in which the State in question is the object of an armed attack is held by the majority to be utterly inadmissible either on the basis of a direct and exclusive interpretation of Article 51”. Roberto Ago označil i hlavní zastávce restriktivního přístupu, kterými byli zejména Josef L. Kunz, Hans Kelsen, Philip Jessup, Jiménez de Arechaga, George Schwarzenberger, Ian Brownlie or Louis Henkin. Tamtéž, str. 66. Srov. *Addendum to the Eighth Report of the International Law Commission on State Responsibility* by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur - the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1), U.N.Doc.A/CN.4/318/ADD.5-7, str. 66.

ozbrojeného útoku (*threat of an armed attack*) neopravňuje stát použít sebeobranu. V takovém případě je jedinou autoritou, která rozhodne o použití síly, Rada bezpečnosti OSN.⁶²⁴ Rezoluce přijatá uznávanými autory mezinárodního práva nepochybně představuje velmi reprezentativní názor na danou problematiku a mohl by být pro státy určitým vodítkem.

Podobně se k oprávněnosti preventivní sebeobraně vyjádřil Vysoký panel OSN v roce 2004 a následně v roce 2005 i zpráva generálního tajemníka OSN. Není bez zajímavosti, že zprávu generálního tajemníka přivítalo mnoho států, zejména pak tradiční zastánci rozšířeného práva na sebeobranu – Spojené státy⁶²⁵, Velká Británie⁶²⁶ či Izrael⁶²⁷, ale i například Japonsko⁶²⁸ či Švýcarsko⁶²⁹. Byly však i některé státy, které text zprávy a potažmo i případné rozšířené právo na sebeobranu podrobily zdrcující kritice.⁶³⁰ Například dle Egypta by se k závěrům Vysokého panelu OSN a zprávě generálního tajemníka mělo přistupovat s extrémní obezřetností a opatrností, neboť jakákoliv snaha o redefinici článku 51 by mohla ohrozit právní a morální základy

---

⁶²⁴ Srov. *Institut de Droit International*, Present Problems of the Use of Force in International Law. Resolution No. 10A, dated 27 October 2007 (*It may be exercised only when there is no lawful alternative in practice in order to forestall, stop or repel the armed attack, until the Security Council takes effective measures necessary to maintain or restore international peace and security.*).

⁶²⁵ Srov. U.N.Doc.A/59/PV.87, str. 23 (*We welcome the Secretary-General's assertion that Article 51 of the Charter should not be changed. The Secretary-General's report makes the key point that a State need not wait until it is actually attacked in order to use force in self-defence, which is to say that there is a right of anticipatory self-defence in appropriate circumstances. Anticipatory action is an element of the inherent right of self-defence that remains lawful under the United Nations Charter. As we have indicated previously, today that right of self-defence must be understood and applied in the context of the new threats posed by terrorism and weapons of mass destruction that the Secretary-General highlights in his report.*).

⁶²⁶ Srov. U.N.Doc.A/59/PV.85, str. 26 (*Let us recognize that the Charter does not limit a Member State to taking action in self-defence only after an armed attack has occurred.*).

⁶²⁷ Srov. *United Nations Reforms - Position Paper of the Government of Israel*, 1 Jul 2005, Ministry of Foreign Affairs, The Division for U.N. and International Organizations (*Israel agrees [...] that the provisions of the UN Charter are sufficient to address the range of security threats. In this context Israel notes the clear statements by the High Level Panel and the Secretary General recognizing that a state may use force in self defense in the event of both actual and imminent attacks.*).

⁶²⁸ Srov. Press Conference 27 September 2002 of the Japanese Ministry of Foreign Affairs (*Our position is that if there is imminent threat to one country, a preemptive strike or preemptive attack is allowed under the UN Charter, and we are carefully studying the content of the new US strategy, or doctrine, to find out if there is any change or departure from the basic position. Moreover, we understand that the United States will not exercise a preemptive strike in violation of any international law.*).

⁶²⁹ Srov. U.N.Doc.A/59/PV.86, str. 22.

⁶³⁰ Mezi těmito byl například Írán. Íránský zástupce ve Valném shromáždění komentoval, že takový přístup by byl v rozporu nejen se samotným textem Charty OSN, ale i s její legislativní historií, následnou praxí států i *opinio juris* Srov. U.N.Doc.A/59/PV.87, str. 16-17 (*Such a broad reinterpretation of the Article fails not only the test of legality but even the criterion of prudence, since providing a pseudo-legal excuse for unilateral pre-emptive action can only exacerbate the atmosphere of tension and crisis that has beleaguered the international community.*).

Charty OSN.⁶³¹ Některé další státy, například Turecko či Argentina, odmítly akceptaci preventivní sebeobranu, neboť její koncept je prý značně kontroverzní a jednoduše zneužitelný. Navíc prý taková interpretace článku 51 Charty OSN nemá univerzální podporu a diskuze k tomuto tématu by měla být detailnější a delší. Mnoho států se v reakci na závěry Panelu přiklonilo k restriktivní interpretaci článku 51 Charty OSN (např. Pákistán⁶³², Egypt⁶³³, Alžírsko⁶³⁴, Írán⁶³⁵, Bělorusko, Kostarika, Kuba či Vietnam). Existuje rovněž i velký počet států, který se rozhodně neztotožnil se závěry Vysoké panelu expertů (zejména z oblasti Latinské Ameriky, Afriky a Asie). Je nutné dodat, že výše uvedený posun názírání států doposud nebyl potvrzen, případně vyvrácen, reálnou mezistátní praxí.

Domnívám se, že právo na sebeobranu musí být interpretováno tak, aby bylo schopné dosáhnout svému účelu, tzn. aby poskytovalo členským státům skutečně efektivní ochranu a nástroj před závažným porušením mezinárodního práva ve formě ozbrojeného útoku, resp. bezprostředně hrozícího ozbrojeného útoku. Osobně se kloním k závěru, že ozbrojený zásah v preventivní sebeobraně musí být státům umožněn. Zároveň však musí být podroben velmi limitujícím podmínkám, aby bylo možné omezit jeho zneužití na co nejmenší míru. Vývoj zbraňových systémů v posledních dvaceti letech je natolik zásadní, že časové hledisko nezbytnosti je dnes již zastaralé. Například

---

⁶³¹ Srov. U.N.Doc.A/59/PV.86, str. 12 (*It threatens to legitimize unilateral action and could provide additional leverage for the few States that are more powerful, that are capable of collecting better information and that possess larger military arsenals than the vast majority of States that do not enjoy such advantages — especially given the Security Council's failure to take appropriate or timely action as a result of the lack of unanimity among the five permanent members or the use of the veto by one permanent member.*).

⁶³² Srov. *Statement by Ambassador Munir Akram, Permanent Representative of Pakistan to the United Nations*, in the Informal Thematic Consultations on Cluster-II "Freedom from Fear" (21 April 2005) (*We do not agree that there is any need to re-open the issue of when and where the use of force is justified or legal. We certainly do not agree that Article 51 of the Charter provides for the pre-emptive, preventive or protective use of force. In our view, the language of Article 51 is quite explicit and highly limitative. It provides for the use of force in self-defense only in case of an actual attack against a Member State.*).

⁶³³ Srov. *Statement by Ambassador Maged Abdelaziz, Permanent Representative of Egypt to the United Nations*, in the Informal Thematic Consultations on Cluster-II "Freedom from Fear" (21 April 2005) (*[...] We concur with the view that the language of Article 51 is restrictive. We emphasize that the right of self-defence under this article exists only if an armed attack occurs against the State. This is supported by the norms and practices set by the Charter [...] Article 51 has no expanded scope permitting the threatened States to take military actions as long as threatened attack did not take place factually.*).

⁶³⁴ Srov. U.N.Doc.A/59/PV.86, str. 9 (*We do not share that reasoning. We believe that the wording of Article 51 is restrictive and that the legitimate right of self-defence can therefore be invoked and applied only in the case of armed aggression. Indeed, doctrine and jurisprudence teach us that Article 51 in no way covers imminent attacks.*).

⁶³⁵ Srov. U.N.Doc.A/59/PV.87, str. 17.

balistické střely dnes v podstatě setřely rozdíl mezi začátkem ozbrojeného útoku a jeho materializací na plánovaném místě účinku. Má-li být mezinárodní právo nástrojem k ochraně oprávněných zájmů států, musí jim nabídnout adekvátní prostředky reakce na ozbrojený útok. Zničení výše uvedené balistické střely, která se nachází na své dráze, není určitě preventivní sebeobranou, ale standardní sebeobranu, neboť není pochyb, že ozbrojený již započal.⁶³⁶

Preemptivní sebeobrana

Diskutujeme-li právo na sebeobranu, je nutné vzít v potaz i povahu zbraní, které má potenciální útočník k dispozici. V případě konvenčních zbraní není tak složité rozpoznat, zda má útočník v plánu provedení ozbrojeného útoku; mobilizace a seskupování vojsk podél mezinárodní hranice mohou být jednoznačnými důkazy o tomto záměru. Standardní zpravodajské a pozorovací prostředky jsou s to tyto záměry odhalit.

V případech zbraní hromadného ničení je situace nepoměrně složitější. Jejich výroba může probíhat na dobře utajovaných místech a jejich samotné použití může být realizováno v krátkém časovém úseku. Jejich detekce je tedy výrazně složitější a ztěžuje tak potenciálním obětem šanci na efektivní obranu. Navíc zjištění skutečné nezbytnosti může být otázkou (ne)existence státu. Je proto možné najít autory, kteří tvrdí, že jsou-li ve hře zbraně hromadného ničení, měl by být aspekt nezbytnosti pozměněn, aby vyhověl této specifické situaci.⁶³⁷ Tento přístup se odchyluje od tradičně vnímaného testu z případu *Caroline*. Takto flexibilně pojaté pravidlo nezbytnosti zásadně mění podstatu práva na sebeobranu a bylo mezinárodním společenstvím odmítnuto již v případě bombardování Osiraku, stejně tak v nedávné době po invazi do Iráku v roce 2003 (ačkoliv preemptivní sebeobrana nebyla hlavním argumentem vojenské koalice).

---

⁶³⁶ Takto se k této věci vyjádřil jeden z autorů: „[...] to wait until the bombs are actually dropping on its soil - that cannot be right. When the attack is initiated and is underway, even though the attacker has not actually arrived in the victim State, measures can be taken” Srov. Gardner, R.N., *Commentary on the Law of Self-Defense*. In: Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., eds., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991, str. 51.

⁶³⁷ Takto situaci vnímá i americká bezpečnostní strategie z roku 2002 (*We must adapt the concept of imminent threat to the capabilities and objectives of today's adversaries [...] the greater the threat, the greater the risk of inaction - and the more compelling the need for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy's attack.*). Srov. *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002.

Kritika zásahu v Iráku ukázala, že vojenský zásah proti domnělému, důkazy nepodloženému ohrožení bude mezinárodním společenstvím považován za porušení Charty OSN. Stejného odsouzení se dostalo Izraeli i po vojenském zásahu vůči údajným teroristickým základnám na území Sýrie v říjnu 2003. Sýrie označila izraelské jednání za vážné porušení mezinárodního práva Charty OSN dosahující intenzity agrese.⁶³⁸ Izrael naopak argumentoval, že zákrokem byl legitimním výkonem práva na sebeobranu dle článku 51 Charty OSN s cílem předejít dalším ozbrojeným útokům (*to prevent further armed attacks*) ze strany teroristů, za které je Sýrie odpovědná.⁶³⁹ Většina tehdejších členů Rady bezpečnosti zákrok označila za protiprávní.

O právu na preemptivní sebeobranu je možné uvažovat pouze v intencích *de lege ferenda*. Bylo poukázáno, že *de lege lata* je tento koncept zcela v rozporu s mezinárodním právem. Koncept nepochybně narušuje dosavadní chápání obyčejových pravidel nezbytnosti (*imminency*) a proporcionality. Rovněž narušuje koncepci zákazu jednostranného použití síly po přijetí Charty OSN. Akceptace takového výkladu by mohla vést k ponechání téměř nekontrolovatelné flexibility státům reagovat silou, a to pouze při domnělém, značně subjektivně vnímaném nebezpečí budoucího ozbrojeného útoku. Případná kontrola ze strany mezinárodního společenství by byla ztížená i tím, že k ní dojde až *ex post* a bude tak již velmi složité odčinit případné protiprávní následky způsobené v domnělé preemptivní sebeobraně. Navíc, možnosti zneužití tohoto institutu jsou nepoměrně vyšší než v případě preventivní sebeobranu. I reakce mezinárodního společenství byla až na malé výjimky mimořádně kritická.

V současné době je patrně brzy na stanovení, zda preempce má vůbec šanci stát se univerzálně přijímanou doktrínou. Zcela jistě neexistuje vznikající pravidlo obyčejového práva, které by takový postup umožňovalo - absentovalo by *opinio juris*. Preempce je prosazováním čistě vlastních národních zájmů nad zájmy globálního rozměru. Snaží se v podstatě „vyjmout“ problematiku národní bezpečnosti z působnosti norem mezinárodního práva a tím jí postavit nad zájmy mezinárodního společenství.

---

⁶³⁸ Srov. U.N.Doc.S/PV.4836, str. 3-4.

⁶³⁹ Srov. U.N.Doc.S/PV.4836, str. 7 (*It comes after Israel and the international community as a whole have repeatedly called on Syria to end its support of terrorism and finally comply with international law. And it is designed to prevent further armed attacks against Israeli civilians in which Syria is complicit.*).

Je otázkou, zda preempci připustit v mimořádných situacích. V takovém případě, na rozdíl od preventivní sebeobranu, neexistuje bezprostřední nebezpečí, tudíž situace nemusí být řešena neprodleně. Nabízí se tedy spíše vznést daný spor, resp. eskalovat vzniklou situaci na Radu bezpečnosti, která je z Charty OSN nadána donucovacími pravomocemi. Obecná akceptace preempce by mohla mít tragické důsledky na fungování mezinárodněprávního systému, zejména pak na pravidla regulující používání síly v mezinárodních vztazích. Vysoký panel OSN z roku 2004 tento přístup potvrzuje a přiklání se k vyloučení preempce, neboť významně zvyšuje riziko narušení současného *statu quo*.⁶⁴⁰ Osobně se domnívám, že preempce je jednoznačným porušením obvyklých podmínek výkonu práva na sebeobranu a jako taková musí být prozatím zamítnuta.

---

⁶⁴⁰ Vysoký panel se staví i proti jakékoli změně článku 51 Charty OSN: „[...] *world full of perceived potential threats, the risk to the global order and the norm of non - intervention on which it continues to be based is simply too great for the legality of unilateral preventive action, as distinct from collectively endorsed action, to be accepted. Allowing one to so act is to allow all*“. Srov. U.N.Doc.A/59/565 - *A More Secure World: Our Shared Responsibility*. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. The United Nations, New York 2004.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Mezinárodní soudní dvůr

Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports (2005)

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports (2004)

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports (1996)

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), I.C.J. Reports (1986)

Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), I.C.J. Reports (2003)

Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v. Iran), I.C.J. Reports (1980)

The Corfu Channel Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. People's Republic of Albania), I.C.J. Reports (1949)

Komise OSN pro mezinárodní právo

Addendum to the Eighth Report of the International Law Commission on State Responsibility, U.N.Doc.A/CN.4/318/ADD.5-7

Internetové zdroje

www.un.org (Organizace spojených národů)

www.foxnews.com (Fox News)

www.nysun.com (The New York Sun)

www.dtic.mil (Defense Technical Information Center)

www.humanrights.ch (Organisation Humanrights.ch/MERS)

www.guardian.co.uk (The Guardian)

www.avalon.law.yale.edu (The Avalon Project: Documents in Law, History and Diplomacy)

www.jurist.org (JURIST Legal News and Research Services)

www.reuters.com (Reuters)

www.thenation.com (The Nation)

www.nytimes.com (The New York Times)

www.bbc.co.uk/news (The BBC News)

www.wsj.com (Wall Street Journal)

Jiné

Advice of Attorney General to the UK Prime Minister, 17 March 2003

An Assessment of International Legal Issues in Information Operations, U.S. Department of Defense, Office of General Counsel, May 1999

A National Security Strategy for a New Century. October 1998
(<http://www.fas.org/man/docs/nssr-98.pdf>)

A National Security Strategy for a Global Age. December 2000
(http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_dec2000_contents.htm)

Appel de juristes de droit international concernant le recours à la force contre l'Irak
(http://www.humanrights.ch/upload/pdf/030513_aufruf_f.pdf)

Australian Cyber Security Strategy. November 2009

Authority of the President under Domestic and International Law to Use Military Force Against Iraq. Memorandum Opinion for the Counsel to the President (2002), Opinions of the Office of Legal Counsel in Volume 26 (<http://www.justice.gov/olc/2002/iraq-opinion-final.pdf>)

Basic Facts about the United Nations. Prague 1992

Chairman of the Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 3-13, Joint Doctrine for Information Operations (1998)

Committee of Foreign Affairs, Second Report, Conclusions and Recommendations, December 19, 2002
(<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmffaff/196/19603.htm>)

Cyber Security Strategy of the United Kingdom: safety, security and resilience in cyber space. June 2009

Department of Navy, *Commander's Handbook on the Law of Naval Operations. July 2007*

Eritrea-Ethiopia Claims Commission (Partial Award, Jus Ad Bellum, Ethiopia's Claim 1-8, Dec. 19, 2005)

Hearings Before the Committee on Foreign Relations United States Senate Seventieth Congress on The General Pact for the Renunciation of War signed at Paris August 27, 1928 (December 7, 1928, United States Senate, Committee of Foreign Relations)

House of Commons Hansard, Vol.227, col.657-658, 28 June 1993

Institut de Droit International, Present Problems of the Use of Force in International Law. Resolution No. 10A, dated 27 October 2007

Judgement of the Military Tribunal for Far East (Tokyo), ADRPILC (1948)

Letter from Mr Webster to Mr Fox (April 24, 1841) 29 British and Foreign Papers (1840-1841)

Příručka NATO. Brusel 2001

Military Action in Iraq Without Security Council Authorisation Would be Illegal. In: 34 Ottawa Law Review (2002)

Report of the Commission of Inquiry on Lebanon (Human Rights Council Resolution S-2/1, Doc. A/HRC/3/2 of 23 November 2006)

Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Force in Lebanon. U.N.Doc. S/2006/560

The Israeli Air Strike, Hearings before the Committee on Foreign Relations, United States Senate, 97th Congress, 1st Session, June 18, 19, and 25, 1981

The Netherlands Defence Doctrine. Dutch Ministry of Defence. September 1, 2005

The Report of the Special Committee on Enhancing the Effectiveness of the Principle of Non-Use of Force in International Relations (1986)

The National Security Strategy of the United States of America. September 2002

The National Security Strategy of the United States of America. March 2006

United Nations Repertory of Practice (1945-1954), Vol. 2

United Nations Yearbook (1964)

United Nations Yearbook (1967)

United Nations Yearbook (1968)

United Nations Yearbook (1972)

United Nations Yearbook (1978)

United Nations Yearbook (1979)

United Nations Yearbook (1982)

United Nations Yearbook (1985)

United Nations Yearbook (1986)

United Nations Yearbook (1993)

United Nations Yearbook (1998)

United Nations Yearbook (2003)

United States National Strategy to Secure Cyberspace. February 2003

U.S. International Strategy for Cyberspace: Prosperity, Security, and Openness in a Networked World. May 2011

Literatura

- Alexandrov, S.A., *Self-Defence Against the Use of Force in International Law*. The Hague 1996
- Antonopoulos, C., *The Unilateral Use of Force by States in International Law*. Athens 1997
- Arend, A.C., *International Law and the Recourse to Force: A Shift in Paradigms*. In: 27 *Stanford Journal of International Law* (1990)
- Arend, A.C. - Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London 1993
- Arend, A.C., *International Law and the Preemptive Use of Military Force*. In: 26 *Washington Quarterly* (Spring 2003)
- Asrat, B., *Prohibition of Force Under the United Nations Charter: A Study of Article 2(4)*. Uppsala 1991
- Badr, G.M., *The Exculpatory Effect of Self-Defence in State Responsibility*. In: 10 *Georgia Journal of International and Comparative Law* (1980)
- Baker, M.B., *Terrorism and the Inherent Right of Self-Defence: A Call to Amend Article 51 of the United Nations Charter*. In: 10 *Houston Journal of International Law* (1987)
- Baker, S.G., *Comparing the 1993 U.S. Airstrike on Iraq to the Bombing of Libya: The New Interpretation of Article 51*. In: 24 *Georgia Journal of International and Comparative Law* (1999)
- Barkham, J., *Information Warfare and International Law on the Use of Force*. In: 34 *New York University Journal of International Law and Policy* (2001)
- Bassiouni, M.C. – Nanda, V.P., *A Treatise on International Law*. Illinois 1973
- Beres, L.R., *Assassination as Anticipatory Self-Defence: The Case of Israel*. In: 20 *Hofstra Law Review* (1991-1992)
- Beres, L.R., *After the Gulf War: Israel, Pre-Emption, and Anticipatory Self-Defence*. In: 13 *Houston Journal of International Law* (1991)
- Beres, L.R., *After Scud Attacks: Israel, "Palestine", and Anticipatory Self-Defence*. In: 6 *Emory International Law Review* (1992)
- Beres, L.R., *Israel and Anticipatory Self-Defence*. In: 8 *Arizona Journal of International and Comparative Law* (1991)

- Bernheim, C.T., *United States Intervention in Nicaragua and Article 2(4) of the United Nations Charter*. In: 11 *Yale Journal of International Law* (1985)
- Bílková, V., *Preemptivní a preventivní sebeobrana z pohledu mezinárodního práva*. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* 3 (2005)
- Bílková, V., *Z Říma do Kampaly a kam dále?* In: 8 *Mezinárodní politika* (2010)
- Bodansky, D. - Crook, J.R., *Symposium: The ILC's State Responsibility Articles*. In: 96 *American Journal of International Law* (2002)
- Botha, C.J., *Anticipatory Self-Defence and Reprisals Re-examined*. In: 11 *South African Yearbook of International Law* (1985-1986)
- Bothe, M., *Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force*. In: 14 *European Journal of International Law* (2003)
- Bowett, D.W., *Self-Defence in International Law*. Manchester 1958
- Boyle, F.A., *Remarks*, Proceedings of the American Society of International Law (1987)
- Brierly, J., *The Law of the Nations*. Oxford 1963
- O'Brien, W.V., *Reprisals, Deterrence and Self-Defence in Counter-terror Operations*. In: 30 *Virginia Journal of International Law* (1990)
- O'Brien, W.V., *The Conduct of Just and Limited Wars*. New York 1981
- Brownlie, I., *The Use of Force in Self-Defence*. In: 37 *British Yearbook of International Law* (1961), pp. 183-268
- Brownlie, I., *The Principle of Non-Use of Force in Contemporary International Law*. In: Butler W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989
- Brownlie, I., *International Law and the Activities of Armed Bands*. In: 7 *International and Comparative Law Quarterly* (1958)
- Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford 1963
- Capaldo, G.Z., *Providing a Right of Self-defense Against Large-Scale Attacks by Irregular Forces: The Israeli-Hizbollah Conflict*. In: 48 *Harvard International Law Journal Online* (2007)
- Cassese, A., *Why States Use Force with Impunity: The "Black Holes" of International Law*. In: Cassese, A., *Violence and Law in the Modern Age*. Oxford 1988

- Cassese, A., *Terrorism Also Disrupting Some Crucial Legal Categories of International Law*. In: 12 *European Journal of International Law* (2001)
- Cassese, A., *Return to Westphalia? Considerations on the Gradual Erosion of the Charter System*. In: Cassese, A., (ed.), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht 1986
- Cassese, A., *The International Community „Legal“ Response to Terrorism*. In: 38 *International and Comparative Law Quarterly* (1989)
- Chamberlin, W., *The Destruction of the Iraqi Nuclear Reactor and the Inherent Right of Self-Defence*. In: 23 *International Problems* (1984)
- Chesterman, S., *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*. Oxford 2001
- Cohan, J.A., *The Bush Doctrine and the Emerging Norm of Anticipatory Self-Defence in Customary International Law*. In: 25 *Pace University School of Law, International Law Review* (2003)
- Coll, A.R., *The Legal and Moral Adequacy of Military Responses to Terrorism*. In: 81 *American Society of International Law Proceedings* (1987)
- Combacau, J., *The Exception of Self-Defense in U.N. Practice*. In: Cassese, A., (ed.), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht 1986
- O'Connell, M.E., *The Myth of Preemptive Self-Defense*. *The American Society of International Law*. Task Force on Terrorism. August 2002
- O'Connell, M.E., *Evidence of Terror*. In: 7 *Journal of Conflict and Security Law* (2002)
- Crawford, J., *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*. Cambridge 2002
- Čepelka, Č. - Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha 2003
- Čepelka, Č. - Šturma, P., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha 2008
- Čepelka, Č. - Šturma, P. - Bílková, V., *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva: kodifikace mezinárodního práva, právo mezinárodních smluv, právo mezinárodní odpovědnosti*. Praha 2008
- D'Amato, A., *Israel's Air Strike upon the Iraqi Nuclear Reactor*. In: 77 *American Journal of International Law* (1983)
- Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991

- D'Angelo, J.R., *Resort to Force by States to Protect Nationals: The U.S. Rescue Mission to Iran and Its Legality under International Law*. In: 21 Virginia Journal of International Law (1981)
- David, V. – Sladký, P. – Zbořil, F., *Mezinárodní právo veřejné*. Praha 2006
- Delbrück, J., *Proportionality*. In: Bernhardt, R. (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Volume III (1997)
- Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2001
- Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2005
- Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*. Cambridge 2011
- Dinstein, Y., (ed.), *International Law at the Time of Perplexity: Essays in Honour of Shabtai Rosenne*. Nijhoff 1989
- Dinstein, Y., *Computer Networks Attacks and Self-Defense*. In: Schmitt, M.N. - O'Donnell, B.T. (eds), *Computer Network Attack and International Law*. Symposium on Computer Network Attack and International Law. Naval War College (2002)
- Dore, I.I., *The United States, Self-Defense and the U.N. Charter: A Comment on Principle and Expediency in Legal Reasoning*. In: 24 Stanford Journal of International Law 1-19 (1987)
- Elliott, K.S., *The New World Order and the Right of Self-Defense in the United Nations Charter*. In: 15 Hastings International and Comparative Law Review (1991)
- Falk, R., *What Future for the UN Charter System of War Prevention?* In: 97 American Journal of International Law (2003)
- Falk, R., *The New Bush Doctrine*. The Nation. July 15, 2002
- Fattah, H.M. - Erlanger, S., *Israel Blockades Lebanon; Wide Strike by Hezbollah*. New York Times, July 14, 2006
- Feder, N.M., *Reading the U.N. Charter Connotatively: Toward a New Definition of Armed Attack*. In: 19 New York Journal of International Law and Politics (1986)
- Feinstein, B.A., *The Legality of the Use of Armed Force by Israel in Lebanon -June 1982*. In: 20 Israel Law Review (1985)
- Franck, T.M., *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*. Cambridge 2005

- Franck, T.M., *Who Killed Article 2(4)? Changing Norms Governing the Use of Force by States*. In: 64 *American Journal of International Law* (1970)
- Franck, T.M., *Some Observations on the ICJ's Procedural and Substantive Innovations*. In: 81 *American Journal of International Law* (1987)
- Franck, T., *Terrorism and the Right of Self-Defense*. In: 98 *American Journal of International Law* (2001)
- Frickling, D., *Israeli troops could be in Southern Lebanon for months*. *The Guardian*. July 16, 2006
- Frigessi di Rattalma, M., *War in Afghanistan, Self-Defense and Questions of Attribution of the September 11 Attacks to the Afghan-Taliban Regime*. In: 13 *Italian Yearbook of International Law* (2003)
- Frowein, J., *The Present State of Research Carried Out by the English-speaking Section of the Centre for Studies and Research* (1988). In: *The Legal Aspects of International Terrorism*. Hague Academy of International Law
- Garcia-Mora, M.R., *International Responsibility for Hostile Acts of Private Persons against Foreign States*. The Hague 1962
- Gardam, J.G., *Proportionality and Force in International Law*. In: 87 *American Journal of International Law* (1993)
- Gardner, R.N., *Commentary on the Law of Self-Defense*. In: Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., (eds.), *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991
- Garnett, R. – Clarke, P., *Cyberterrorism: A New Challenge for International Law*. In: Bianchoi, A. (Ed.), *Enforcing International Law Norms Against Terrorism*. Oxford 2004
- Gill, T.D., *Legal and Some Political Limitations on the Power of UN Security Council to Exercise Its Enforcement Powers Under Chapter VII of the UN Charter*. In: 26 *Netherlands Yearbook of International Law* (1995), p. 33
- Glennon, M., *The Fog of Law: Self-Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter*. In: 25 *Harvard Journal of Law and Policy* (2002)
- Gordon, D., *Use of Force for the Protection of Nationals Abroad*. In: 9 *Case Western Reserve Journal of International Law* (1977)
- Gray, Ch., *International Law and the Use of Force*. Cambridge 2000
- Green, L., *Rescue at Entebbe – Legal Aspects*. In: 6 *Israeli Yearbook on Human Rights* (1976) Greenwood, C., *International Law and the Pre-Emptive Use of Force:*

- Afghanistan, Al-Quaeda, and Iraq*. In: 4 San Diego Journal of International Law (2003)
- Greig, D.W., *International Law*. London 1970
- Greig, D.W., *Self-Defense and the Security Council: What does the Article 51 Require?* In: 40 International and Comparative Law Quarterly (1991)
- Halberstam, M., *The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action*. In: 17 Michigan Journal of International Law (1996-1997), p. 229
- Hargrove, J.L., *The Nicaragua Judgement and the Future of the Law of Force and Self-Defense*. In: 81 American Journal of International Law (1987)
- Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998
- Heere, W.P. (ed.), *Terrorism and the Military: International Legal Implications*. The Hague 2003
- Henkin, L., *The Reports of the Death of Article 2(4) Are Greatly Exaggerated*. In: 65 American Journal of International Law (1971)
- Henkin, L., *How Nations Behave*. New York 1979
- Henkin, L., *Notes From the President: The Missile Attack on Baghdad and Its Justifications*. In: 3 The American Society of International Law Newsletter 3 (June-August 1993)
- Higgins, R., *The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: United Nations Practice*. In: British Yearbook of International Law (1961)
- Higgins, R., *The Development of the International Law through the Political Organs of the United Nations*. New York 1963
- Intocchia, G.F., *American Bombing of Libya: An International Legal Analysis*. In: 19 Case Western Reserve Journal of International Law (1987)
- Jennings, R.Y., *The Caroline and McLeod Cases*. In: 32 American Journal of International Law (1938)
- Jennings, R. – Watts, A. (eds.), *Oppenheim's International Law*. Volume 1: Peace. Oxford 1992
- Jensen, E.T., *Computer Attacks on Critical National Infrastructure: A Use of Force Invoking the Right to Self-Defense*. In: 38 Stanford Journal of International Law (2002)
- Jessup, P.C., *A Modern Law of Nations*. New York 1948

- Joyner, Ch.C. – Lotrionte, C., *Information Warfare as International Coercion: Elements of a Legal Framework*. In: 12 *European Journal of International Law* (2001)
- Kammerhofer, J., *Uncertainties of the Law on Self-Defense in the United Nations Charter*. In: 35 *Netherlands Yearbook of International Law* (2004)
- Kahn, P.W., *From Nuremberg to the Hague: The United States Position in Nicaragua v. United States and the Development of International Law*. In: 12 *Yale Journal of International Law* (1987)
- Kearley, T., *Regulation of Preventive and Preemptive Force in the United Nations Charter: A Search for Original Intent*. In: 3 *Wyoming Law Review* (2003)
- Kelsen, H., *The Law of the United Nations*. London 1950
- Khol, R., *Reforma OSN a použití síly – s jakým cílem a za jakých podmínek?* In: Policy Paper. Ústav mezinárodních vztahů. Zář 2005
- Kolesnik, D.N., *The Development of the Right of Self-Defense*. In: Butler W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989
- Kolosov, Y.M., *Limiting the Use of Force: Self-Defense, Terrorism, and Drug Trafficking*. In: Damrosch, L.F.-Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991
- Kritsiotis, D., *The Legality of the 1993 US Missile Strike on Iraq and the Right of Self-Defence in International Law*. In: 45 *International and Comparative Law Quarterly* (1996)
- Kritsiotis, D., *When States Use Armed Force*. In: Reus-Smit, Ch. (ed.), *The Politics of International Law*. Cambridge 2004
- Kuhn, T.M., *Terrorism and the Right to Self-Defense*. In: 6 *South African Yearbook of International Law* (1980)
- Kulski, W.W., *The Soviet System of Collective Security Compared with the Western System*. In: 44 *American Journal of International Law* (1950)
- Kunz, J.L., *Individual and Collective Self-Defense in Article 51 of the Charter of the United Nations*. In: 41 *American Journal of International Law* (1947)
- Lauterpacht, H., *The Function of Law in the International Community*. Oxford 1933
- Levenfeld, B., *Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law*. In: 21 *Columbia Journal of Transnational Law* (1982)

- Linnan, D., *Self-Defense, Necessity and U.N. Collective Security: United States and Other Views*. In: 1 Duke Journal of Comparative and International Law (1991)
- Maier, H.G. (ed.), *Appraisals of the ICJ's Decision: Nicaragua v. United States (Merits)*. In: 81 American Journal of International Law (1987)
- Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London 1997
- Malanczuk, P., *Countermeasures and Self-Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International Law Commission's Draft Articles on State Responsibility*. In: 43 Heidelberg Journal of International Law (1983)
- Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště pak k českému*. Brno 2004
- Malenovský, J., *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Brno 2002
- Mallison, W.T., *Aggression or Self-Defense in Lebanon in 1982?* In: American Society of International Law Proceedings (1983), p. 174
- Mallison, W.T. - Mallison, S.V., *The Israeli Aerial Attack of June 7, 1981, upon the Iraqi Nuclear Reactor: Aggression or Self-Defense?* In: 15 Vanderbilt Journal of Transnational Law (1982)
- McCredie, J., *The April 14, 1986 Bombing of Libya: Act of Self-Defense or Reprisal?* In: 19 Case Western Reserve Journal of International Law (1987)
- McDougal, M.S. - Feliciano, F.P., *The International Law of War. Transnational Coercion and Public Order*. New Haven 1994
- McDougal, M.S. - Reisman, M., *Humanitarian Intervention to Protect the Ibos*. In: Lillich, R.B. (ed.), *Humanitarian Intervention and the United Nations*. Charlottesville (1973)
- Mendelson, M.H., *The Nicaragua Case and Customary International Law*. In: Butler W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989
- Meng, W., *The Caroline*. In: 1 Encyclopedia of Public International Law (1992)
- Miller, E., *Self-Defense, International Law and the Six Day War*. In: 20 Israel Law Review 49-73 (1985)
- Moore, J.N., *The Secret War in Central America and the Future of World Order*. In: 80 American Journal of International Law (1986)
- Mrázek, J., *Prohibition of the Use and Threat of Force: Self-Defense and Self-Help in International Law*. In: 27 Canadian Yearbook of International Law (1989)

- Mrázek, J., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň 2004
- Mrázek, J., *Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha 1990
- Müllerson, R.A., *The Principle of Non-Threat and Non-Use of Force in the Modern World*. In: Butler, W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989
- Müllerson, R.A., *Self-Defense in the Contemporary World*. In: Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991
- Murphy, S.D., *Terrorism and the Concept of "Armed Attack" in Article 51 of the U.N. Charter*. In: 43 Harvard International Law Journal (2002)
- Murphy, S.D., *The Doctrine of Preemptive Self-Defense*. In: 50 Villanova Law Review (2005)
- Nolte, B., *Uniting for Peace*. In: Wolfrum, R. (ed.) *United Nations: Law, Policies and Practice*. Volume 2. München 1995
- Nydell, M.S., *Tensions between International Law and Strategic Security: Implications of Israel's Preemptive Raid on Iraq's Nuclear Reactor*. In: 24 Virginia Journal of International Law (1984)
- Ochoa-Ruiz, N. - Salamanca-Aguado, E., *Exploring the Limits of International Law Relating to the Use of Force in Self-Defence*. In: 16 European Journal of International Law (2005)
- Ondřej, J., *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. Plzeň 2005
- Plofchan, T.K., *Article 51: Limits on Self-Defense?* In: 13 Michigan Journal of International Law (1992)
- Pogany, I., *Nuclear Weapons and Self-Defense*. In: 2 Connecticut Journal of International Law (1986)
- Polebaum, B.M., *National Self-Defense in International Law: An Emerging Standard for a Nuclear Age*. In: 59 New York University Law Review (1984)
- Popenková, M., *Poradní posudek Mezinárodního soudního dvora „Oprávněnost hrozby nebo použití jaderných zbraní“*. Právník 1/2000
- Popenková, M., *Současná mezinárodněprávní úprava použití ozbrojené síly - zákaz použití síly a jeho nesporné výjimky*. Právník 8/2008
- Potočný, M. - Ondřej, J., *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. Praha 2006

- Potočný, M. – Ondřej, J., *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů)*. Svazek 5. Praha 1992
- Randelzhofer, A., *On Article 51*. In: Simma, B. (ed.), *The Charter of the United Nations. A Commentary*. Volume I. Oxford 2002
- Record, J., *The Bush Doctrine and War with Iraq*. In: 33 Parameters, Spring 2003
- Reichler, P.S. - Wippman, D., *United States Armed Intervention in Nicaragua: A Rejoinder*. In: 11 Yale Journal of International Law (1986)
- Reisman, W.M., *Criteria for the Lawful Use of Force in International Law*. In: 10 Yale Journal of International Law (1985)
- Reisman, W.M., *The Baghdad Bombing: Self-defence or Reprisals?* In: 5 European Journal of International Law (1994)
- Reisman, M. – McDougal, M.S., *Humanitarian Intervention to Protect the Ibos*. In: Humanitarian Intervention and the United Nations (1973)
- Reisman, W.M., *Nuclear Weapons in International Law*. In: 4 New York Law School Journal International & Comparative Law (1983)
- Reisman, W.M., *Old Wine in New Bottles: The Reagan and Brezhnev Doctrines in Contemporary International Law and Practice*. In: 13 Yale Journal of International Law (1988)
- Reisman, W.M. – Armstrong, A., *The Past and Future of the Claim of Preemptive Self-Defense*. In: Faculty Scholarship Series (2006)
- Reisman, W.M., *The Emperor Has No Clothes: Article 2 (4) and the Use of Force in Contemporary International Law*. In: *United Nation for a Better World* (1986)
- Reisman, W.M., *Allocating Competences to Use Coercion in the post Cold-War World, Practises, Conditions, and Prospects*. In: Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991
- Rivkin, D.B., *Commentary on Aggression and Self-Defense*. In: Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991
- Roberts, G.B., *Self-Help in Combating State-Sponsored Terrorism: Self-Defense and Peacetime Reprisals*. In: 19 Case Western Reserve Journal of International Law (1987)
- Robertson, H.B., *Self-Defense Against Computer Network Attack*. In: Schmitt, M.N. - O'Donnell, B.T. (eds), *Computer Network Attack and International Law*.

Symposium on Computer Network Attack and International Law. Naval War College (2002)

- Roeling, B.V.A., *Aspects of the Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran*. In: 11 Netherlands Yearbook of International Law (1980)
- Ronzitti, N., *Rescuing Nationals Abroad through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity*. Dordrecht 1985
- Roscini, M., *World Wide Warfare – Jus ad Bellum and the Use of Cyber Force*. In: 14 Max Planck Yearbook of United Nations Law (2010)
- Rostow, E.V., *Disputes Involving the Inherent Right of Self-Defense*. In: Damrosch, L.F., ed., *The International Court of Justice at a Crossroads*. New York 1987
- Rostow, E.V., *The Legality of the International Use of Force by and from States*. In: 10 Yale Journal of International Law (1985)
- Rostow, E.V., *Nicaragua and the Law of Self-Defense Revisited*. In: 11 Yale Journal of International Law (1986)
- Rowles, J.P., “*Secret Wars*”, *Self-Defense and the Charter; A Reply to Professor Moore*. In: 80 American Journal of International Law (1986)
- Rowles, J., *Military Response to Terrorism: Substantive and Procedural Constraints in International Law*. In: Proceedings of American Society of International Law (1987)
- Ruys, T., *Crossing the Thin Blue Line: An Inquiry into Israel’s Recourse to Self-Defense Against Hezbollah*. In: 43 Stanford Journal of International Law (2007)
- Ruys, T. - Verhoeven, S., *Attacks by Private Actors and the Right of Self-Defense*. In: 10 Journal of Conflict and Security Law (2005)
- Ruys, T., “*Armed Attack*“ and *Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice*. Cambridge 2010
- Schachter, O., *Authorized Use of Force by the United Nations and Regional Organizations*. In: Damrosch, L.F. - Scheffer, D.J., *Law and Force in the New International Order*. Oxford 1991
- Schachter, O., *In Defense of International Rules on the Use of Force*. In: 53 University of Chicago Law Review (1986)

- Schachter, O., *The Lawful Resort to Unilateral Use of Force*. In: 10 Yale Journal of International Law (1985)
- Schachter, O., *The Right of States to Use Armed Forces*. In: 82 Michigan Law Review (1984)
- Schachter, O., *Self-Defense and the Rule of Law*. In: 83 American Journal of International Law 259-277 (1989)
- Schachter, O., *Self-Judging Self-Defense*. In: 19 Case Western Reserve Journal of International Law (1987)
- Schachter, O., *United Nations Law in the Gulf Conflict*. In: 85 American Journal of International Law (1991)
- Schachter, O., *The Use of Force Against Terrorists in Another Country*. In: 19 Israel Yearbook on Human Rights (1989)
- Schmitt, M.N., *Counter-terrorism and the Use of Force in International Law*. The Marschall Center Papers, No.5. Garmisch-Partenkirchen 2002
- Schmitt, M.N., *Computer Network Attack and the Use of Force in International Law: Thoughts on a Normative Framework*. In: 37 Columbia Journal of Transnational Law (1999)
- Schmitt, M.N. - O'Donnell, B.T. (eds), *Computer Network Attack and International Law*. Symposium on Computer Network Attack and International Law. Naval War College (2002)
- Schwarzenberger, G., *Report on Some Aspects of the Principle of Self-Defense in the Charter of the United Nations*. In: 48 International Law Association Conference Reports (1959)
- Schwarzenberger, G., *The Fundamental Principles of International Law*. In: 87 Academie De Droit International Recueil Des Cours (1955)
- Schwebel, S.M., *Aggression, Intervention and Self-Defense in Modern International Law*. In: 136 Hague Recueil (1971-II)
- Shapira, A., *The Six-Day War and the Right of Self-Defense*. In: 6 Israel Law Review (1971)
- Shaw, M., *International Law*. Cambridge 2003
- Shoham, U., *The Israeli Aerial Raid upon the Iraqi Nuclear Reactor and the Right of Self-Defense*. In: 109 Military Law Review (1985)

- Silverberg, M., *International Law and the Use of Force: May the United States Attack the Chemical Plant at Rabta?* In: 13 Boston College International and Comparative Law Review (1990)
- Singh, N., *The Right of Self-Defense in Relation to the Use of Nuclear Weapons.* In: 5 Indian Yearbook of International Affairs (1956)
- Sofaer, A.D., *On the Necessity of Preemption.* In: 14 European Journal of International Law (2003)
- Sofaer, A.D., *Terrorism, the Law, and the National Defense.* In: 26 Military Law Review (1989)
- Sohn, L.B., *The International Court of Justice and the Scope of the Right of Self-Defense and the Duty of Non-Intervention.* In: Dinstein, Y., ed., *International Law at the Time of Perplexity: Essays in Honour of Shabtai Rosenne.* Nijhoff 1989
- Somer, J., *Acts of Non-State Armed Groups and the Law Governing Armed Conflict.* ASIL Insight (August 24, 2006)
- Stahn, C., “*Nicaragua is dead, long live Nicaragua*” - *the Right to Self-Defense Under Art.51 UN Charter and International Law.* In: Walter, C. et al. (eds), *Terrorism as a Challenge for National and International Law: Security versus Liberty?* Berlin 2004
- Stein, T.L., *Contempt, Crisis, and the Court: The World Court and the Hostage Rescue Attempt.* In: 76 American Journal of International Law (1982)
- Stein, E. - Morrissey, R.C., *Uniting for Peace Resolution.* In: Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, Volume III* (1997)
- Steinberg, J., *The Bush Foreign Policy Revolution.* In: 20 New Perspectives Quarterly (2003)
- Stone, J., *Aggression and World Order: A Critique of the United Nations Theories of Aggression.* London 1958
- Sweeney, J.M. et al., *The International Legal System: Cases and Materials.* New York 1988
- Šturma, P., *Lze vynucovat některé mezinárodní závazky za použití síly?* In: Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 3 (2005)
- Taft, W.H.IV., *Self-Defense and the Oil Platforms Decision.* In: 29 Yale Journal of International Law (2004)

- Tams, P.Ch., *Note Analytique -Swimming with the Tide or Seeking to Stem It? Recent ICJ Rulings on the Law of Self-Defense*. In: 18 *Revue québécoise de droit international* (2005)
- Tams, P.Ch., *Light Treatment of a Complex Problem: The Law of Self-Defense in the Wall Case*. In: 16 *European Journal of International Law* (2005)
- Teplitz, R.F., *Taking Assassination Attempts Seriously: Did the United States Violate International Law in Forcefully Responding to the Iraqi Plot to Kill George Bush?* In: 28 *Cornell International Law Journal* (1995)
- Thouvenin, J.-M., *Self-Defence*. In: Crawford, J. – Pellet, A. – Olleson, S. (eds.), *The Law of International Responsibility*. Oxford 2010
- Thomas, A.W.V. - Thomas, A.J., *Non-Intervention. The Law and Its Import in the Americas*. 1956
- Tucker, R.W., *Reprisals and Self-Defense: The Customary Law*. In: 66 *American Journal of International Law* (1972)
- Válek, P., *Legality versus Legitimacy and the Use of Force*. In: Miller, R.A. - Bratspies, R.M. (eds.), *Progress in International Law*. Leiden 2008
- Válek, P., *Is Unilateral Humanitarian Intervention Compatible with U.N. Charter?* In: 24 *Journal of International Law* (2005)
- Veselý, Z. (ed.), *Světová politika 20. století v dokumentech (1900 -1945)*. Praha 2000
- Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 *Academie De Droit International Des Cours* (1952)
- Wallerstein, I., *U.S. Weaknesses and the Struggle for Hegemony*. In: 55 *Monthly Review* (2003)
- Waxman, M.C., *Cyber-Attacks and the Use of Force: Back to the Future of Article 2(4)*. In: 36 *Yale Journal of International Law* (2011)
- Weiler, J., *Armed Intervention in a Dichotomized World: The Case of Grenada*. In: Cassese, A., ed., *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht 1986
- Weisburd, A.M., *Use of Force: The Practice of States Since World War II*. University Park Pennsylvania 1997
- Westlake, J., *International Law*. Cambridge 1906
- Whiteman, M.M., *Digest of International Law*. Volume 5. Washington D.C. 1965

- Wilmshurst, E. (ed.), *Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence*. Chatham House International Law Working Paper 05/01, October 2005
- Wolfrum, R., *The Attack of September 11, 2001, the Wars Against the Taliban and Iraq: Is There a Need to Reconsider International Law on the Recourse to Force and the Rules in Armed Conflict?* Max-Planck-Forum in Berlin (SS. Oktober 2003)
- Wright, Q., *The Meaning of the Pact of Paris*. In: American Journal of International Law (1933)
- Yoo, J.Ch., *Using Force*. In: 71 University of Chicago Law Review (2004)
- Yoo, J.Ch., *International Law and the War in Iraq*. In: 97 American Journal of International Law, July 2003
- Zedalis, R.J., *Preliminary Thoughts on Some Unresolved Questions Involving the Law of Anticipatory Self-Defense*. In: 19 Case Western Reserve Journal of International Law (1987)
- Zedalis, R.J., *Protection of Nationals Abroad: Is Consent the Basis of Legal Obligation?* In: 25 Texas International Law Journal (1990)
- Zimmermann, A., *The Second Lebanon War: Jus ad bellum, jus in bello and the Issue of Proportionality*. In: 11 Max Planck Yearbook of United Nations Law (2007)

Abstrakt

Právo na sebeobranu v současném mezinárodním právu

Disertační práce je věnována jedné z klíčových otázek současného mezinárodního práva – právu na sebeobranu. Práce je rozdělena do několika kapitol. Po úvodní kapitole mapující historický vývoj použití síly v mezinárodních vztazích se práce zabývá klasickým institutem sebeobranu v kontextu jeho obyčejového i smluvního vyjádření v Chartě OSN.

Hlavní pozornost je věnována rozboru sporných pojmů (jako je např. ozbrojený útok) s tím, že příslušný výklad se opírá o judikáty Mezinárodního soudního dvora a doktrinární výklad. Předmětem zájmu se stává i problematika nepřímého použití síly a v této souvislosti zejména rozsudek Mezinárodního soudního dvora ve věci Nicaragua. Práce zkoumá i poměrně nový pojem v mezinárodním právu, kterým je kybernetický útok.

Další kapitola se zabývá problematikou preventivní sebeobranu. Práce detailně analyzuje přístupy doktríny k prevenci a zaměřuje se na jejich hlavní argumenty. Předmětem zájmu jsou obě hlavní teorie – tradiční a restriktivní. Práce se detailně věnuje i historickému případu *Caroline*, od kterého se počínají vyvíjet podmínky výkonu sebeobranu. Krátce je analyzována i tzv. Šestidenní válka v roce 1967, která je částí nauky považována za typický příklad aplikace prevence.

Závěrečná kapitola se zaměří na zkoumání preemptivního použití síly v sebeobraně, konceptu, který byl představen Spojenými státy americkými v roce 2002, a poté znovu v roce 2006. Detailně je zkoumána současná pozice tohoto konceptu v mezinárodním právu, a to jak z pohledu nauky, tak ze strany států. Předmětem detailního rozboru jsou dva případy z moderní historie, které je možné považovat za aplikaci preempce – letecký úder na irácký jaderný reaktor v Osiraku v roce 1981 a invaze do Iráku v roce 2003.

Abstract

The Right of Self-Defense in Current International Law

The dissertation thesis is devoted to one of the key issues of current international law – the right to self-defense. The work is divided into six chapters including introduction and conclusion. After an introductory chapter describing the historical development of the use of force in international relations, it deals with classical self-defense in the context of customary law and contractual setting in the U.N. Charter.

The main attention is devoted to the analysis of particularly controversial concepts, such as for example armed attack, with the explanation based on the International Court of Justice case law and doctrinal interpretation. In this context, substantial part of this chapter is devoted to the issue of indirect use of force. In this respect, the judgment of the International Court of Justice in case of *Nicaragua* is discussed in detail. The thesis also explores the relatively new concept in international law – the cyber-attack.

The next chapter deals with preventive self-defense. The thesis analyzes in detail the doctrinal approaches to prevention, focusing on their main arguments. The two main theories – traditional and restrictive – are subject to thorough analysis. This chapter is also devoted in detail on the historical *Caroline* case where the development of conditions of self-defense emanates from. Brief analysis is devoted to the Six-Day War of 1967, which is by part of the doctrine considered as a typical example of application of prevention.

The final chapter focuses on exploring the modalities of the use of force in preemptive self-defense, concept that was introduced by the United States in 2002 and again in 2006. It examines in detail the current position of this concept in international law, in particular with reference to doctrine and practice of the states. Special part of this chapter devoted to two cases from recent history, which are considered as an application of preemption – air strike on Iraqi nuclear reactor at Osirak in 1981 and the invasion of Iraq in 2003.

Klíčová slova

Charta OSN (*U.N. Charter*)

Sebeobrana (*self-defense*)

Ozbrojený útok (*armed attack*)

Proporcionalita (*proportionality*)

Nezbytnost (*necessity*)

Preventivní sebeobrana (*preventive self-defense*)

Preemptivní sebeobrana (*preemptive self-defense*)